JAN DRDA

GRADIĆ NA DLANU

MATICA HRVATSKA

SLAVENSKA KNJIŽNICA

Naslov originala:

JAN DRDA
MĚSTEČKO NA DLANI

„TIPOGRAFIJA", GRAFIČKO - NAKLADNI ZAVOD U ZAGREBU

JAN DRDA

GRADIĆ NA DLANU

Preveo s češkoga

DR LJUDEVIT JONKE

1 9 4 8

MATICA HRVATSKA

ZAGREB

Glava I.

GRADIĆ NA DLANU

ili kako je dobroćudni Gospod stvorio mjesto Rukapánj, obdarivši najprije seljaka Trantinca, a zatim udahnuvši život Kořánu i napokon razgnjevivši se na Patuljka, koji je bio praotac rudara, i uopće o tom, kako je Rukapánj došao do kruha, drva, vina i srebra.

Moj dražesni Rukapánju, ljupki gradiću, kvočkice, nakostriješena nad pilićima, napola sam te stvorio u snovima, napola izmislio i napola čuo o tebi od ljudi, koji u tebi, baš kao i ja, nisu nikada bili.

Ali kada tako prolazim tvojim vrtićima, kojih su plotovi na sjevernoj strani obrašteni mahovinom, kada osluškujem žubor česme na Trgu sv. Barbare (gdje li su sada ona vremena, kad smo se u česmu zagnjurivali radi pijančeva izgubljenog groša), kad ležim pod rascvalim kestenovima, kojima bijele svjećice gasi jednu za drugom svibanjski vjetar, kad bacam šljunak na male bjelice, ležeći na obali Vydrůvke među kamilicama i vrbama, tada imam želju da ispovjedim ludu ljubav, koju osjećam prema ovom zauvijek izgubljenom zavičaju, prema njegovim česmama, kravama, što zvone na molitvu punim vimenima, ljubav prema velikom zvonu Jakovu, koji pamti Švede, prema podrumu, dolcu, vrtnom zidu, prema crijepu na Dubokom putu.

Hodočasniče, koji dolaziš u Rukapánj, sjeti se, da je ovaj kutić stvorio Gospod u dobru raspoloženju, malo nakićen vinom. Položio je svoju dobroćudnu desnicu posred dubokih

kneževskih šuma i svojim božanskim prstima označio pet dolinskih rukava, na kojima će se prostrijeti Rukapánj.

I tako je Rukapánj svojim položajem sličan dlanu desne ruke onako, kako ga je u početku utisnuo Gospod u ovaj kraj.

Ondje, gdje je stavio palac, na južnoj strani (dobri je Gospod tada sjedio na istočnim brežuljcima i bio je okrenut prema zapadu), niknulo je Záříčí. Na tom je mjestu bila debela zemlja crnica. Gospodov palac naznačio je tada i korito, kojim će poteći rijeka Vydrůvka. U taj čas iskočio je na tu zemlju Trantinec, najstariji pradjed Trantinčeva roda, napravljen od gline, i kao da se to samo po sebi razumije, reče Gospodu:

— Ovo će dakle biti moja zemlja, Gospode.

A Gospod, omjerivši ljubaznim pogledom maloga, plećatog i čvrsto napravljenog seljaka, kojemu su očice bile malo licemjerne, odgovori u dobru raspoloženju:

— Dobro je dakle, seljače, da budeš zadovoljan, dajem ti Záříčí.

Od tog vremena sve do danas pripada Záříčí seljacima, koji su se znatno razmnožili. Unatoč toj množini mogao bi izbrojiti na prste obiju ruku sve rodove, koji ovdje žive i udaju se i žene između sebe, stvarajući tako veliko zbrkano srodstvo, puno svađa, nesloge i seoske tvrdoglavosti. Navodim po imenu ovih deset rodova:

Bezouškovi, Josef, František i Ignac, koji je preklani umro, Cízovi, František, Václav i Alžbjeta Cízová, udovica, Dokoupilovi, kojima se uvijek treći sin propije, Hrábakovi, čiji je Václav svećenik u Oubínu, Choure, Matjej i Martin, koji je pod starost postao pogorelac, Karnetovi, čiji Václav ima najbolje ždrijepce u čitavu kraju; Pučálke, kojima se sin Josef objesio zbog nesreće pri kartanju, Pyškytlovi, koji navodno potječu zapravo iz Truhlicâ, Trantinčevi — s najstarijim zemljištem i Vrbate, na samom kraju Záříčíja, koji imaju vrt prema rijeci.

Od njih je nastalo oko stotinu obitelji, i svaka od njih ima bar četvero djece. Zato je potrebno izmisliti za svakog Záříčana, nadimak zgodan i upaljiv, koji će on nositi čitav život. Mnogi saznaju tek na mrtvačkoj ploči prije pogreba, kako se dotičnik zvao po imenu.

Gospodov kažiprst, da se vratimo započetu poslu, utisnuo je brazdu u šumskoj uvali na drugoj strani rijeke Vydrůvke. Ovdje su u ona vremena rasle stoljetne smreke, pune plodnih češera, kojih je lepršavo sjemenje nicalo na tjelesima pradjedova, što trule. Goleme paprati zasjenjivahu mahovinu, mekanu i duboku oko pola metra.

Zato se i Gospodov kažiprst utisnuo u taj predio nešto dublje i odredio tako pad i pravac Vydrůvke, koja je, naišavši dalje kod Záříčíja na granitnu stijenu, promijenila tok i pojurila uz perlovsku dolinu prema jugozapadu. A budući da u tom kraju nije nitko stanovao, podigao je Gospod komad savinutog, smolastog borova korijenja i u svojoj savršenoj dobroti udahnuo život ovom nakaznom borovu drvlju.

Priča se, da je u taj tren kanula s Gospodova brka kaplja vina kao svijetao, proziran biser i obilježila ovoga prvog čovjeka i sav perlovski naraštaj poslije njega. Čovjek, koji je postao od korijena, utemeljio je rod Kořánâ, malenih, mišićavih ljudi, crvenih i svinutih kao borovo drvlje, ali isto tako i žilavih ljudi.

Prvi Kořán počeo je tada sjeći drvo i spuštati ga po Vydrůvki na jugozapad. Stupio je u rodbinske veze s rodovima Vlček, Sochor, Klecandra, Fortelek, Nosek, Chramost, Sejček, Králík, Čermák i Rejsek, pa su se svi ovi počeli baviti splavarenjem i uopće prehranjivati se drvarskim kruščem, kako to rade i danas. Ona kapljica vina, koja je pala na prvoga Kořána, ostala im je svima kao znak podrijetla. Perlovljani ne trebaju ni spavati ni jesti, dosta im je, ako imaju pune vrčeve.

Piju kod kuće iza peći, piju u šumi, na splavima, pri sječi, u splavarskim krčmama, piju svagdje i njihova žeđa ne će biti ugašena do svršetka svijeta. Popiju pola rukapánjske berbe, pola proizvodnje crnoga rukapánjskog piva, otru rukom orošene brke i razmišljaju, kako da se oslobode žeđe.

Treći prst Gospodnji pao je sasvim na zapad, gdje su se uzdizali otegnuti, nevisoki brežuljci, okrenuti prema jugu kao postavljeni tanjir.

Na ovom mjestu niknuo je Cabrik, odijeljen od Perlova Vlčavom, majušnom rječicom, koja utječe u Vydrůvku pod Polákovim vrhom. Dobroćudni Gospod nije slutio, da će južni, suncem udarani obronci potaknuti Františka Buzka, pretka današnjeg načelnika, da počne na njima gajiti vinovu lozu. Ali tako se zbilo, i Cabričani postoje poglavito zato, da se brinu za žedna grla Perlovljana, koji dolaze u prvi sumrak, a ponekad i za bijela dana u cabričke gostionice.

A tu su glasovite gostionice:

KOD ZELENOG VIJENCA,
vlasnik Vincenc Antropius, mesar i gostioničar,

KOD CARA BONAPARTA,
udova Václava Vondruške,

JOHANA POŠMOURNOGA
gostionica

KOD SEDAM ZLATNIH SJEKIRA.

No perlovske vinopije morale su ići u gostionice preko cabričkog mostića, koji je podignut nad Vlčavom. Od pamtivijeka rađaju se u Cabriku vragoljani, koji za noćne tame olabavljuju grede drvena mostića, da bi okupali nakićene Perlovljane, što se vraćaju od vinske buradi svojim kućama. Dakako, ovaj je nestašluk dovodio do bitaka, ponekad vrlo krvavih.

Tako je poznato, da je Ferda Buzkov izbo škljocom Martina Čermáka, koji je dolazio iz Perlova na Cabrik zbog Anežke Vondruškove. Ferdinand je u ljubomori srušio mostić, baš kad je Martin prelazio, a Martin, okupan i razgnjevljen, udario je Ferdu kamenom, pa je napokon u ovom sporu posljednju riječ izrekla Ferdina škljoca, kako su na kraju krajeva potvrdili svjedoci kod suda.

U Rukapánju naime nije bilo ljepših djevojaka od onih, kakve su se rađale u cabričkoj vinogradskoj četvrti. Bile su nalik na starovjekovne vrčeve, širokih bokova i uskoga grla, čim bi podigle ruke nad glavu. Miris i život dalo im je crveno vino. I njihovi su poljupci imali njegov okus.

U Perlovu se naprotiv rađalo vrlo malo djevojaka: drvari su dakle morali udvarati vinogradarskim kćerima uz ogorčenu srdžbu cabričkih momaka. Tukli su se s Perlovljanima lijevčama, ždrepčanicima od kola i prošćem od plota.

Može se reći, da su Perlovljani i Cabričani bili odgajani za ove megdane već od najnježnije dobi: preko rječice Vlčave vodili su borbu kamenjem i četvorogodišnji dječaci. Pravila ovih dječačkih ratova nasljeđivala se s generacije na generaciju, a legendama o starim pobjedničkim bitkama ponovo se naoštravala oštrica uzajamne mržnje.

Ali već je vrijeme, da svrnemo pogled na najveću rukapánjsku četvrt. Svi ostali dijelovi gradića nalik su na koji prst. Dakle, Barborka je nastala na mjestu prstenjaka, ali je zahvatila i gotovo čitavo zemljište božanskoga dlana, tako da je oko pet puta veća nego bilo koji drugi dio.

Pogledajte dlan! Između srednjaka i prstenjaka nastaje crta, koja se spušta niz dlan sve do brazda na zapešću. Na ovaj je način u Rukapánju smještena Carska ulica. Danas se već zove Revolucionarna, premda Rukapanjcima nije ništa tako daleko kao revolucija, no ostali su u njoj svi oni stari dućani onako, kako ih se iz mladosti sjeća moja baka.

Carska ulica (nitko je ni danas u Rukapánju ne naziva drugačije) uska je i tamna, jednokatne kuće ne puštaju u nju nikad snopiće sunca. Vijugajući se kao zelenkasta bjelouška, nosi na leđima ljušture mnogih firmi. Platnari se izmjenjuju sa sapunarima, krznari s kaparima, slastičari sa suknarima, trgovci brašnom i kožari s postolarima i krojačima, bravari s pekarima.

Na njezinu kraju, već iza crkve svete Barbare, ondje, gdje dlan prelazi u prstenjak, stoji kućica Matjeja Jandíka, kovača i potkivača, pocrnjela poput njega i široka u plećima. To je jak i snažan rod, svaki Jandík ima najmanje pet sinova (sadašnji Jandík ima ih šest), od kojih najstariji dobiva ime Matjej.

On je unaprijed određen, da postane kovač. Odmah poslije krštenja otac ga zaroni u kadu, uzidanu kraj vignja, u vodu, u kojoj se kali čelik. Potkove su za nj igračke, a kako mu iz godine u godinu jačaju mišice, igračke su mu sve veći i veći čekići.

Ovo marljivo vježbanje donosi, da šestgodišnji Jandík može lako izbiti dvanaestgodišnjeg suparnika. A sa četrnaest godina vlada kovačkim batom bolje nego osamnaestgodišnji pomoćnik.

Matjej preuzimlje obrt od Matjeja, pa ne treba dakle mijenjati cimer. Zato je Jandíkova firma najstarija u čitavu Rukapánju i potječe vjerojatno od pradjeda sadašnjeg majstora. Ta na njoj i piše:

MATEJ JADIK,
kowač i potkiwač

još prastarom goticom.

Od Jandíkove kovačnice prostire se Barborka po prstenjaku. Ovdje Carska ulica prelazi u carsku cestu. U vrijeme ove priče prolazila su još ovuda trbušasta kiridžijska kola sijekući njezinu staloženu prašinu širokim obručima kotača.

A u zimi su na njoj provodile svoje radosno vrijeme skitničke kukmaste ševe nalazeći ovdje svaki čas nešto za kljun.

Samo bi jedan auto, štropotav, budalast i jogunast motor, projurio ovuda kojiput. Tada bi ustajali dječaci iz jaraka, zaprašeni ocvalim cvjetovima kestenova, tražili bi pogodno kamenje, bacali ga za smrdljivim čudovištem i šmrcali bi u dlanove, da sakriju čudnovatu čežnju: o moj bože, kad bih mogao bar jednom okrenuti ručicu ovog čudesnog vergla, koji plaši guske i uzvitlava prašinu. Grom i pakao, riksum fiksum, eniki-beniki kliki be...

Ali kovač Matjej udara dalje o nakovanj i savija u vatri željezo potkovâ. Blizu je žetva, seljaci će doći potkivati konje, treba napraviti zalihu. A takvo smrdljivo dahtalo, do đavola, ono mu ne zadaje brige. No, vozi se ti samo njime kuda ti je drago, ali s polja ne ćeš na njemu dovesti ni klasa. I Matjeju je najviše stalo do seoskih konja, do paripâ širokih stražnjih dijelova, koji će povući kola i u jesen plug za preoravanje.

A sad je već red da prijeđemo na petu četvrt, koja se zove Kocanda:

— Kocandička, Kocanda,
bog nas neka ne zatrpa...

pjevaju rudari sjedeći kod Kchóna uz čašicu ljute, a rakija im pritom kaplje na hrastovo drvo stola.

Kocanda je rudarska četvrt.

Možda bi na tom mjestu postalo nešto drugo, ali đavo, kažu, onog dana, kad je nastajalo pet rukapánjskih dolina, nije dao mira i htio je, već po svojem običaju, Gospoda razgnjeviti.

I tako mu je gurnuo pod mali prst, koji je bio nešto izdignut, prljavog patuljka. Čim je Gospod, stvorivši Záříčí, Perlov, Cabrik i Barborku, podigao mali prst, skočio je patuljak, skinuo kapicu s glave i promeketao:

— Darujte ubogog siromaška, milostivi gospodine!

Gospod zaista nije imao nekih osobitih namjera s ovim komadićem zemljišta. Najvjerojatnije je namjeravao pretvoriti ovu dolinu u seoska pasišta ili livade. Ali opazivši patuljka, ipak ga zapita:

— Šta bi želio od mene?

Ta mislio je Gospod, da je ovom kraju dao sve, što je ljudima potrebno za zemaljsko blaženstvo. Záříčí naime ima zemlju, na kojoj će roditi hljeb i kolač, Perlov ima dovoljno drva za ljudske nastambe, ognjišta i burad za berbu cabričkih vinogradara. A Barborka će postati čestita četvrt dućanâ i obrtâ, gdje će stanovnici Rukapánja kupovati, prodavati i uopće izmjenjivati božje darove.

Ali patuljak mu je smeo račune. Govori iz neba pa u rebra:

— Darujte mi srebro, milostivi gospodine!

I zažarilo se Gospodovo lice od srdžbe zbog ovih lakomih riječi. Zahvatio je rukom ispod sebe i otkinuo odnekud iz zemlje veliku žilastu hridinu. Udarivši njome o zemlju, prsnula je crnica na sve strane. Tako je patuljak dobio svoje srebro.

Ta đavolska hridina, koja seže u zemlji hiljadu metara duboko, ta golema, srebrnim užetima svezana i propletena stijena oduprla se patuljku. Ne daje kristale svojih rudača badava. Zatrpala je patuljka odronom stropa i slomila mu kičmu. Ali tada je već zemlja bila otvorena i utroba joj izvaljena, pa ljudi nisu odoljeli, nego su neprestance silazili u njezine nutrine za kristalima dragih kovina.

Dok udaraju u hridinu, dlijeta im se lome. Rudari kunu i proklet će čitav svijet. A kad ih odron zatrpa, čeka ih dvovrstan svršetak: ako imaju što piti, očekuju smrt opivši se, zavučeni u svoje zatrpane rupe, s posljednjom kapi rakije među usnama i na brcima, izvaljeni na kamenju, koje više ne hladi, gledajući očima u tamu, koja se ne će pretvoriti u svjetlost.

Ili im u posljednji čas dolazi Gospod, pa rudari kleknu i mole se i svaki od njih prije smrti ukleše dlijetom posljednji put u hridinu svoj križić. Kad uklone odron, nađu njihove leševe, pa koliko leševa, toliko nad njima križića.

A ako se desi, da se ipak spasu, da po njih dođu prije, nego im nestane zraka, da uspostave vezu s drugovima udaranjem čekića o zvonku hridinu, tada izlaze na svjetlost, zapale voštanu svijeću svetoj Djevici Barbari i onda odu Kchónu, da to zaliju.

Ograda od crvenoga mramora u crkvi Djevice Barbare puna je takvih ostataka svijeća, svaki dan dimi se nekoliko stijenjaka iz preostalog voska, svaki dan prilijepi netko novu svijeću u rastopljen vosak.

A stol kod Kchóna? Vječno je mokar od prolivenih kapi, od mokrih dna čaša, od ištrcnutog gutljaja.

A to je Kocanda, peta četvrt Rukapánja, patuljkova baština, što mu gromova, prokleto đubrište.

Glava II.

O PRIVIĐENJIMA I SNIMA

u kojoj ima autor priliku da upozna čitaoca s Františkom Buzkom, koji je noćas sreo anđela, i da osim nekoliko poštovanih građana predvede i Pepinu Řezáčovu, koja je sanjala o crnim konjima.

U sunčanoj bezvjetrici opada s božurovih cvjetova latica za laticom, kao da kaplju u travu kapi krvi. Rosa ne drhti na stabljikama trava. Osušilo ju je sunce, premda se tek približava osam sati ujutro.

To je vrijeme Františka Buzka, bačvarskog majstora i načelnika grada Rukapánja, koji upravo ustaje iz šarenih perina, premda su njegovi pomoćnici već davno upalili pivovarsku smolu.

Po dvorištu se kotura burad, kroz otvor žestoko izbija dim od toga, kako u buretu užarena smola ispaljuje bukovo drvo, kiseli vonj prodire u nos; obijesni radnici dovikuju djevojkama, čekić udara uzanom stranom glavice po obruču.

Ali František Buzek, premda mu do ušiju dopire sva ta radosna strka, koja kao da je nastala zato, da ga ujutro pozdravi i proslavi, tužan je. Desnicom frče brk, dostojanstveno sijed, a ljevicom bubnja po stolnoj dasci marš, i zagledan sam u sebe, sipa na vlastitu glavu kao pepeo svu silu tihog prijekora.

— Piješ, František. Previše piješ.

— No, to se zna, da pijem — odgovara brzo sam sebi. — Kako i ne bih pio. Ta ja sam načelnik! Ta moram. To mi dolikuje. — No sam pred sobom osjeća, kako je ta izlika slaba. I pred njim, pred načelnikom, koji je ovdje ipak za to, da ljudima upravlja i privodi ih k razboru, ako suviše luduju. A kako tek pred Onim gore.

František Buzek uzdahnu sâm nad sobom i pogleda u dvorište. Već prvim pogledom zatekao je naučnika Frantu, kako se žuri s vrčem u ruci kroz vrata. Na vrhu vrča njihala se gusta pjena, a smeđa, glinena površina posude bila je od hladnoće orošena kao jutarnja kajsija.

Majstor František Buzek nagnuo se duboko kroz prozor, ljutito je ošinuo naučnika pogledom i viknuo jakim glasom:

— Franto, Franto! Za koga je to pivo?

— Hladimo grlo, gospodine majstore — viknu Franta ne zaustavivši se. Zna on dobro, kako je važno da donese gospodi pomoćnicima vrč u redu, s mnogo pjene, koja — premda i nije svjedočanstvo, za dobru mjeru — ipak godi oku i pokazuje, da kod »Sedam zlatnih sjekira« ne toče bućkuriš. Sedam puta je zaokružena gusta pivska pjena uokrug, sedam puta je zavrtio sâm Johan Pošmourný, mesar, gostioničar i općinski vijećnik, vrčem oko otvorene pipe, da bi predao u Frantine ruke zaista majstorsko djelo. Podrum i led dali su svu svoju studen, a burence svu ljupkost, koju sakriva u sebi, da bi gospodin majstor František Buzek, načelnik grada Rukapánja, bio već ujutro oduševljen. A ako već ne oduševljen, tada bar zadovoljan, jer načelnik je prvi čovjek u općini, a Johan Pošmourný, koji u općinskom vijeću sjedi lijevo od njega, zna, što se pristoji i što valja.

Znaju to i bačvarski pomoćnici, koji prolijevaju burad smolom, dok František Buzek spava ili zalijeva grlo prvom čašom crvenog rukapánjskog vina. Zato svaki dan upućuju načelnika, da pri točenju ne zaboravi naglasiti gospodinu Pošmournom, da je to za samog majstora, načelnika gospodina Františka Buzka.

František Buzek htjede viknuti Franti jakim glasom, tako da ga čuju i pomoćnici, kojima je taj prijekor namijenjen:

— Ne dolikuje! Ne dolikuje lokati odmah ujutro!

Ali kad je bacio pogled na dvorište, dotakao je objema rukama lim na prozorskom podboju i osjetio, kako je već ujutro vruć od sunca. I odmah ga je samoga obuzela strahovita žeđa, koja mu je tako često palila grlo.

Progutao je prijekor još prije, nego je on dopro na usta, i osjetivši sâm, kako mu se sluznica u ustima suši, vratio se od prozora stoliću i natočio iz vrča, koji mu je ondje pripravio Ignac Pazdušek, punu čašu rukapánjskog vina.

Osjetio je na ruci njezin blag dodir kao od proljetnog vremena, jer crveno vino mora biti umjereno toplo kao ožujski dan sat prije podneva. Ali kad je čašu podigao pred oči, da uživa u iskri, kojom ovaj plemeniti sok blista na sunčanim zrakama, zastade.

Pred ušima mu je odjeknuo jučerašnji glas. Ne jači, nego kad muha zazuji, a moguće je zaista, da je samo muha zazujala. Ali František Buzek čuo je to tako snažno, kao da je zaorila anđeoska trublja:

— František, ti piješ!

Stavio je dakle sa žaljenjem čašu na stol, otro je po običaju brk i zagrizao pohlepnu usnu, kao da bi sam sebe htio kazniti zbog te pustopašne želje.

Jer František Buzek zna već neko vrijeme, da ga ondje odozgo promatra netko, koga pri svakoj čašici obuzima sažaljenje nad jadnim grešnikom, neko, koji nalaže, da se za svaki prekomjerni gutljaj zapiše Fratišku Buzku crna crta na njegov životni račun.

Jučer mu je već drugi put poslao svoga glasnika.

František se poslije ponoći vraćao kući iz gostionice na Věníku. Imao je toga dana mnogo posla, jer osim toga, što je načelnik, on je bačvar zvučnog imena, pa od pamtivijeka pada u dio bačvarima Buzkova roda, da s vremena na vrijeme pregledaju svu burad rukapánjskih vinograda iz cabričke četvrti, da li možda ne gnjiju i ne hvata li se vina miris drva.

Ima naime na Cabriku šesnaest vinogradarskih obitelji, i u svaku je morao stupiti taj dan, kad je vršio pregled buradi, i od glave obitelji primiti čašicu njihova vina. Pomirisao bi, srknuo, prenio preko nepca, ispitao okus, i tek na kraju, jer to već nije toliko važno, pustio bi sok u grlo. I to samo zato, da bi mogao potpuno otvoriti usta i udahnuti širok gutljaj zraka, koji će tek razigrati u ustima onu skalu okusa i u potpunosti dopustiti da sazna, koliko ovo vino vrijedi.

To je sve mogao František Buzek obaviti za ciglo pola dana, i ni jednom mu se nije dogodilo, da mu se pomiješa okus s okusom. Svaki je okus, prvi, osmi ili posljednji mogao ponovo dozvati na jezik, na nepce, pa i na sam gornji kraj grla, gdje se utvrđuje saznanje.

Zatim je pošao na Věník, samo na dostojanstveničkih pola sata, koje su vijećnici gradića Rukapánja složno odglasali dokazujući, da umiju križati mudrost sa spremnošću, da pomognu, isto tako dobro kao ptičari drozda s kosom.

Sve se naime rukapánjske gostionice zatvaraju o pola noći i dvanaest zvukova volovskog roga, koje izmamljuje noćobdija Dvořáček, neopoziv je mig za sve zatvarače i zasune, koliko ih rukapánjske gostionice imaju na vratima i prozorima.

U to vrijeme izlaze ljudi iz barborskih gostionica u tako gustim redovima, da ispune čitav trg, i zatim se u pet povorki, sličnih krunicama, raziđu u pet gradskih četvrti.

Ali šta onda, ako koga od ovih prolaznika uhvati žeđa? Gdje da je ugasi? Ta i Jakovljeva česma na trgu, koja dobiva

vodu iz skorotínskih tokova, o ponoći slabi i gubi krkljavton, kojim svira čitav dan.

I došao je vijećnik Koumáček, gostioničar iz Věníka, koji leži između Perlova i Zářičija, na dobru misao i odmah je iznio u vijeću. I onako se u ovim krajevima kasnije najavljuje ponoć, jer noćobdija Dvořáček nije mladić, da bi mogao iz Barborke samo tako začas skoknuti čak na zářički trg.

Zašto dakle da službeno ne odglasuju, da na Věníku noć postiže vrhunac trideset minuta kasnije? Ovih pola sata, koliko smije Věník biti otvoren dulje nego druge gostionice, spasit će mnoge, koji žeđaju.

Dođu, samo načas sjednu za stol ili ostanu stajati, ispiju vrč crnoga rukapánjskog piva, i ugasivši žeđu žure se kući ne prekršivši mudru općinsku naredbu o zatvaranju gostionica o ponoći.

Na ovom Věníku bio je jučer František Buzek. A kad je išao kući Potočnom ulicom uz ispucan kameni zid, visok jedva metar i na vrhu obrastao debelom tustikom, udarila mu je u oči čudnovata svjetlost. Netko je sišao sa zida i polazio prema Františku Buzku. Ruke su mu bile oblivene srebrom, a iz očiju mu je izbijala zlatna svjetlost; stopalima je jedva dodirivao zemlju, lagano se odbijao od pojedinog kamenja na putu, lagahno se pomicao naprijed, a ruke su mu bile malo ispružene pred tijelom, od njega je izlazila svjetlost kao od mjeseca. A kad je stao tik pred Františkom, rekao mu je tiho:

— František, opet sam došao.

— A što se desilo? — zapita František skrušeno, kao da kleči pred ispovjednikom.

— Piješ, mnogo piješ.

— Pa onda, pijem.

— Ali ne smiješ! Nama se to ne sviđa...

— Komu : nama?

Tada podiže stranac ruku prema nebu, i tako mi duše, kao da mu je s ruke pala sjajna zvijezda čak iza dalekog obzora, prozbori ovo:

— Nama. Ondje gore.

Zatim nestade, kao da je u zemlju propao, i František je išao dalje svojim putem. Došao je kući, zavalio se u perine i spavao. A sad je jutro, mudrost, koja mu je naveče valjda pala u koju čašu, vratila se kao zalutali golub.

Dok sada gleda ovu čašicu, osjeća, kako mu nevidljivi anđeo hladi glavu krilom, kako kruži oko čaše i brižljivo pazi, da li će gucnuti ili ne.

No žeđa ga mori sve jače i František ne zna, što da radi. Ne, ne će piti. Ne će toliko piti. Samo dvije čašice na dan. Ili tri. To je njegov broj. Tri. František brzo pojuri k stolu, dok ima ovako dobru namjeru, i umoči pero u tintu.

FRANTIŠKU BUZKU TRI ČAŠE VINA
František Buzek, načelnik

Izvršivši ovaj službeni čin za dobro duše jadnoga grešnika Františka Buzka, osjetio je, kako mu je s prsiju pao kamen tjeskobe i teret prijekora.

— A ovo je prva.

Sad je već može sasuti u grlo, sad već smije, jer je to službeno dopušteno. I anđeo, koji je ovuda lebdio, zna, da je to trećina dobre nakane, i sigurno se raduje, što František Buzek čezne za popravkom.

— Glon, gololo — zagrgolja vino u grlu, a zadnja kaplja se upila u brk, koji kao vjerni čuvar svaki dan dobiva ovu nagradu u svoju korist, dok staklena čaša, što stoji pet novčića, zveknu o drvo stola.

— Da, da — misli František Buzek — oni gore lako govore: Ne pij ... ne pij ... nama se to ne sviđa. Šta oni mogu znati o ljudskim potrebama, kad sami nemaju tijela?

A sada sretan zbog svoje mudrosti izlazi na ulicu, da pregleda gradić i svrati u vijećnicu, kako bi obavio službene poslove.

Prvi je dan mjeseca srpnja, srijeda, dan svetoga Teobalda, pustinjaka, koji se hranio korijenjem, zelenim lišćem i voćem, premda je njegov otac bio sam vojvoda Arnulf, kako je jučer govorio gospodin župnik Volman u gostionici »Kod sedam zlatnih sjekira«.

Trešnje u cabričkim vrtovima pretvaraju sunčano zlato u vlastitu krv, i ondje, gdje su ih vrapci prokljucali, puštaju obilne i slatke kapi soka. Žene se naginju kroz niske prozore, da otkinu u vrtu pregršt mirisava kopra za bijeli umak. Gospodin župnik Volman jaše na magarici Magdaleni prema zářičkim šumama stežući u rukama brevijar. Ne služe ga više noge, brzo se umara, zadiše, srce mu se opasno uzbiba, ako dugo hoda.

— Dobro jutro, gospodine župniče.

— Dao Bog, gospodine načelniče, — odgovara službenik božji, a magarica stupa dalje kimajući melanholično velikom glavom.

František Buzek ima volju da zapita, kako je to zapravo s anđelima, mogu li se oni prema učenju svete crkve samo tako objavljivati o ponoći na rukapánjskim ulicama, ali zatim potisne tu želju i šutke, pun dostojanstva, korača dalje.

— Františeк, na čašicu! — maše mu na pozdrav kum Lofront, licitar po cimeru, ali u srcu vinogradar. Načelnik ga odbija odmahnuvši rukom. Sam đavo, koji brka dobre nakane, poslao mu Lofronta na put.

U poprečnoj ulici, koja spaja Barborku s cabričkom četvrti, začu František paklenu buku. Odmah pogleda u onom pravcu, ne mora li posredovati na temelju načelničke vlasti, ali zatim prasnu u široki smijeh.

Gospodin doktor Rozum tresao se po kaldrmi s tom svojom đavolskom kočijicom na ručicu. Žene odmah jure k prozorima i ljutite zatvaraju s lupom oba krila, kokoši, koje su navikle i ovu ulicu smatrati plandištem, bježe udarajući krilima po prašini, trublja trubi, a gospodin doktor Rozum krivuda kolima s jedne strane na drugu i smije se i on.

— Dobro jutro, načelniče! — viknu liječnik i zaustavi automobil pred Františkom Buzkom.

— Dobro jutro, doktore, — odgovara František Buzek i steže liječniku ruku. Kako i ne bi; kad su bili mladi, išli su zajedno na bjelice, na vlastelinske livade, na vrapce iza župnog krova. Već tada je taj Pepík Rozumov bio mudra glavica, misli načelnik. Zatim su ga u dalekom gradu učinili doktorom, i on je sebi zabio u glavu, da će liječiti Rukapanjce. Koga to? Zar je ovdje netko bolestan?

Ali doktor Rozum nije čekao pacijente. Naslijedio je ovdje očevo imanje i novce, teta iz Ouběnica ostavila mu je oporukom svoje imanje i na njegovu hrpicu zlatnika dometnula svojom smrću drugu priličnu hrpu, i doktor Rozum je živio kao gospodin. Ako padne djevojka s gumna ili udari nekoga konj, tada taj pođe k Rozumu, ili ako ne bi mogao sam doći, dovezu se po doktora s kočijom i tada, poslije liječničke pomoći, obećaju, da će poslije žetve ... A ta siromašna rudarska fukara ne obećaje sasvim ništa. Bog neka vam plati, Bog neka vas obdari, ta doktor je tu zato, da ljudima pomaže.

— Kuda ćeš, doktore?

— Tako malo, vozam se ulicom.

František Buzek zna, da taj Rozumov automobil izaziva ogorčenje polovine Rukapánja. To je izum! — govore seljaci. Tko je to ikada vidio? To je nešto za cara.

— Od oholosti se trese — izjavio je nedavno kapar Stýblo.
Ali František Buzek nije protiv automobila. To je zaista izum, ali čovječanstvo mora napredovati. Govore, a bilo je to jednom i u novinama, da je jedan čovjek u Francuskoj letio čak nad morem. Pa, zašto ne? Ako umiješ, leti! Kad padneš, ubit ćeš se sam.
— František, — veli mu doktor Rozum — hoćeš li se povesti?
— No, što se toga tiče, povest ću se, zašto ne? — odgovara František Buzek, premda zna, da će tim uzbuditi Rukapánj. On, František Buzek, ide uvijek s napretkom, i nitko mu ne može predbaciti, da je natražnjak. To ne. Sam je bio u dalekim zemljama, koješta je ondje vidio, svašta je kod njih primijetio pri radu, štošta ih je naučio, svagdje je stekao poštovanje.
— Pođi onda, František.
I načelnik František Buzek na zaprepaštenje cabričkih žena, koje ga promatraju iza prozorskih zavjesa, sjeda u automobil i začas štropoće po ulici i sjedeći uz doktora Rozuma razgledava kraj.
Izvan grada stigli su gospodina župnika Volmana, koji je kaskao na magarici prema zářičkim šumama.
Doktor Rozum ga je prestigao i onda zaustavio auto, željan da se porazgovori sa svetim čovjekom. Gospodin župnik se nasmijao, pomakao na čelo širok, crn šešir i pucnuo prstima lijeve ruke, dajući Magdaleni znak da treba stati.
Ova mirna nosačica odmah ga je poslušala i stala uza sam stroj, a samo je neznatno podigla glavu i nozdrvama se htjela uvjeriti, kakva je to životinja amo dokasala.
Gospodin doktor i gospodin župnik izmijeniše pozdrave, jer obojica rado vide jedan drugoga, a učen čovjek rado progovori učenu riječ s mudrim čovjekom.
— Ovako biste trebali putovati, velečasni gospodine, — smije se doktor Rozum.
— O, nipošto, — odgovara gospodin župnik Volman. — Sveta crkva poznaje samo jedno vozilo, dostojno i našega Gospodina... — i pogladi pritom magaricu Magdalenu po vratu, misleći na onaj slavan ulazak kroz jeruzalemska vrata.
— A zar sveta crkva — primijeti doktor Rozum — ne voli novotarije...

— Novotarije? Zašto ne? Donosi ih sa sobom prirodni tok svijeta. Samo što je potrebno sve ispitati, odvagnuti, vidjeti, što je dobro...
— Samo što uvijek zakasni... — nadoda gospodin doktor.
— Sveta crkva se ne mora žuriti. Ta ne žuri se ni Gospodin Bog.
Načelnik František Buzek šuti. On je doduše također mudar čovjek, ali ne će se miješati gospodi u razgovor. František Buzek zna svoje i nosi to pod kapom. Na trg ne mora s tim ići. No u duhu pristaje uz doktora Rozuma. Ne voli svetu crkvu. Nije htjela priznati, da se zemlja okreće. A okreće se, govori u sebi tvrdokorno. Okrene se jednom na dan okolo naokolo i ujutro dođe na isto mjesto, gdje je bila jučer... Jer... jer... kad se ne bi okretala — misli František Buzek — kako bi je onda moglo sunce čitavu za jedan dan optrčati? Takav golemi put, a sunce se okreće polaganije nego kazaljke sata na rukapánjskom tornju.
A gospodin doktor i gospodin župnik nastavljaju razgovor:
— Ali vi ne mislite, da je u tom đavo?
— Različite likove može na sebe uzeti sotona, koji nas obilazi. Uz žive likove sigurno i nežive.
Gospodin doktor lupne rukom po limu vratašaca i progovori:
— Vražiću, vražiću, izađi napolje.
Magdalena pomisli, da joj žele pružiti komad kruha, šećer ili kakvu drugu poslasticu, ispruži dakle vrat i vlažnim nozdrvama ovlaži mu ruku.
— Magarci su najlukaviji u čitavoj Evropi — zaključi doktor Rozum — i što je glavno, nisu nikad praznovjerni.
— Moj dragi, vjera s praznovjerjem jest kao zrno sa smijeti. Iskusan gospodar umije ih probrati.
I nakon ovih riječi, smatrajući razgovor svršenim, pozdrave se i raziđu, gospodin župnik pogna Magdalenu na put, a gospodin doktor Rozum skoči naprijed do ručice i stavlja motor u pogon.
— Duše mi, dobro si mu rekao... — progovori načelnik Buzek, pošto su prestigli gospodina župnika Volmana. A u sebi misli: — Kad sunce zapadne za Permonički vrh, govore glupani, da je noć. A međutim iza Permoničkog vrha je još uvijek dan, i u Pragu je još dan, kad je već iz Permoničkog vrha noć, i u Leipzigu je, mislim, dan, premda je noć već i u Pragu. I tako to ide okolo naokolo, i u Americi je, kažu,

upravo podne, kada kod nas Dvořáček trubi ponoć, i nigdje nema kraja danu... Ali to eto sveta crkva...

I naglas, dabome sasvim nehotice, izusti:

— Zemlja se okreće, i gotovo.

Doktor Rozum ga ne sluša. Opazio je upravo na putu, što vodi iz šume, gospodina rudničkog savjetnika Zimmerheiera, kako s puškom na leđima hita s jutarnje ophodnje u rudnik. Pristoji se progovoriti s gospodinom savjetnikom bar nekoliko riječi.

— Kamo, kamo, u rudnik?

Gospodin savjetnik Zimmerheier je sav crven u licu, a u ruci nosi otvoren nož.

— Kad ga, lopova, uhvatim... — progunđa im na pozdrav.

— Koga to?

— No koga... Onoga, koji je izgubio tu škljocu.

I gospodin savjetnik maše prema njima nožem, kao da je žedan prolijevanja krvi.

— Da l' zeca?

— Srnu...

František Buzek drhti pod kožom od smijeha. Zna, da ta škljoca, koju ima gospodin savjetnik u ruci, pripada Matjeju Řezáču iz Kocande, rudaru u rudniku »Ana Marija«. Prekjučer ju je brusio kod Františka Buzka na velikom brusu.

— A čija je to, gle, čija li je to keba? — čudi se tobože.

— Čija? Od onoga lole Řezáča — planu gospodin savjetnik. — Izgubio ju je na livadi iza Djevice Marije, kad je Valenta pucao na njega.

— Gle, gle... Řezáčeva... — gunđa načelnik František Buzek.

Ali gospodin savjetnik ne sluša, nego goreći od žudnje za osvetom juri prema Rukapánju. Četka na lovačkom šeširu u toj žurbi poskakuje kao repić pliske, što igra oko ribnjaka.

I opet se voze dalje, dižući prašinu s ceste, i sunce žari o lim, a lim to sunce vraća Františku Buzku tako, da je začas sasvim uznojen. Sitna zrnca prašine padaju mu na jezik, čim hoće da progovori riječ, na nepcu, gdje je jutros pritiskivao i ispitivao okus vina, nastaje mu rijetko blato; a grlo, primajući sa slinom tako neugodan zadatak, pušta s lanca žeđu, i ona skače na Františka Buzka svom snagom, u usta, na nepce, u obraze, na usne, i zatim još dalje, u nos, u ruke, na prsa, u čitavo tijelo; svakim komadićem kože, čak iz nokata, u palcima i u kosi František osjeća paklenu žeđu.

— Jozefe, — povuče doktora za ruku — trebali bismo misliti na povratak... — A u duhu vidi dvije orošene čaše crvenoga vina, koje mu danas prema službenoj dozvoli pripadaju. To je slika tako jaka i primamljiva, da odmah pruža za njima ruku.

— A zašto, František?

— Žeđam... — rekne František Buzek obazrivo, gotovo ne otvarajući usta, jer se boji prašine.

— Ondje su kosci — pokazuje doktor rukom. Daleko pred njima, u zářičkim poljima, kuda tobože u vruće dane žetve prolaze podnevne zle vile kradući djecu s međa, bliješti iskričavo plavilo kosâ i hrpa ženâ ide za koscima. Začas će biti ovdje, tješi doktor Františka. A i jesu.

— Dajte nam piti! — viknu doktor Rozum u polje. Nitko ga nije ni čuo. Možda su upravo našli jarebičino gnijezdo. Svi su se strčali na jedan kup, naginju se čak do strništa, do prvoga strništa u čitavom kraju. Doktoru Rozumu i Františku Buzku nije preostalo nego da izađu i pođu po međi na drugo polje iza kosaca.

Ali skupina se već razdijelila, jedna je žena potrčala pod među, izvukla odande kameni vrč i opet trkom otrčala do uzbuđene skupine.

— Da se nije tamo što dogodilo — prepao se František Buzek.

A kad mu doktor nije odgovorio, odmatao je dalje povijesmo bojazni:

— Zaplete se žena pod kosu, kosac je posiječe po nozi...

Ondje je zaista netko ležao. Doktor je ubrzao korak, probio se u skupinu, a načelnik ga je žurno pratio.

— Je li se što dogodilo?

Ljudi i žene okrenuše glave prema pridošlicama i opazivši doktora, koga su svi siromasi poštivali, napraviše im mjesto i počeše odmah objašnjavati:

— To se samo Pepina onesvijestila...

— Pepina Řezáčová...

Malena žena širokih bokova, mlada, opaljena lica, koje ni u nesvjestici ne poblijedi, dizala se sa zemlje. Stidjela se zbog ove slabosti i prikrivala lice.

— Dajte mi piti — reče František Buzek ženi, koja je držala kameni vrč. Ruka s vrčem se malahno uzdigla. Ali uzaludna je dobra volja, kad je vrč zijevao prazninom.

— Sve smo izlili na Pepinu... — ispričavala se vezačica snopova. Pepina Řezáčová stegnula je na zatiljku šaren rubac, rukom je pogladila, kako valja, mokru crnu kosu, pri-

tegla vrpcu na suknji i na njedrima uzdigla prilijepljenu bluzu.

— To sve zbog onog sna — rekla je oslabljenim glasom drugaricama.

Sve su kimnule glavom znajući, da Pepina ima pravo.

— Zbog kakva sna? — upita doktor Rozum.

— Onog, što sam noćas usnila, milostivi gospodine... o crnim konjima, ako izvolite znati... Donosi to nesreću... A ja se bojim za Matjeja... da ne bi u rudniku stradao.

František Buzek se opet u duhu nasmijao. Sjetio se odmah savjetnika Zimmerheiera, kako se s onim nožem žurio u gradić i u rudnik. Ali Matjeju ne će doskočiti, tek štogod, Matjej se ne će dati samo tako.

— Gluposti — odbio je doktor Rozum taj strah.

— Ta vi ste, ženo, u drugom stanju.

Pepina je vidljivo pocrvenjela, premda je njezin visok trbuh naviještao ovu novost već mjesec dana po čitavom gradiću, i kao zatečena pri rđavu činu pokajnički je kimnula glavom:

— Dakle, ako izvolite, jesam...

— U šestom mjesecu?

— U sedmom, ako izvolite...

Doktor Rozum bi je najradije izgrdio, kud ide na ovakvu žegu, ali tada se sjetio, da je u Rukapánju oduvijek tako, pa je samo za sobom odmahnuo rukom. Kakav strah! Konačno će se roditi dječačić od pet kilograma, a žena će treći dan poslije poroda donijeti iz šume koš klada, kao da se nije ništa dogodilo.

Seljak Trantinec, kojemu je pripadalo ovo prije vremena dozrelo polje, nije rado gledao ovakvu nepriličnu stanku u radu.

— Lezi časak u hlad pod među — rekao je Pepini Řezáčovoj — a ostali na posao!

František Buzek, i dalje mučen od žeđi, odlazio je s doktorom Rozumom s polja.

— Hajde pod među, hajde pod među — dovikivala je Pepini prepelica iz obližnje pšenice potresajući u grlu svojih pet novčića tako bezbrižno, kao da do žetve nedostaje bar još mjesec.

— Da je tu kakav vrč... — mislio je František Buzek i sjetivši se opet anđela, koji ga je noću opominjao, zaprijetio se žarkom nebu pesnicom:

— Nemaju tjelesnih potreba... Lako im je opominjati!

Doktor Rozum je već bio kod auta, vrtio je svom silom ručicu, široko raskoračivši i zagazivši nogama u sipku prašinu. Stroj je zarzao kao kobila, promrmljao štropotavu rečenicu i nastavio: ratata tatata.

Na zavoju ceste, gdje su drndala teška kiridžijska kola, prasnuo je bič i rasjekao vruću tišinu na dvoje. I jedva je odjeknuo, kadli se iz gradića Rukapánja začu zvono. Bim, bim, bam, bim, bim, bam, viče nad polja, vinograde i šume.

— Barborka — rekoše doktor i načelnik u isti mah. Poznavali su ovu jadikovku.

— U rudnicima?

— Čini se.

— Moram ići onamo.

— E da, možda će te trebati.

Auto se vraćao velikom brzinom u gradić. Već u prvoj ulici ljudi su mahali doktoru. František je potpuno zaboravio svoju žeđu. Ljudi su u opasnosti. Možda gori. Ili se pomakla hridina.

— Šta je? — upita doktor zaustavivši auto na barborskom trgu.

— U »Ani Mariji«. Gori, vele. Nešto je eksplodiralo.

Požurili su u Kocandu, raspršujući jata gusaka, obavijena prašinom. Put im je zakrčivala povorka ljudi. Obrtnici u pregačama, djeca i žene, sve se žurilo prema rudničkom izlazu pod brezovom šumom. U posljednji čas su skakali u stranu ispred bučnog automobila.

Teška livena kapija na »Ani Mariji« bila je zatvorena. Rudarske žene, kojima je iz Kocande bilo najbliže do rudnika, visjele su na rešetkama kapije kao pčele na ulazu u košnicu, uzaludno nastojeći da prijeđu i potrče k muževima.

— Odlazite, mrcine, odlazite odavde... — derao se na njih stari rudar Kocán, koji je čuvao kapiju.

— Vratite nam muževe — vikale su rudarske žene, slomljene od straha, i šakama udarale u vratne šipke i u prostor među njima. Kocán je skinuo s rudarskih hlača kožni remen i udarao ih svom snagom po uzdignutim rukama. Mrzio je taj čas rudarske žene više nego vlastitu smrt. Ovo je posao za muškarce, mrcine jedne, ruljo, bolje bi bilo, da odete djeci!

Iz vozne košare nosili su nekoga u bijelom platnu. Micao se, jecao od bola i crveno obojao donji skut tkanine. Netko je pogledao pod plahtu i viknuo: — Krosnař. Nije mu ništa. Samo mu je zgnječilo nogu!

Doktora Rozuma pustiše u rudnik kroz manju kapiju. S njim je ušao i načelnik František Buzek.

— Bog vam platio! — pozdravio ih nadglednik Stočes. — Bilo je to u osamnaestom... eksplodirao je dinamit. Ali većina ljudi je umakla.

František Buzek izvuče modru maramicu, raširi je i otare znoj s čela. — A tko je ostao dolje?

— Burian, Křepelka, Hošinský...

— Sve iskusni rudari.

U taj čas ušao je u kancelariju blijed rudar. Nosio je lijevu ruku u desnoj, kao da je samo komad rudničkog drva. Čuo je valjda, da je tu doktor.

— Kamen me je udario — rekao je tiho. — Grom i pakao, kost je valjda stradala.

Doktor Josef Rozum uzdigao je očale na čelo, mirno mu opipao jakim, seoskim palcima mišičje lijeve ruke i, ogledavajući se, nema li gdje komadić poveza, promrsio među žutim zubima:

— Ništa ti se nije dogodilo. Daj amo tu ručetinu...

Rudar Bureš, smješkajući se kroz oblak bola, ispruži ruku još bliže prema doktoru i, tresući se od uzbuđenja, straha i radosti u isti mah, promrmlja:

— No, do đavola, samo kad kost nije stradala.

Ali prije nego je doktor smogao malo poveza, dojurila tri momka iz dvorišta, goli do pasa, prljavi od čađe, i uhvatili doktora Rozuma za ruku:

— Doktore, dođite odmah Krosnařu, krv mu curkom curi.

— Onda dobro, ja mogu i pričekati — povukao je svoju ljevicu Bureš.

Doktor Rozum je otišao s rudarima. František Buzek je ostao sam. Bilo mu je krivo, što nije nikomu koristan, što bi se samo upletao glupo i beskorisno kao žena. Upustio se dakle s Burešem u razgovor:

— Nesreća, zar ne?

— No, do đavola, gospodine načelniče, i kakva. Dinamit se upalio. Grom i pakao, to je bila eksplozija! Sve se u osamnaestom rovu zatrpalo.

Na stolu je stajala čaša vode, topla i puna mjehurića. Načelnik ju je uhvatio za ručku i turio je dobrano u usta. Pri prvom gutljaju je osjetio, kako joj je mutan okus. Ipak ju je iskapio čitavu. Bar je potisnuo blato s nepca.

— A tko je još ondje ostao?

— No, tko je ostao — razmišljao je časak Bureš — ja mislim, da je ondje bio Burian iz Lažca, Hošinský i Matjej Řezáč...

Načelniku projuri kroz glavu slika one male, opaljene rudarske žene u drugom stanju, kako su je na Trantinčevu polju pred jedan sat dozivali k svijesti. Kako je ono rekla?

— Sanjala sam ružan san; ako izvolite znati, sanjala sam o crnim konjima...

I odmah zatim vidje savjetnika Zimmerheiera, kako mu četka na šeširu poskakuje od ljutitosti i bijesa... pa zatim Matjeja, kako je prekjučer na brusu brusio širok, plavkasti nož.

Rudar Bureš je pokušavao svući rudarski kaput. Bol mu je virila iz očiju, kutovima usta je bolno upijao zrak, ali ipak je uspio svući i taj prokleti lijevi rukav, prožet krvlju, razderan čak do ramena. Kad mu je to konačno pošlo za rukom, podigao je golu ruku sve do lica i pažljivo je promatrajući zapita načelnika nestrpljivo:

— Zar ne, načelniče, da mi već pomalo plavi?

Iza kancelarijskih vrata čula se trka nečijih nogu u potkovanim cipelama. Odande se začuo glas:

— Tomášek, gdje je gospodin savjetnik Zimmerheier?

A druge cipele, koje su trčale u suprotnom pravcu, načas se zaustaviše, i drugi glas mu odgovori:

— On je sišao u rudnik za Matjejem Řezáčem u osamnaesti...

I oba odjuriše, očito po novi teret.

Izvana je dopiralo zvonjenje rudničkog zvonca.

— Šta je to?

— Za mrtve — odgovori Bureš i zdravom rukom skinu kapu s glave. Načelnik František Buzek skinu šešir. I prije nego su izmolili očenaš, dotrča doktor Rozum:

— Načelniče, savjetnik Zimmerheier je također ostao dolje.

František Buzek u taj čas zatvori oči, da ne mora gledati Rozumove okrvavljene ruke. Pod očnim kapcima ugledao je sliku plavkaste, široko brušene škljoce.

Glava III.

MRTVAČKI LIJES POD ZVIJEZDAMA

priča o noćnom prijevozu pokojnoga Josefa Hošinskoga i na tom putu zatekne Václava Trantinca i Ančku Karasovu pri prvom susretu i razgovoru, iz kojega će se razviti mnogo toga.

Kosa tame je već požela čitav danji lan, plave povezačice noći nastupile su sa zapadnog obzora, a u rupcima im pukotine zviježđa, i polaganim, pravilnim korakom polaze naprijed skupljajući u pregače miran dah svih poštenih ljudi, što spavaju.

Približava se devet sati, i kapija Trantinčeva imanja zatvara se za posljednjim kolima, kojima je Václav dovezao zelenu djetelinu s uvratina nad Crnim brdašcem. Premda je već nestao u ždrijelu sumraka i grlu noći, dan još uvijek slabašno šalje topao dašak, pun ivančica, sijena, jasmina i vonja riječnoga blata.

Konji na dvorištu udaraju kopitima, i kako kresnu o kamen, tako im ispod nemirnih kopita sijevne iskra.

— Idem da ih okupam — viknuo je Václav i već sjedi na leđima jahaćeg konja.

U sobi kod Trantinčevih gorko plače Marija Hošinská, kojoj je danas u podne poginuo muž u »Ani Mariji«.

— Ta ne plačite, Hošinská, — tješi je gazdina žena — Bog vas ne će zaboraviti...

Suze kaplju rudarskoj ženi u lončić kave, komad raženoga kruha osoljen je suzama, i svaki zalogaj, koji među plačem proguta, preokrene se u grlu zbog ove soli.

— Djece nemate, a sama ženska uvijek se lako prehrani.

Ali Marija Hošinská iz Lažca ne misli na prehranu. Smrt oko nje obilazi, posljednja, koja je zatekla njezina muža u životu, pa ova izaslanica neprestano spominje jedno te isto.

— Moj je uvijek želio... da bude pokopan u Lažcu. Leži ondje pod ledinom njegov otac, majka... ali kako bih ja, sirota žena...

U »Ani Mariji« dali su Hošinskom bijelu, izblanjanu mrtvačku škrinju, čvrsto su je zabili kovanim čavlima, da ne bi mogao nitko iz radoznalosti otkrivati pokrov, (tko zna, kako je Hošinský bio smrvljen pri toj eksploziji), a udovici,

koja nije mogla ni vidjeti svoga pokojnika, izjaviše, da će rudara Josefa Hošinskoga pokopati na službeni trošak na rudarskom groblju, u krilu same svete Djevice Barbare.

— A on je uvijek želio: mamice, kad me jednom zadesi, kad bih bar mogao ležati u Lažcu, kod naših, blizu naše kućice.

Seljak Trantinec je slušao, dimeći iz lule. Kao da ne zna, kamo rudarska žena Hošinská nišani tim polaganim govorom! Htjela bi lijes s pokojnikom odvesti u Lažec, slabi sat puta.

Seljaci imaju konje, oni bi ga mogli odvesti.

Ali tko će od njih siromašnoj rudarskoj ženi učiniti ovu kršćansku uslugu? Ako ne čika Trantinec, kod čijeg je oca, dao mu Bog rajsko naselje, Hošinská u mladim danima služila.

Okružen plavim oblacima dima nagnuo se među bosiljkom kroz prozor, pod kojim topoću konjske potkove.

— Još kad ne bi bila žetva — rekao je mrmljajući. — Konji su se od jutra naradili, čitav dan nije im skinut hamut, a rano ujutro, čim Bog da svijetlo, opet idu na tegljenje.

Rudarska žena Hošinská dobro je iz ovoga shvatila, da gazda baš sasvim ne odbija. Samo kad je znala, kako da nastavi i kako da uhvati uglatog čiku Trantinca za osrčje.

— Moj pokojnik je govorio: O, gazda Trantinec, on ima najbolje konje u Rukapánju. U čitavom kraju ne ćeš takve naći... Govori se, da Bog Trantinčevima blagoslivlja konje od onog vremena, otkad su badava vozili kamenje za Gospodov rukapánjski hram... S takvim konjima, kakve imaju Trantinčevi na svojem imanju, čovjek bi radosno jurio i na vlastiti sprovod.

Seljak Trantinec odvrnu glavu od prozora, stupi dublje u sobu i dugo tražaše iza lanjskog kalendara guščje pero, koje bi mogao povući kroz fićukavu lulicu:

— E, nije više, što je nekoć bilo... Prepeličar hramlje na desnu nogu, pjegasti bijelac je sav smalaksao. Najradije bih ih prodao konjskom trgovcu.

Hošinská je opet napredovala za korak. Već je na samom rubu gazdina srca, samo još jednom da pogladi, samo još jedan korak, i Josef Hošinský će mirno spavati na starom groblju Lažca, gdje mirisavo korijenje šumskih perunika probija iz grobova duboko pod grobljansku zemlju, gdje leži tatica Václav Hošinský i njegova žena Kateřina, tako blizu jedno do drugoga kao za života, u zemlji, proraštenoj izdancima smrekova drveća, pružajući i pod zemljom jedno drugome priljubljene ruke, par koraka od kolibe, u kojoj je

stanovao, koju je bijelo ličio prije uskrsnih blagdana, blizu krova, pod kojim se rodio i koji je kasnije, kad je već bio momak, obijao šindrom, blizu vlastitih krušaka i lipa, iza gumna, kod kuće.

— Bože očuvaj! Trantinčeve konje prodavati kakvu mešetaru!

Nitko u čitavom kraju ne može ih naplatiti. Ni od vlastelinske, ni od vojničke gospode, nitko se nikada ne bi drznuo, govori Hošinská glasno, doslovno onako, kako je slušala od staroga seljaka Trantinca, kad je još u ovom dvorištu muzla široke krave, a plač, koji je pred kratko vrijeme utihnuo, ponovo joj je curkom ovlažio brazdu na licu pod očima.

— To ne može! — potvrdio je seljak Trantinec ovaj razborit govor, i kao da na nj stavlja pečat, pritisnuo je širokim palcem rahli duhan u smrekovu lulicu. No uto se prepao, da je rudarskoj ženi previše popustio, i brzo je pribirao nove riječi u svoju obranu:

— Ali tko da se vozi po ovoj mrkloj tami s pokojnikom?

— Sjaju zvijezde, gazdo. Kao vatrice blistaju po čitavom nebu, kao da je netko posijao po nebeskom svodu užaren ugljen.

Trantinec je u prvi čas pomislio, da to može pobiti, pa je prišao k prozoru i malo se nagnuo napolje. No opazio je blistave stručkove zvijezda, kojima je čitavo nebo bilo obrašteno kao polje kukoljem. Pokušao je drugačije:

— Sjaju, istina, sjaju. Ali začas će, mislim, nastupiti crni mrak. Popodne se najednom počele dizati magle oko Permoničkog vrha. Bit će noću oluje. To je siguran znak, nije li tako?

— Neka nas dragi Bog očuva! — dodala je svoju cjepanicu na lomaču razgovora kuma Trantincová.

Hošinská odmah dometnu:

— Oko deset sati izaći će mjesec. Pred par dana bio je uštap...

— Konji se boje mjeseca...

Uto Václav, komu nije nitko odgovorio, otvori vrata i uđe u sobu. A misleći, da je ove riječi otac upravio njemu, odgovorio je odmah s praga:

— Ni govora, tatice, jezde kao po bijelom danu.

Tom jedinom rečenicom je odlučio, da će Josef Hošinský, rudar i kolibar iz Lažca br. 23, spavati kod kuće, iza gumna, blizu svojih pčela i krušaka.

— Dobro, onda idi.

— A kuda?

— Rudara Hošinskoga odvest ćeš u Lažec.

— Bog neka vam plati, gazda... — i rudarska žena Hošinská brzo iskapi kavu i naravna korotnu maramu na prosjedoj kosi.

— Josefa Hošinskog? Onoga, koji je stradao u rudniku?

— Ta već je zabijen u lijesu.

Václav Trantinec je pošao. U tami je upregao konje, bacio na dno kola dva svežnja slame, sjeo na bok i pozvao rudarsku ženu: — Pođite dakle, Hošinská.

Ali ona se već otraga popela na kola, sjela u slamu i sklopila ruke. Crna zmijica krunice puzala joj zrno po zrno preko oba dlana.

— Ja ću, mislim, ostati ovdje.

Rudarska mrtvačnica, crna kao raka, bila je te noći otvorena. Šest voštanih svijeća gubilo je tu u plamenu kap po kap života; kako su svijeće bile prilijepljene na pokrove bjelkastih lijesova, tekla je desno i lijevo voštana rastopina, koja se hladila. Václav Trantinec otkinuo je svijeću sa srednjeg lijesa, u kojem je ležao Hošinský, i prilijepio je na desni, Burianov lijes.

Dva rudara, koji su te noći čuvali stražu, pomogli su mu prenijeti mrtvački sanduk u slamu na kola. Istina je, ne smije se prevoziti mrtvac iz jednog mjesta u drugo. Vlasti to ne vole, a rekao je gospodin doktor Rozum, da ima o tome i zakon. Ali gdje nema tužioca, nema ni suca. A pristoji se, da domaći čovjek spava kod kuće, u zavičajnoj zemlji, premda nema novaca za željezni lijes, kakav je potreban za prijevoz.

— Onda zbogom, Jozefiću. Pomoz Bog! — oprostiše se drugovi rudari s mrtvacem u bjelkastom lijesu.

— Dobro spavaj, druže!

Zatim se vratiše u mrtvačnicu na noćnu stražu, tužni i crni više nego današnja noć, koja ipak miriše travom i cvijećem.

Hošinská je ostala na slami, klekla je uz drveni lijes i položivši ruke na gornju dasku osušenim ustima šaputaše riječi očenaša.

Václav je potjerao konje. Nije se ljutio zbog toga iznenadnog puta. Čovjeku učiniš uslugu, kako dolikuje kršćaninu. A danas je krasna noć.

Kad se bude vraćao, pustit će konje nasumce, gledat će u nebo, leći će na slamu, gdje sada počiva lijes, i razmišljat će. U takvoj noći, kakva je danas, može se najkrasnije razmišljati, samo tako, o konjima, o zvijezdama, o djevojkama,

o gradu, gdje je služio kod draguna, o raži, o pšenici, o ribama, o svemu, što čovjek voli i kamo bi htio pobjeći, kad ga nešto počne mučiti.

Kad su se vozili kroz Perlov, prešavši mostić preko Vlčave, susreli su u uskoj ulici među plotovima jednu ženu. Priljubila se uz same tarabe, i kad su prolazili mimo nje, kriknula je opazivši lijes.

— Djevojko, odakle ti ovdje? — podigla je Hošinská glavu na taj krik. Václav se obazreo. Bila je to djevojka, Ančka, kći Karasa Oklijevala. Jutros je radila na Trantinčevim poljima, užarena i nasmijana, kao prava sestra nebeskog sunašca. Kćeri drvara izrezane su od borova drva, a mirišu zlaćanom smolom. Što su više na suncu, to je taj miris jači. Ovo je mislio jutros, kad ju je vidio s naručjem raži.

Sad je bila sasvim drugačija. Kako li se čovjek promijeni iz dana u noć... Danju svijetli više nego sam dan, a noću je crnji od tame. Đavo bi se u tom snašao.

— Vozimo čiku kući.

Kći Karasa Oklijevala, stojeći uz plot od prošća, ispruži pred sebe desnicu, nasloni se prsima na prostrane daske kola i priljubivši palac, kažiprst i srednjak nacrta na pokrovu znak križa.

— Bog neka mu dade laki počinak!

Konji su polagano koračali naprijed, a Ančka Karasová pratila je s desne strane kola žalobnu sprovodnju, poskakujući malo pomalo i tiho razgovarajući s rudarskom ženom Marijom Hošinskom.

— Pripazi na kotač — htio joj je doviknuti Václav, ali je radije zaustavio kola. Vremena ima dosta. Eto, mjesec, samo malo odgriznut od opadanja, upravo izlazi daleko iza brežuljaka, užaren kao potkova, koju su izvukli iz vignja.

— Stoj, mala!

Kola utihnuše, samo je nešto u remenju tihano zveknulo. Zrikavci u vrtovima nastaviše svojom svirkom, a odnekud iz Cabrika začula se harmonika.

— Ja bih se malo povezla s tetom, gazda. Da joj ne bude tužno — prišla je Ančka sve do konja.

— Djevojko, šta će majka na to reći? — preplašila se rudarska žena.

— Mama? Ona spava. A tata je na rijeci s drvom.

— Ako hoćeš, idi.

Duše mi, nije znao, da je Ančka u rodu s rudarskom ženom.

— A vi ste prijateljice?

— Ančka je bratova kći. Ta ja sam najstarija sestra Karasa Oklijevala, koji vozi po rijeci drvo.

— Bar vam, tetice, ne će biti tužno.

Stara i mlada, svaka s jedne strane rudarova lijesa, što zaudara karbolom i vapnom, sklopile ruke na molitvu. Kola su odmicala dalje. Put je već ostavio za sobom Rukapánj i začas je uronio u mladu borovu šumu. Sad prolaze mimo Polákova vrha, glasovitog mjesta puškaranja zvjerokradicâ, sada će se popeti do Tri kamena, gdje su jednom cigani ubili dijete, a zatim, prije nego deset puta izmoliš zdravomariju, prestaje šuma i opet se pojavljuju rutave, mokre livade, koje već pripadaju Nedosečanima.

S livada dopire na cestu u valovima studen s mirisom gorke trave. Mjesec kao rđava prelja gubi po granama borova svjetlosnu kudjelju, iza sna zacvrkuću ptice, što spavaju kraj same ceste. Odaziva se pas iz daljine. Na livade je pala rosa. Mjesec je izdaje svijetleći u njezine kapljice. Iz Nedoseka čuje se rog noćobdije, koji je prerano otrubio jedanaest sati.

Kad je zaista bilo jedanaest sati, bili su već u Nedosekama, kraj kapelice svetoga Roka. Psi čitavoga sela strčali se oko kola, uzlajali se, ali zatim, kao da ih je od nečega spopao strah, počeše zavijati i ostajali su daleko iza kola, pokunjivši repove među zadnje noge i naježivši prljavu dlaku. Nije bilo sigurno, da li ih je preplašio mjesec, koji je već plovio punim jedrima, ili su možda osjećali mrtvaca, nad kojim su se molile žene.

U jedanaest i po bili su u samom Lažcu. Vozili su amo sa zastajkivanjem sat i po; pješke bi mogao ranije stići.

— Tetica spava — šapnula je Ančka Václavu. Skočio je s boka, skinuo je s košare postrane daske, lagano je nadigao, kako je ležala na slami, desnicom obuhvaćajući lijes.

— Kamo da je stavim?

Ali Hošinská se sama probudila i začuđeno gledala oko sebe. Zatim je posramljena, što je pokojnika tako loše čuvala, otrčala do kućnog praga, odnekud izvukla ključ i upalila trbušastu petrolejku.

Václav je stajao kod konja i gladio im grivu, misleći na bogzna što. A Ančka je otišla k teti, da je zapita, kamo hoće da postave lijes.

Zatim skinuše lijes s kola. Jedva im je to pošlo za rukom. Tako je bio težak. Václav ga je pograbio kod glave, ruda-

reva žena i Ančka kod nogu, pa su polagano, odmarajući se svaki čas, prešli preko praga i položili lijes na klupu.

— Da ostanem ovdje s vama? — zapita Ančka.

— Hajde doma, djevojko... Ja se ovdje ne bojim...

A kad se Ančka ipak kolebala, odgovorila je ona sama za se:

— A koga bih se bojala? Josefa?

— Laku noć!

Konji su već potrzavali rudo. Lažečki psi nisu im dali mira, zalijetali su im se pod trbuh, režali, razdraženi od mjeseca i mrtvačkog smrada. Václav je na njih zapraskao bičem. Zacviljeli su i odskočili.

— A kamo ćeš sjesti?

— U slamu.

— U slamu? Dođi radije k meni!

— Ako mislite, gazdo...

Čim su izašli iz sela, zapraskao je bičem nad glavama konjâ. Konji potrčaše, pa kad stigoše na ravnicu, razjuriše se svom snagom, premda je bila noć. Kola su im bila lagana, veselo su skakala po kamenju, te su se daske potresale.

— Nisi se bojala vožnje po tami uz lijes?

— Bojala? Zašto?

Nije rekao. Samo je htio zapodjeti razgovor. Bilo mu je u tišini tužno, tužnije, nego kad se maločas vozio s mrtvačkim lijesom.

— Bit će ti zima. Piri s livada — nabacio je poslije nekoliko metara. No osjećao je na onoj strani, gdje je sjedila, kako mu grije rame, ruku i bok.

— Tek štogod — smijala se — ja sam još mlada.

A ipak mu se činilo, da se malašno šćućurila. I prestao je misliti na konje, na put pred njima, na pse, koji su ih pratili komad puta od Nedoseka do šume. Sjeo je bliže, i čim je trgnula ramenom, stavio je iza nje svoju ruku.

— Bože, kako si lijepa! — mislio je pritom.

Ne, što možda nije imao djevojaka. Ah, Bože, koliko ih je bilo i koliko ih je moglo biti! Kad je po Klatovyma prolazio u dragunskoj uniformi, svaka se za njim okretala.

— Vojniče, vojniče, — govorile su usto — vi ste lijep momak.

— I jesam — odgovorio im je u šali i nogom odbio sablju, tako da je zveknula o mamuze.

— Kad bih te, djevojko, poljubio, kad bih te stisnuo, što bi mi otprilike rekla? — Ali to Václav samo misli u skrovištu duše gledajući sjenu, koju joj spušta mjesec na bijelo lice.

— Kad bi ti znala, kako si sada bijela...

I odjednom se sjeti bijelog drva lipe, od kojega u zimskim večerima izrezuju posuđe. Ne smiješ pritisnuti nož, drvo je meko, zarezalo bi duboko, prorezalo bi zdjelicu.

— A nije ti tužno?

— Nije. Zašto bi bilo?

— Jer hodaš večerom sama.

— A s kim bih hodala.

— No, Bože, s kim...

Čuj, kako kola štropoću u dubokom šumskom klancu, kako jeka razbija vrčeve noćne tišine. Ne čuješ li, ne čuješ li ništa? Oboje ništa ne čuju. Voze se i voze, ovo je posljednja šumica, iza nje već dolazi ravnica, obrasla trešnjama, a zatim livade, prostrane zářičke livade, zavinute široko na istok u obliku potkove, livade, koje kao rusalke prelaze preko rijeke, da lagahnom travnom nogom otplešu oko čitavog gradića sve do istočne strane u snažnom polukrugu, i skokom i korakom.

— Hej, mala, stoj!

— A zašto ste stali?

— Jer je ovdje lijepo.

Konji podigoše glavu, nagađajući, da govori njima, zatoptaše nogama po prašini i onda se ukočiše stojeći, uzdignute glave i napregnutih slabina, kao da ne vjeruju ovom iznenadnom odmoru.

— Ja ne znam. Tako mi je čudnovato.

Nije znao, gdje da počne. A ipak je znao: ovo mi se više nikada ne će desiti, da je imam tako blizu kraj sebe, da je osjećam na ruci. Šta li je to sa mnom? Tek ujutro sam je dobro uočio. Zašto nam se naveče priključila na putu? Ta ja imam djevojku, kćer vlasnika 7½ hektara zemlje iz Ouběnica, već sam bio ondje s tatom dva puta u prošnji. I duše mi, nije tako loša. A ja sam... no do đavola, tako i treba... s tom Anežkom iz Ouběnica dvaput išao sa zabave preko one smrekove šume, i nismo pritom molili boga. A najednom dođe ova drvarska djevojka, i sve u čovjeku sruši, što je već u duhu podigao.

— A zašto si išla s nama?

— Zašto? Nije mi se htjelo ići kući. A k tomu bojala sam se, da ne bi tetici uz lijes bilo tužno.

Opet ušuti, možda od straha, što previše narušava tišinu, i uperi pogled nekamo pred sebe, sasvim malo, gore, kao u neku zvijezdu nisko nad obzorom. Tišina se među njih uvalila širokom strujom.

Kad bi, djevojko, znala, što ja sada o tebi mislim! Htio bih te pograbiti, stisnuti za oba ramena, poljubiti te tako snažno, da ne bi mogla dati ni glasa od sebe. Ali to... to nije sve. Nad ovom misli, koju Václav smatra nečistom, ima još jedna, kao kad se poslije kiše pojave dvije duge. Grom i pakao, kad bi ovu drugu misao, čistu i krasnu, koja mu je tako odjedamput pala na um, kad bi je mogao kako pretvoriti u riječi! Ali zar zna, da li uopće postoje riječi, kojima bi to mogao reći? Te dvije duge u mislima vidio je danas prvi put. Kako je to čudnovato, misli on. I jedna se s drugom spaja, kao kad se dva potoka sretnu. Jednu vodu ne možeš od druge više nikada odijeliti.

Sjedi i muči se, ne će da je gleda.

— Hoćemo li poći? — zapitala je tiho, nezadovoljna zbog ovog čudnog zadržavanja.

— Ne.

I počeo je sa strahom misliti na to, kako da produži vrijeme, koje će još biti s njom. Malo dalje na ravnici nalazi se mali ribnjak bez pritoka, udubina s vodom kišnicom. Šarani ondje šuškaju i mljaskaju u šašu, inače ondje u noćno doba nema žive glave.

— Konji su žedni. Moram ih napojiti, naveče sam zaboravio. — Brzo skoči s kola i otpreže ormu od ruda i jarmaca.

— Otići ću ja pješke — pobježe Ančka s kola.

— Hvala za vožnju.

Václav je vodio konje prema ribnjaku i gledao je pritom na sjenu njezina lika, kako brzo nestaje u tami. Kad se već sasvim izgubila, viknu za njom:

— Ančko!

Šuma je vratila beskorisnu jeku, djevojka se nije odazvala. Polagano je silazio za konjima u dolinu, nesretan, što je sve to uzaludno. Konji su turili u vodu žedne gubice, uzbibali su slike zvijezda na površini vode uz obalu i lakomo ločući mlaku vodu ulazili su korak po korak sve dalje u ribnjak.

— Stoj! — trgnuo ih je natrag i izveo iz vode polunapojene. Zatim ih je potjerao u kasu sve do kola na cesti. Kad ih je htio upregnuti, primijeti, da na slami, gdje je maločas ležao mrtvački lijes, počiva crna sjena tijela.

— Šta radiš ovdje?

Žena se podigla na ruke, nagnula prema njemu glavu i odmah šaptom odgovorila:

— Radije sam vas ovdje pričekala.

— Ančka.

Pustio je uzde, skočio u kola na slamu do nje i klekao uz njezine bokove.

Nije rekla ništa, samo se malo nagnula i, napola ležeći na slami, podigla prema njemu oči. Proveo je sve ono, na što je maločas mislio. Zgrabio ju je, pritisnuo i zatvorio joj ustima usta.

Konji su mudro sišli s ceste, prekoračili jarak i griskali mladu otavu na rubu livade.

Skupio joj koljenom suknju, rvao se s njom. Pod nogama im zašuštala slama.

— Ne smiješ!

— Zašto?

— Ne smiješ, zaboga!

— Ti nemaš momka?

— Nemam.

— I nisi ga nikad imala?

Pograbila ga je obadvjema rukama za ramena, i kako se malo podigao, udarila ga je desnim koljenom u prsa tako snažno, da je izgubio ravnotežu i udario glavom u daske. I prije nego se pribrao, ona već nije bila na kolima. Čuo je, kako njezini bosi tabani na bijegu udaraju o prašinu.

— Mrcino, — šapnuo je tiho.

Primijetio je pritom, kako mu se steglo grlo, kao pri velikoj, paklenoj žeđi.

Glava IV.

VEČE NA GUŽVICI

ili o susretu staroga Karasa Oklijevala s Cibulkom iz Zatlánja, o tom, da ovo dvoje pripadaju jedno drugom, i na kraju i o mlinarovoj Alžbjeti, koja je za bezglavim draganom otišla u zemlju Francusku.

Najprije je bila zelena, zatim tamno plava, a sad je već crna. Voda.

To zato, jer je noć. Pramac splavi rastvara njezin miran plašt i na obadvije strane raščešljava zlatnu dugmad zvijezda.

Ondje nadesno, osvijetljen sa svake strane bakljom, stere se propust za splavi. Huji gutajući obilje vode. Pet stotina

metara nizvodno nalazi se »Gužvica«, blažena splavarska gostionica. Pri svakoj vožnji ona privlači splavare tako čvrsto i trajno, da to već stotinu godina služi na čast dobro izmišljenom imenu gostionice.

— Zakreni više nadesno, grom i pakao, nadesno!

Vesla uranjuju u vodu, da sve zapljuskuje. Odmah uz kormilara, staroga Karasa Oklijevala, stoji uz lijevo veslo Václav Vostárek, pjevač i harmonikaš, koji daje pjesmom takt svome radu:

— Došo befel vlasti na seljake,
neka pokopaju te vojake...

Sedam brzih udaraca vesala na prvi stih, drugih sedam, jer se ponavlja, sedam na drugi stih, četvrti put po sedam na drugo ponavljanje. Takvih trideset udaraca već nešto znači, ako se o držalje dugih smrekovih vesala upiru ruke Karasa Oklijevala i Václava Vostárkova.

— Iskopali jamu trista hvati,
za glavu ga digli, frk s njim dolje, —

Već ih propust drži u pandžama. Trupci, kojima je pričvršćena jedna splav za drugu, zaškripaše. Posljednji balvani na lijevom boku splavi udariše neznatno o granitni zid propusta. Nakvašena kora sasvim se od tog dodira ogulila. Možda je donekle povrijeđena i bijela put smreke.

To sve zbog te iznenadne tame.

Proklet posao, noć se tako iznenada spustila, kao da si sunce poklopio loncem. Ali do »Gužvice« treba stići. Već zato, jer će ondje danas sigurno noćiti ljudi staroga Cibulke iz Zatlánja, dobar komad puta niz vodu pod Rukapánjem. Kad su prolazili Zatlanjci, žene su dovikivale Karasu:

— Oklijevalo, Oklijevalo, Cibulka je već pod Vrtlozima!

Stari Karas je pljuvao u vodu, da su se krugovi pravili. Zar treba njemu, Martinu Karasu, tumačiti, dokle je dospio taj stari spletkar? A on, kad bude htio, može ga stići za pola dana, makar ima Cibulka i dva sata prednosti.

— Ustavljati! — povika stari Karas, i četiri duge štice s kovnim šiljcima zabole se u pješčano riječno dno. Lijena splav, nošena polagano mirnom vodom, poskoči kao konj.

— Bar će biti zabave! — mišljahu momci, premda im od tog zaustavljanja pucahu leđa. Tako su eto ipak pogodili do te »Gužvice«, gdje će Cibulka danas noćiti.

Gostionica tone u johinu gaju. Kroz tamu svjetlucaju dva svijetla, prozori, oči te krčme. Na balvanima pred točionicom ječi harmonika.

Plaču vodene ptice na otočiću u rijeci. Mlinari kunu, što moraju tako kasno zatvarati branu. Dakako, do jutra bi sva voda iscurila, lopate kola stršile bi u zraku, naplavište bi mogao zaustaviti kapom. I tako spuštaju gredu za gredom, kukom i gužvom stavljaju ih u drvene žljebove, prokisle vodom, čim su splavi prošle kroz propust.

Karas Oklijevalo zna već po sjećanju, gdje u obali strši duboko obrasli, granitni kamen s kolutom. Nadesno, nadesno! Prvi dio splavi zadire o obalnu tratinu, zadnji splavari se trude, da im struja ne povuče kraj splavi u sredinu rijeke, svom snagom zabadaju šticu i upiru se, dok im i leđa i listovi ne postanu tvrdi kao kamen.

— Jesi li?

— Jesam!

I taj, koji je u tami iskočio na obalu, provukao je kroz kolut žičano uže. Žica se napela, zaškrinula i trzaj je skočio od jedne splavi na drugu.

Ali kako je kormilar sputao splav i sprijeda, prileglo je drveno vozilo uz obalu kao konj u pregradi staje, sprijeda i straga zapregnuto u kolute na obalnim kamenim stupovima.

Rad je završen. Bar za danas.

Netko lijeva vodu na zemljano ognjište posred prve splavi. Zasiktaše vruća usta pepela, poletje posljednja iskra. Tama.

I četiri čovjeka s Karasovih splavi pođoše širokim koracima po uskoj stazici ka gostionici »Gužvici«, k balvanima, k drugovima iz Zatlánja, željni gutljaja, dobre riječi, a napokon i one slame, na kojoj će do tri sata ujutro spavati.

Prvi ide Karas Oklijevalo, kormilar i vođa skupine, koji plovi drvom po trima rijekama sve do Hamburga, za njim ide Václav Vostárek, Petar Choura kašljuca straga, jer boluje od sušice, a Martin Bašta, nazvan Noćna straža, onaj, koji se lani vratio ranjen iz vojske u Bosni, probija se na obronak kroz bujne koprive, da skrati put strminom do gostionice.

— Prestani s tom harmonikom, Pepíče!

Po toj jednoj rečenici prepoznali su staroga Cibulku. Svađa se baš sa sinom Pepíkom, zamalo tridesetgodišnjakom, za koga govore svi splavari da na daleko i široko nema nikoga, tko bi mu bio ravan na vodi.

Ali kad naveče zasvira harmoniku! No stari Cibulka ne voli sinove pjesme. Ne gnjavite ga s time, s tim sladunjavim pjesmama!

— Na obali devet sati odbilo,
ne vraća se meni moje premilo!

Ovako neka kukaju žene na prelu. Kad je on bio mladić, bože moj, tada se drugačije pjevalo:

— Car austrijski poslao
od silne svoje armije
jednog svoga husara
pruskom kralju berlinskom.

Ovu je pjesmu naučio još u vojsci. To je bila njegova pjesma, moj gospodine! Ali nitko, ni njegov sin Josef, koji je ipak bio i vojnik, ne umije pratiti staroga Cibulku. Rastežu, kao kad iz jednog lončića lijevaš med u drugi, a staromu je već preslab glas za dvadeset dugih kitica, koje ima njegova pjesma. Stoga on preskakuje nekoliko manje važnih kitica i zadržava se kod one, koju treba naročito naglasiti:

— Pruski kralj ga zapita,
austrijski car koliko
ima takvih draguna,
poput njega junačkih.

Na ovom se mjestu stari Cibulka uvijek oduševi. Sjeti se, kako je onaj austrijski dragun posjekao dvanaest pruskih husara, i ne obazirući se na okolinu počinje da urliče u tamu:

— On ih može imati
stotinu baš hiljada,
takovih draguna,
takovih junaka.

A među ovih stotinu hiljada draguna nalazi se Bohumil Cibulka iz Zatlánja, dragun kneza Windischgrätza numero ajnc. Pa premda već četrdeset godina nije sjeo na konja i premda mu već promočene splavarske kosti savija reuma i giht, Bohumil Cibulka u taj čas očekuje trubačev znak kao konj, koji se propinje:

— Trada, tramtada, tratata, tratata, tratata da...

I već draguni skaču u sedla, karabinka na leđima poskoči, mamuze udare u slabine i kobile jure, te se visoko uvis diže pijesak i prašina.

— Rat je lupeština, neka mi nitko ne priča! — javio se Martin Bašta, nazvan Noćna straža, koji je prečacem došao prvi do Zatlanjčana.

— Lupeština, i gotovo! Samo sakati zdrave muškarce! — I kao da hoće udariti pečat na svoje riječi, podigne ranjenu ljevicu, u kojoj mu je komitska kugla zdrobila kost, i pokaže im pred očima svoje osakaćeno udo.

— O, ti prokleti, buntovni socijalisto! — pozdravi ga bez srdžbe Bohumil Cibulka, mašući u duhu teškom dragunskom sabljom sa širokim branikom i britkom blistavom oštricom, tako da je oko konjskih ušiju fijukao prosječen zrak.

— Nekoga to zahvati u ratu, a nekoga na vodi. Komu je suđeno, taj ne može izmaći.

I mladi Cibulka podigne svoj vrč u počast Noćnoj straži.

— U zdravlje sakatih! — progovori usto, a kutovi usta mu se stegnuše, kao da je progutao izgrizen listić kičice. Mladi Cibulka nosi također svoj križ. Preklani u proljeće, kad je bila velika voda, povukla mu je struja pod Velikim vrtlogom splavi s bočne strane u propust.

Tada su se na obali svi križali i mislili, da mladi Cibulka ne će izvući živu glavu. Udario je koso na granitni bok vrata, spojni trupci prasnuše, gužve puknuše kao uzica od trule konoplje, drvo se po drvu kotrljalo među pjenom, a negdje među svim time nalazio se Pepík Cibulka.

Drugi su skočili u vodu i plivali prema obali, jedva su ih uhvatili, da ne padnu u ralje divlje struje.

I dok su pod vratima propusta pravili križ nad mladim Cibulkom, izronio je Pepík iz struje s razbijenom glavom, crven po licu od krvi, i doplivao je vlastitom snagom pred samu obalu.

— Noge su mi valjda stradale — viknuo im je. I pružiše mu kuku i tako ga izvukoše. Drva, koja su se pod njim rastvorila u bezdan, prebila mu obje noge u koljenima. Desna noga mu je poslije sretno zacijelila. Iz lijeve su morali u bolnici izvlačiti komadiće zalutalih, rasprsnutih kostiju i godinu dana poslije toga. Na lijevu je ostao hrom, kažu, da mu je kraća palac i po.

— No dobro, u zdravlje! I onako nadmašujemo mnogoga zdravog!

Uto su već bili ovdje svi ostali i osam je splavara pozdravljalo jedan drugoga stiskom ruke i još više tapšanjem po leđima, kako i dolikuje ljudima.

— Jesu li zdravi vaši, jesu li zdravi?

— Dakako, živi i zdravi!

A sad je vrijeme da urone brk u pjene, da gucnu prvi duboki gutljaj, koji Karas ne bi prodao bratu za pedeset forinti. Stari Cibulka prilazi odmah Karasu Oklijevalu i pita ga: — Kako si, druže, kako tvoja stara, a kako djevojka, Ančka? — Obadvojica, Karas i Cibulka, imaju jednu veliku misao: Pepík Cibulkin trebao bi uzeti Ančku, no, bože, dva najbolja splavarska roda, čuvena po čitavom kraju, poznata čak u Ústíju, a možda i dalje, čak izvan granica češke zemlje, kuda sve otječe voda iz ovih rijeka, zašto bi onda, do đavola, ovo dvoje...

— Čujte, Karase, ja ne bih bio protiv toga — rekao je mladi, kad su prvi put o tome govorili. — Nipošto ne, kažem vam. Sviđa mi se, djevojka je ljepota i zdravlje. A što zaradim, zaradim, vi to znate. Na rukama bih je nosio, samo da mi nikad ne rekne, da sam eto sakat.

Izgovorivši ove riječi, mladi Cibulka uvijek baci pogled na tu prokletu nogu, i na čelu mu, bogzna zašto, iskoči crvena žila, rašljasta kao zmijski jezik, dopirući jednom polovinom nadesno, a drugom nalijevo duboko pod svijetlu kosu. A stari Karas ga svaki put uhvati za ramena, uspravi ga i gledajući mu u oči progovori:

— Pepíče, ja bih joj tada kao otac ruke otkinuo!

Ta on dobro zna, da u čitavom kraju nema takva čovjeka, kao što je taj Pepík Cibulka iz Zatlánja. Ali zapovjedi ti takvu neobuzdanom ždrebetu! Smije ti se u oči, izvija, izvrće, ima, veli, vremena za udaju, još nije navršila devetnaest.

— A šta Ančka?

— No, znaš, šalje pozdrave — laže Karas Oklijevalo. Nije rekla, magarica, ništa. No, to samo zato, jer je valjda zaboravila. Nije je pravo ni vidio, kad je odlazio od kuće. Ona je kao voda u mreži.

— Bojim se, da će joj ova noga smetati — potužio se Pepík i ponovo očima premjerio ovu slabu, omrznutu lijevu nogu, hromu, bez snage, bez gipkosti.

— Ta idi, ludo! — rekoše mu obojica starih umirljivo.

— Nije je još valjda zahvatilo. Samo pričekaj još koji mjesec. Kad se jednom u ženskoj raspali ljubav, ne možeš je ugasiti svom vodom ove rijeke...

— Da, ženska ljubav — odmah se upleo kašljucavi Petar Choura. Vidi, da se ovdje valja klupko pričanja, i da nema njega, ne bi nitko priskočio, da uhvati nit. Kad god se oni sastanu ovdje u »Gužvici« s Cibulkinom radnom skupinom, uvijek počnu obojica starih pričati o mlinarevoj kćeri Alžbjeti. Petar zna ovu priču potanko. Ali zašto da je ne čuju još jednom? Vrijeme uz nju teče, pa dok stari dovrši, padne na očne kapke drijem i noć blaženo odmiče.

— Kao s onom Alžbjetom, mlinarovom kćeri...

Václav Vostárek to ne voli, htio bi pjevati, lijepo tugaljivo, kako su one vojnike bacali u onu jamu s vapnom. Vidi neprestano sama sebe na rubu takve jame, mrtva i s rupom na grudima.

— Na grob mi, braćo, posadite karamfil,
jer pod ledinom spava vojnik mlađahan...

Ali nit je već uhvaćena, stari Karas Oklijevalo posegnuo je za klupkom. Zaista, čudnovato je to s tim mladim ženama, nešto u njima iznutra pobudali i ništa ne može pomoći, poduzeo što mu drago. Samo da ne bi i ova njegova, Ančka, također pobudalila.

— Moram reći staroj — pomisli Karas — da pripazi na nju. Djevojka ulazi u godine...

A u nutrini mu se opet pomoli čuđenje, kako se ta dugonoga djevojka odjednom zaoblila u prsima i bokovima i kako se razvila u zgodnu, vatrenu žensku.

Stari Cibulka je primijetio ovaj časak zamišljenosti. Odmah se požuri, da priču ispriča on, Cibulka iz Zatlánja, koji je zna bar tako dobro kao Karas Oklijevalo. A možda ju je on sam prvi put ispričao Karasu pred mnogo godina.

— Ispričat ću vam dakle tu historiju, koju ne zna baš svatko, ali koja je prava pravcata istina, kako sam je čuo od mlinaričina djeda, a i svoznički načelnik Petrtýl, kad bi bio živ, morao bi također potvrditi, da je tako bilo i da nisam ni riječi dodao.

Karas Oklijevalo, tako iznenadno lišen pripovjedačke časti, sjeo je na balvan i nametljivo gledao u Cibulku.

— No čekaj, lukavče, — palo mu na um — presušit će i tebi u grlu, a onda ću pričati ja, koji sam te upoznao s tom pričom pred toliko godina.

No glasno ne kazuje ništa, tok govora teče i nije pristojno prekidati ga.

— Bila je dakle u onom mlinu gore kćerka, već je tome mnogo godina, kažu, da je bila sestra mlinaričina djeda, i o njoj se u čitavom kraju govorilo, da je tako lijepa, da to ne sluti na dobro. Zvala se Alžbjeta.

— To je bilo još prije onoga pruskog rata — doda Karas tanahan listić primjedbe. Kad bi on govorio, sigurno to, sto mu gromova, ne bi zaboravio.

— Ta je Alžbjeta, kao što velim, — ne dade se smesti Cibulka — bila tako lijepa, da su ovamo izdaleka dolazili pomeljari i da je svaki momak bio pred njom kao jaganjac i samo se crvenio, a bilo je, kažu, i mnogo takvih, koji su dolazili s velikih imanja, a također, vele, i jedan iz grada, neki čovjek od pera, mislim, čak u carskom kaputu.

— No, vlastelinski sudski činovnik, kaži već jednom — zadimi Karas naglo puštajući dim. — To se, znamo, ne bi smjelo zaboravljati.

— Da, govorilo se, govorilo. No ona nije ni za koga marila, pa se tako počelo u kraju naklapati, da je ona nekako čudnovata, da tobože Bog nije svakomu dao sve i da ta njezina ljepota može biti jalova, kao kod onih ružica, što rastu po međama.

— Da takva ljepota može biti i za zle stvari stvorena — dodaje Karas ustrajno, jer ga svrbi jezik. Loše, vrlo loše priča Cibulka, ne bi mu sekser dao za to pričanje.

— Da, i tako je ta Alžbjeta bila jednom u Nedosekama na zabavi, te je išla, razumije se, iz ruke u ruku i bila je prema svima ohola i ni od koga se nije dala počastiti, pa je onom mladiću, koji joj je kod babe kupio veliko srce, navodno razbila taj marcipan usred dvorane o glavu. Neprestano je samo kesila zube i smješkala se, da su eto svi domaći i okolni mladići bili na nju upravo bijesni.

Ali sad već Cibulka nije mogao dalje, a da ne gucne. No kako je tražio rukom po tami među orošenom travom vrč, Karas Oklijevalo trgne iz usta višnjevu lulicu, kao da ga je najednom žarila, i odmah proslijedi:

— Samo što je Cibulka zaboravio reći, da je ta djevojka bila kao carski kirasir i da bi svakoga mogla jednom rukom baciti kao praznu vreću, ako bi se htio protiv nje postaviti. Tako se onda njih nekoliko dogovorilo, da će je, kad pođe kući u Svoznicu, dočekati u tamnoj šumi, i svaki će je izljubiti, koliko bude htio, da joj se osvete za njezinu oholost. Tako je i bilo. Dočekali je — a nije se ni saznalo, koji su to tada ondje bili, tek se poslije više godina neki izlanuli — i uhvatili je i smotali i ljubili, sve od bijesa i žudnje, jer je

bila tako lijepa. A ona nije, kažu, ni riječi prozborila, nego je samo bez riječi ušla u borbu. Ali momaka je, zna se, bilo više, i nikad se nije otkrilo, koji ju je to zapravo obljubio, ali mnogo se tada o tom pričalo, kako je to zapravo u tom gaju bilo.

Ujutro je došla sva razderana, nije govorila, nije spavala, samo je neprestano htjela piti, kao da je sva gorjela. Nitko nije mogao izmamiti od nje ni riječi. Hodala je šumom, lutala bez cilja, ljude nije poznavala, pa je stara čarobnica Maříková, koju su k njoj pozvali, kažu, rekla, da se to u njoj upalila ljubav i da je odmah udaju za onoga, koga je zavoljela.

Objavio je dakle mlinar, da će udati kćer, i da će onomu, koga ona zavoli, dati pet stotina rajnskih forinti, čestitih, teških, i stoku u staju, a Alžbjeta da će dobiti tri sanduka platna i bezbroj perine. Dolazili su prosci, jedan iz ljubavi, drugi zbog ljepote, a neki, to se zna, samo zbog novca, ali ona kao da ih nije vidjela, kao da je na svijet gledala kroz njih, kao da nisu bili ništa drugo nego staklo na prozoru. A kad su je već mnogo silili, tada im je ona rekla u oči:

— Dragi tatice, majčice moja, nemojte me siliti, ja sam sebi već izabrala mladoženju i bit ću mu vjerna do crnoga groba.

No oni nisu znali, koji bi to mogao biti, pa su vrebali, kad je odlazila od kuće u šumu, s kim li se to u toj šumi sastaje. Ali nisu ništa uvrebali, nego tek u zimi, dobre četvrt godine poslije one proštenjarske zabave, kad je zapao snijeg. Mlinar je jednom pošao za njom, slijedio je njezine stope u snijegu, koje su se provlačile putovima i prečacima, krčevinama i gušticima, sve naprijed i naprijed. I idući za tim njezinim stopama tako, da ga Alžbjeta ne opazi, našao ju je čak u onoj šumici Kod sedam ubijenih, gdje su stajali oni križevi.

I ona vam je ondje sjedila na snijegu kraj onog francuskog groba i kao da je s nekim razgovarala. Mlinar priđe bliže i čuje, kako kći govori:

— Ti znaš, moj dragi, nikomu drugomu, nikomu se nisam obećala, osim tebi jedinomu.

Zaprepastio se mlinar, zgrabio kćer za ruku i dovukao je putovima i prečacima kući, u mlin, premda se kao đavo opirala. Da, a na tom grobu je, kažu, bila pločica Pierre Duval i ništa više. Kažu, da je to dao postaviti jedan od onih napoleonskih draguna, koji su tada poslije one svađe Kod sedam ubijenih rasjekli ovog draguna. A to je bilo, mislim, par godina prije, nego se Alžbjeta rodila.

Plakala je, kukala, da mora za svojim dragim, neka joj roditelji ne brane sreću, da mu se ona obećala i da će obećanje održati, makar je ubili.

Čuvali su je, zatvarali u sobicu, ni na svjež zrak nisu je puštali samu.

A ona je neprestano ponavljala svoje, da je odabrala toga napoleonskog draguna, i nikoga drugog. No kad je svanulo proljeće, vidjela je mlinarova žena, da je Alžbjeta u drugom stanju. Da, tako je to bilo. I đavo bi znao, s kim. Tukli su je, mlinarova žena je čupala sebi kosu, a ona ništa, samo je govorila o tom Francuzu i da će, kaže, za njim poći u Francusku. I onda je zatvoriše u tamnu sobicu, jelo su joj davali kroz prozorčić na vratima i nisu je više ni među ljude puštali, jer im je bila sramota u čitavom kraju.

I tako, kažu, baš o Uskrsnuću, kad su svi ukućani bili u Nedosekama, da pozdrave Krista, koji je ustao iz groba, i kad je samo mlinarova baka, koja više nije čula ni hodala, sjedila pred kućom i čuvala kuću, najednom je Alžbjeta nestala. Da, sasvim, kao da je propala u zemlju. Zasun na vratima odgurnut, brava otkinuta i svi papiri, koje je imala kod kuće, odneseni. Ponijela je sa sobom krsni list, molitvenike i talir, koji je dobila od kume pri potvrdi.

Sama to nije mogla uraditi, neko je morao doći i odbiti bravu, jer je za to bila potrebna muška snaga, a ona nije mogla ni izaći napolje.

Tražili su je s pomoću ljudi i pasa, čitavu su šumu prošli poprijeko, ali Alžbjetu nisu našli. I nitko se nije našao, tko bi bar nešto znao, kamo je išla i što se s njom dogodilo. Samo je ona stara bakica, nepokretna i gluha, kost i koža, gotovo bez razuma, kažu, govorila, da se Bjetuška s njom opraštala i rekla, da ide u onu francusku zemlju, gdje će slaviti vjenčanje, i da je već kao čekaju, da joj je to, veli, po mladoženji poručila ona francuska svekrva, i neka se na nju kod kuće ne ljute, ona će se za njih i u toj dalekoj zemlji moliti.

Ispitivali su bakicu dalje, ali ona nije mogla ništa reći, već je bila slaboumna i par dana poslije toga je umrla i ništa drugo nije rekla.

— Da, tako je to sa ženama. Ne će te i ne će. I možeš sebi oči iskopati, ne ćeš je dobiti. A ako se zaljubi u tebe, poći će za tobom na kraj svijeta.

Stari Cibulka zna, da na ovom mjestu valja prekinuti pričanje i malo se zamisliti na tim, kako čudnovatih stvari ima na svijetu.

— Šta to vrijedi, koja će se zagledati u sakata čovjeka? — izusti mladi Cibulka naglas svoju fiksnu ideju. Krasna je Ančka, i on bi je volio, nijednoj drugoj u čitavom kraju ne bi bilo tako, ali šta to vrijedi?

— Ta šuti! Takav momak kao jela... — dreknu Karas. On je već dobrano gucnuo, zapalio je lulu bar za par dimova, dok se opet u toku pričanja ne ugasi, i sprema se da dalje priča. Ali ovi mladi nekako čudnovato slušaju, zijevaju i zveckaju vrčem.

— Pogledajte, zvijezda je pala — progovori Noćna straža, kao da se ništa ne događa. Šta ti je do zvijezde, budalo, kad ovdje mudri ljudi pričaju?

Ali ne. Josef Čapkov dimi i misli na kosu, koju će kupiti u Pragu. Mora zvoniti kao zvono, solingenska kosa, plavo kaljena. Ako je prevučeš brusom, ni dlaka ti ne će ostati na ruci.

— Koliko može stajati ovakva dobra kosa?

Stari ne mogu izdržati. Zar sada, kad su došli do najljepšega, treba da prestanu? Cibulka se radije žrtvovao, odrekao se nade, da će sam pričati taj najljepši dio, i tobože pita Karasa:

— No, sto mu gromova, jesu li ipak našli djevojku?

Sam dobro zna, kako je to tada bilo, krasno bi im on to prikazao, možda bolje nego Oklijevalo, ali neka, neka radije govori on, nego da slučaj nestane u zbrci pričanja o najjadnijim dnevnim brigama.

— Jesu i nisu. Jedno je sigurno: pola godine nisu znali ništa. Govorilo se, da se utopila, ali nikoga slična nisu iz rijeke izvukli. Da je, vele, skočila u dubinu pod branu, da je kamen svezala na vrat. I da više nikad ne će na površinu. A vidite: za pola godine došlo je na općinu pismo tuđim jezikom pisano, ni poštari nisu mogli reći, šta li je to, samo su razabrali na njemu riječ Svoznica i štambilj, koji nisu mogli sročiti. Kad su pismo otvorili, među svim onim tuđim riječima našli su samo dvije riječi, koje su razumjeli. Alžbjeta Kohoutová pisalo je unutra. To je bila ona, Bjetuška. Odmah su poslali po mlinara, a on je kao mahnit pojurio s pismom najprije u okružni grad, a zatim, vele, i u Prag, i ondje su mu tek jasno rekli, što je bilo napisano u onom pismu.

— Da je, kaže, kao skitnica umrla negdje u vjetrenjači, koja je već dugo vremena napuštena i gdje su, kažu, bili prije mlinari Duvali. Da je, vele, onaj mladi poginuo za napoleonskih ratova ovdje negdje u našoj zemlji, i da se odonda ondje ne melje, jer je stara umrla od žalosti. I da je dotična imala

uza se djetešce, tako valjda sedmicu staro, također već mrtvo, i da su ih oboje, majku i dijete, pokopali u tom mjestu u francusku zemlju. A ona je, vele, imala uza se ispravu, iz koje su razabrali, da potječe iz Svoznice, pa to daju načelniku na znanje...

To je kraj priče. Eto tako. Duše mi. Našli su je u mlinu, koji je pripadao tim Duvalima. Ime je, vidite, isto. Tako se zvao onaj mrtvi dragun. No da, tko zna, što može u tome biti.

— Šteta je takve mlade žene — dodao je Pepík Cibulka. A u duši je mislio: šteta, prevelika šteta. Ja bih ovakvu kao Ančka uzeo pod svoj krov i s tuđim djetetom, i ni riječju joj to ne bih predbacivao. Ali šta mogu ja, sakat čovjek.

— Opet je pala zvijezda — prekinu tišinu Noćna straža.

— Šta neprestano zuriš u zvijezde? Padaju, padaju. Tko zna, zašto je to dobro?

— Eto, zurim. Bolje nego da slušam bajke.

Karas Oklijevalo uvrijeđeno ustade, protegnu udove i podiže sa zemlje vrč. U ustima mu je suho. Od tog pričanja. A ovi mladi misle, da im sve mora ići u glavu, da se ovo sve, što se na svijetu događa, može ljudskim razumom izmjeriti i ispitati. A to je baš, što ne može. Ne da se i ne da. No u pismu nije bilo ni napisano, da je taj mlin bio baš kod D u v a l o v i h. Zašto bi morao biti? Našli su je u vjetrenjači, i onako je već, jadnica, bila preminula. Ali on, Karas, misli, da nije išla onamo samo tako. Da je taj mlin morao imati nešto zajedničko s tim dragunom. I zašto ne bi imao?

Pokupio se i pošao u gostionicu. Mladi Cibulka hramlje ispred njega.

Jadni Pepík! No, misli Karas, ja ću ti, momče, ipak dati tu Ančku, da imaš na svijetu nekakvu radost.

A ako ne bi htjela? A zašto zapravo ne bi htjela? Svoga tatu mora slušati. A ako ne bi poslušala? Ako bi napravila baš kao ova mlinarova kći?

Najednom mu je glava od toga teška, od te mlade mlinarske kćeri i od Ančke, koja sad u Rukapánju spava na tavanu u sijenu. Razmišlja i vrč mu se pritom ljulja na prstu.

— No to je stari lažac — olakšao je sebi Bašta, zvan Noćna straža, kad je već Karas Oklijevalo otišao.

— Dabome!

— Taj svršetak je izmislio čitav. Postao ja ovog časa hrom, ako nije.

— To se zna, da je izmislio.

I osim staroga Cibulke, draguna, koji zna sve, nitko od splavara, pa ni kašljucavi Petar Choura, premda to rado sluša, nije povjerovao Karasu. A zašto i bi? Priča se priča, a pivo se pije. Riječ teče kao rijeka. Ta oboje se jednako naziva. A ponekad voliš uz priču sjesti i slušati.

Začas pođu i razgrnu slamu, da pripreme ležaj. Postupaju pritom kao sva živa bića: traže položaj, okreću se, vlati se lome, šuškaju.

Začas čuješ težak dah ljudi, što spavaju.

— A šta će Ančka? — misli potiho mladi Cibulka, prije nego usne.

— A šta će Ančka? — pada na um Karasu Oklijevalu... Ipak to nije tako jednostavno, kako bi se čovjeku činilo. Premda smo životinje, ipak znamo, da se dešavaju čudne, prečudne stvari.

Ne može spavati. Ne spava mu se. Valjalo bi još pričati. I tako bar prilazi k prozoru, gleda rijeku, blistavu kao nabrušena kosa, (gle, kako je brus uštapa gladi), puši i misli svoje.

G l a v a V.

ANĐEO I STUP

ili o tome, kako je načelnik František Buzek zapazio opet drugačiju prikazu i kako je zbog toga bio doveden na groblje, o spomeniku Barborke i o balzamu, koji odgoni ljubav, i napokon i o budalašu Pudešu.

Jutro petka ustajalo je s ležaja s krepkošću, svojstvenom samo onima, što spavaju u šumi, lagano se otrlo vlažnom ponjavom maglâ, neumorno ju je odbacio na površinu Vydrůvke, osušilo se na suncu i silovito protrčalo krčevinama i mladikovinom, budeći iza sna zvukove, boje i mirise. Plamečak dana se razgorijevao.

Ali zato su svijeće, prilijepljene na četiri mrtvačka lijesa, brzo žurile kraju, probavljale posljednje zalogajiće voska i onda posljednjim snagama puštale od sebe vonj i dim, tako da su rudari, koji su ovdje već drugu noć stajali kao straža uz drugove, morali istrčati na jutarnji zrak.

— Zar ne, Ferdo, imat ćemo krasan dan — dovikuju jedan drugomu glasno, radosni, što se noć, koja zaudara spaljenim voskom i vapnom, koga je bilo mnogo na mrtvim tjelesima u ljesovima, konačno već završila.

Rudarska mrtvačnica stajala je u desnom uglu groblja sv. Barbare, s dviju strana obložena drvom od iskopanih starih ljesova, koje se ovdje polagano sušilo na suncu od desetgodišnje vlažne truleži.

Po gradiću se pričalo, da grobarova žena Kulovaná peče ovim daskama i pogačice, jer im to ne dođe tako skupo. I zaista nijedno rukapánjsko dijete, pa ni vječito gladna rudarska deriščad iz Kocande, nije moljakalo grobarske kćeri, dok su jele omašne pogačice od najfinijeg brašna, prst debelo namazane pekmezom.

— Smrde na čamovinu — smijahu se grobarskoj djeci; ali nisu im mogli pokvariti apetit, radili što mu drago.

Grobar František Kulovaný, obrastao sijedom bradom do pojasa, prolazio je uskom stazom među križevima, s motikom na ramenima.

— Gdje si bio, František? — zapitaše ga rudari željni razgovora.

— Kopao sam ondje na onoj strani — pokazao im František rukom preko bujnog jasminova grma, pokrivena na krajevima i najtanjih grančica korovom bjelkastih cvjetića.

— Valjda za naše? — i pokazaše palcima prema mrtvačkoj sobi, gdje su u ljesovima spavali drugovi iz »Ane Marije«.

— Ali ne. Za njih sam već jučer iskopao jame. Probudio sam se nekako rano i rekoh sam sebi: za hlada je rad najugodniji. Leži vam ondje stari Venzar, već gotovo deset godina. Stoga sam pošao onamo i otvorio grob, prije nego je izašlo sunce. Mislim, da ću onamo smjestiti Matjeja Řezáča.

Odložio je motiku i protegao se u bokovima kao čovjek, koji je neobično zadovoljan obavljenim poslom.

— Ne biste rekli — rekao je usto rudarima — da je stari Venzar imao još sve zube.

Što da na to kažu? Stari je Venzar izgubio život zatrpan zemljom, drugovi, koje ovdje čuvaju, odoše na pravdu božju uslijed eksplozije dinamita, a oni, kada se danas popodne spuste u rudnik, nosit će glavu u torbi jednako kao i ovi, koji već imaju mjesto na svetim poljanama. To više nije važno, da li čovjek ovdje leži s čitavim zubalom. Ne će valjda zemlju jesti?

František Kulovaný pokupi pijuk i lopatu, samo iz navike naravna motku uz ružin grm na grobu trgovca Zemana i gunđajući pozdrav u bradu ode na zajutrak.

— Šta znaju ovakvi rudari? — palo mu na um putem. — Ruju pod zemljom i na kraju izvuku komad blistava kamena. Ovdje ja, brajani moji, kopam drugačije stvari... Nitko ne zna, što sam ja sve vidio.

K jasminu su doletjele prve pčele i začas je čitav grm zujao od njih. Od cvijeta do cvijeta sabiru pelud, lagahno, ali brižljivo. Samo ponekad, kad je već latica prezrela i hoće da padne, popusti ona pod njihovim nožicama i onda bez buke, polagano pada na put među grobovima.

— A šta, svoje su svršili. Nas to tek čeka — rekoše najzad rudari i sjedoše na nizak zid, da dočekaju drugove, koji će ih u osam sati izmijeniti. Oni će već doći u crnim bluzama i bijelim hlačama, a na glavama će imati svečane rudarske kacige.

No držat će stražu samo do deset sati. U deset sati prenijet će lijesove na katafalk u crkvicu, u jedanaest će doći gospodin župnik Volman i rudari u svečanom odijelu, crna će glazba zasvirati, možda će tkogod održati govor drugovima nad grobom, i onda će, prije nego udari podne, zatrpati ljesove ugrijanom ilovačom.

I svi će ljudi u svečanim uniformama prići grobovima, još prije, nego grobar ubaci prvu lopatu zemlje, i posut će ljesove drugova pregršću zemlje, samo s toliko, koliko mogu zahvatiti tri združena prsta.

— Svoje su svršili — pomislit će pritom svaki pojedini, a možda će koji od njih biti nesretan pri pomisli, da on još nije svršio, da ga to tek čeka.

— Pogledajte, netko dolazi — podiže glavu rudar Šourek, najdulji od njih i kvrcne prstom o kamečak, koji je bogzna zašto ležao na vrhu zidića.

— Načelnik František Buzek.

Kamečak se koturao po ciglama, na samom rubu se zaustavio, kao da se predomišlja, ali je zatim prevagnuo i pao u travu iza grobljanskog zida.

Za majstora Františka Buzka bilo je izvan običaja rano. Dakako samo izvan običaja, kako rekosmo. On je inače izvrsno spavao, a ove noći zaista nije ni oka sklopio. Čekao je jutro žudnije nego žedan čašicu, okretao se u perinama i tražio u duhu riječi već davno zaboravljenih molitava.

Moj Bože, šta li se to s Františkom događa?

Jučer je išao s Věníka poslije ponoći. Ne zato, jer je žeđao za pivom ili vinom. Više zbog dužnosti. U četvrtak poslije podne grdno se posvađao s kaparom Stýblom, tim vječitim smutljivcem iz općinskog vijeća. František Buzek ne može baš lako pritisnuti kapara. Obadvojica su iz iste stranke, koja ih je poslala u vijeće, ali František Buzek je naprednjak, a kapar Stýblo natražnjak.

Vidio je Františka Buzka, kako se u srijedu vozio s doktorom Rozumom u automobilu, i odmah se požurio, da mu to pri prvoj prilici dade, tako reći, pod nos. Jučer po podne bila je sjednica općinskog zastupstva, gdje se raspravljalo o mnogim važnim stvarima. František Buzek došao je prema svojem načelničkom dostojanstvu trunčicu kasnije, kako njemu i dolikuje. I tada je vidio, kako kapar tumači kovaču Matjeju Jandíku i licitaru Lofrontu:

— Naša stranka ne može imati tu čast, da padne na odium zbog toga, što se načelnik kao luđak vozi po općini u automobilu.

To izusti i više ni riječi. Ali načelnik je znao, da je to vraška stvar i da to ne bi smio trpjeti od Stýbla. Ta vi ste me izabrali, pa kakav onda odium ili druge strane, opake riječi. Odium, neodium, ta ja sam načelnik, pa moram biti razborit.

František Buzek je zapravo samo zato išao na Věník. Znao je, da se ondje o ponoći sastaju tri četvrtine rukapánjskog zastupstva i da kapar ne će propustiti priliku da stavi ovu stvar na pretres. Ogovarali bi načelnika iza njegovih leđa, ljutio se František. Stoga je došao, sjeo, pijuckao, mudro razgovarao sa susjedima, pa je kapar bio miran. Nije ni pisnuo.

Ali kad se František Buzek poslije ponoći vraćao kući, desila mu se čudnovata stvar. Išao je ovajput s licitarom Lofrontom, i on ga je valjda već po treći put uvjeravao:

— Vidiš, František, ja ne držim do kaparovih riječi. Ta ti si za mene valjan i mudar čovjek, makar se i svaki dan vozio u onoj ludoriji. Napokon, sve valja iskušati.

František je slušao samo na pola uha. Cijelim putem već od Věníka činilo mu se, da mu se nekako magli pred očima, da mu pred zjenicama lepršaju veliki bijeli papiri ili možda zapusi snijega i da iza tih zapuha neprestano prepoznaje nekakav lik, koji kao da bi htio ići k njemu.

No kad su došli do zida, gdje mu se dvaput javio anđeo, František Buzek osta bez daha. U taj čas nestadoše bijeli zapusi pred očima (zapravo nisu nestali, nego su se samo uobličili) i na onom mjestu, gdje je anđeo izlazio iz mahovinom pokrivenog zida, stajaše odjednom mramorni spomenik; kao da je to bio anđeo, koji drži u ruci slomljenu svjećicu i jednim ramenom podupire slomljeni stup, kojemu će gornja polovica ovaj čas pasti.

— Bože, ta takav spomenik ima kći suknara Bende na groblju svete Barbare... Zar sam zalutao, zar sam sišao s puta? Ta nalazim se u Potočnoj ulici, sa mnom ide licitar Lofront, koji poznaje put bar tako dobro kao ja. .... Kako je to moguće? — Kriknuo je, stavio ruku pred oči, ali prije nego ih je mogao prekriti i otjerati s njih priviđenje i obmanu, opazio je sasvim jasno, kako se prelomljeni stup nagnuo i srušio, kako se u taj tren razbio u prašinu i kako je anđeo, tužno zaplakavši, mahnuo krilima i odletio na nebesa.

— Šta vičeš, načelniče? — čudio se licitar Lofront.

— Ta ne vičem, ja samo... — Nije mu ni rekao, što. Bio je to znak, ta to je već sigurno. Netko mu je davao znak, da će se nešto dogoditi. S kime? No s njim, s Františkom Buzkom...

Bez riječi došao je kući, bacio se u perine i čekao san, koji će mu odagnati ovo priviđenje s očiju. Ali san nije dolazio do svanuća, i spomenik Barborke Bendove neprestano mu je stajao pred očima. Stup se pred njim lomio, raspadao u prašinu, anđeo je zaplakao i zamahnuo krilima. Nije mogao dočekati jutro. Mora odmah poći, da vidi taj spomenik, osjeća, kako ga on vuče čudnovatom snagom, ne može odoljeti. Je li se stup slomio? Je li anđeo odletio? Zar ja već moram umrijeti?

Putem do groblja tresao se od straha. Čovjek je na zemlji samo gost, istina, danas je ovdje, a sutra tko zna gdje, ali František Buzek još ne bi htio otići. Strava mu sapinje grlo pri pomisli na smrt, sve se u njemu buni i opire, te ga oblijeva znoj po čelu.

Gospode Bože, čemu bih ja dakle bio ovdje na ovom svijetu? Još nedavno, pred kakvih deset godina bio sam posuda grijeha, trska kraj ribnjaka, koja se trese na vjetrovima svih ljudskih poroka i slabosti. Bio sam oholica, ogledavao sam se za djevojkama, prekomjerno sam jeo, ponekad bjesnio i svađao se zbog malenkosti.

Sad sam već konačno došao k pameti, sada, sa šezdeset godina, napustile su me sve slabosti... osim ove jedne. Pijem, da, to je istina. Ali ipak ovdje mogu biti na korist ljudima i čitavoj općini. Tko će ih savjetovati, kad mene ne

bude? Svađat će se, jedni će poći za Stýblom, drugi za Františkom Bacíkom, vrtlarom, u općini će nastajati prepirke za svaku malenkost...

Ovako razmišljajući ušao je František Buzek na grobljanska vrata, odzdravio rudarima na pozdrav i odmah potražio put, koji vodi spomeniku Barborke Bendove, onom divnom spomeniku, koji su dali napraviti čak u okružnom gradu. To je tada Bendine stajalo čitav miraz, koji su spremili za Barborku. Neka, govorio je suknar Benda, bar ne će doći u ruke tuđih ljudi.

Nad grobom raste žalosna vrba, tanka, slomljena djevica, kao da svim granama i grančicama lomi rukama i plače.

Lomi rukama i plače nad djevicom, kad to već dvadeset godina ništa ne koristi. Načelnik František Buzek dobro se sjeća slučaja Barborke Bendove. Bila je krasna, kao od porculana, čovjek bi se bojao da je dirne, da mu se ne bi pod rukom odlomio komadić te krhkosti. Tada je kod Bendinih, kod suknara, radio neki mladić, crn kao noć, vatrenih očiju. Kažu, da se Barborka u njega zagledala. No stari ju je silio, da pođe za Martina Šalanskog, sina sapunara s trga. Bio je riđokos, pun pjega, ali stari su naumili, da kuću Bende i kuću Šalanskoga, jer su stajale jedna uz drugu, združe. Barborku su jako silili, da pođe za tog Martina. No ona nije htjela, rekla je, da voli tog suknarskog pomoćnika. Benda se razljutio, odmah mu otkazao posao i stan, i nije im više smio doći na oči. Barborka je šutjela, nije prkosila, ali dan poslije prvog oglašenja s tim riđim Martinom legla je u krevet i nije više ustala. Nestajala je ljudima pred očima, za nedjelju dana je skončala. Sama žalost ju je skršila. Poslije toga je suknar Benda podigao ovaj bijeli spomenik.

Eto, grešni smo ljudi, čudnovati, zli. Jedan drugoga ne shvaćamo, ne umijemo biti jedan drugome dobri. Tako je i nikako drugačije... A ovakav spomenik, makar bi stajao sve novce svijeta, ne može više popraviti pogrešku.

Pijesak mu je škripao pod nogama, jedar, kremenit pijesak, izvađen sa dna Vydrůvke. Gospode Bože, kako li je to s tim spomenikom? Da se nije noću zaista srušio, ako je anđeo odletio?

— Gluposti — šapće Františku njegov unutrašnji glas. Ne događaju se čudesa. Ali čim se František sjeti onoga živog anđela, koga je zaista dvaput susreo, mora — htio ili ne htio — ušutkati onaj unutrašnji razborit glas. Šta ti znaš, kako je sve to uređeno. Dogodi se, i kameni anđeo odleti, kao da je božji drozd.

Zelena trava među grobovima prži se od vrućine.

Nebo joj nije dalo da pije, a nitko drugi ne dolazi, da je poškropi. Ljudi nemaju vremena. Još-još za ruže ili za božure. Ali tko ovdje ima na grobu ruže? Par bogatih trgovaca, kojima njihovi novci služe i poslije smrti. Nasljednici dadoše Františku Kulovanomu forintu, i František vjerno zalijeva. Pritom dakako pazi, da ni kapljica ne padne mimo. Mora vodu nositi izdaleka, namuči se s kantama kao konj.

I tako se ta obična trava na običnim grobovima, koja je upućena samo na Gospoda, suši, prži i žuti.

Stazica, koja vodi Barborkinu grobu, ravna je i izravna. František Buzek obori pogled. Ne ću gledati, misli on, ne ću gledati onamo, dokle god po sjećanju ne dođem pred spomenik. Oči bi me izdaleka mogle smesti, uzalud bih se plašio. Tek poslije, tek poslije, tek nakon dvadeset koraka...

No nije izdržao. Kad je naslućivao, da je valjda udaljen deset metara, naglo podigne glavu i široko otvori oči, da ga ne bi ništa moglo prevariti. Spomenik s bijelim anđelom i slomljenim stupom stajaše na svom mjestu.

Františku Buzku pade sa srca možda još teži kamen od onoga bijelog komada, od kojega je bio isklesan anđeo.

— Takve gluposti me plaše — karaše sam sebe.

— Na kraju; ja već zapravo i nisam pametan čovjek, kakvim se držim...

Ali tok misli, koje su tako jurnule u mozak, bio je naglo zaustavljen čudnovatom branom. Ondje kraj spomenika, malo postrance, tako da nije vidio na prvi pogled, sjedila je djevojka.

Ni ona ga nije primijetila. Kako je sjedila, naslonjena leđima na obližnji grob, spustila joj se marama malo na oči i zastrla joj pogled na stazicu. Tiho je došao do nje i vidio, kako drži u ruci grančicu metvice, očito s Barborkina groba, i kako trlja listić po listić, tako da su joj prsti bili zeleni.

— Šta tu radiš? — lane na nju. Tek kad je skočila, mogao ju je prepoznati.

Bila je to Ančka, kći Karasa Oklijevala.

Kako je viknuo, preplašila se i odmah sakrila grančicu za pregaču.

— Ništa.

— A zašto onda tu sjediš?

— Tako. Čekala sam.

— A šta?

— Sprovod. U jedanaest sati, mislim, malo dalje, u rudarskom dijelu pokopat će onu četvoricu iz »Ane Marije«.

Načelnik je vidio, da laže. Ne će njega, moj brajane, svatko tako lako nadmudriti.

— A zašto već sada ovdje čekaš? I zašto si trgala metvicu?

Anđka je naglo pocrvenjela i turila ruku još dublje pod pregaču, kao da se boji za grančicu.

— Mrtvima se ne smije s groba ništa trgati. O ponoći će doći po otkinuto.

Na to mu više nije odgovorila, nego je još više oborila glavu, da sakrije rumenilo na obrazima, i zatim se ukočila, kao da je i sama od kamena.

— Hoćeš li reći? Ili da pozovem grobara?

Preplašila se ove prijetnje.

— Ah, ja sam luda ... — progovori brzo — praznovjerna sam.

I kao da je htjela odbaciti od sebe to praznovjerje, bacila je metvicu na zeleni grob.

— Kako praznovjerna?

— No tako, govori se, da tko otkine metvicu s Barborkina groba, pa njezine listiće protrlja među prstima, da će ...

Baš sam lijep načelnik, pomislio je František Buzek, ne znam ni to. što se po Rukapánju govori. No, šta dakle?

— Da će, vele, ... da će mu to pomoći protiv nesretne ljubavi ... da će se osloboditi misli na onoga ... koga ne može dobiti.

František Buzek se zamislio. Dakle to se govori? No, eto, eto ... Oborio je pogled u travu i opazio trčka, kako se provlači s predugom, osušenom vlati trave.

— Svi se mučimo — palo mu na um — suknari i trčkovi, i ja, František Buzek ... i ova djevojka. Svaki ima svoju muku. Tako je to. I na kraju svi dolazimo u jednu zemlju.

Prije nego je podigao glavu, Karasová se udaljila. Tiho je nestala bosim nogama. No, neka ... Okrenuo se, htio je poći kući, ali najednom ga je spopao umor. Odmor mi ne će škoditi, pomislio je. I sjeo je baš onamo, gdje je bila povaljena trava još od Karasove kćeri.

— Na koga to djevojka misli ...

Ali sam nije do kraja domislio. San, koji je čitavu noć samo lutao naokolo, konačno je našao Františka Buzka. Drijemajući, zatvorenih očiju tapkao je rukom, dok nije dodirnuo mekan jastuk travnoga groba. Zatim se svalio na bok, a šešir mu se otkoturao s glave, te je potpuno utonuo u san bez priviđenja i snova.

No kad se probudio, začuo je lupu maloga bubnja. Šta se događa? Skočio je i pogledao na onu stranu groblja, i opazio među drvećem bijelu i crnu skupinu rudara, kako uz takt bubnja odlaze prema grobljanskim vratima.

— Sramota, prespavao sam pokop — ukori sama sebe. Ali zar je tako kasno? Podigao je glavu prema nebeskoj kupoli. Sunce mu je stajalo nad glavom i spomenik s bijelim anđelom i slomljenim stupom bacao je sasvim kratku sjenu.

U taj čas smete ga drugi, prodoran zvuk sasvim blizu. Na grobljanskom zidu, na onoj strani, koja vodi u ravnicu i zatim prema šumicama, punim starih rudničkih jama i provalija, sjedio je ludi Janek Pudeš, bivši rudar, gledao je za svojim drugovima, koje je vodio bubanj sa groblja, i mahnito svirao na okarinu luđački marš.

— Gubi se! — viknuo je na nj načelnik i potražio kamen, kojim bi potjerao ludu sa zida. Ali Janek Pudeš skoči sa zida prije, nego je načelnik mogao naći kamen, jer je bio oprezniji nego poljska vrana, a jamačno su ga već i za pokopa nekoliko puta tjerali.

Valjda je pobjegao u koji od porušenih rovova, u kojima je imao svoje sklonište. No njegova je okarina naricala i putem:

— Tititi tata, tititi ti ta,
tatata ti.

Glava VI.

SLUČAJ MATJEJA ŘEZÁČA

iz kojeg će ljubazni čitalac saznati prije dobar svršetak nego rđav početak; o vijesti živoderova dječaka, zatim o rukapánjskim zvonima, o nepravoj djevici i o ljudima, kojima smrt mora zapaliti novu svijeću.

Subota je dan svetoga Prokopa, rudarskog patrona, koji je razvalio kamenitu zemlju i usjekao rovove i spilje upregavši đavla u svoj plug. Udarao ga je tada križem po rutavim đavoljim leđima tako dugo, da je đavo, hoćeš, ne ćeš, poslušao svetoga čovjeka i potegao i izorao Vražju brazdu,

duboku provaliju među pećinama brže, nego možeš izgovoriti riječ grom, kako je o tom propovijedao gospodin župnik Volman.

Žito u klasovima tiho puca od vrućine.

Grožđe je sitno, zeleno, kao kržljavi grašak.

Po šumama odjekuju sjekire drvosječa, svaki čas se spušta po plazajici trupac. Kad padne u Vydrůvku, štrcne voda visoko uvis, i bijeli, rascijepljeni jezik pjene oblizne hridinu na obali. Ljudi pritom izriču kletvu, smatrajući, da i to pripada uz obred spuštanja drva:

— Neka te đavo nosi!

Zatim privuku kukom na motki trupac, koji već vuče na leđima struja pri obali, i kroz prosječenu rupu provuku gužvu, kako to njihovu zanatu priliči i pripada.

A iskorišćujući slobodan časak odlaze do granitne stijene, segnu rukom među bjelkasto kamenje u hladnoj provaliji i izvuku bocu, da osvježe grlo. Crveno rukapánjsko vino klokoće im u podmazanim grlima, kao kad krčmar pretače vino iz bureta u burence.

Pojavi li se u taj čas na drugoj strani rječice žensko stvorenje, kakvih ima mnogo u Trantinčevoj, Pučálkinoj i pivovarskoj raži, pa ako je to žensko stvorenje imalo zgodno, podignu drvosječe u njegovu čast bocu nad glavu i nadvikujući buku struje dovikuju kakvu momačku dosjetku.

Gle, možda baš sada prilazi k Vydrůvki Ančka Karasova, da odnese na Trantinčevo polje svežanj ražena povrijesla, močena uz kraj rijeke. Sitne ribice strelimice bježe na sve strane, dok ona ulazi u vodu dižući suknju visoko nad koljena.

Drugom pak rukom pokušava odvaliti kamenje sa snopova. Ali kamenje je preteško, pa Ančki ne preostaje drugo, nego da stavi rub suknje među zube i da obadvjema rukama zahvati kamen.

Kako drži suknju u zubima, naginjući se nad vodeno ogledalo, pokazaše se njezine čvrste, opaljene noge visoko nad koljenima, gdje prelaze u bjelinu.

— Ančka! — zovnu je drvosječa preko rijeke.

Ančka se samo malo uspravi u leđima i baci pogled preko okrajka pomaknute marame prema ovoj dangubi.

— Ančka, svijetliš — kesi se momak, koji je čitavo to vrijeme gledao u bijelo lipovo drvo njezinih otkrivenih bedara.

— Da bog da, đavole... — No nastavak se Ančkine kletve izgubio u tutnjavi balvana, koji je pađao i prebacio

se na kraju plazajice i kao bjelouška skočio u valove, te su se oni razlili čak i na suhi pijesak druge obale.

Da pokaže ozbiljnost svoje ljutnje, ispusti Ančka između zuba suknju, koja je već i onako bila smočena od vode, prepusti njezine skutove na milost i nemilost Vydrůvki, obadvjema rukama podigne nad glavu kamen i baci ga u rijeku, da joj je od naprezanja pucnulo u leđima. Nije ga odbacila dalje od tri metra, voda je štrcnula i poprskala joj odjeću, ali Ančki je to bilo dovoljno. Rekla je, što je htjela.

Zatim dohvati povrijesla, koja se već okreću za strujom kao slamna morana, što iznosi iz sela zimu, izvuče ih na suhu zemlju i izažimlje mokar skut suknje.

Gore na polju sjede kosci oko jednog omašnog vrča, punog rukapánjskog piva, i dodajući jedan drugomu kruh i lonac s mašću, užinaju. Oko kante s napitkom, koji zovu kavom, okupile se žene pa, mljaskajući u ustima velike komade kruha, ogovaraju i olajavaju žive i mrtve.

Samo Pepina Řezáčová, jadnica u drugom stanju, nejede i sva skršena od nesreće promatra ruke, izbodene od oštre strni. U Rukapánju se općenito smatra, da je već od srijede udovica. Matjej je ostao dolje pod kamenjem zajedno s gospodinom rudničkim savjetnikom, i do danas ih nisu našli, jer je u rudniku gorjela drvena podgrada.

Tek je godinu dana živjela s njim. Kažu, da je dosta pretrpjela. Ne zato, jer bi on bio zao. Bože sačuvaj! Više zbog toga, jer je bio nekako divlji, te nije dao da mu išta kaže, i zvjerokradica glasovitiji od sviju. Koliko se ona naužila straha i noću, kad druge rudarske žene mirno spavaju s mužem u toplom krevetu! A ipak ga je voljela.

Kad je o lanjskom petrovskom proštenju u Konětopima, gdje je služila, došao po nju i povukao je u kolo, ne obazirući se na domaće mladiće, spoznala je, da bi s tim čovjekom mogla otići, kamo god bi htio.

Imala je tada na sebi bijelu haljinu, načičkanu svuda, na leđima, na prsima i na bedrima, plavim i crvenim cvijećem. Bila je poput planinske livade, kojoj ispod snijega nezadrživo probija proljetni život.

— A vi ste iz gradića? — pitala je plesača.

— Jesam, rudar. Kopam u »Ani Mariji«.

Plesali su skupa valcer za valcerom, polku, narodnu poskočnicu, pa opet valcer, kao da im pripada čitava dvorana. Kad god je Pepina bila okrenuta prema sredini kola, primijetila je otok mladića, koji se stvarao posred plesača, i u njemu je vidjela namrgođena lica zavidnika.

A kad se u Matjejevu naručju naglo okrenula čelom prema zidu, gdje su sjedile konětopske bakice, vidjela je njihova ogovaračka usta u punom poslu. I tako je, okrećući se prema zidu i prema sredini, spoznala, da se zbog tog sudara odjednom na nju ljute čitavi Konětopy.

Zatim ju je izveo iz dvorane, i ona ga je polagano vodila na svoje najdraže mjestance, k ribnjaku kod šume, gdje bi sjedala među vrbljem, kad god bi mogla na čas umaći iz svojeg sluškinskog zaposlenja.

Ova je voda obilovala šaranima i drugim ribama, i Pepina se u vedre dane često naginjala nad splavnični čep i promatrala, kako ribe stoje u vodi kraj samih odvodnica, kojima je suvišna voda otjecala u podzemni jarak.

Njuške ribâ tiskale se među letve ograde, zelenoplavi hrptovi šarana bez ljusaka i promjenljiv sedef ljuskavih ribâ odbijahu sunčane zrake.

No ako bi k rešetkama zalutala štuka, stara brkata čarobnica iz dubljine na južnom kraju, rastjerala bi lijenu družbu šarana i uzburkala vodu tako jako, da se čulo čak na livadama pod ribnjakom. Progonila bi tada šarane bez ljusaka po pličinama među preslicom i šašem, a Pepina bi bez daha promatrala, kako reže široke pruge vode oštrim nožem hrpta.

Ali u ono večernje vrijeme, kad je dovela svoga plesača k ribnjaku, voda je bila tiha i mirna. Mljackanje šarana je prestalo, jer su ribe pošle spavati, samo su tanke pločice zvijezda zveckale o površinu ribnjaka gotovo neprimjetljivo, a od časa do časa javila bi se vodena ptica, probuđena iza sna igrom bizamskih štakora.

Na lijevoj strani ribnjaka, gdje se obala, pokrivena finim pijeskom, polagano spuštala u vodu, kupali su momci svaki dan konje, jašući goli na njima u valove, koji su zeleno svjetlucali pod svjetiljkom uštapnog mjeseca.

No dolazile bi i djevojke, da se naužiju noćnog kupanja, pa bi i one silazile u vodu gole, raspustivši kosu, i s osjećajem tajanstvene, predivne bojazni, koja je u crnoj vodi to više rasla, što su više uranjale pod površinu.

Ali taj dan, jer je bila muzika i proštenje, na obalama ribnjaka bijaše pusto.

Noćno nebo, čudnovato vedro i puno blistavih pločica, sasvim se ogledalo u zrcalu ribnjaka. I neke su zvijezde bile sasvim na doseg ruke kraj same obale među šašem, a druge opet malo dalje i opet dalje, a neke čak sasvim u sredini tamne vodene površine.

Pogledaše vodu sa splavničkog čepa i ne vidješe ništa nego dvostruko nebo, nepomično nad sobom, i titravo, razigrano valovima pod nogama, i Pepina u taj čas sasvim baci u zaborav selo iza sebe.

Rudar joj tada pritisnu ruku i grudi.

— Tko ste vi? — zapita ona bojažljivo.

— Ja sam Matjej Řezáč — odgovori on ne puštajući ni ruku ni grudi. Otrgla se od njega, da se oslobodi težine, koja je pritiskivala grud, ali je svoju desnicu ostavila u njegovoj ljevici.

— Zato nisu domaći na vas navalili.

Matjej Řezáč bijaše u čitavu kraju na glasu kao zvjerokradica, jakota i kavgadžija, koga ne može nitko svladati.

— Tako? — reče na to sasvim bez interesa Matjej i opet joj položi ruku na grudi, ali sada već lagano, lagahno, kako god je mogao, sličan tatu, koji ne će da ostavi tragove i boji se i najmanjeg šušnja. Nije se protivila. Pravila se radije, da i ne zna za to. Zadovoljan tim hinjenjem, držao je Matjej ruku bez ikakva pomicanja, premda mu je to zadavalo poteškoće. Bojeći se, da izgubi ovo mjesto na njezinu tijelu, stajaše nepomično i gledaše u crnu vodu.

Ali ruka je otežala i za časak je Pepinu tako pritisla, da je to počelo boljeti.

— Moram već kući — reče ona, da se oslobodi bolne ruke. Ustukne za korak i on je pusti, da pođe. I tako se nije mogla zaustaviti, pa premda joj je svaki korak nanosio bol, morala je kroz tamu polaziti prema selu, da održi riječ. Ali Matjej, kao da se najednom probudio iza sna, dotrča za njom i stisnu je tako, da nije mogla ništa.

— Ne boj se, uzet ću te za ženu — reče joj, kad su se rastajali. I uzeo je. Nije tome ni godina dana. Stalno ga je hvatala, on je stalno izmicao, stalno se vraćao i opet odlazio, kada je htio i kako je htio.

A kad bi se ujutro vraćao kući, orošen, blatan i promrzao od noćne studeni, legao bi uz nju, i da je ne probudi, lagano bi je ljubio u kosu. Bože, kako ga je tada voljela, sjeća se Pepina i otvara branu za tihi plač.

Muškarci, koji su već popili pola vrča, slušaju kosca Měchuru. Išao je jutros komad puta sa skupinom drvosječa, koja se jučer vratila iz svijeta, pa je čuo čudne stvari.

— Pričali su, da je ubijena neka velika zvjerka. Da bi, vele, mogao od toga i rat nastati.

— Ne dao Bog! — križaju se žene.

— Budite pametni, lude — opominje momke seljak Trantinec.
— Ta kakav rat!
— Prodajem, kao što sam kupio — branio se Měchura.
— Brbljarije. Ljudske izmišljotine.
Seljaka Trantinca oni su ipak uvažavali, jer je bio načitan čovjek i predsjednik mjesnog Kreditnog društva. Zato su smatrali umjesnim da već prestanu o tom govoriti. Ispričat će to i onako do kraja, kad se upute s polja kući u Rukapánj, polagano, gegavim koracima i s toljama na ramenima, koje su obavile svoj dnevni posao.
Ali prije nego su pojeli kruh i popili pivo, nova ih vijest otrgla od posla. Prašnim putem među poljima dotrča živoderov dječak, srednji sin staroga Hóna, nedorastao, dvanaestgodišnji mladac, i dotrčavši bez daha na polje među kosce, koji su sjedili, viknu novost:
— Matjej ... Řezáč ... se ... vratio!
Da je sad među njih udario grom, ne bi bili tako uzbuđeni kao u ovaj čas. Šta?
— Vratio se ... kroz odušni rov.
Pepina htjede kriknuti od radosti, ali prije nego je otvorila usta, spopade je vrtoglavica. Dobro je, što je sjedila na snopu, nije bar pala s visoka.
— Tko bi to rekao? To li je novost, Pepino?!
Pepina se ponovno onesvijestila, i uslužne žene otrčaše s pivskim vrčem na Vydrůvku po hladnu vodu. I tako se opet probudila poprskana i mokra, ponovno se stideći zbog ove svoje slabosti.
— Sto mu gromova, govori, kako se to dogodilo? — pograbiše kosci Hónova dječaka. Dječak je tapkao na mjestu, zablenut važnošću sama sebe i u neprilici je razmatao uzicu, kojom su mu za hlače bile prišite naramenice.
— No, kako je bilo ... Došao je k nama na dvorište par minuta poslije deset sati i rekao tati, neka uzme, kaže, kola za gnoj, da treba prevesti gospodina rudničkog savjetnika.
Měchura segnu u stražnji džep po plosnatu bočicu s rumom i ponudi klonuloj Pepini:
— Pij, Pepino! No hajde, samo potegni!
Pepina dakle potegnu nekoliko teških gutljaja.
— Eto vidiš, ženo zlatna. Bog nikoga ne zaboravlja, — umirivala je kuma Řánková i širokom, radnom rukom udarila je posred leđa, da se Pepina savila.

— Hej, hej — zavikaše drvari s druge strane rijeke videći, da se dogodilo nešto veliko. Hónov dječak morao je ovim Prdekanima saopćiti novost. Ta svi su poznavali Matjeja Řezáča kao svoju ruku ili lulu.
— Ma — tjej — Ře — záč — se — vra — ti — o!!
Kao da je bacio kamen, riječi su preletjele rijeku i otkoturale se malo niz obronak.
— Hola, hola!
No vjetar nije ovamo prenio riječi prizora, koji su se odigravali na drugoj, perlovskoj obali rijeke Vydrůvke. Momci su jedan za drugim podizali, što su imali pri ruci, sjekiru, kuku, uže ili gužvu, bocu ili polugu, samo da Pepini pokažu svoju radost.
— Hopsasa hura! — odgovorio im je s druge obale živoderov sin i, vodeći računa o svojoj živoderskoj časti, koja se nasljeđuje s oca na sina, počeo se odmah derati prema drvarima:

— Prdekani na brežuljku
natežu se o mrcinu ...

Ali nitko se već ne obazire na živoderova sina. Dakako, oni žderu mačke, a majka im maže na kruh pasju mast i čvarke od kuje. A nedjeljom ručaju vranu.
— Na posao, momci, na posao! — povikaše poslovođe na jednoj i na drugoj obali, i sjekire udariše o drvo, a kose o ražene vlati. Samo je Řezačka ostala nasred polja sama, nesigurna i zbunjena.
— A što, Pepino? — progovori seljak Trantinec.
— Da pođeš kući, ženo, ne?
A u glasu mu je bilo nešto toplo, kao da mu je riječi zahvatilo sunce još prije, nego su došle iz njegovih usta u Řezačkine uši.
— Hajde, pođi mu skuhati kavu i onda nam dođi reći, kako li je to bilo.
Mala, jabučici mašanki slična Pepina Řezáčová, s rukama i nogama, koje su izbodene od vječite strni, u širokoj suknji, kojoj se vrpca klati duboko dolje na bedrima, uznojena i mokra od tuša, što su ga na nju izlile uslužne žene, uputila se, gegajući se, niz polje. Kući u Kocandu.
Eto, hvala Bogu, ipak nije udovica.
Noću od utorka na srijedu sanjala je čudan san. K njoj su odjednom došli crni konji iz pivarova dvorišta. Pepina je

imala na sebi bijelu pregaču. Kao da je spremala svadbu mladoj sestri Tonki. Svadba u snu — to je već samo po sebi rđava stvar. Najednom je došao taj konj i odmah je svojim žutim zubima ščepao pregaču, baš u sredini, i počeo je vući s tijela. A pritom je tako tužno zarzao, da je Pepinu podišla studen.

Kad se probudila, bila je sva mokra od znoja. Popipala je rukom oko sebe. Matjeja nije bilo. Gdje je bio? U šumi.

Od tog časa nije više oči zaklopila. Sigurno će ga pogoditi lugari. Kad god se sanja o crnim konjima, dogodi se nesreća. Počela je plakati.

— Šta plačeš? — probudio se Matjejev brat Vincek.

— Ludo! — viknu on, kad mu je ispripovjedila san. — Zar može tko pogoditi Matjeja?

Ušutjela je dakle i čekala moleći se, dok se Matjej nije vratio. Kosa mu je bila puna četina, a košulja mokra, kao da je plivao preko ribnjaka. Čim se uvukao pod perinu, odmah je usnuo i počeo hrkati.

— Matjeju, ne idi danas na smjenu — rekla mu je u pet sati ujutro, jer nije mogla više od straha zaklopiti oči.

— Ta idi, budalo! — odgovori joj Matjej, koji je upravo doručkovao kruh i rakiju. Narezao je kruha u lončić, žlicom sve promiješao i pojeo do posljednje mrvice. To daje rudaru snagu. Već su pradjedovi tako doručkovali, prije nego su se ujutro spuštali u rudnik.

Zatim je otišao poljubivši Josefu u čelo. Čitavu godinu, otkad su se vjenčali, radio je to svaki dan i nitko nije mogao reći, odakle mu tako neobičan običaj.

Josefa je pošla u šest sati na Trantinčevo polje, gdje su prvi dan kosili raž.

U jedanaest sati zazvonio je Barboráček, najmanje zvono na crkvi svete Barbare. Njime su zvonili nesreće, uzbune, požare i rudarima posljednju pratnju.

Čim je čula zvono, znala je, da se Matjeju dogodila nesreća. Kasnije su joj to ljudi došli reći na polje. Odron u osamnaestom rovu. Ostalo ih je ondje sedmero. Matjej je bio s njima. A sedmi je bio sam savjetnik Zimmerheier, gospodin, rudnički savjetnik.

Netko je navodno od ove šestorice skrivio eksploziju dinamita. Morali su na kraju zazidati čitav osamnaesti rov, sva je pregrada bila u jednom plamenu. Iza tog zida od crvenih cigala pabirčila je smrt. Šest rudara i jedan gospodin. Tako okrutno pravedan nije više nitko drugi.

A sada... već je subota.

Josefa Řezáčová već je dolje na trgu Barborke, već vidi crkveni toranj, zvonik, zvona.

Ono najveće zvono, Jakov, sjeća se još švedskog rata. Ljudi su, kažu, tada otjerali stoku u Zářičí u šume, sami su se zavukli u rovove i rudničke jame, a gradić su ostavili prazan. Švedi su pljačkali, gdje god su mogli. U crkvu sv. Barbare stjeraše konje, na granitni pod i nadgrobno kamenje nabacaše slamu, a krajeve uzda privezaše za rešetke i oltarske stupove.

Jednoga jutra zapalila se slama, te je čitava crkva sv. Barbare izgorjela, tri se zvona otrgla i padnuvši na zemlju zabila se u nju oko deset hvati.

Ostale su samo grede, na kojima je bio obješen Jakov. Ogorjele pružahu prema nebu crne ruke. Žar je oštetio divno ukrašen obrub zvona, rastopio kositar, od kojega je ljevač zvona salio psalam u slavu božju, ali zvono je ostalo. Samo užeta, kojima su ga ljuljale zvonareve ruke, izgorješe sasvim.

Bilo je to čudo. Svi su tako rekli. Kad su Švedi otišli u pravcu prema Obornici, izvukoše se Rukapanjci iz podruma, rudnika i iskopanih rovova, i stjeravši najprije stoku iz zářičkih i perlovskih guštika, pođoše u ophodu pred pogorjeli crkveni toranj i pomoliše se sv. Jakovu starijem, koji je nesumnjiv uzročnik ovoga čuda.

I samo je pobuna rudara spriječila, da crkvu ne nazovu imenom sv. Jakova. No rudari su obranili svoju Barbaru, i tako je na onom mjestu, gdje carska ulica prelazi iz dlana u prstenjak Gospodnji, podignut nov hram sv. Barbare, najdragocjeniji prsten, kakav su Rukapanjci mogli navući na tako uzvišen prst.

A na njegov nov toranj podigoše sv. Jakova, koji je imao još na obrubu kositrene čipke za uspomenu na strašan požar.

Magdalena Trantincová iz Zářičija darovala je za mnogo stotina forinti drugo zvono, posvećeno njezinoj zaštitnici.

Jakov je obično zvonio pri najsvečanijim zgodama, o Uskrsnuću, na Tijelovo, na prvi dan Božića i o rudarskoj paradi.

A Magdalena je dobila zadatak da zvoni, kad se obavlja vjenčanje.

Ako je zaručnica bila zaista čestita, tada su udarci Magdalene bili pravilni.

— Dje-va, Dje-va, — javljala je u svijet s tornja.

Ali jao, ako je nevinost zaručnice bila sumnjiva. Tada ni najbolji zvonar nije mogao prisiliti Magdalenu, da zvoni

valjano. Staromu Peciválu, koji je uzbibavao klatno Magdalene, turnula bi mnoga zaručnica i zlatan dukat, da ukroti Magdalenu. Ali većinom je to bilo uzalud. Premda je trzao klatno, kako je htio, i premda je pokušavao da ga zadrži makar uz cijenu života, klatno se ipak pri trećem udarcu vraćalo na onu stranu, koja je upravo titrala od drugog udarca, pa je ovim prenaglim i neravnomjernim udaranjem izazivalo nesklad, tako da se činilo, kao da zvono drsko viče:

— Djeva pras, djeva pras, djeva pras!

Rukapanjani su tom prilikom kašljucali u dlanove i u široke plave maramice, a udate žene, koje su to već imale za leđima, hihotale su u pregače, dok su djevojke, koje su tek očekivale taj ispit, prema svojoj prirodi ili ponosno podizale glavu ili se već unaprijed crvenjele.

Barbara je od ta tri zvona bila najmanja i najtužnija. Nju su salili od kovine, koju su poslije požara iskopali iz zemlje, pa je za uspomenu na taj mučan događaj dobila i mučan zadatak.

Kad god bi odjeknuo njezin glas nad Rukapánjem, stegla bi se jače vrpca straha oko ženskih grla. Gorio je rudnik. Rušila se naslaga. Nad krajem, koji je skutom svoje odjeće dodirivao zapadno obzorje, koračala je smrt. I rijetko se tko održao, komu je jednom zazvonila Barbara.

Za takve se onda ljude govorilo, da će izdržati stotinu godina, jer su već jednom izmakli smrti, pa im je ona morala umjesto ugasle svjećice života zapaliti drugu, novu. Tek kad ova dogori, smrt će na njih steći pravo.

Gledajući Pepina ovako u toranj, padne joj na um ova prognoza. I odjednom zapjeva sama za sebe kroz suze, za koje nije ni znala, odakle su se pojavile.

— Kad nam bude, kad nam bude stotinu godina . . .

Ta prognoza s Barbarom, o da, to je upravo Matjejev slučaj.

Glava VII.

VEČE KOD KCHÓNA

na kojem će biti potanko opisano ne samo čudnovato izbavljenje Matjeja Řezáča, nego će se otkriti i neke pojedinosti iz njegova života, osobito to, kako se natjecao u gađanju. Završava se kod živoderskog rova, malina i pasjeg stegna.

Eto, Matjej je opet otišao. Pošao je, da sjedne kod Kchóna. Sad će naveče doći onamo momci i sigurno će htjeti da ga vide. To se zna, ipak je dužan da im isprića potankosti o tom prokletom osamnaestom rovu.

Pepina je za njim gledala kroz prozor, skrivajući glavu među bosiljkom i mladim fuksijama. A zatim, kad je već zamakao za ugao ulice, pošla je do kalendara i otkinula današnji listić:

SUBOTA 4. SRPNJA, PROKOP.

Tako, ovaj će listić spremiti uz mamičinu odrezanu kosu u molitvenik.

A Matjej već sjedi kod Kchóna, pred njim je na stolu četvrt litre rakije, pomiješane s rumom, a drugovi ga tapšaju po leđima odajući mu svoje priznanje.

— No, vraška stvar, Mates, zar ne?

— Grom i pakao, lukavče, tko bi to rekao!

Matjej Řezáč je zapravo iz Nečtína, a u Rukapánj je došao tek sa četrnaest godina. Najprije je pošao u praonicu, te je tri godine prebirao rudaču rukama u koritu s vodom, a poslije toga je dospio pod zemlju. Nečtín je seoce u šumama, gore uzvodno uz Vydrůvku, mali Betlehem, utisnut u pečine. U svakoj njegovoj kolibici nalazi se zvjerokradica, iza svake spojne grede na krovu zamke za zeca, u svakoj suši stupica.

I Matjej nije drugačiji. Već je četrnaest godina izvan toga zabitog mjestanca, najprije šest godina u rukapánjskom rudniku, zatim tri godine kod Windischgrätzovih draguna (o, gdje su ta vremena, kad su glatko obrijani hodali po klatovskom trgu i zveckali mamuzama zavodeći djevojke!) i sada ponovno već pet godina u »Ani Mariji«. Ali neprestano ima u krvi ponešto ove smolaste prašine riječnog mirisa i tame kneževskih šuma, po kojima se skitao već kao dječak.

Čovjek se ne može toga osloboditi, radio što mu drago. Možda bi ponekad i htio. Jednom je to tvrdo obećao Pepini, kad su ga na Suhom brežuljku lugari gotovo ubili. Nedjelju dana je mirovao. A tada je pošao u subotu po podne samo malo u šumu, da bar iz daljine osjeti taj poznati miris.

Samo da sjedne na kraj u mahovinu, da se izvali, da osjeti na leđima njezinu vlažnost. Samo da se nasumce sagne do kakva traga, možda već davno izvjetrena i neizrazita. Ali na nesreću taj je trag bio nov.

Na potočić, čije žuborenje dopire čak amo, dolaze da piju srndaći. Mora poći za jednim, proći kroz mladikovinu i malu krčevinu, gdje je mekana zemlja izgažena desetinama raspolovljenih srndaćevih papaka.

I samo za pokus — duše mi, samo za pokus — pokušat će s mamcem. To je ta nesreća.

Veče je spustilo svoje plave suknje na zemlju, a Matjej Řezáč leži već u mahovini kraj potočića. Pušku je iskopao iza kapelice Djevice Marije.

No baš zato je i došao gospodin rudnički savjetnik Zimmerheier u srijedu po podne čak u osamnaesti rov, gdje je Matjej kopao u jutarnjoj smjeni. Gospodin savjetnik ima istu strast kao i Matjej Řezáč. Šume i pušku.

Samo što gospodin savjetnik hoda sa zelenim šeširićem i u lovačkoj odjeći po svojem reviru od Crnoga gliba do Suhe gore i od ribnjaka, koji se zove Mrljica, do Sedam ubijenih danju i javno, dok Matjej Řezáč prolazi istim putovima noću i tajno.

— Uhvatite ga — reče jednom gospodin savjetnik svojim lugarima.

— Kad on ima pušku!

— Tada pucajte u njega kao u štetočinu!

— Dobro, na zapovijed.

Na Matjeja su vrebala četiri lugara, Kostínek, Valenta, Prokop i Víšek, da mu zapapre sačmom za srndaće. Ali savjetnik je opet bio previše čovjek, a da bi se Matjeju osvećivao u rudniku.

Ni na pamet mu nije palo, da ga izbaci iz rudnika. Danju je on bio rudar kao svaki drugi. Tek je noću navlačio na se lik vukodlaka i polazio na srndaće.

Pucali su na Matjeja mnogo, to je istina, ali nitko ga nije pogodio. A zatim, još je zbog jedne stvari otvrdlo srce gospodina savjetnika prema Matjeju. U Rukapánju se s vremena na vrijeme održavala rudarska parada.

Tada bi popodne priredili na Cabriku vrtnu zabavu, gdje bi osim kuglanja za nagradu bila i američka streljana. Gospodin savjetnik bi došao među rudare i također bi pošao da gađa, jer ih je htio obradovati.

Deset pogodaka u nišan, prva nagrada tri butelje vina. A bilo je to dobro vino, iz buradi i vinograda rukapánjskog načelnika Františka Buzka, koji se pročuo svojom vinarskom i bačvarskom slavom preko sedam granica.

Gospodin savjetnik stavi pušku na nišan, polagano, oprezno nađe u prerezu mušice crni cilj i tada deset puta opali bez treptaja ruke. Sedam je hitaca završilo u crnoj sredini nišana, a tri ostadoše u devetici, samo zericu od granične crte središta.

To je bio neviđen pogodak i pobjeda sigurna.

No u to se vrijeme oko šarene kolibice smucao i Matjej Řezáč. A drugovi, znajući njegovu strast, počeše oko Matjeja ovakav razgovor:

— Za tebe kažu, Matjeju, zar ne, da si bio najbolji strijelac u čitavoj dragunskoj regimenti?

— Vele, da si nosio na plavom kaputu tri medalje od samog cara gospodara?

— Ti možeš, Matjeju, vele, na sto koraka pogoditi cvijetak na šljivi?

A drugi dodaše šapćući mu:

No, do đavola, Mates, ne puštaj to!

Matjeju, ti mu pokaži!

Nadmaši ga, no!

Matjej dakle stavi na dasku svojih pet novčića, i uzevši pušku izravno iz ruku gospodina savjetnika, opali lijepo po redu svih deset hitaca u novi nišan. Svih deset završilo je točno u središtu, jedan je tiskao drugi dublje u drvo, tako da je na papiru bila samo jedna rupa. Tako je dakle gađao Matjej Řezáč, koji je od cara gospodara dobio tri medalje.

Zgrabio je zatim one tri butelje vina, koje su bile pripremljene kao prva nagrada na daskama streljane, i popio ih pred očima gospodina savjetnika gotovo na silu, samo da mu se na ovaj gizdav način naruga pred drugovima u oči.

Među rudarima začu se dvoje: jedni su govorili, da Matjej to nije smio uraditi gospodinu savjetniku, da je bar iz pristojnosti trebao opaliti četiri posljednja hica u deseticu, jer se ne dolikuje, da se radni čovjek u nečem nadvisuje nad gospodina.

No drugi su naprotiv tvrdili, da mu je održao lekciju sasvim ispravno, da je to uopće bila lakrdija i velika šala

i da je dobro, kad se jednom na čas pokaže, da radni čovjek može biti u nečem bolji nego gospodin.

Noću od tridesetog lipnja na prvi srpanj, nešto prije jedanaest sati, planuo je u gaju pod Djevicom Marijom hitac. Noge skočiše u blato, momak se sagnuo, najvjerojatnije odložio pušku i pobjegao u tamu.

Bar tako je to vidio lugar Valenta. Stao je iza bora i čekao, dok zvjerokradica izađe više na proplanak prema brezovu gaju, gdje je morao ležati ustrijeljeni srndać.

Prislonivši pušku na kvrgu bora, da hitac bude sasvim siguran, nanišanio je Valenta na bijelo tijelo breze na proplanku. Onuda mora proći, ako bude htio dignuti srndaća.

Kad crna sjena prekrije bijelu brezu...

I zaista: momak se digao, umiren tišinom, preskočio obadvjema nogama potok i zašao na proplanak. Kad je sjena njegova tijela pala na brezovo deblo, Valenta je opalio.

U taj čas pade momak na zemlju.

Lugar odmah potrča prema tom mjestu, ali jer nije htio smočiti gamaše u glibu, koji se prostirao između potočića i breze, optrčao je ono mjesto kroz mladu borovinu.

Pod brezom nije bilo nikoga. Bijelo deblo bilo je dakako oštećeno sačmom točno onako, kako je Valenta očekivao.

Ujutro nađoše pod brezom džepni nož. To je bilo sve.

— Da, i tako vam se gospodin savjetnik spustio za mnom u osamnaesti rov. Koliko je otprilike moglo biti? No, bušio sam petu rupu za paljenje mina. I on odmah izvadi tu škljocu i pita: »Řezáču, je li to vaša škljoca?« — Ni govora, gospodine savjetniče, nipošto, odgovaram mu ja na to. A on veli, da jest, da onaj dotični, što je noću na mene pucao, sigurno zna, da jest. Jest, mačke, odgovaram ja, izvolite oprostiti, gospodine savjetniče, ali ja spavam od osam sati, čim se malo smrkne do pet sati ujutro, da prikupim nešto snage za posao; ja nisam bio u šumi več ne znam od kada: tu će biti neka zabuna.

— Gledaj, gledaj, dobre li jezičine! — smiju se momci urotničkim smijehom i udaraju o stol ili o Matjejeva leđa.

Tako dakle, gospodin savjetnik se spustio za Matjejem čak u osamnaesti rov i ondje mu usred ugljene naslage počeo čitati bukvicu. Burian iz Lažca, koji je radio s Matjejem u istom odjelu, pošao je dotle po dinamit. S otvorenom uljenom svjetiljkom, to se zna. Išlo se tako uvijek i nikada se nije ništa dogodilo.

A danas se baš dogodilo. Tišina je odjeknula od gromkog praska, u rov je skočio dim, kao da ga je onamo netko

stjerao divovskim mijehom, i tada su odjednom, kao kad se sva podzemna bića pobune, počele pucati grede podgrade, spuštati se sa stropova naslage, drvo se mrvilo među dlanovima kamenja, rov i hodnik se sužavali i propadali, put se gubio, podigla se prašina.

Kad je zatim Matjej začas napalio ugaslu svjetiljku, našao je gospodina savjetnika u nesvijesti, a nogu mu je prignječio kamen, koji se srušio. A bio je to jedini živi čovjek, koji je ondje preostao s Matjejem, jer su svi ostali otišli Bogu na istinu odmah, kako ih je to zateklo pri radu.

Ipak taj Burian nije smio ići po dinamit s nepokrivenom svjetiljkom. Matjej je tako dugo davao savjetniku rum, da pije, i tako dugo ga je polijevao vodom, koja je izbijala iz pećine, dok ga nije priveo k svijesti i bolovima.

— No vidiš, Matjeju. Sad smo obojica stradali. Veseliš se, što sam tu ostao s tobom, zar ne, bitango? — zapita ga gospodin savjetnik, kad se pribrao.

— Ali ne, gospodine savjetniče, izvolite oprostiti — reče na to Matjej — rudara ima ovdje mnogo, te se i ne poznaje, ako koji izgubi glavu. Ali gospodu valja štedjeti, pogotovu, kad su tako dobri kao vi... —

Čitava gostionica gromko graknu:

— I to li si mu zaista rekao? No, dođi amo, valjani momče!

A pošto ispiše po jednu rakiju, nastavlja se pričanje:

— Matjeju, — odgovori na to gospodin savjetnik — smrt ne odabire. Kako je s rovom?

— Sasvim je zatrpan odronom. Ako nas se ne sjete, odosmo bi za drugovima u vječnost.

Sjedili su u rupi dan i noć, a gore nisu na njih mislili, jer je čitav osamnaesti rov bio u plamenu, pa su ga zidari jedva stigli zazidati, da se požar ne proširi na čitavu »Anu Mariju.«

A svi ostali, koji su bili u rovu, dabome osim Matjeja i savjetnika, dobili su već svoje mjesto na nebu.

Matjej ugasi svjetiljku, da ne potroši posljednje ulje, i ležeći uz vodu, koja je kroz pukotine donosila sa sobom hladan zrak, misli na posljednje stvari čovjeka.

Ovamo dolje ne dolazi ni dan ni noć, vrijeme je samo kapanje vode, nestajanje ulja u svjetiljci i tišina, koja se ne mjeri.

Kraj Matjejevih nogu leži daščica od dinamitnog sandučića, prelomljena i promočena od vode. Uzimao ju je u ruku i zamišljen lomio pokrajne treščice, mrveći ih u prstima

i bacajući ih, sasvim pretvorene u prašinu, sebi za leđa. Kad se o jednu treščicu ubo u prst tako, da ga je zaboljelo, trgao se iz zamišljenosti i počeo misliti na Pepinu.

Toliko bi joj toga još trebao reći. Šteta. Kad bi joj bar mogao javiti za tog srndaća, kojega je objesio noću na tavan iza slame i starudija. Dok ga ondje nađu, osušit će se, sagnjiti, ucrvati. Prava strvina.

Davno će se raspasti u prašinu kapljice krvi, koje mu padahu s njuške na zemlju. Onda će se oni još jednom sjetiti Matjeja.

No tada ni njemu ne će biti ništa bolje.

U prazničko odijelo spremio je prilikom isplate forintu. Da ima za duhan. Šteta forinte. Pepina će prodati odijelo ili ga dati bratu Francu u Nečtín, ali forinte ne će dati.

A trebala bi je. Doći će dijete.

I gle, dijete. Samo da ne zaborave, da se trebao zvati Petar. Ako bude dječak. Nekoliko puta je to rekao Pepini. Zanimao se za to ime od lanjske propovijedi o Petrovu, još prije, nego se oženio.

Petar, to je stijena, govorio je svećenik. No, svećenicima se ne može vjerovati, ali to ime nosi u sebi stijenu. To Matjej ipak razažnaje.

— Neka bude tvrd kao taj kamen! — misli Matjej.

Koliko je zapravo dosad iskopao? Čini se, da će biti ove sedmice četiri metra. Šteta tih novaca. A možda je bilo i više. U džepu ima papir i olovku, ondje ima zabilježeno.

Matjej dakle zapali svjetiljku. Bar na čas, dok nađe olovku. Do vraga, čitave ruke mu je olovka plavo obojadisala. Olovka je namočena vodom.

Papir je sasvim uništen, ne možeš više ni pročitati, što je na njemu pisalo. Svijetlo svjetiljke naginje se u stranu, đavo bi ga znao zašto, ovdje nema propuha, pleše po licu savjetnika, koji spava, blista u lokvi vode, rastjeruje po stropu sjene. Matjej uzima olovku i daščicu od dinamita. Treba da se oprosti sa svijetom. Teško i rastrgano napiše posljednje pismo na daščicu:

— Moje drago dijete i ženo Pepino, jase s vama opraštam ležim ovdje s gospodinom Savjetnikom i molim se, da vas Bog ojača, Pepino, bratu Francu sam dužan 3 for. Ti Mu to daj i Kchónu za četvrt litre, hajde na oblast, dat će ti potporu valjda pedeset forinti Zbogom Matjej Řezáč otac.

Zatim nasloni daščicu o zid, olovku turi u džep i ugasi svijetlo. Neka svijetli ... ono vječno!

Matjej bi spavao. Trebao bi istesati dva križa nad glavu, za savjetnika i za sebe, ali s tim će pričekati, dok se savjetnik ne probudi. Zašto da mu oduzimlje san?

Zatvori oči, ispružen na zemlji. Nije mu zima, nije mu toplo, nije žedan, glad ga ne muči. Dakle — na spavanje!

Voda. Kaplje iz stijene, narušuje tišinu, broji vrijeme. Sat će eto poći. Kapljo vode, o kad bismo te mogli pobrojati, silaziš s neba stotine metara pod zemlju, dođeš i padneš na ruku.

I gle, već dolazi amo pogrebna povorka, bubanj je presvučen crnim suknom, rudari, rudari idu ... grom i pakao.

— Grom i pakao! — kriknu Matjej glasno, jer mu se učinilo, da je čuo udarce čekića.

Grom i pakao! Samo jedna molitva tako strašno kratka!

A napokon to i nisu čekići drugova, možda se samo mrvi kamenje, možda kaplje voda.

Sasvim se razbudio. Zapalio je svjetiljku. Bubnja nešto, udaraju čekićem, tišina. Savjetnik spava otvorenih usta, iscrpljen od bola, slina mu teče iz usta po licu. Matjej skoči, zgrabi čekić i ravno prema zidu!

Jednom, ima tome već nedjelju dana, začuo je na toj strani jasan udarac. Proklet život, šta bi ondje moglo biti? Možda ondje podzemni vilenjaci lome kamen ...

— Matjeju, što je? — zapita gospodin savjetnik probudivši se. Matjej ne odgovori. Objesio je svjetiljku o kuku na stijeni, uzeo svrdlo i počeo bušiti. Čekićem i dlijetom povećavao je rupu. Isprva, kad je počeo, tresle su mu se ruke. Za časak je to prestalo, u ramena mu se vratila snaga, pa je udarac za udarcem točno padao na glavu dlijeta. Na onom mjestu, gdje su vilenjaci udarali, provrtao je rupu za dinamitni uložak.

Još je jedna dinamitna patrona, kao sivi, odugački brus, ležala među alatom.

Ovdje ju je ostavio mrtvi Burian iz Lažca.

Matjej je podiže i otkine komad upaljive vrpce.

— Šta velite na to, gospodine savjetniče?

— Da zapalimo?

— Tako. Možda će što vrijediti ... — odvagnuo je Matjej u ruci eksplozivni češer. — Čovjek nikad ne zna, kako će se odlomiti. A ondje, sasvim blizu iza toga kamenja, počinje slobodan prostor.

— Ti onda misliš zapaliti, Matjeju?

— Pa svejedno je. Možda ...

— Znam ... možda ... će to za nas biti brže.

— Znate, ili ovako ili onako.

I tiho su se sporazumjeli, da će ubrzati život ili smrt. Matjej prikupi sav stari papir, krpe i kudjelju, i polagano pripravi dinamitni uložak, sitnim udarcima i polaganim pritiskom željezne motke utisnu oblog i mirnom rukom pričvrsti o češer fitilj i još to sve povrh toga obloži papirom i brižljivo sabi, da ne bi beskorisno grunulo natrag.

— Eto, zapalit ću — reče Matjej.

Doturao je do savjetnikove glave velik kamen i sa strane ga obložio velikom kamenom pločom. Možda će biti dovoljno. A možda i ne će. Nitko ne može znati. Polagano, skinuvši svjetiljku sa stijene, pristavi krâj dinamitnog fitilja uz užaren stijenj svjetiljke. Barutna prašina vrpce fitilja zapucketa predajući od zrnca do zrnca vatrenu poruku.

— Tako, neka bude Bog s nama! — reče zatim savjetniku skrivajući se za stijenu.

— I sveta Barbara.

— No dabome!

Matjej se nasmija pri ovoj uspomeni i iskapi čašicu do dna.

— No, sto mu gromova, drugovi, ova je vrpca mogla biti hvat duga... a tko zna, da li i toliko. A ja sam u taj čas mislio, da se proteže od Záříčija preko čitave općine sve do Kocande, a i još komadić dalje. No, razumije se, jednom je moralo grunuti. I toga su nam odmah bile pune oči i uši.

Drugovi pritiskuju laktovima ploču stola ili stežu dlanovima njegovu hrastovu ivicu, i svima njima su pune oči Matjeja Řezáča, koji je dva metra od tijela dizao dinamitom stijenu u zrak.

— A kad je grunulo, rekoh ja: »Pomoz Bog, gospodine savjetniče!« A on mi odgovori: »Pomoz Bog, Matjeju...!« I tada vidjesmo, da smo obojica izdržali.

To je historija Matjejeva spasenja. Zatim je došla mekana zemlja, po naklonosti svete Barbare. Takav tanahan komadić, kao škrtac kad odreže prosjaku kruha. Bušio je za pokus, pa se komad odlomio, turio je ruku, a ondje praznina.

— Tada sam prosjekao rupu na oko deset palaca, pograbio sam savjetnika i pošao. — Dakako, ne baš tako doslovce. Dospjeli su u prastari rov, koji vodi bogzna kamo. Desno? Lijevo? Tko bi pogodio. Matjej zabaci savjetnika na leđa, upaljenu svjetiljku objesi o rupu u kaputu i, teško dišući od naprezanja, uputi se na onu stranu, gdje se rov uspinjao.

— Pseto, pseto, ti svinjo, lopove... — vikao je savjetnik na Matjejevim leđima svijajući se od bola. Prelomljena noga klatila se u zraku.

— Šuti, mrcino jedna, — odgovorio mu Matjej.

— Lopove, zvjerokradico... ti... ti... izbit ću te, ubit ću te... da ćeš biti sav plav... — derao se opet savjetnik od bola i sam pritom imao plave usne.

— Svinjo, svinjo gospodska... — odgovarao mu Matjej škripući zubima i sav zadihan pod teškim teretom — kuš, kuš i budi miran, ili ću ti rasjeći lubanju!

— Polegni me, polegni me, životinjo!

I tako su se penjali metar po metar, gladni života, a hraneći se najstrašnijim psovkama. No savjetnika je najednom izdao glas, ugušio mu se negdje dolje u grlu, osjetila mu je zahvatila nesvjestica. Da ne bi umro tako, pomislio je Matjej. Stao je i položio savjetnika na zemlju. Ne, disao je, malo, slabo, da ne bi ni perce uzdrhtalo pri samoj nosnici, ali ipak.

— Tako, savjetniče... no, pogledaj... pogledaj... moramo dalje. No, grom i pakao, priberi se — umirivao ga Matjej i bogzna zašto, počeo mu gladiti čelo i sljepočice. A kad se ipak probudio, ponovo ga je bacio na leđa i rekao mu:

— A sada budi miran, do bijesa, ili ću ti otkinuti nogu.

Začas im izgorje svjetiljka.

Opet su pali na samo dno tame. A rov, dosada visok kao ljudina, odjednom je snizio strop i počeo se dizati u oštrom kutu. Začas će se verati na sve četiri. Ili odmah.

— Tada sam privezao čovjeka košuljom na leđa kao uprtnjaču, klekao na sve četiri kao pas... o, nebesa, to li je bila muka!

Dugačak, uzak vjetreni dimnjak, u koji su sišli iz prolaznog rova, upoprijećen među stijenama, uska, beznadna provalija bez ljestava, sa stepenicama, kojima su bridove oglodali psi vremena, zraka i vode.

Ruka ispružena u prazninu, dubina bezdna pod nogama. A klupko vremena, koje se ondje gore među ljudima žestoko raskoturalo, ovdje u tami stoji, gotovo se ne pomiče.

I tko zna, kako je sve to bilo. Savjetnik je mnogo psovao. Udarao je Matjeja šakom, tako ga je odjednom spopalo bjesnilo. Matjej mu je svaki udarac vratio, u glavu, u rebra, u rame.

Najednom im se pred očima razdanilo. Tama je postajala rjeđa, što su se više penjali, razvodnjavala se i postajala

plavkasta od svjetlosti. Zatim im je udario u oči zlaćano žut dan, da su morali pritvoriti vjeđe. Bili su već na samom kraju. Debelim gotskim slovima uklesano je na početku rova:

A. D. 1756. MARTIN WILCZEK

Ovaj rudarski majstor prokopao je odušni rov, zaboravljen i obrastao na kraju grmljem, usku jamu na šumovitom obronku iza živodernice. Onamo se bacaju pogubljeni psi, ako boluju od zarazne bolesti.

U oštrom kutu rov prelazi u obronak, zarušen, blatan, opasan. Svagdje naokolo ima mnogo malina, a paukova mreža na sve strane omata i ukrštava otvor bodljikavim šibljem. Drač puže po kamenju, na tankim peteljkama vise u zraku nad otvorom stručkovi jagoda.

— Eto vidiš, svijetlo.

Matjej položi savjetnika u toplu mahovinu. Sunce pokazuje podne, podne gušterica i zmija. Matjej otjera nogom zmiju s lanjskog osušenog lista. Zatim legoše jedan uz drugoga i gledahu u nebeski svod, nebo ih je zabljeŝtavalo žestokom svjetlošću, a objema rukama trgahu zelenu travu.

— Eto, savjetniče, malina!

Matjej ih nabra pregršt u crnu šaku. Sok mu je crvenilom uprljao ruku. Maline. Natrpa ih savjetniku puna usta i od nestrpljenja razmaza mu ih po licu. A savjetnik, zagrcavajući se poslasticom, progovori:

— Matjeju, no, priznaj, da si oborio onog srndaća!

A Matjej, osjećajući se pun snage, veselo odgovori:

— Jesam, savjetniče. Zaista. Ravno u srce. Bit će toga još!

Obojica su se tomu smijala i ni za što počeli jedan drugomu prijetiti, a Matjej je kao mali dječak pokazivao savjetniku, kako gađa i pritiskuje okidač, kad je srndać srcem na mušici.

I to je sve.

Matjej je začas ustao, otišao u živodernicu, pa su došli po savjetnika sa živoderskim kolicima, i živoder Hón odvezao ga u Rukapánj. Živoderova žena dade Matjeju komad kruha i pečeno, mirisavo stegno.

Matjej zagrize u meso i punim ustima zapita:

— Je li pas?

— Nije, fini gospodine, — odgovori mu živoderova žena. — Bit će svinja!

No, kad bi bio i pas, sto mu gromova, ta on je čistija životinja nego svinja. Oglodao je stegno i oblizao kost do gola.

— Kchóne, toči, stari druže!

Matjej sjedi među drugovima i ne zna već, što bi im rekao. Vražji Vilček. Dobro je, što je taj rov probio tako blizu. No, grom i pakao, vraška stvar, hvala nebesima, to je bila sreća!

Od same radosti rakija im se prosiplje po odjeći, brcima, po stolu.

Glava VIII.

NOĆU PADAJU ZVIJEZDE

Kratko pričanje o tome, kako je Vincek Režáčev postavljao parangale, zatim o šumskim livadicama, zvjezdanom kamenju, i zlatnom peharu u Kchónovoj gostionici, o papradi i šumskoj vili, o crnom konju i noćnom razgovoru, to sve zato, da se ljubazni čitalac časak prije spavanja odmori.

Nad Vydrůvkom leži noć u plavoj suknji.

Hraneći nebeske piliće, razbacala je darežljivom rukom po nebeskom svodu pšenično zrnje zvijezdâ. Poneka zrna padnu s neba na površinu rijeke, i tiha struja, kao da je tjeraju lake djevojačke ruke, potresa njihovu sliku na vodenom ogledalu.

Kao kad proljetni vjetar lagahno pokreće vjenčiće maslačaka. Gradić spava. Umorio se na poljima, u vinogradima i rudnicima. A splavari, koji su prijepodne gradili splavi, već su otišli. Sad će biti negdje u Nedosekama, komad puta nizvodno.

Na Vydrůvki je tišina.

Njezine sekunde broje čvrčci svojim cvrčanjem na drugoj obali. Jadni cvrčci. Moraju izdržavati svoju smjenu čak preko ponoći, dok se ne počne bar malo razdanjivati. Tek tada se uvuku u travne jamice na spavanje. U taj čas probudi se iz neobične tišine pjegasta kukavičja čeljad u zářičkim šumama. Četiri sata nastojat će da probudi sunce. Kuku, kuku, kuku, kuku.

Poslije četiri sata konačno ga probudi. Prva zraka padne na divizmu u kamenolomu, sjena njezine stabljike protegne se na sunčanom satu od granitnog kamena i dade tajni znak svemu, što čeka jutro. Zatvorenim zvončićima cvijeća, kukcima i muhama.

Ali sad je tek deset sati. Valovi šapuću, otiru se hrptom o obalu, u travi svijetle ivanjske krijesnice.

Odjednom zazveča lanac. Zvek, trrr, tatata, zvek. To su se karike očešale o kamenje, a posljednja je zazvečala pri slobodnom padu o granit.

Řezáčev Vincek izvukao ga iz koluta, jednom je nogom skočio u čamac, drugom se odbio od obale, zaveslao desnim veslom duboko, da je zaškripao pijesak, i zatjeravši čamac u slobodnu struju, pošao je za zvijezdama, koje uzmiču.

Vincek je brat Matjeja Řezáča, onoga, koji se danas po podne tako čudesno vratio iz podzemlja »Ane Marije«. Sad mu je četrnaest godina, upravo pred četrnaest dana pustili ga iz škole u svijet.

U Rukapánju na Kocandi tek je dvije godine. Najprije je bio u Nečtínu, ali kad su mu stari umrli, pao bi dječak općini na teret. I tada reče Matjej:

— Grom i pakao, zašto da ne uzmem dječaka. Do bijesa, zašto i ne bi, kad mi je ipak brat?

I tako je Vincek dospio u gradić. Pepina je uzimala Matjeja sa sviješću, da Vincek pripada u obitelj. No, to je već tako. Gdje se najedu dvoje, zašto se ne bi najelo i troje, ako se hrane pripremi nešto više; dječak će bar namicati travu za kozu i nacijepati drva.

— Do bijesa — reče Vincek sam sebi — ovdje su u toj dubini.

Polagano, kao da se boji, da će razbiti tamnoplavo vodeno ogledalo, spušta pod vodu kamen s uzicom. To je najbolji konop, kakav možeš dobiti u gradiću, od trgovca Martina Peška na trgu Barborke. Na kratkim konjskim strunama vise na konopcu ribarske udice, metar daleko jedna od druge. Na udici je debeo bijeli crv, glista, na jednoj čak i višnja. Udica za udicom pada pod vodu, jednostruka ili dvostruka, već su dolje svih deset zajedno s mekom. Uhvatit će se mrena, ugrica, klen ili deverika.

Pa kad bi naišla i jegulja, vodena zmija, duga i jaka kao ruka, ne bi mogla prekinuti Vincekovu uzicu. Željezo leži u pijesku, radi što ti drago, zmijsko pleme, gipko i sklisko, makar ti odvukla uzicu s mekom i metar po struji, ja ću te ipak ujutro naći i izvući na suho.

— Glon gololo — drugi kamen odaje zvuk, kao kad vino nestaje u pijančevu grlu, i čim je kamen potonuo u glibu dubine, odmah on šalje na površinu čitav niz blatnih mjehurića. I sada brzo k obali, tako, već je drvo čamca okrznulo kameni pijesak, skok i zveket lanca, iz šaša skokne žaba i padne u vodu kao strelica.

Vincek privuče čamac k obali i prelomi vrbovu šibu na grmu, da bi znao, gdje leži meka s crvima. Ujutro, tako oko tri sata, kad pođu niz struju raščupane koprene parâ, u tom međuvremenu između noći i dana, kad se sve ovlaži rosom, poći će po uzicu s noćnom lovinom.

Još ne ide spavati. Sada je na drugoj, zářičkoj obali, gdje u stisnutim okrajcima šumicâ leže mirisave livade. Pripadaju siromašnijim kolibarima. Seljačke livade, široke i duge, prostiru se na jugoistoku Rukapánja, iza plotova seoskih vrtova. Ove šumske livadice imaju, kažu, goru travu, oštru i nagrku, ali Vincek ih ne bi dao za sve bogatstvo seljakâ, koji na dan svetoga Ante razgledavaju rascvali kim.

Tržići, kako zovu ova šumska mjestanca s travom, imaju najbolje runo na svijetu. Pod vlatima običnih trava, pod dugim, uskim lišćem ima još jedan sloj, toplo mahovinasto krzno, puno čarobne vlage, koje propada pod nogama i gladi kožu sve do gležanja, meko kao sloj baršuna. Gaziti noću po takvoj livadi, hvatati u kapu svijetle krijesnice, saginjati se u travu k nevidljivim cvrčcima, koji prestaju cvrčati tek prije pet sati, i ako hoćeš, legnuti na leđa u taj šumski krevet i pokušati, možeš li brojiti zvijezde i koliko ćeš ih izbrojiti, spajati ove nebeske znakove crtama i pronalaziti tako nove i nove likove zmajeva, dvoraca i čarobnica, misliti na čitavo ovo zlatno bogatstvo neba i željeti otvorenih očiju, da je to tvoje, dati se smočiti od noćne rose, čekati pritajena daha, dok ti se približe srndaći na tri koraka, sasvim se izgubiti u livadi i urasti u nju kao komad mahovine ili divlja perunika, osluškivati, kako dišu ivančice, i s priljubljenim uhom uz zemlju osjećati, kako rade korenčići mahovine, uronjeni u podzemnu vlagu, to vrijedi sve seoske livade, koliko god ih je Gospod mogao oko Rukapánja stvoriti.

Vincek već leži na livadi. Može biti da postoji na svijetu bajalica, koja bi mogla prouzročiti, da se s neba otrgne najveća i najzlatnija zvijezda i da padne na zemlju kraj Vinceka.

Kad bi mogao znati tu bajalicu, dao bi za nju mali prst. Šta, mali prst, dao bi sve nožne prste i još škljocu. I sam, duše mi, sam bi sebi odrezao sve prste, kad bi tako uspio, da padne zvijezda.

Ali sve, koje se strmoglavce ruše, padaju suviše daleko.

— Ala kabala trnky brnky,
morge morge trauc,
mudly farky farky minča,
kompany heraus...

Kažeš li to triput za redom, a da ne trepneš, možda će ti to pomoći. Ali ne, nije to ono pravo. Zvijezde ostadoše na nebu.

No jednom će Vincek otkriti tu tajnu bajanja i onda prouzročiti pad zvijezda na livadici kod Vydrůvke. Neke će biti samo srebrne, ali druge sigurno od zlata i od dragoga kamenja, kakvo se viđa na prstenju i koje je, kažu, skuplje od zlata, jer se dovozi brodovima čak iz Afrike.

Tada će dati napraviti kod najboljeg zlatara za Matjeja zlatnu politru, a ona će visjeti na srebrnom lancu kod Kchóna, vrlo blizu tezge za točenje, pa će svi, koji budu išli mimo, reći:

— Molim vas lijepo, gospodine Kchóne, čija je ta politra, što svijetli kao sunce? — A Kchón će se poduprijeti o tezgu, turit će jedan prst za prsluk, kao što radi uvijek, kad hoće da rekne nešto svečano, i progovorit će:

— To je politra gospodina Matesa Řezáča, molim, gospodina Řezáča, znajte, onoga, koji ima slavnog brata Vincenca.

A ljudi će reći:

— A molim vas, nije li to onaj gospodin Vincenc Řezáč, što skida zvijezde s neba, kao da su kruške ili ilinjače?

A Kchón će im veoma svečano odgovoriti:

— To jest: onaj gospodin Vincenc Řezáč, što obara zvijezde kao prezrele kruške.

Tada će ljudi kimati glavama:

— No, da. No, eto! Pogledajmo onda! Komu čast, tomu čast. I poručujemo vam, da toga dotičnog gospodina Vincenca srdačno pozdravite.

U taj tren Kchón će se naduti kao golub.

— Što se tiče toga, mogu vas uvjeriti, da ću mu pozdrav izručiti.

Vincek zatvori oči, zarije obadvije ruke u mahovinu i govori sam za se ove slatke svečane riječi:

— Što se tiče toga... što se tiče toga... Gospodin Vincenc Řezáč... Ali čim je te riječi izrekao naglas, prekinuo

je sav čar. Tu je opet samo šumska livada. Vincek s poderanim hlačama i zvijezde, te proklete, te krasne zvijezde daleko i daleko.

No zbila se neka druga, neočekivana stvar.

Iz odgrnute smrekove šumice najednom izađe sjena, na livadicu stupi bosonog čovjek, i Vinceku se u taj čas učinilo, kao da se čitava livada savila pod tim korakom.

A ipak je to bio lagan i bezvučan korak.

Ništa nego sjena. Ništa nego sjena.

No sjena odjednom podignu ruke, prevuče haljinu preko glave, zasvijetli bjelinom, vidljivom i u tami, sjena se svuče do gola i iz tame izmili, kao bijela orahova jezgra, žena.

Sad više Vincek ne sumnja o tom. Bijela gola žena ide po livadi prema rijeci s uzdignutim rukama nad kosom. Stupivši u vodu do koljena, sagne se i uzme vodu u oba dlana, stisnuta jedan uz drugi kao sedefna školjka. Voda zvoni o površinu, lomi se u djeliće, protječe među prstima. A žena, kao da se boji, da će joj sva voda pobjeći, pljusne je odjednom na grudi, malo se strese i zatim se sama sebi nasmije sitnim smiješkom, raščlanjenim kao koralji na vrpci. Mokrim rukama pritisne grudi i utrči u Vydrůvku, razgoneći vodu koljenima.

— Šumska vila — palo je odmah Vinceku na um. Otkineš li paprat i tareš li je u lijevoj ruci, vidjet ćeš šumsku vilu, kako silazi u vodu. A možda je, i ne znajući, otkinuo paprat, možda je protrljao jedan listić te čudotvorne biljke, a da nije ni znao. Kako lako može čovjek postati gospodarom čarolija, tako lako, da to konačno zapravo i ne zna.

A ako šumska žena na kraju izađe iz vode, pristupi k Vinceku i rekne:

— Pleši sa mnom, dobit ćeš zlatan pas...?

Vincek osjeti na obrazima, kako se zacrvenio. Kako bi mogao s njom plesati. Isuse Kriste, vrti se kao metla u vreći, nikada nije mislio na takve gluposti. A zatim... ona je potpuno gola. No, to ne bi smetalo... ne, to ne bi smetalo, ta, on je, do bijesa, momak i zna svoje, on više ne vjeruje pričicama i zna, da takva žena... A ipak, ako bi došla, pa ako u tami ne bi prepoznala, da je dječak, a ne momak, ako bi se smela. Od čekanja je uzdrhtao. I vršci prstiju, zariti u mokru, hladnu mahovinu, izdali su ga. A to, što mu prolazi po leđima, potječe od straha. Žmarci, koža mu se ježi.

Tada se sjetio, da vila ima pas. Srebrni pas, ukrašen dragim kamenjem. Ako uzmeš vili pas, molit će te, da joj ga vratiš, uradit će sve, što budeš htio. A ja... što bih želio?

Ne zna. Duše mi, ne zna. Toliko primamljivih stvari našlo bi se odjednom pred njim, da se ne može odlučiti.

Ali najprije pas. Mora ga uzeti, dok se vila valja u vodi, okrenuta prema drugoj obali. Vincek ustade i sa deset mačjih koraka, tako lakih, da ne lome ni grančice pod nogama, nađe se na samom rubu šume. Sad već vidi tu hrpicu. Zašto ne blista dragim kamenjem, zašto je tamna kao hrpa mravinjaka ili mahovinom obrasla kamenja?

— Znam ja zašto — progunđa za se. — Došli bi patuljci ili šumsko strašilo, ili kakvo drugo šumsko čudovište, đavo neka im vjeruje. Uzeli bi pas i tada bi mogli sa šumskom djevicom raditi, što hoće!

Zato je koprena tamna, zato se tako izgubio sjaj pasa. Sakrila ga je, sigurno će biti dolje pod crnom koprenom.

Ali to, što je uzeo u ruku, nije pas šumske vile. To je ženska odjeća i marama, ništa više, lagana odjeća i marama za glavu ili oko vrata. Prema tome to nije vila.

Obadvjema rukama raširi tkaninu i razgleda je mačjim okom. Tu maramu poznaje. Kad bi bilo svijetlo, bila bi tamnocrvena, a ovo bi bile bijele potkove, toliko potkova, da bi s njima sigurno mogao potkovati regimentu konja. To je marama Ančke Karasove, kćeri staroga Karasa Oklijevala, a priča se, da joj ju je poslao sin zatlánjskog splavara Josef, koji misli uzeti Ančku. A baš jučer govorahu žene na polju, da od toga valjda ne će biti ništa, jer se, vele, Ančka zagledala u nekog Zářičanca i da već par dana hoda kao urečena.

Žene joj dosta zamjeravaju, što baca oko na seoskog sina. Nikad seoski momci ne uzimahu drvarske kćeri. To se nije čulo, otkad djedovi pamte, i njihovi pradjedovi nisu o tako nečem nikada govorili.

Upropastit će te, djevičanstvo će ti odnijeti, ali na zemlju te ne će povesti, djevojko glupa. Roditelji su mu već potražili drugu sa škrinjom dukata, s pet škrinja platna, s kravicama i ždrijepcima, s raženim poljima.

A ti ćeš njegovati kopile i pjevati tužnu pjesmicu. A najbolje će biti, ako skočiš ravno u vodu, jer će po tebe doći samo udovac. Šta vrijedi pokvarena djevojka, koja će kao miraz donijeti samo dječje deranje.

— Da, djevojko, — govorile su Ančki žene, što poznaju svijet — za siromaha imaš opremu. Noge su ti kao stupovi, ah, Bože, kad smo i mi bile takve, a kosa kao u gavrana. A grudi, Bog neka nas čuva, tako tvrde i krasne kao jabuke mašanke, kakve ima tek svaka pedeseta žena. Ako te uzme siromah, čitav će te život paziti kao oko u glavi. Ali ako te dobije bogataš, ako jednom povjeruješ cifrastim riječima, zabavit će se s tobom, a onda ti ode niz vodu, ode, djevojko, i nikada ne ćeš moći ništa kupiti za svoje bokove i za svoja prsa, to zapamti!

Tako se o tom govorilo po Perlovu i po Kocandi, gdje su bili siromašni ljudi, a to se odnosilo na Ančku, kćer Karasa Oklijevala.

A Vincek sad ima u ruci njezinu maramu, steže je u uglovima i misli na to proročanstvo, koje je u ulomcima pohvatao iz usta iskusnih žena.

— Ta je djevojka puna vatre. Žarke, žedne vatre; a to nije dobro, kad siromašna djevojka ima u tijelu vatre. Sama će se o nju opržiti.

Kad je Vincek podigao oči prema Vydrůvki, učinilo mu se, da rijeka pišti, onako, kao kad bi kovač Matjej Jandík uronio u nju komad užarenog čelika; da voda vri od vatre, kojom izgara Karasova Ančka.

A ona pliva, pušta se niz rijeku, među zvijezdama, štrca, rastjeruje vodu. Onda sjedne na kamen usred Vydrůvke, podigne ruke i češlja kosu mokrim prstima zabacivši glavu unazad i otresajući s ramenâ vodu.

No tad se, jednako kao i Vincek, trgnu od straha. Topoćući kopitima po kamenju i krešući iz kremena iskre, izletje iz šume crn konj. Na konju jahač, sakriven u grivi. Voda prska pod kopitima, konj juri po rijeci prema Ančki, do prsa zaroni u vodu, plećima ustalasa valove.

Ančka skoči s kamena, bježi kroz vodu, ali ne će umaći, pliva, ali konj i konjanik veoma su blizu, već je konjska griva uz Ančkinu kosu, sve se slilo u crni potok, već ju je uzeo na konja, podigao, stegnuo i nosi je preko rijeke k obali, gdje su Ančkine haljine.

Vincek se stisnuo uz mahovinu, dršćući od uzbuđenja. Nešto se dogodilo. Tek poslije nekog časa radoznalost pobijedi drhtavi strah. I tako se on šulja po koljenima osjećajući vlagu trave, gmiže kao zmija prema onom mjestu, gdje će biti konjanik i Ančka.

Zaustavio se kod vrbika. Nema tu ničega osim lišća i tame. A iza te tame, spuštene kao zastor, pod grmom se čuju dva prigušena glasa.

— Zašto si amo jahao? Ja to ne ću, ti to dobro znaš.

— Kad sam išao s polja, slomio sam prednjom osovinom lipu. Onu mladu lipu kod nas, ti znaš. A ta lipa, ta lipa, kao

da sam ti bluzu raskopčao. Odmah sam se morao sjetiti tebe. Ja nisam kriv. Kad vidim takvo bijelo drvo, odmah se sjetim tebe. I kad otkinem krušku s drva, i kad češem konje, djevojko, djevojko, znaš, to je tako čudno. I lipa, i kruška, i konjska griva.

Poslije toga nasta tišina, duboka kao rudnički rov. Poslije oduljeg vremena javi se Ančka:

— Ti, Václave... ja ne mogu, duše mi. Ubili bi me naši. Ili bih se onda morala ubiti sama. Pusti me, Václave! Pusti!

— Nije li ti zima?

— Nije...

— A tvoji... te ne će tražiti?

— Ne, oni već spavaju.

I zatim, kao da se pribrala na samom rubu jame, šapnu:

— Ne smiješ.

— A ja ću... ja ću te uzeti za ženu.

— Ne ćeš. Tvoji ti ne će dopustiti.

— Uzet ću te. Ja to više ne mogu izdržati.

— Pusti me!

— A sutra ću otići k tvojima i reći ću: — Dajte mi je, gazdo, ja sam valjan čovjek i svaki posao mogu raditi.

Tada se šapat još više prigušio, kao da ga je sama noć pokrila svojim jastucima, a samo su zmije piskavih glasova među riječima tu i tamo siktale jezicima, tako da je to doprlo do Vincekovih ušiju. Ovi prodorni s-glasovi, sve žurniji i žešći, u napadaju i strašljiviji u uzaludnoj obrani, kao da su opletali Vinceka u čaroban krug. Na čelu je osjećao znoj, u ustima mu je bilo čudnovato suho, a pritom je kao pribijen čavlima za dlanove i tabane ostajao u dolinici među vrbljem, nesposoban da se makne. A kad je najednom začuo čudnovato jasnu rečenicu:

— Václave, upropastit ćeš mi život,

tada je zagrizao u vrbovu šibu, osjetio gorčinu njezine kore i čitavu šibu pregrizao zubima, da se bar donekle svlada. On je sad drži sasvim golu, bez ikakva platna oko tijela, žarku kao komad čelika. Stotinu mu gromova! Treba li da viče, da će se Anka opeći, da se igra s vatrom? Oborio je lice na zemlju, u vlagu meke mahovine, šakama začepio uši, da ništa ne čuje.

Ali zmije siktavih glasova kao da su prodrle iza pesnica, a vatrena svjetlost čelika iz vignja razigrala mu je pod naočnjacima crvene kotače, te ga crno skrovište u mahovini nije oslobađalo čudnovatih muka, koje su ga kaznile za njegovo osluškivanje. A kad ga je noćna studen ipak primirila i kuma

radoznalost lagano mu skinula pesnicu s podraženog sluha, začu uplašen glas:

— Ti, Ančko, ne plači! Ja ti ne ću učiniti nažao. Duše mi. Ali ja ne mogu drugačije.

A Ančkine riječi kao ljuske na potočiću plača tiho su plovile kroz tamu:

— Zauvijek... ću... upropastiti... sebi... život.

A dragi joj reče utješljivo:

— Pogledaj, do bijesa, upravo je pala zvijezda. Podigni glavu i ne plači. Ako padne još jedna, pa ako je sada vidimo, onda mi možeš vjerovati, da ću sutra poći k vama. Ako padne zvijezda, da posvjedoči i meni samome, da se ujutro ne ću bojati. No onda... no gledaj!

Vincek podigne glavu prema nebu, kao da očekuje čudo. Ako padne zvijezda, dogodit će se nešto. Ali nitko ne zna riječi zaklinjanja, kojom bi mogao oboriti zvijezdu s neba. Samo će je Vincek jednom znati.

— Ja ću sebi zbog tebe i onako upropastiti život, Václave.

Vinceku su iza grmlja oči širom otvorene. Ako treba da se to dogodi, neka se sad otkine recimo ona ondje... i izabra jednu jasnu i visoku.

I odjednom baš ona zvijezda, koju je odabrao, zadrhta, okrenu se malo oko svoje osi, te se otkinu sa svojeg mjesta i, presjecajući nebo zlatnim plamenom, surva se dolje. I kako je padala sve brže i brže, razgorjela se do užarenosti, pištala je kroz zrak i na trenutak osvijetlila čitav kraj. A kad je nestala u šumama na zapadu, bacio se Vincek svom silom na zemlju i obadvjema rukama čupao travu od bola i mržnje, jer je netko drugi prije njega otkrio tajnu padanja zvijezda.

Dok je ovako ležao, nešto vlažno dirnulo je sudlanicu njegove lijeve ruke. Dreknuo je od straha i brzo se okrenuo na leđa, spreman da udari neprijatelja nogom.

Dvogodišnja crna kobila Manda, najbolji konj čitavog Rukapánja, polagano meljući u gubici travu, podigla je glavu nad dječakom. Načulenim ušima hvatala je noćni vjetar, u bokovima je fino podrhtavala, a vlažna dlaka tamno se blistala u svjetlucanju zvijezda. Vincek ju je prepoznao.

Pripadala je seljaku Trantincu.

Glava IX.

JUTARNJE KRVARENJE

Iz ove ćemo glave saznati o dvostrukom svršetku događaja, što su se sinoć zbili na obali Vydrůvke, naime o tom, da je Vincek zaista uhvatio jegulju, koje je dabome mudrošću gospodina župnika bio lišen, i o tom, da je Václav Trantinec zaista ozbiljno shvaćao svoje obećanje.

Svitajuće jutro razređuje nebesku modrinu. Od jedan sat poslije ponoći mijenja se tamnoplavi baršun, pribijen na uzvišenom svodu neba svijetlim čavlićima zvijezdâ u sve svjetlije i svjetlije platno. U tri sata kao da si prekrio nebo maglenim sivilom. U njemu nestaju zvjezdana svjetla.

Koprena se zatim polagano povlači prema horizontu, a na istoku nebo postaje zlatno. U visokom luku, prevučenom preko trećine svoda, jutarnji anđeli rastrljaše fino prelazno zelenilo.

Iza njega se svijetli plavetnilo Marijine odjeće.

Oštrim šiljcima pale u nj usijane zrake, koje je iz nebeskog luka s tetivom na pojasu istočnog horizonta opalio arhanđeo Mihael.

Tako to bar vidi gospodin župnik Norbert Volman, koji od prvog osvita sjedi u župnoj sjenici. Njegova desna ruka, spuštena niz naslonjač od pruća, polagano luta među grančicama zrelo crvenog ribiza. Vršci prstiju propuštaju ribizna zrnca, kao da su to zrnca krunice.

Gospodin župnik Norbert Volman zaista na ovaj čudnovat način moli svoju jutarnju krunicu. Ako uhvati naročito veliko zrnce, puno soka, otkine ga među riječima tihe molitve i prinosi ga k ustima. Ali ruka se pred samim usnama zaustavi. Gospodin župnik Volman sjetio se, da je pred misom.

Ne smije pojesti ni ovih nebeski čistih plodova, dok ne primi krv Gospodnju. Odlaže stoga zrnce po zrnce na prazan tanjirić, koji je ovdje jučer zaboravila gazdarica Klara. Već ih ima lijep kupić.

Sada upravo odbija na tornju pet sati. Magarica Magdalena se probudila. Dreknu svoje jutarnje iii, aaa, razvučeno u zanosnu fanfaru. Zna, da će na ovaj signal doći gospodin župnik i dati joj prvi zalogaj svježe, sočne djeteline. To je već petgodišnja navika.

Gospodin župnik, potaknut magaričinim revanjem, zaista uze srp, obješen oštricom iza grede sjenice, i učini nekoliko koračaja prema kraju vrta. Raste ondje na niskom nasipu Magdalenina djetelina, koja se uz obilno gnojenje i masno zalijevanje razbujala u plemenitu vrtnu biljku, djetelina, koja se inače ne smije upotrebiti ni za kuniće, ni za koze, ni za druge životinje velikoga gospodarstva.

Ali prije nego je mogao proći tih nekoliko koračaja do niskog nasipa i popeti se po kamenitim stepenicama, pomalo izdubljenim i nesigurnim, uplela mu se u ovaj uobičajeni jutarnji zadatak zgoda, zbog koje je zaboravio svoju dužnost prema Magdaleni.

Putem iza župnog gumna, kuda se može skratiti put, ako se žurimo iz Zářičíja preko Perlova, Cabrika i Barborke na Kocandu, šulja se Řezáčev Vincek, saginjući se ispod niskih prozora kapelanske sobe tako, da ga ne zapaze.

Svakako nije to dobro, što nastoji da se sakrije pred stranim očima, makar i u rane jutarnje sate. Čemu se šulja ovakav dječak iza gumna, zašto hoda korakom, iz kojega nadaleko viri opreznost tata, ako je njegova savjest čista kao ona rosa na ribizu ili među vlatima djeteline?

— Vin — Cen — Če!

Gospodin župnik Norbert Volman viknuo je ovo krsno ime trostrukim uzvikom, kao trojaku uzbunu, koja iznova započinje, kao trojako trubljenje truba za opomenu, odjeljujući dubokim stankama slog od sloga.

Vincek stade, ali ne spusti ruke s pasa i obuhvaćajući ponešto naduven trbuh, promrsi kroz zube:

— Dobro jutro!

Da je to bilo pred tri nedjelje, u doba, kad se njegova otpusna svjedodžba nalazila neispunjena u stolu upravitelja, on bi po običaju školaraca duboko skinuo šešir i zaskandirao:

— Hva — ljen I — sus!

Ali župnikov potpis, osušen pijeskom iz posipača, nalazi se već nepovratno na papiru svjedodžbe, zaboravljene iza okvira ogledala; Vincenc Řezáč je otpušten iz školske veze u građanski život i ima kakvo takvo pravo da pozdravlja župnika s rukama u džepovima.

Ono razvučeno meketanje neka osim za školsku djecu ostane samo za nebeske koze i bogomoljke, kako glasi rukapánjsko pravilo.

Ovo pravilo poznaje Vincek, a poznaje ga i gospodin župnik Norbert Volman, i čini se, da su obadvojica s njim sporazumni. Sada Vincek nije više ništa drugo, nego župljanin,

ovčica, na koju valja paziti. Jer sjena njezinih grijeha pala bi i na pastira, kojega je Gospod dao Rukapanjcima. I ne bi bilo drago gospodinu župniku Norbertu Volmanu, ako bi na dan posljednjega suda na zdjelicu velečasnoga gospodina župnika padali nevrijedni grijesi ovakvih šmrkavaca.

Zato gospodin župnik ispituje tako brižljivo Vincekovu vanjštinu.

Noge neoprane i raspucane od stalnog izmjenjivanja prašine, vode, vjetra i sunca. Ništa izvanredno. Prljav nos i ranjen palac ne govore protiv Vinceka. Mladež ovdje ne poznaje prednosti rupčića. I zar se ne dešava vrlo često na mačjim lubanjama rukapánjskih ulica, da koža bosoga palca popusti pod naglim udarcem o tvrdi granit?

Hlače smočene, na koljenima poderane, a mjestimično zakrpane žicom po rudarskom običaju, s čavlićima umjesto dugmeta za naramenice, na tkanini, koja je već davno izgubila boju, šarena mješavina kaolinske žute boje sa zelenilom drvnih lišaja... ni u tom nije ništa nezgodno.

Ali šta da se kaže za košulju, koja se nadimlje, kao da je pod njom živo stvorenje, za košulju, koja je sasvim mokra i nabrekla od sumnjivih oblika nevidljivih stvari, što ih dječak nosi na golom tijelu?

— Vincenče Řezáču, gdje si bio?

— Na gljivama — promrmlja Vincek, premda je znao, da se zbog te laži crveni. Ne zbog same laži. Više od sramote zbog ove gluposti, koju izvodi u vrijeme, kad u šumama nema ni muhare.

— Nipošto — odbio je ovu tvrdnju gospodin župnik nadvirujući glavom nad tarabe vrtića. — Nisi bio na gljivama, kako vidim. Sada, dok si to rekao, zgriješio si ne najmanjim grijehom...

Ta dobro se može razabrati, da ovo nisu gljive, što dječak pritiskuje uz tijelo. Nisu to ni graškove mahune, koje se na isti način nose pod košuljom, jer se one pravilno rasprostru oko čitavog pasa. Nisu to ni ptice, uhvaćene zamkama, ni golupčad, pokupljena iz tuđih gnijezda. Nisu to napokon ni vjeverice. Gospodin župnik naprotiv misli, da dobro razaznaje oblik oštrih ribljih leđa. I po promočenosti platna može se tako suditi.

— Ti si, dječače, bio na ribarenju.

— Jesam — ne poriče više Vincek.

— Ostavljajući po strani to, da si očito ribario u tuđem, pitam te, kakve vrste i koliko si komada našao na svojim udicama, Vincenče.

— Mrenice — progunđa Vincek.

I znajući, da je to malo za njegova poznata iskustva, dodaje s nemarnošću stručnjaka:

— Pune su kostiju. Ne vrijedi ih trijebiti.

Ali u taj čas, kao da ga je htjelo uhvatiti u laži, zabaci se pod košuljom dugo jeguljasto stvorenje, svom snagom se opre o platno, oslabljeno od brojnoga pranja, probije udarcem glave tkaninu i kroz tu iznenadnu rupu isklizne u travu tako neočekivano, da su se preplašili i gospodin župnik i Vincek.

A nalazeći u kapljicama rose na travnim vlatima bar nešto od elementa, iz kojega je bila nasilno izvučena, oživje jegulja po čitavom tijelu i zmijskim pokretima poče razgrtati niske izdanke i višu travu.

— Do bijesa, a ja sam je vukao čitav sat iz vode... — opsovao je Vincek videći ovaj podmukli pokušaj bijega.

— Nemoj je plašiti! — viknu gospodin župnik i žurno potrča k vratašcima, koja vode iz vrtića na prostor iza gumna, da se priključi napetom lovu.

Taj je bijeg beznadan. Tri metra nadesno je kamenit zid, tri metra nalijevo obzidan nasip. Nikada se više ne će ona zagnjuriti u hladnu dubinu, nikada više ne će svladavati bijesnu riječnu struju.

Kamenje, s kojim se sada susreće, toliko se razlikuje od kamenja pod vodom. Nema ovdje mekane mahovine, mučna suha zemlja i oštrina bridova, koje nije nikad voda ublaživala, ranjava jegulju po čitavu tijelu.

Bilo da luta u sjeni podbjela, bilo da prodire u guštik kopriva, bilo da plovi u niskim jezercima bijele djeteline, nigdje više ne može naći zaštitni kut. Koži, koja je i iz mokrog platna košulje umjela nacrpsti svježine, nije najednom dovoljna voda na travi.

A Vincek i gospodin župnik bez riječi spremaju već zamku, obilazeći jegulju, koja je pobjegla. Na jednoj strani nepoznatog, neprijateljskog prostora zid, na drugoj gospodin župnik, na trećoj zidina nasipa, na četvrtoj Vincek. Klopka je zatvorena.

Gone je doduše dugo vremena, smočivši obadvojica koljena u travi; gospodin župnik se zadihao pokušavajući rukama svladati snagu i skliskost vodene zmije, ali napokon mu ipak pođe za rukom da pritisne jegulju snažnim tijelom, tako da samo stisnuta jeguljina glava viri ispod župnikove reverende.

A Vincek ne oklijeva, nego izvuče nož i prereže joj hladnu šiju, tako da otrovna krv iscuri u travu. Uprljana je bijela djetelina, kroz prerezanu moždinu odlazi snaga, pretvarajući se u nemoćni grč; posljednji pokušaj da se žestoko savije i udari, svršava žalosno sa tri započeta valovita trzaja, u kojima se jeguljino tijelo ukočilo među djetelinom. Posljednje postepeno podrhtavanje samo malo uzbibava listiće.

— Junačina! — izusti gospodin župnik, a Vincek misli, da se to odnosi na njega. Šmrknu jednom nosnicom, kako rade stari ljudi, i nasmija se:

— Bilo je s jeguljom posla!

Gospodin župnik izvede ga odmah iz zabune:

— Junačina je ova jegulja, a ne ti, dragi Vincenče, koji ovdje stojiš upravo kao zvjerokradica i tat. Tako je to doslovce, i ja vidim, kako se ti stidiš zbog ove svoje krađe. Ne ukradi, kaže jedna zapovijed, kao što sigurno znaš, dragi Vincenče. A ti si posegao za tuđim dobrom, potajno i kao zvjerokradica stavljajući zamku na životinju, koja ti po pravu i po zakonu ne pripada.

— Ribe su svačije — prkosno upotrijebi Vincek načelo zvjerokradicâ.

— Nisu, dječače. Nisu svačije, kako ti tvrdiš. Koliko mogu sam prosuditi, ova jegulja je iz Vydrůvke i pripada seljaku Trantincu, koji ima na ribe vjekovno pravo.

Gospodin župnik Norbert Volman ušuti poslije tih riječi i poče razgledavati tamnozeleno jeguljino tijelo. Moj gospodine, to je golema riba. Nema manje od metra, na hrptu je široka kao čovječja ruka. Gospodin župnik se pokolebao. Izvan svake je sumnje, da bi trebao preporučiti ovom dječaku, koji ne poznaje razlike između svojega i tuđeg, da ribu vrati vlasniku lovišta.

No sâm se naš Gospod nije ustručavao naložiti svojim učenicima, da bace mrežu u more ne pitajući pritom, komu pripadaju lovišta. Vlasništvo slobodne životinje zaista je sporno. Ako zapliva nešto više protiv struje, prijeći će iz Trantinčeva vlasništva u vlasništvo Nečtinjana; a ako se pusti niz struju, komu će drugomu pripadati nego kojemu nedomysličkom seljaku, a niže nedosečkomu, a još niže svozničkom mlinaru Kohoutu.

Kako se može znati, kamo je plivala ova jegulja prije nego je spazila debelu glistu, koja je za nju značila propast? Ako je plivala uz vodu, mogla je za čas prekoračiti granice Trantinčeva lovišta. A ako je zaista imala tu namjeru, zašto bi trebala pripadati više Trantincu, kod koga nije mislila ostati, nego Nečtinjaninu Palivcu, kuda se uputila?

A napokon valja uzeti na razmatranje, da riba postaje ribarevo pravo vlasništvo tek onda, ako se zadrži na njegovoj udici i u mreži njegova račila. Kako se može odrediti točno vlasništvo stvorenja, koje može po svojoj volji, zaista vrlo niskoj, bez ikakva ljudskog udjela pet ili šest puta na dan mijenjati vlasnika, prema tome, kako se sviđa njegovim perajama ili čak samo riječnoj struji? Stvorenje tako promjenljive pripadnosti može se samo s teškoćom vratiti vlasniku.

Šta, ako bi se dogodilo, da jegulju na noćnoj skitnji po suhome (a nije nepoznato, da to jegulje noću rade, jer su nađeni mnogi skliski tragovi njihovih tjelesa na livadama uz obalu) uhvati vlasnik livade? Svakako će pripadati i njemu, premda vlasnik livade nije mogao nikada prije toga reći, da bi mu pripadala i jegulja, koja je jučer plivala ovuda, a sutra može plivati oko selâ, kojima zbog prevelike udaljenosti nismo nikada ni imena čuli?

Ovim pravcem se razvija nit misli, koje padaju na pamet gospodinu župniku Norbertu Volmanu pri pogledu na masno jeguljino tijelo i pri uspomeni na jegulju pečenu u vlastitoj debeloj masti s kaduljom.

Nije li konačno on taj vlasnik livade? Ta nema sumnje o tome, da župna gumna pripadaju župi, kao što župnikova kapica pripada župniku. I nije li on uhvatio jegulju zapravo sasvim na slobodi? U onaj čas, kad je legao na nju svom težinom svoga tijela, jegulja je bila tako slobodna, kao što su slobodne njezine drugarice na noćnim livadama. Mogla je čak skočiti u župni bunar i nestati u njezinim neprozirnim dubinama, da to nije gospodin župnik u pravi čas zapriječio, mogla se skrivati u podbjelu, koprivama ili djetelini tako, da je ne bi mogli naći.

Pa dabome, jegulja u taj čas nije bila nimalo vlasništvo zvjerokradice Vinceka, jer je bila izvan dosega njegovih ruku onako, kao što su ribe obično izvan dosega u vodi. Ako je ipak vlasnik jegulje Vincek, sigurno je to vlasništvo neispravno stečeno, čak može se reći krađa.

No pripada li jegulja gospodinu župniku Volmanu, koji ju je uhvatio svojim tijelom na svojim gumnima, tada ne može biti protiv vlasništva gospodina župnika nikakvih prigovora ni sa svjetovne strane, a ni pred Bogom.

A napokon valja ukoriti mladog zvjerokradicu i objasniti mu, da se njegov čin protivi svim pravima i običajima,

jer kako bilo da bilo, krivolovstvo je otuđivanje imetka, koje nama ne pripada.

Može dakle ukoriti dječaka. S obzirom na njegovu mladost i na loš primjer starijega brata Matjeja, za kojega je poznato, da krade na vodi, u šumi i u zraku, može dakle strogost ukora ublažiti i potrebno osramoćenje oslabiti time, da dječaku dade čitavih dvadeset novčića, koji u njegovim predodžbama moraju predstavljati zaista golemu vrijednost.

No gospodin župnik se odmah prepao svoje odluke. Koliko bi štete mogao počiniti mladoj duši s ovolikim novcem? Zar ne vreba na nas grijeh iza svakog ugla? Ta ovaj bi dječak, imajući dvadeset novčića, mogao otići u krčmu i kupiti opojnog pića i duhana, koji već svojim pepelom, dimom i smradom podsjeća na opasnu blizinu đavla.

— Dragi Vinčenče,— progovori stoga gospodin župnik dječaku — ova jegulja, koju si ti prisvojio na nedopušten način, bit će ti oduzeta, jer ti ne pripada i jer bi, poslužіvši se njome, samo uvećao grijeh, koji si već jednom počinio.

Podigavši zatim jeguljino tijelo jednom rukom, turio je drugu ruku u džep hlača, sakrivenih pod reverendom, i izvukao stari, tamnosmeđi novčić:

— Evo ti, da budeš nagrađen za trud, s kojim si mi pomogao da uhvatim jegulju. Za ostalo te ne mogu nagraditi, jer bih postao učesnikom grijeha...

Vincek ispruži ruku za novcem misleći, da će dobiti bar dvadeset novčića, ako već ne pedeset. Bratu bi i toliko vrijedila ovako velika ribetina. Ali i očima i opipom, mogao se sigurno uvjeriti, da je dobio najmanji novčić, kakav je u to vrijeme kolao po svijetu. Htio je podignuti glas za velik protest protiv tako očitog bespravlja, ali prije nego mu je prva žestoka riječ doprla od pluća do usana, zaustavio se i progutao je, jer se sjetio, kako gospodin župnik Volman svake nedjelje uveče sjeda u gostionici »Kod sedam zlatnih sjekira« sa gospodom seljacima i kako bi ovakva jedna riječ, samo onako nehotice izrečena pred seljakom Trantincem, mogla potpaliti veliku vatru osvete.

— Ponizno zahvaljujem — prosikta stoga kroz zube, oponašajući prosjački prkos, i turi novčić u džep.

— A ne biste li mi dali kožu? — zapita ipak, samo da znade.

— Nipošto, dječače. Jer i koža je bila ukradena zajedno s jeguljom, pa kad bi opet postala tvoje vlasništvo, ne bi ti olakšala, nego bi te opteretila.

Gospodin župnik je naime mislio na to, da jegulja, koja se peče na kadulji, treba kožu upravo tako nužno kao crkvenjak drveni ugljen, a magarica Magdalena djetelinu.

— Onda ja idem...

— Idi s Gospodom, dječače, i pamti: tuđe poštuj!

Vincek turi prste u rupu na košulji, i gle, čitava mu je ruka prošla kroz taj otvor. Napipao je bijednu mrenicu, kakvih je još imao dvije ili tri pod platnom na leđima, uštinuo ju je u bjesnilu u rep, premda je ova riba već bila mrtva, jer ju je odmah kraj Vydrůvke ubio kamenom, i proklinjući u duhu svoju nesmotrenost, koja je prkosno htjela, da donese živu jegulju Pepini u kabao, odlazio je sa župnog prostora iza gumna. Novčić ga je u džepu pekao. Čim je nestao župniku s očiju, izvukao je praćku, stavio bezvrijedan novčić na kožicu i povukao gumu na rašljama; zatim je na drugoj strani župe potražio prozor i pustio novčić na zračni put.

— Tres! — ispalo je razbito okno na župnoj sobici. Vincek je bježao, što su ga noge nosile, da ne bi možda gospodinu župniku palo na um, da pojuri za njim.

Ali gospodin je župnik imao sad već drugu brigu. Jedva je stigao da opipa masno jeguljino tijelo, kad zaškripaše na pijesku staze koraci, i pred travnim prostorom iza gumna pojavi se sin seljaka Trantinca; žurio se sigurno za mladim zvjerokradicom, koji je postavio udice u Trantinčeve vode.

Gospodin župnik spusti jeguljino tijelo na zemlju, nogom ga gurnu u poodraslu djetelinu i uvjerivši se, da je zaista nestalo s vida, pođe s toga mjesta par koraka u susret seoskome sinu.

— Dobro jutro, Václave, — odzdravio je na pozdrav— kuda tako žurno?

Gospodin župnik se nadao, da će sada čuti tužbu na drzovitost zvjerokradicâ.

Ali mladi je seljak imao na licu nešto sasvim drugo, a ne običnu vlasničku srdžbu. Bio je vrlo uzbuđen, koliko je mogao razabrati gospodin župnik, i pritiskivao je ruku na desni obraz, kao da je nešto htio sakriti.

— K vama, gospodine župniče...

Gospodin župnik je vidio, da Václav sigurno ne dolazi zbog jegulje. S olakšanjem ispruži ruku, da je dade mladom seljaku, koji će naskoro naslijediti najveći rukapánjski posjed i sigurno postati jedan od darežljivih podupiratelja crkve sv. Barbare, kako je već u toj obitelji običaj.

Ali čim je opazio svoju ruku, ispruženu pred tijelom, trgnuo se od straha. Dlan mu je bio mokar od jeguljine krvi,

tamnosmeđa mrlja protezala se sve do zapešća, ali ni ondje još nije bio kraj. Očito cureći doprla mu je čak pod rukav košulje na ruci i možda uprljala uzornu bjelinu manšete. O tom se sad nije htio uvjeravati. Brzo je sakrio ruku za leđa i u slijedećem trenu sagnuo se k rosnoj travi i čitav dlan naširoko o nju otro. Kad je podigao mokru ruku, bila je već sasvim bijela.

— Ribizov sok uprljao mi ruku — ispričavao je svoj postupak.

Ali Trantinec nije na to svraćao pažnju.

— Velečasni gospodine ... — reče tvrdim glasom.

Gospodin župnik Volman, čije su ruke bile sada opet čiste, povratio je izgubljenu sigurnost i videći, da mladog Trantinca muče neke nepoznate misli, pristupio je bliže, da mu pruži utjehu i ojačanje.

— Šta se dogodilo, dragi moj?

— Želio bih danas biti oglašen ... — odgovori Václav. — Neka stoji koliko mu drago! Dat ću vam deset forinti.

Lijevom rukom premetnu džep i brzo izvuče deset srebrnih dvokrunaka, bijelih i masnih, kao da ih je već davno putem odbrojio.

— Oglašen? Ali to ipak ne ide ... Ovdje je običaj, da ženik dođe s ocem ... — branio se gospodin župnik Volman, jer se ova stvar činila sumnjivom.

— Zar sam ja mali dječak? — planuo je Václav Trantinec.

— Niste, Václave ... Ali zašto tako žurno?

— A šta da čekam?

Ne, ovdje sigurno nije nešto u redu. Mladić još nije skinuo ruku s lica, bio je uzbuđen i dolazi u pet i tri četvrt s tako budalastim prijedlogom. Možda bi gospodinu župniku pomoglo ime zaručnice.

— A koga želite uzeti?

— Anu Karasovu. Odavde, iz Rukapánja.

Sad je gospodinu župniku jasno. Ta kako bi mogao dopustiti takve stvari, da bez znanja najvećeg seljaka u općini najavljuje s propovjedaonice njegova sina s drvarskom kćeri!

— A što veli na to tatica?

— Evo ovo!

Václav Trantinec skinu konačno desnicu s lica i ispruži je pred oči gospodina župnika.

I gospodin župnik Volman vidje, da je Václavovo lice rasječeno uskom krvavom modricom, kako mu je netko rasjekao kožu na licu, i da je njegova ruka, ispružena naprijed, krvava još jače, nego što je pred časak bila ruka gospodina župnika. A ono je bila jeguljina krv, koja je slučajno kapnula na dlan, dok je ova krv očito pripadala tijelu Václava Trantinca.

— Molili ste oca za blagoslov?

— Da.

— Pa što je rekao?

— Ošinuo me bičem. Ta pogledajte ...

I lice mu je ponovno pocrvenjelo od bijesa. Gospodin župnik proguta veliku množinu sline, jer mu u taj čas nije pala na um ni jedna od mudrosti, kojima bi mogao pružiti utjehu Václavu Trantincu.»

Glava X.

TRANTINČEVA VRATA

u kojoj se pomalo vraćamo počecima ovoga nedjeljnog dana, da[bismo saznali, kako je seljak Trantinec odlučio poći u Ouběnice, kako je kobila Manda osokolila Václava i kako je konačno i bič rekao svoje.

Vrata Trantinčeva imanja, usađena u kamenitu kapiju, zatvaraju ovaj grad pred čitavim Rukapánjem.

Jer već u ono doba, kad Rukapánja još nije bilo, kad onih nekoliko ljudskih naselja u dolini oblika pet prstiju još nije imalo valjano ime, već su tada ovdje bili Trantinci, koji su najstariji naseljenici ovih krajeva.

Trantinci su bili najvažnije osobe pri svim ganutljivim događajima, koji su zadesili gradić, k Trantincu je došao prvi sluga Božji, koga je u te krajeve poslao gospodin biskup iz grada, čim je saznao, da se Gospodu svidjelo, da u kneževskim šumama stvori novo selo.

Taj događaj, uostalom, vrijedi ispričati: gospodin biskup je tada pozvao k sebi jednog službenika božjega i rekao mu:

— Sine moj, Najmilosrdnijemu se svidjelo da stvori novo naselje.

— Kakvu imaju ondje župu? — zapita onaj mladi svećenik?

— Župu moraš podići, ali kraj je plodan i bogat i kao stvoren za propovijedanje riječi božje i za župnika uopće. Pođi onamo i uzmi to u svoje ruke, prije nego nam se ovčice pretvore u mnogo neplemenitija stvorenja.

Čuvši onaj mladi svećenik, da je ondje kraj plodan i prema tome kao stvoren za propovijedanje riječi božje, jer u plodnim krajevima grijehu mnogo bolje prija nego u mršavoj gorskoj siromaštini, uputio se on u tu stranu, i pošto je našao to mjestance, potražio je u njemu baš prvoga seljaka Trantinca, pradjeda ovog roda, ušao je u njegovu kuću i progovorio ovako:

— Nije li to ono mjesto, koje je Gospod pred kratko vrijeme stvorio i gdje u obilju zemaljskoga hljeba oskudijevate hljebom duhovnim?

Trantinec je odmjerio svećenika pogledom i u svojoj seoskoj lukavosti shvatio, da bi ovaj mladić htio valjda biti župnikom, pa mu reče:

— Što se mene tiče, ja ću, velečasni gospodine, za riječju božjom poći makar i u Oubĕnice. Ima donde slab sat hoda. A ako pođem poprečnim putem kroz šumu, ondje sam za tri četvrt sata. Ili u Nečtín. Ondje naime imaju boljeg župnika, koji čovjeku rekne sve u brk.

Svećenik pohvali Trantinčevu žudnju za riječju božjom i usto doda:

— Sine, dođoh po božjoj uputi, da vas nahranim duhovnim hljebom.

— O, kakve li pomoći! — reče na to Trantinec počešavši se za uhom.

— To već jest tako na tom svijetu, da čovjek treba nešto i te riječi božje... — i ponovno se počeša, ovaj put temeljitije.

— Samo što ovdje nema župe, velečasni gospodine!

Mladi svećenik utješi seljaka, da će s pomoću dobrih ljudi podići ovo neophodno ljudsko prebivalište za božjega službenika, i za godinu dana tako zaista učini. Za župu je odabrao župna polja, župne livade, župnu šumu i što se samo dalo. Tada se to moglo, jer je to bilo na samom početku svijeta i ljudi nisu tako mnogo gledali za komadić zemlje.

A prema priči seljak je Trantinec za ovu župu dovezao sto kola kamena i stekao tako za svoj čitav rod mjesto u nebu i poštovanje na zemlji.

No ne zaboravimo zbog ovih starih priča, da stojimo pred ponosnim vratima Trantinčeva posjeda. Dvaput su tako široka kao vrata drugih posjeda, dvoja kola mogla bi kroz njih

uporedo projuriti u trku, a ni jedna od njih ne bi morala udariti osovinom o granitni kamen pri krajevima nadsvođene kapije. Ovim je vratima postavio svod otac današnjeg Trantinca, kad su mu se istog dana udavale dvije kćeri. Nijedna od njih nije htjela izaći na vjenčanje iz rodne kuće druga, nijedna nije htjela dati svojoj sestri prednost. I zapovjedio je stari Trantinec u svojoj oholosti, da sruše stara vrata i da ih zamijene ovom širokom kapijom, pa su tako na vjenčani dan zaista pojurila kroz nju dvoja kola, kotač uz kotač, osovina uz osovinu, u žestokom kasu i čitavim su putem sve do župe jurila usporedo, jer je kočijašima bilo naloženo, da jedan drugoga ne smiju prestići ni za duljinu konjske glave.

Sada, u osvit nedjelje, vrata su zatvorena zasunom, a otvaraju se samo mala vratašca za pješake, kako ih je gurnuo rukom stari Trantinec. Pred nama je božja nedjelja, a kako se sada ujutro čini, bit će krasna i azurno modra. Sunce će osušiti žito u brojnim krstinama, koje su od srijede do subote podizali žeteoci na Trantinčevim poljima, žetva će biti obilna, jer je ražen klas, koji je stari Trantinec jučer istrljao na ruku, dao od sebe šezdeset zrna. A to je neobičan broj, za kakav je prije svega potreban božji blagoslov.

— Hvala ti, Gospode Bože, — govori Trantinec na kapiji gledajući prema istoku — hvala ti, što mi daješ svoj blagoslov. Na jesen, kada dovezem prirod s polja, dat ću ti popraviti kapelicu svetoga Václava kod Obješenjačkog brda.

Seljak Trantinec navršio je pedeset sedam godina proljetos, 4. travnja, na dan svetoga Izidora. No na crnoj glavi nije mu posijedio ni pramen kose, zubi mu stoje čvrsto u čeljustima, a ruke, jake i kratke, kao što to već jest u njegovu rodu, okretne su i snažne. Sa svakim je spreman da se mjeri u Rukapánju, sa svakim osim s vlastitim sinom Václavom, koji je upravo izvukao iz bunara kabao vodę i pere jaka, široka prsa. Po bakrenom vratu cure mu potočići, gmižu po jakim leđnim daskama, silaze pod njegov pas i tek ondje se upijaju u odjeću.

— Moj gospodine, to je momak! — govori radosno Trantinec i vraća se od kapije prema sinu, koji na sve strane pljuska vodu.

— Dobro jutro, oče!

— Dobro jutro, sine!

Stari stade uz kabao promatrajući, kako se Václavu nadižu mišići na leđima, na rukama i na prsima, i pun je ponosa zbog ovog momka. Nitko u čitavu Rukapánju nema takva sina kao on, seljak Trantinec. Dvanaest krava stoji u

njegovim stajama, širokih, debelih, muznih i plodnih, pet konja griska od obijesti drvenu ogradu u staji, a najljepša među njima crna kobila Manda, nad kojom se stežu i usta vojničke gospode slinama želje i priznanja, četiri krmače s odojcima ruju dvorište, sto kokoši sabire zrnje žitarica, deset pura s puranom pućpuriču u vrtu, paun ponosna repa ukrašuje Trantinčevo smetište, u ovčinjaku bleje ovce, golubovi zasjene svojim krilima pola Zářičija, kad uzlete u jatu nad imanje, voćke, izranjene od plodnosti, daju koševe i vozove jabuka, krušaka, sedmogradskih i običnih šljiva, polja stenju pod težinom raži, njegove vode obiluju ribama, krumpira rodi toliko, da od samih gomolja ne vidiš zemlju pod ralom.

Svega ima u obilju seljak Trantinec po milosti božjoj, a od svega najviše uživa u sinu Václavu, dvadesetsedmogodišnjem atleti, kojemu nema ravna u čitavom kraju.

Seljak Trantinec ljubi svoga sina i zna, da dolazi vrijeme, kad će ga učiniti gospodarom svega ovoga blogoslova, koji mu donosi zemlja i voda. Stoga mu je odabrao u Ouběnicama zaručnicu Anežku, jedinu kćerku vlasnika sedam i po hektara zemlje Kocíka, lijepu i jaku. To je zapravo jedina djevojka u kraju, koja je dostojna da bude Trantinčeva zaručnica i vladarica ovog imanja.

Stari Trantinec je i sam u nju zaljubljen. Osjeća se, kao kad je bio dvadesetpetgodišnji momak; pošao bi s njom plesati, pri furijantu* bi podigao čelo i pljesnuo dlanovima, da bi čitava gostionica žalobno utihnula.

— Zasvirajte, gospodo muzikanti, ja, seljak Trantinec, naručujem solo! — Lice mu se nasmijalo od blaženstva, kad je na to pomislio. U sebi već računa, kako će vjenčanje biti oko proštenja. Ispeći će trideset gusaka. Mesnati odojci mirisat će iz pećnice, a po Rukapánju će poći kola puna kolača i svatko, tko bude htio, moći će uzeti punim rukama.

A kada Václav otpleše sa zaručnicom svoje solo, istupit će u dvoranu i on, seljak Trantinec, i viknuti:

— I još jednom solo za staroga Trantinca, gospodo muzikanti!

I tada će pograbiti snahu, uznojenu još iz Václavova naručja, i okrenuti je tako, da će izgubiti dah i pasti mu u naručje. Cijela gostionica će to vidjeti i svi će jednako govoriti:

* Furijant, češki ples.

— Pogledajte, kako je stari Trantinec ljudina. On, duše mi, ne bi još morao poći u pravoužitnike, kad ne bi htio napraviti mjesto sinu.

Jer do toga je seljaku Trantincu stalo: da svi vide, da on odlazi s mjesta gazde pun snage i mlad, gotovo onakav, kakav je bio, kad ga je od oca primio.

Václav se digao i pošao u staju, da pogleda, što rade konji. Spavaju kraj njih sluge, ali kakav je to gospodar, koji sâm bar dvaput na dan ne pregleda svoje konje, ne počeše ih po grivi, ne otvori laloke, da pogleda široku ogradu zubâ. Samo radi veselja, radi vlastita zadovoljstva. Trantinci, stari i mladi, rade to svaki dan.

— Odgojio sam dobra gospodara — pomislio je stari. I kako je pun radosti zbog svega svoga uspjeha, zbog imetka, zbog sina i vlastite snage, skoči odjednom do smrekova panja, na kojem cijepaju drva, i zgrabivši ga obadvjema rukama podiže ovaj težak komad drva iznad glave. U taj čas izađe iz staje Václav.

— Alaj ste jaki, tatice! — izrazi čuđenje nad očevim činom.

Stari seljak baci panj na zemlju, da je zatutnjila, isprаši ruke, na kojima su ostali komadići oguljene kore, i pocrvenje napola od stida, a napola od radosti zbog sinove pohvale. Ne bi inače pravio takve scene, ali danas mu se hoće, u njemu nešto vri, te bi se ili tukao ili divlje tjerao kola, ili bi kartao za stotine forinti, tako u njemu hukće i propinje se momačka snaga, nedirnuta od pet desetljeća.

— Znaš li šta, Václave? Odvest ćemo se u Ouběnice — izusti odjednom Trantinec. To će biti najbolje. Upregnuti konje, pucnuti im nad glavom bičem, potjerati ih u kasu po širokoj cesti, banuti u selo, da će ljudi istrčati pred vrata i jedan drugom govoriti:

— Tko se to vozi?

— Zar ne znate? Ta to je Trantinec iz Rukapánja!

Václav se zaustavio na pola puta, navlačio je na se košulju, tako da mu je lice na čas nestalo u platnu, i onda zapitao:

— A kada? Šta ćemo u Ouběnicama?

— Kada? Odmah sada. Obuci svečano odijelo, upregni konje u laka kola... — i već putem raskapča haljetak, da bi bio brzo gotov sa presvlačenjem. Václav ne reče ništa.

No stari je već zamakao u hodnik, da se svečano obuče.

— Kako da ga odgovorim? — mislio je Václav, pun briga.

Cijele noći nije spavao razmišljajući o sinoćnom večeru. Alaj me je uhvatilo, alaj me je uhvatilo, govorio je šapčući u krevetu sam sebi.

U srijedu je još mislio, da je to kao pljusak, da će do jutra proći. Ispavat će se, i drvarska djevojka, koja ga je tako osjetljivo ugrizla u usne, kad ju je htio poljubiti, nestat će iz misli kao pjena pod slapom. Voda vremena će je odnijeti. A međutim od jedne misli bilo ih je sutradan već čitavo vreteno i besanica je svake noći umnožavala te niti, tkajući košulju, koja je Václavu prirastala uz tijelo. Vrijeme ga je ovim mislima sasvim sputalo. Ah, ja je moram imati, govorilo je u Václavovoj nutrini, moram, makar morao ići na kraj svijeta, makar morao od toga propasti.

Kao da je čitav bio pun užarena ugljena, hodao je upaljen i izmučen po poljima, po livadama i uz rijeku i mislio na Anču. I odjednom za njega to nije bila jaka i gipka djevojka, koju bi s voljom izljubio, svladao i legao na nju. Promatrao je cvijeće na livadama, trljao u dlanovima tamnocrvene zvončiće, drobio žute glavice ivančica, odjednom sjeo i čupao zelenu travu.

— Šta li mi je, do bijesa, načarala?

A kad ju je vidio, sagnutu na polju, kako prenosi klasje s jednog mjesta na drugo, nešto je počelo u njemu ozvanjati. Bože moj, šta to čovjek ima u sebi, da ga može tako zbuniti! Odjednom to počne govoriti, nagovarati vlastito srce, stavljati u glavu budalaštine. A svaka stvar, na koju je naišao, koju je uzeo u ruku, bio to vrč, vino, voće ili klas, svaka je odjednom srodna s Ančkom. Ona druga, Anežka Kocíková, nije mu nikad obuzimala misli. Znao je sasvim točno: u bokovima je široka, tvrda i meka u isti mah, meso joj je gipko i čvrsto, žestoko se zadihala, kad sam je zagrlio na rubu šume, časak se branila, a zatim se privinula.

O Ančki nije znao ništa, i ovo neznanje mučilo ga na javi i u snu. Konačno ju je jučer zatekao, kad se kupala usred rječice. Uvrebao ju je, s kobilom Mandom zagazio u vodu i odnio Ančku u vrbovo grmlje. I sam Bog zna, što joj je sve govorio, jer je izgubio glavu.

Bože, kako je siktala od bola i jecala od samoga straha. Tada je ne njoj, nego sam sebi obećao, da će je uzeti. Šta mogu imati njegovi protiv nje? Anežka — no, kod nje nije bio prvi. To ipak može prepoznati. Ona sigurno ne će plakati radi djevičanstva.

Zašto dakle da idu u Oubĕnice?

No tatica je rekao: upregnuti! Ne smije se protusloviti gazdi. Václav se digao, uputio se prema staji i oslobodio kobilu Mandu lanca, kojim je bila svezana.

— Upregnut ću Mandu mjesto konja — pomislio je — ta jučer je bila sa mnom. Ali dok je vukao kola ispod suše, opet ga je spopala nedoumica. Zašto da dalje kopam ovu jamu, kad ne želim u nju ništa zasaditi? Jednom ću ipak reći gazdi: ovo hoću, a ovo ne ću. Ta ja sam već odavno momak, koji zna, što treba da radi.

Manda, blistava poslije sinoćnog kupanja, zarza i široko iskesi zube. Nemirne noge same zaigraše. Nije to kobila za kola, car gospodar bi mogao jahati na takvu konju prilikom svečane smotre. Ali što ne može car gospodar, to mogu seljaci Trantinci.

Zapravo bi htio da joj skoči na leđa, da preskoči niski vrtni plot, da izbije na gumno i stražnjom stranom pojuri prema Perlovu, kolibi Karasa Oklijevala. Pred prozorom im se širi kruškina grana. Pograbio bi granu, da ga nitko ne bi mogao vidjeti, i udario bi njom o prozor, iza kojega valjda spava Ančka.

No treba upregnuti Mandu u kola. Kao da sâm sebe upreže! Ne će joj se, te zagrebe potkovama o zemlju, udari kopitom o ždrepčanik. Iz hodnika izađe na prag seljak Trantinec, s lancem na širokom, cvjetastom prsluku, i pucnu na kobilu prstima. Poznavala je taj znak, ispružila glavu, a nozdrve joj se od iščekivanja razvukle.

— Hajd', mala! — viknu Václav na kobilu pritežući uz ždrepčanik štranjge. Ali Trantinčevo pucketanje prstom ušlo je Mandi u tijelo, od glave do slabina projuri joj drhtavica, glava i vrat se sagnuli u luk, a zadnja kopita poletješe, tako da je Václav ispustio štranjgu iz ruke.

No Manda prikupi sve četiri i kao vučić se poče vrtjeti na jednom mjestu, zarza i pojuri prednjim nogama; za njima poletješe stražnje, a jedno je kopito — udarivši o rudo — odbilo komad jasenova drva.

— Stoj, mala, stoj!

Ali kobila je izgubila sluh, od same obijesti počela je skakati uokolo, rzati i zabacivati glavom, kao da goni seljake od sebe.

Stari Trantinec uze bič, više da je zastraši nego da udari, i žestoko zapucketa bičem kroz zrak. Udarac presiječe tišinu, nekoliko golubova sletje s krova, ružne noge pauna, koji je sjedio na rubu gnojišta, zatapkaše u mokroj ilovači.

— Gle, i ne će joj se! — lanu Václav.

Stara Trantincová, rumena i brižna, izašla je upravo s košaricom zrnja.

— Ko-ko-ko-ko-da! — poče zvati koke, ali kad opazi pomamnoga konja, odmah pobježe. Zar takav luđak zna, što mu je baš pod kopitima?

— Kako misliš: ne će? — raskoračio se stari Trantinec. — Ali nama se hoće. Tebi i meni!

Václav je optrčao kobilu Mandu uzalud je mameći pucketanjem prstiju.

— A tko je rekao, da se meni hoće?

Trantinec pritrči s druge strane i stade između lipe i suše.

— Ja mislim, eto, da svak ide rado zaručnici.

Václavu se učinilo, da sada, kad je očeva misao zauzeta hvatanjem kobile, može više reći, nego kad bi mu stajao licem u lice, sasvim u miru. Sa strane je pritrčavao k Mandi, hoteći da stane na štranjgu, koju je vukla po zemlji.

— Ta kakva zaručnica... Ja je još nisam isprosio...

Stari Trantinec je podigao bič, da praskom uplaši kobilu. Ali ruka, koja se spremala da zamahne, odjednom se na pola puta zaustavi.

— Kakve su to riječi?

— Kakve riječi? Takve: meni nije stalo do te Anežke, da znate!

Već misli, da ima kobilu u rukama. Ali u posljednji tren ona se zabaci udesno, skoči u jato kokoši, zarza i ponovo jurnu na drugu stranu.

Trantinec povuče bič prema zemlji, kao da želi slabijim krajem bičalja ispisati izgaženo dvorište. Kobila ga više nije zanimala.

— Šta si to rekao?

Trantinčevka odloži košaricu na kamenu klupu. Bože, mladić je nekako prkosan. Nije se događalo, da bi ovako razgovarao licem u lice s ocem i gazdom. Šta mu je to, Isuse Kriste, ušlo u glavu?

Lice seljaka Trantinca puno je rumenoga bjesnila. Nije mogao to progutati. Toliko se veselio svečanoj vožnji po zaručnicu, već je vidio, kako sjedaju kod Kocíka za stol, i kako Anežka, da osvoji svekra, pritrčava s dubokim tanjirom vrele juhe, u kojoj se žuti šafran, juhe, pune masnoga volujskog mesa, prst debelo obrasla lojem.

No nije važna ta juha, važna je dobra volja, koju buduća mlada pokazuje prema svekru, važan je njezin smiješak, kad god se približi staromu Trantincu. Obukao je svečane haljine, da svatko vidi, da je došao Trantinec, najbogatiji seljak. A ti meni ovako?

— Lijepo sam zakuhao — obori glavu Václav, sakriven iza boka pomamne Mande. — Gazdu sam razbjesnio. Zašto nisam radije pričekao? — Ali unutrašnji glas mu progovori: Čemu kopati ovu jamu?

— Mrcina! — olakša sam sebi — gle, kako divlja. — I bacio se brzo prema Mandi, dohvatio uzdu kraj gubice, stisnuo je desnom rukom i skočio kobili za vrat. Držao ju je čvrsto, ne će umaći.

Ali čim je rukama zahvatio grivu, u mozak mu je s vršaka prstiju jurnulo naglo sjećanje na ono subotnje veče. Uhvatio ju je za pramen kose, a onda mu se ruka spustila u udolinu među lopatice. A ona je uzdrhtala, žestoko i kratko, baš kao sada kobila Manda, na dlanu je osjećao vrućinu i trepet, i ona mu reče: — Ipak ću s tobom upropastiti svoj život.

— Ne ćeš. Pogledaj! Kad padne zvijezda!

Dok drži kobilu, njezin ga drhat umiruje. Kao da je već davno bilo pisano u zvijezdama, da se mora ovako oprijeti ocu, da mora dobiti onu, uz koju gubi glavu i mir.

Stari se već približio na par koračaja, podupro je ruke o bokove, te se konac bičalja umrtvio u rijetkoj travi, koja je baš na tom mjestu rasla.

— Šta si to rekao, Václave? — pregrizao je svaku riječ.

A njegove oči, najednom hladne kao plavičasta voda i oštre kao plavkasta kosa, upiljiše se u Václavove oči. Sad će doći oluja, padne mladome na um. Jednom bi i onako došla. A što treba da pukne, neka pukne! Ne ću kopati suvišnu jamu.

— Ja sam, tatice, samo rekao, da mi nije do Anežke.

— A nisi to znao prije?

— Nisam. To je došlo odjednom.

Nije više izdržao da gleda staromu u oči. Kao da ga pribija čavlima na vrata. Trantincu je najednom skočilo u lice stotinu crvenih žilica, porumenio je, nagnuo malo glavu, kao da su mu na leđa stavili smrekov panj, koji je ovdje maločas iz obijesti tresnuo o zemlju. Prelijevala se u njemu srdžba, velika oluja jurila mu kroz žile prema glavi.

— A ja ti velim, da ćeš tu Anežku uzeti. Nema u čitavom kraju druge zaručnice za Václava Trantinca!

Zar ću biti mekiš? Zar, do bijesa, nisam služio kod draguna, zar sam kakva šeprtlja? Glava bi se sagnula pred po-

gledom očevim, oči se boje, ali krv, pomamna i žestoka, ubrzava već kucanje.

— I ne ću uzeti, da znate. Imam drugu zaručnicu.

— Tako?

Trantinčevku spopao strah. Bože moj, što je ona već iskusila među ovim žestokim ljudima. Ščepala je staroga za lijevu ruku, objesila mu se na nju kao uteg, samo da ne načini kakvu glupost.

— Šuti! — viknu na sina. — Ne pričaj takve gluposti!

— Samo me vi, majčice, pustite na miru. Neka to tatica zna!

Kobila, s vratom uz njegov vrat, pomaknu se i pogladi ga finom dlakom s one strane, gdje joj se odgrnula griva. Budi uza me, mala, pomislio je.

Trantinčevka je unatoč svemu strahu, da ne nastane svađa, počela gorjeti od radoznalosti. Koga to hoće mladić dovesti na njezino mjesto? Koja ga je opčarala?

Trantinec je šutio, zagrizavši u svoju srdžbu kao ždrijebac u uzdu. Šta se to njega tiče? Na ovom imanju je gazda on, Trantinec, i on će odrediti, komu će to sve dati.

— Ja ne želim ništa u srdžbi, tatice. Ja samo mislim, da mogu o tom sam govoriti. A ja sam sebi odabrao...

Što, zar da ja ne otplešem solo s mladom? Ja, seljak Trantinec, da moram misliti na nekoga, koga još ne poznajem, zar ja treba da čekam, koga će on sebi odabrati? Zar to nije moj sin? I nisam li ja otac i gazda?

— Šuti! — Bičalje zaigra među travnim vlatima.

— Ne ću! Ja sam odabrao kćer Karasa Oklijevala.

I pustio je Mandin vrat. Bilo je to, hvala bogu, napolju, sve im je rekao, što je morao. U čitavo tijelo vratio mu se mir. Šta bi mu mogli uraditi? Istjerati ga, istina. Razbaštiniti. Ali komu će sve to dati? Nema ovdje nikoga osim Václava. A ako ga otjeraju... neka! Zar mu je ovdje šta bolje nego običnom konjušaru?

— Djevice Marijo! — zavapi majka. Trantinec se uhvatio za vrat, tako da ga je stislo grlo. Zaista, gušio se. Izgovarao je riječ po riječ:

— To... nije... istina!

— Jest! Šta imate protiv toga? Uzet ću je. Kad sam je već jednom...

Nije mu odmah palo na pamet, kako da to kaže, kako da objasni onaj časak, kad je izletio na Mandi iz noćne rijeke, kad su ležali među vrbovim granjem, kad se survala zvijezda kao dobar znak. Sjetio se njezine riječi:

— U p r o p a s t i o. Da. Upropastio sam je.

Seljak ne reče ni riječi. Desnica mu poletje u zrak, bič fijuknu i ošinu krajem Václavovo lice. Václav se trgao, kao da mu je na to mjesto stavljena užarena žica. A zatim ponovno i ponovno, niže, preko košulje na prsima i leđima svijala se kožna zmijica, pasji je bič pucketao, a Václavu su se od bola stezali svi mišići. Da to nije otac...

Trantinčevka skoči prema desnoj ruci, obadvjema rukama uhvati bič, objesi se na nj svom žestinom, dok ga nije iščupala iz seljakove ruke. Baci ga tada daleko među kokoši, a one u prvi tren potrčaše prema njemu, kao da je to kakav velik, čudan zalogaj.

Václav se maši za desno lice, ondje, gdje ga je najviše peklo.

— Krasno ste uradili — tužno se okrenuo prema ocu. Oluja srdžbe napuštala je Trantinca, i on je blijedio, a s čela mu je kapao znoj. Kad je Václav skinuo ruku s lica, osjetio je, kako je mokra. Raširio je prste. Krv se među njima lijepila. Ali onaj mir, koji je osjećao maločas u čitavom tijelu, nije ni sada iščezao. Samo mu je u rukama nešto trzalo. Kao svakomu, koga tako bez obrane tuku.

G l a v a XI.

TRPUTAC I KADULJA

u kojoj će nam projuriti pred očima čitavo nedjeljno dopodne Rukapanjana, kako su ga proveli u crkvi, u vijećnici i po gostionicama; a svršava se, kako priliči i kako valja, za svečanim ručkom gospodina župnika Volmana.

— Šta mi vi savjetujete, gospodine župniče? — zapita Václav, pošto je ispričao velečasnom gospodinu Norbertu Volmanu sve, što je smatrao važnim. Gospodin župnik, da sakrije svoju nezabašurivu zabunu, odgovori prividno mirno:

— Trputac, drago momče. Jer nema djelotvornije biljke za ranu, kakvu ste podnijeli zbog srdžbe svoga oca.

I već se sagnuo, da na prostoru iza svojega gumna ubere nekoliko zelenih, širokih listova ljekovite biljke, koja stavljena na ranu, hladi i oduzimlje vrućinu, a zgnječena tako,

da joj sok prodre na ranjena mjesta, djeluje zacjeljujući i ublažujući.

Mislio je pritom na jedino sredstvo, koje je dosad za trideset godina svoga djelovanja u Rukapánju izmislio za umirivanje zavađenih seljaka: neka takva dva raspaljena i nepopustljiva takmaca stanu jedan prema drugome i neka jedan drugoga tuku čelom u čelo tako dugo, dok onaj manje izdržljivi odstupi i prepusti takmacu sve pravo. Gospodin župnik je nekoć promatrao zářičku djecu, kako se već u nježnoj dobi igraju na gumnima igru — ovne, ovne, buc! — i zamislio se tada nad tim i spoznao, da korijenje ovakve dječje zabave zaista nije plitko. Ali još nikad se nije usudio savjetovati ovo sredstvo odraslim ljudima, premda je vidio, da su u svojoj nepopustljivosti vrlo slični dječjim ovnovima. Samo je jednom pri vizitaciji prečasnoga gospodina vikara dao za stolom ovaj recept za popravak, i tada je njime pobudio mnogo smijeha i radosti na licima svoje gospode subraće. Napokon je našao nekoliko dovoljno širokih listova i pružio ih Václavu Trantincu.

— Ne zaboravite, Václave, da očinski blagoslov kuće gradi, a kletva materinska ih razara...

Václav uze lišće, naravna ga na dlanu i pritisnu uz ranu.

— Ah što mamica — usudi se izreći tajne misli — njoj bi se još dalo reći... ali gore će biti... s gazdom...

Gospodin župnik Volman nasmija se sa shvaćanjem, pruži Václavu ruku, što je trebao biti znak, da se razgovor završava, i okrećući se prema svojim vratašcima obeća:

— Već ćemo to nekako urediti. Sveta crkva u mojoj osobi stala je na vašu stranu...

Václav se spremio na odlazak. Šta da samo radi?

Gospodin župnik Norbert Volman prijazno mu još kimne glavom, misleći pri tome: — Sveta crkva se ne mora žuriti... Ali bilo mu je pritom pomalo gorko, kao kad bi u pehar ovoga čistog azurnog jutra kanula kaplja kičice. Nikad nije bio protiv toga, da jednak uzima jednaku, a ne drugačije, jer bogatstvo, kad se združi sa siromaštvom, kržljavi i slabi, a tom slabošću zahvaća i sve žile izvora, kojima teku novčići dobročinstva i na stol službenika Gospodnjega. Siromašne djevojke postaju dijelom škrte gazdarice, a dijelom rasipne, i rijetko umiju naći onu ravnotežu, kojom je obdarena seoska pamet.

No na drugoj strani bilo je jasno, da će Václav Trantinec biti na svaki način baštinik prostranog rukapánjskog lena. Ako župnik stane na njegovu stranu, stat će mladi Trantinec

na stranu gospodina župnika, a takvo će savezništvo u budućnosti zaista nešto vrijediti.

Zamislimo samo, kako bi bilo krasno, kad bi mladi Trantinec u proslavu pobjede svoje ljubavi dao prema bogougodnom običaju obitelji Trantinaca saliti za crkvu sv. Barbare novo zvono, recimo Václava ili Anu, kako se zove ona drvarska djevojka, kad već moramo na nju misliti. No dakle, recimo s našim Gospodom o toj Karasovoj djevojci, koja je osvojila Václava Trantinca ljubavlju, a ne sa sedam i po hektara zemlje:

— Odabrala si bolju stranu za sebe.

I odlučio je gospodin župnik Volman, da će u zgodno vrijeme održati svojim župljanima propovijed na ovu temu, i zadovoljivši ovim obećanjem svoju misao, zakorači u vrt, da iz polugrma kadulje otrgne dovoljan broj listova.

Jegulju, koju je prije toga sakrio u bijelu djetelinu, nosio je u lijevoj ruci, pazeći, da se po drugi put ne uprlja njezinom otrovnom krvi.

Prvi ljubičast cvijet rascvao se na kaduljinu grmu i odmah je ujutro mamio svojim mirisom bumbara, koji je kao opsjednut neprestano plesao po usnatim čaškama. Gospodin župnik ga je odagnao odmahnuvši rukom, tako da je bumbar, ne mogavši se osloniti na svoja neokretna krila, pao u zelenu travu i tada griskao, komadić po komadić, mirisavo, dlakavo duguljasto lišće.

O, kako je krasno uživati darove božje s razboritošću i usrdnošću i biti u svojoj jednostavnosti pomalo sličan pticama nebeskim, kojima također naš Gospodin s vremena na vrijeme dade bolje zrnce ravno pred kljun jednako, kao što je župniku Volmanu poslao krasnu jegulju za nedjeljni stol!

— Tornjaj se, lakomosti seoska, koja se toliko brineš za posjedovanje zemaljskih dobara, rekao je u sebi gospodin župnik. Ali je zamahnuo rukom, kao da ga je u obliku bumbara, koji se dotle iskobeljao iz trave, oblijetao sam pakleni sluga. To su najteži časovi gospodina župnika Volmana, kada sam đavo pošalje nekoga iz svojih pukova, da oblijeću svetoga čovjeka, čas oko lijevog, a čas oko desnog uha, tako da ne bi mogao razabrati, čiji to glas upravo govori i nagovara službenika božjega na grijehe, koji se zovu: oholost, škrtost, preljub, zavist, neumjerenost u jelu i pilu, srdžba i lijenost.

— Nipošto! — zamahnu sveti čovjek prema nevidljivu napasniku, koga u vidljivoj spodobi privlači miris kadulje — nipošto, ne ću sagriješiti ni sujetnom ohološću ni neumjerenošću. Kuharica Klara smije ispeći na kaduljinu lišću samo

polovicu jegulje. Drugu ćemo polovicu sačuvati za ponedjeljak i ispeći je jednostavnijim načinom bez kože.

U to je vrijeme Václav Trantinec prešao čak na sjeveroistočni kraj gradića, uklanjajući se ljudima, i zaputio se u šumu, koja leži i na ovoj mršavijoj strani. Na poljskom putu susreo je Vojtjeha Pučálku. Mogli bismo reći, da je to bio iza Trantinca najuvaženiji seljak, samo da nije imao tako čudnovatu glavu. Siromasi su za njega govorili, da ima zlatno srce, dok su stari ljudi tvrdili, da okajava nekakvu krivnju. A po seoskim se imanjima govorilo, da je taj Vojta jamačno poludio.

Zamislite samo! Odnjegovao je na svojim njivama najkrasniju raž, kakva može uspjeti samo kod savjesnoga gazde, pa kad ju je dao pokositi i složiti u krstine, naložio je općinskom sluzi da objavi, da će Vojtjeh Pučálka na određenom mjestu dijeliti raž.

I sakupili se u određeno vrijeme na urečenu njivu svi siromasi gradića, i Vojtjeh im je davao komu snop, komu dva, komu krstinu, kako mu je palo na um ili kako mu se taj čovjek sviđao. Govorio je zatim u gostionici:

— Danas sam požeo raž,

i dok su u Kocandi lupetala pojedina mlatila, mlateći iz snopova zrnje, zalazio je među kućice ove siromašne bagre i smijao se kao luđak.

I gle, Pučálkino imanje bilo je neiscrpljivo, uvijek je imao više nego je razdijelio, i zato nikada nije bio dosta zadovoljan. Ali jer je bio posljednji od svojega roda i jer je bičem tjerao iz dvorišta sve postrane rođake, nije oko njega bilo nikoga, tko bi mu izbio iz glave te ludorije.

— Gdje si bio, Vojtješe? — zapita Václav pedesetgodišnjeg, ali već sijedog seljaka.

— Nosio sam Janku Pudešu do živodernice dva pečena kruha — kesio se seljak Pučálka, kao da se razumije samo po sebi, da on hrani mjesnoga luđaka, koji stanuje u zarušenim spiljama i šeće se s okarinom kroz tamne rudničke rovove.

— A šta je s tobom, Vašek? Zar te bole zubi?

Václava je bilo stid da iznova tumači svoj slučaj. Ali čemu da laže? Pokazao je Pučálki ranu na licu:

— Tata me u srdžbi ošinuo bičem.

Vojtjeh Pučálka nategnu kožu na njegovu licu, pregleda ranu, zažmiri očima i rekne:

— Djevojka je po srijedi. Ne govori ništa! Zašto bi te inače tukao?

— Jest, istina je!

— I siromašna?

— Siromašna . . Kći splavara iz Perlova.

Pučálki odjednom prijeđe preko očiju mutna mrena, lice osta bez smiješka i par gutljaja gorčine zajedno sa slinom prodrije mu duboko u utrobu.

— Eto vidiš, eto vidiš. A na kraju ćeš izgubiti . . .

— Ne ću izgubiti! — viknu Václav.

— No dobro, ali **ja znam** . . .

I bez pozdrava se okrenu i pođe svojim putem prema gradiću. Václav ga je htio zvati. Ali čemu . . . Sjeo je radije u travu kraj malog mravinjaka i turio u nj prst. Mravi su istrčali kao na zapovijed. Razmišljao je nad njima i riđe životinjice penjale mu se srdito u rukave.

Kažu, da je nekoć takva siromašna draga Vojtjeha Pučálke skočila pod slap. Zar će i njemu, Václavu Trantincu Ančka skočiti u vodu? Zar to ne može, ne može biti drugačije?

Razbjesnio se zbog svega toga. No ja ću vam pokazati, zaprijeti kroz zrak pesnicom. Žuti mravi popadaše na zemlju kao zrnca poluzrelog maka.

Zatim položi desnu ruku u travu, još mokru od rose, i gledajući u livadu, koja se odjednom pretvorila u guštik, pun čudnovatih pokreta, šušnjeva, svjetala i sjena, pade u drijemež i napokon usnu.

Kad su u osam i tri četvrt zvonili u Rukapánju za veliku misu, koju će služiti gospodin župnik Volman, nije već čuo zvonâ, premda se njihov glas širio nadaleko.

Na trgu svete Barbare sastajali su se već rukapánjski građani u svečanoj odjeći, trgovci u kaputima sa skutovima, seljaci u crnim odijelima, koja kao da su svima bila ponešto mala, drvari u čizmama, visokim kapama i šarenim bluzama prema modi, koju su zapazili kod drugova nizvodno niz rijeku.

Gospodin župnik Volman istrčao je u posljednji čas iz župe. Morao je dati domaćici Klari temeljite upute s obzirom na jegulju. Sam je miješao mirisavu smjesu kadulje, đumbira, klinčića i šafrana, kojom treba natrti jeguljino tijelo, s kojega je svučena koža gotovo do repa. A listiće, kojima valja omotati tijelo, natrto mirisavom mješavinom, stavljao je jedan po jedan u ruke svoje gazdarice i strogo nadgledao najvažniji čin, to jest ponovno navlačenje kožice od repa preko čitavog trupa tako spretno, da se kaduljini listići ne pobrkaju.

Tek kad je sve to bilo gotovo, baš kad je crkvenjak po drugi put zvonio za veliku misu, napustio je župnik župu gladna želuca i požurio se po kratkom putu u hram Gospodnji.

— Vele, da će zasjedavati općinsko vijeće? — pitahu gospoda vijećnici načelnika Františka Buzka, premda je svaki od njih još prekjučer dobio valjanu obavijest od dostavljača Pazduška.

— Dakako — potvrdio je to František Buzek svojom mudrošću, i pošto je stavio svoj pečat na isto pitanje sve dvadesetorice općinskih vijećnika, ušao je ponizno u crkvu stavivši šešir na prsa.

— Pogledajte — gurkale se babe bogomoljke — došao je načelnik. I njemu je dogustilo, kad traži Boga.

Unatoč svoj svojoj mudrosti i uvaženosti František Buzek nije bio deset godina u Božjem hramu. Radio je svoj posao i radije nego u tamjanu osjećao je Gospoda Boga pri zasmoljivanju buradi ili u hladnoj čaši vina. Ali od onog vremena, otkad je Františka pratio onaj čudnovati anđeo, prestao mu je biti dovoljan taj njegov Gospod.

— Ja znam, da je to svejedno — mislio je u sebi — Bog je i onako svagdje; ali možda bi se mogao ljutiti, što ne dolazim k njemu, kad zove kršćane, da ga posjete.

Na desnoj strani u klupama sjedile su seljanke u bogatim maramama, uz njih su klečale zářičke djevojke, lijevo su stajali momci i sjedili trgovci i vlasnici imanja, a iza njih na obadvije strane vinogradari i vinogradarke, obrtnici i obrtnice, drvari i drvarske žene, a zatim i rudari iz Kocande, ukoliko već nisu sjedili od ranoga jutra u Kchónovoj krčmi.

Seljak Trantinec sjedio je u prvoj klupi, s crnom pjesmaricom na dasci, odmah do njega Pučálka Vojtjeh, Karnet Oubín, Matjej Choura i Ignac Pyškytle.

> — K nebesima poleti, pjesmo,
> gdje boravi Majka tvoja,
> ispričaj joj, što te muči,
> utješit će te Marija...

zazvoniše djevojački glasovi o svod i tek prema njima zaredaše ostali, dublji i puniji, ispijeni basovi perlovskih drvara, jaki kao tutanj groma, jer su bili navikli vikati sa splavi na splav, iz rijeke u krčmu, udaljenu čitav kilometar, od sela do sela; razvučeni glasovi seljanki, zvučno pjevanje seljaka, koji u pjesmu ulažu sve svoje zadovoljstvo nad dobrom raži i

sunčanim vremenom, piskutavo ćurlikanje trgovaca, pokvareno od uslužnog ulagivanja, i napokon mumljanje rudara, koji nisu poznavali napjev.

Ova bura glasova poplašila je lastavice, koje su prilijepile svoje blatno gnijezdo na luku kraj otvorenog prozora, i ženka, koja je dosad sjedila na jajima, poletje prema svodu i poče preplašeno tumarati od prozora do prozora. Napokon je našla prozor, kroz koji je mogla napolje, iščezla je vjernicima s očiju i začas se vratila, primirena seoskim zrakom i tišinom, i nosila u kljunu muhu.

No kad je ponovno odjeknuo orkan pjesme Rukapanjana i snažno udario u prozore, da su stakla zaista zazvečala, pisnula je lastavica od straha, i muha, onesviješćena od stiska, ispade joj iz kljuna.

Onesviješćena pala je ta muha na pjesmaricu seljaka Trantinca, a on, sablažnjen ovakovim svjetovnim uznemirivanjem, odgurnu muhu noktom kažiprsta malo dalje. Vojtjeh Pučálka ispruži za njom ruku, stavi je na dlan i, prestavši pjevati, poče puhati u njezina krilca. Muha se začas oporavila, napravila nekoliko koračaja po dlanu i zadnjim nožicama počela otirati zgužvana krila.

Vojtjeh Pučálka srdačno se smijao uz sablažnjavanje ostalih seljaka. A lastavica je još nekoliko puta opisala krug nad glavama vjernika, i shvativši konačno, da više ne će doći do jednom izgubljene muhe, no da se ne mora bojati bure glasova, vratila se gnijezdu i mudro sjela u njegovu udubinu na ugrijana jaja.

Gospodin župnik Volman saginjao se s kaležom prema malom ministrantu, koji mu je točio misno vino, a đavao, koji obilazi i traži, koga da proguta, nametao mu grešnu misao:

— Uz jegulju pristaje dobro crveno vino...

— Apage! — šanuo je gospodin župnik Volman, odagnao iz glave ovu grešnu misao na dobro jelo i predao se tihom moljenju.

— Kako li će se svršiti stvar s Kopečnom? — razmišljali su općinski vijećnici, jer su danas trebali odlučiti, hoće li ovaj rodan vinograd ostati i dalje na uživanju općinskog zastupstva, iil valja li ga iznajmiti gostioničaru Johanu Pošmournomu »Kod sedam zlatnih sjekira«, kako to žele mjesni seljaci.

Matjej Řezáč, koji je stajao među zadnjima, razmišljao je o svjetskoj nepravdi. Ujutro mu je priznao Vincek, da mu je gospodin župnik Volman oteo jegulju, metar dugu, kakva se

ne će tako skoro pojaviti u Vydrůvki, i da mu je za nju dao bezvrijedan novčić.

Upravo čas prije toga dao je Matjej Pepini pola forinte, da je dade kao dar, za svjećicu svetoj djevici Barbari, kako i dolikuje za tako čudesno spasenje.

— Ne ćeš mu ništa dati — razljutio se, kad je čuo vijest o jegulji — popovi su lopovi, i gotovo!

Među rijetkom skupinom perlovskih djevojaka klečala je Karasova Ančka. Od stida nije mogla dignuti oči. Svak će to na meni prepoznati, mislila je u strahu. A kad ih je ipak podigla, tražila je u skupini seoskih momaka Václava Trantinca.

Nije ga bilo, makar ona tražila koliko mu drago. Ne će da joj dođe na oči, stidi se, sve će poreći. Vječita crvena svjetlost, pokrećući se polagano na dugoj crnoj žici, podsjećala je na večernju zvijezdu.

— Šta sam to uradila! — progutala je pregršt suza.

Gospodin župnik Volman, koji je već dotle primio tijelo Gospodnje, zapjeva jakim glasom »Ite, missa est!« i zatim nastavi molitvama. Kad je došao do mjesta, gdje se trebao pomoliti za mrtve rudare, koje su jučer pokopali, snizio je glas i polagano izgovarao pet nesretnih imena. Oni rođaci, koji su prisustvovali misi, zajecaše, a Ančka Karasova pri spomenu imena njezina tetka Hošinskoga pusti slobodno suze bola niz oba lica.

— A sada zahvalimo našemu najmilostivijem Gospodinu i svetoj zaštitnici Barbari za čudesno spasenje gospodina rudničkog savjetnika Zimmerheiera.... čitaše gospodin župnik iz crno uvezane knjige, u koju mu je crkvenjak upisao sva imena. Bacio je pogled ispod imena Zimmerheier, ali nije nigdje zapazio imena Matjeja Řezáča. Jamačno ovaj rudar nije smatrao vrijednim da žrtvuje novac za molitvu zahvalnicu. I htjede gospodin župnik nastaviti čitanjem daljih imena; no najednom se sjetio jegulje i osjetio se, za čudo, pun zahvalnosti prema Vinceku, koji ju je uhvatio na udicu.

Ta približavalo se već deset sati, a gospodin župnik je još uvijek bio gladan. U taj čas umjesto tamjana, čiji se dim u blagim lukovima polagano rasplinjavao u vrućem zraku, osjeti on miris masne jegulje, prožet kaduljom, đumbirom i smeđim sokom, i sažali se nad Řezáčevom krivolovskom obitelji, koja i onako ne će vidjeti blaženstva božjega.

...i rudara Matjeja Řezáča, koji su se vratili na svijetlo božje.

Mnoštvo je počelo mrmljati očenaš, jaka struja zajedničke molitve uzdizala se brže nego dim tamjana prema nebesima, a gospodin župnik Volman bio je pun radosti zbog toga, što je pred licem božjim zagovorio i dušu grešnoga rudara.

— No eto — pomislio je Matjej — ipak si se i badava pomolio za me. — U taj čas prestao se srditi radi izgubljene jegulje, jer je osjetio, da je njegov račun sa župnikom izravnan ovom molitvom.

U deset sati završila se velika misa, gospodin župnik Volman svukao je u sakristiji ornat i roketu i žurno potrčao u župu, da vidi, da li je domaćica Klara dala jegulji sve, što joj pripada.

Putem se zamislio nad onom polovicom, koju je pobožnom odlukom odredio za sutra. Ne, ne će je dati peći. Sigurno će biti bolje, ako se jegulja pripremi u soku od piva. Preprženi kruh razmoči se u crnom pivu, izažme se i dade tući zajedno s pregršti grožđica u mužaru. Kad se dobro usitni, dade se to prekuhati u crnom pivu, procijedi se kroz platno i u procijeđenu tekućinu stavi se jeguljino meso, da se dobro prekuha. Sok je dakako potrebno zasladiti, začiniti đumbirom, baciti u nj pregršt klinčaca, pregršt grožđica, cimeta i malo papra. I ne zaboravi narezanih badema! A onda kuhaj, dok riba ne bude meka.

U toj misli stiže do župnih vratašaca i uđe u hodnik, zasićen mirisom jegulje.

U vijećnici je već zasjedalo općinsko vijeće. Kapar Stýblo obilazio je stolice i šapćući ogovarao pred vijećnicima iz svoga i protivnog tabora Františka Buzka, koji se na ruglo čitave općine vozi u autu doktora Rozuma.

— Ne, nipošto ne — govorio je svojim ljudima omiljelu prijetnju — naša stranka ne će na sebe preuzeti ovaj odium.

Ali čim je u dvoranu ušao načelnik, kapara je napustila dosjetljivost, i on se odšuljao na svoju stolicu. Susjedi ustadoše i rekoše:

— Bog te poživio, načelniče!

— Bog vas poživio, vijećnici! — odgovorio je František Buzek. Zatim sjede za stol k svojim papirima, a jer još nije bilo dovoljno općinskih članova, potrebnih za otvaranje sjednice, poče tiho uredovati.

Načelništvo je vraška stvar, pade mu na um. Kad je umro načelnik Herold, nisu znali, koga da postave načelnikom. Najprije su mislili na seljake, ali su onda izabrali Františka Buzka, koji sve seljake, bar što se tiče mudrosti, ostavlja da-

leko za sobom. A ostale načelnike može svojom pameti strpati u džep i prema svakomu je pravedan.

RADI PRAVO
I NE BOJ SE NI CARA NI KRALJA!

To je lozinka Františka Buzka, i u Rukapánju je svatko zna i cijeni. Gospodin učitelj Kvíčala, koji se uvijek isticao revnošću u općinskim stvarima, napisao je ovu izreku Františka Buzka ukrasnim slovima na tvrdi papir i objesio je po svojoj učiteljskoj funkciji na hodniku rukapánjske škole, a po funkciji općinskog tajnika čak i u općinskoj dvorani za sjednice. Lozinka je tako općenito poznata kod sve školske djece, pa možete u Rukapánju zaustaviti bilo koje dijete i zapitati za nju.

Dječak će se useknuti u rukav, da protegne nos i osigura glasu čistu boju, jednom rukom će popraviti naramenice, drugom se počešati po kosi, što nije znak da je zbunjen, nego da oponaša govornički gestu rukapánjskih otaca, i istresti:

— Radipravoinebojsenicaranikraljafrantišekbuzeknačelnik.

Takav je dakle načelnik František Buzek.

Udara štambilje, potpisuje, u duhu odobrava i odbija, a pritom gucka crveno vino. A kad je poudarao sve štambilje, kucne olovkom o glavu brončanog cara i počne:

— Onda ja dakle otvaram sjednicu slavnog općinskog zastupstva i prelazim odmah na raspravu točke prve, t. j. vinograda na Kopečnoj.

Vreva odobravanja i protestnog mrmljanja poletje prema predsjedničkom stolu. Načelnik František Buzek trne od straha, kako će to ove godine ispasti. Seljaci govore: valja dati u zakup! No on, František Buzek, zna, zašto. Svi Záríčani idu na vino Johanu Pošmournome pa misle, da će biti bolje da popiju ondje vino s Kopečne nego da ga dijele s tim kaparima i perlovskim i barborskim brundalima, makar se vino u vijećnici pije badava.

I onda: tko zna, koliko je vrčeva obećao gostioničar Pošmourný seoskim vinopijama, ako dobije, na što mu rastu zazubice. Nigdje nema takve vinove loze kao na Kopečnoj. Što je drugdje pola grozda, to je na Kopečnoj jedna boba, što drugdje dade pola trsa, toliko dade na Kopečnoj jedan grozdić!

Rukapánjski vijećnici dabome održavaju stari običaj, po kojemu svake godine poslije ponovnog zaključka izjavljuju,

da Kopečná ne vrijedi ništa i da će biti najbolje, ako ovu sramotu ostave među sobom i popiju vino na sjednicama i pri ostalom uredovanju.

A budući da u općinskom zastupstvu ima osam seljaka, dok ostalih vijećnika ima dvanaest, ispast će odluka o Kopečnoj jednako kao i drugih godina, osim ako...

František Buzek je pri ovoj točci razmišljanja zadrhtao od nevoljkosti. Osim ako ne bi kapar Stýblo, vječito zanovijetalo i zakleti neprijatelj Františka Buzka, u bijesu protiv načelnika prešao na stranu seljakâ. Jer u tom bi slučaju glasovao sa seljacima i mesar Matlach, koji čitavu svoju mudrost crpe od kapara i koji o njemu zavisi kao plašt o vjetru i palica o hodočasniku.

Tada bi dakako morao odlučiti sam načelnik.

I zbog svega toga Františka Buzka spopada jeza. Bože moj, kako da on odlučuje, kad ga anđeo često opominje, da se čuva vina, kako da on izjavi, da se slaže s onima, koji su protiv zakupa, kako da se prikloni uz stranu svoga srca, kad će anđeo, koji je svagdje nazočan, opaziti, kako pomaže pijanstvo i u tako važnom skupu, kao što je općinsko zastupstvo...

František Buzek ne zna, šta da radi; a eto, kaparova ruka već se vijori po zraku kao zastava, isturena kroz prozor na krovu, osvaja u zraku svoje pravo da govori, protestira i predlaže, i František po toj revnosti prepoznaje, da kapar zaista stoji na strani seljaka i da se sprema da postavi prijedlog o zakupu.

O bistra misli, javi se! — moli se František Buzek vlastitoj pameti. I gle, njegova mudrost priskakuje mu u pomoć. Preteci ga, František, podnesi prijedlog sam, izbij mu koplje iz ruke!

— Pričekaj dakle, Stýblo, ja ću naime kao načelnik prvi uzeti riječ.

I vidi František Buzek sa svojega mjesta, kako su sve oči uperene u njegova časna usta i sastavlja u duhu govor.

— Ja dakle mislim, susjedi, da bismo taj vinograd ipak dali u zakup... — izvija iz sebe riječ po riječ pritisnut strahom, da kapar ovajput ipak ne će planuti protestom.

— Protestiram! — javi se Stýblo.

Seljaci kao jedan čovjek nakrivili glave. Ta o tom su se prije sjednice sa Stýblom točno dogovorili.

— Naša stranka ne može na sebe preuzeti ovaj odium. Tada bismo ovdje morali sačinjavati tabulu rasu! — sipa kapar učene riječi. Ostali susjedi, premećući dotle po nepcima gu-

tljaje vina sa Kopečne, kimaju glavama i čude se zbrkanosti ovoga svijeta. Pa ipak načelnik... pa ipak Stýblo... ali odjednom počne pod kapama svitati, gucnu još jednom za to svitanje i počnu tražiti, da se ovdje pročita lanjski govor i da se onda o njemu glasuje.

Kapar Stýblo se nagnuo prema mesaru Matlachu, brzo mu nešto saopćavao, a Matlach, slamnata glava, samo je kimao, da je, veli, dobro, da će uraditi tako, kako misli mudri susjed Stýblo.

I odmah se nagnuo na drugu stranu prema sapunaru Šalanskomu i opet šuški, buški, objašnjavao i uvjeravao jezikom i razmahanom rukom.

— No, eto — misle vijećnici s Barborke, Perlova i Cabrika — mogli smo spor sa seljacima lijepo izgubiti. S jedanaest prema deset, kad je s njima bio dogovoren i Šalanský...

I kao jedan čovjek rekoše brzo u sebi:

— Silan je naš František Buzek, on umije udesiti stvar...

I odmah se čita isprava, u kojoj je od lani napisano:

»Prema zaključku slavnoga zastupstva općine Rukapánj odlučuje se dakle, da se niže potpisano zastupstvo zajedno s načelnikom Františkom Buzkom, bačvarskim majstorom, kao takvo upućuje, da se udovoljuje njegovoj molbi o podjeljenju općinskog vinograda na Kopečnoj u tu svrhu, da se godišnji prirod Kopečne, iznoseći dvadeset bačava, preda za općinske svrhe, i to na sjednicama vijeća i zastupstva, kao i načelnika i svih njegovih organa. Vino je crveno i trpko i smjestit će se u podrumima dotične vijećnice pod nadzorom Ignaca Pazduška, podvornika i općinskog stražara.

Matlach Ignac,	*František Buzek,*	*Stýblo Josef,*
drugi vijećnik	*načelnik*	*prvi vijećnik.«*

Čim je František izustio posljednju riječ, ustaju kapar Stýblo, trgovac Kahounek, mesar Matlach, sapunar Šalanský, trgovac brašnom Konvička, pekar Brousek, kovač Jandík, suknar Vitásek, gostioničar Koumáček, staklar Krása, pečar Doubrava i splavar Kořán i sva dvanaestorica podižu ruke, da pokažu, da glasuju za ovaj ugovor.

Osam seljaka pljunuše redom; plan, koji su tako krasno izračunali, propade, i ta će im obrtnička čeljad opet popiti tri četvrtine berbe, dok se oni okrenu i dojure sa Záříčíja na trg Barborke.

— Onda je to gotovo — reče František Buzek i spopade ga u taj čas napast, da se sam pred sobom u duhu podiči zbog mudre misli. Ali u taj trenutak isprijeći se nešto u uglu dvorane, bijela i jedva primjetljiva anđeoska sjena ispruži se i rukom prekrije oči, a između prstiju kanu joj velika suza i zazvoni o pod kao staklena čaša...

— Ta ja... — htjede viknuti František Buzek, ali izda ga glas i tijelo pade s načelničke stolice.

— Načelniče! — poletješe svi preplašeni. A František Buzek se već pribire iz trenutačne nesvjestice, sjedne ponovno i šutke potpiše ugovor.

— Do bijesa, šta te to snašlo? — pitaju susjedi preplašeno, a i kapar Stýblo odloži na kratak čas svoju mržnju kao neprilićan šešir i potrča k Františku.

— Nije ništa — odmahnu František rukom. Najednom se rastužio. No da, sačuvao sam općini vino pred seoskom lakomošću, ali što ja...

— Da u to ime gucnemo — predloži mesar Matlach. Ali nitko ga ne sluša, svi gledaju šutke u načelnika Buzka, koji odlazi blijed i potišten iz dvorane za vijećanje, i nitko se ne usuđuje, da ga potapša po leđima i rekne:

— Ipak si ti, František, silan čovjek...

Ušutkani i šutljivi počeše napuštati dvoranu, jer je upravo zazvonilo podnevno zvono. Samo je kapar Stýblo progovorio najbližima:

— Ali naša stranka ne može to na sebe preuzeti.

Rukapánjsko podne peče i žari, na trgu nema ni najmanje sjene, samo pod lipama kod kipa svetoga Sebastijana pružaju hlada mali kolačići hladovine, ali tako, da mogu primiti jedva po jednog čovjeka.

A tko bi sada išao u lipin hlad, kad u svim kućama mirišu objedi, stolovi se savijaju pod dobrim jelima, a u Kocandi bar u pet kuća oblizuju kosti srndaća, jer im je Matjej Řezáč odrezao komad mesa od svojega srndaća?

Gospodin župnik Volman sjedi nad jeguljom, sredinom kruha otire mast s tanjira i, dalek od drugih potreba, usredotočuje misao na taj posljednji zalogaj, koji mu je upravo na vilici.

Službenik božji je kao ptica nebeska, pada mu pritom na um, i on počinje razmišljati, ne bi li mogao jednom održati takvu propovijed.

Kad je već kod te propovijedi, sjeti se i one neugodne stvari s Václavom Trantincem. Skupocjen je dobar savjet.

Ali možda će jednom visjeti na gredama crkve zvono, koje će govoriti potomcima: A-na, A-na, A-na...

I za čudo, ista riječ pada na pamet čovjeku, koji je spavao i podigao glavu iz trave, čim su mu tanku paučinu snova pokidale muhe zvonjave. Iščezla je užarenost rasječena lica, naspavano tijelo puno je vedroga mira i samosvijesti, ruke i noge htjele bi se protegnuti, oči pogledati u zelenilo, želudac čezne za jelom, jezik se steže od teka, svaki organ javlja se za svoje. Samo mu je glava puna Ančke, kako ju je jučer držao ovim rukama.

— Potrčat ću na Perlov i udariti o prozor kruškinom granom. — Noge ga nose kao krila, odjednom je pred Karasovom kolibom, okrenutom pročeljem prema šumi, skokne na najnižu granu, zabaci se i dohvati slabu i gipku grančicu i uzbuđen lupa o prozor, iza kojega je sigurno Ančka.

Poslije drugog udarca otvori se prozor, pojavi se bijela ruka, ali u taj čas doletje na prag stara Karaska.

— Gledaj ga, seoskog momka! — počinje vikati na sva usta — dolazi na kruške siromašnom čovjeku!

A Václav Trantinec, ne vidjevši ništa više, nego onu čudnovato bijelu ruku, koja kao da i ne pripada njegovoj opaljenoj dragoj, bježi prema Zatišju, a jedri čvorovi kletavâ grme mu za petama.

Glava XII.

BOLEST NAVALJUJE NA NAČELNIKA

u kojoj je prikazano, kako je František Buzek obolio tako žestoko, da je doktor Rozum izgovarao nad njim tuđe riječi, koje nisu naznačivale ništa dobro; ipak na kraju je pruženo pouzdano svjedočanstvo, da František još ima autoritet.

Nedjeljno popodne, beskrajno, rastegnuto na sve strane prostora, prazno tako neutješljivo kao presušeno riječno korito ili pijančeva čaša pred jutro, ležalo je nad čitavim Rukapánjem.

Samo tu i tamo lijeno zagače guska, prelazeći dosadnim putem među općinskim cestama i ribnjakom, negdje iza gumna

zavrišta djevojka, a tužan momak svira harmonikom pjesmicu, koju je naučio u vojsci i kojoj prva kitica glasi:

— Dunuo je vjetrić
po pustom majdanu,
što nam je suđeno,
to nas minut ne će.

Usred ovoga svega, u krevetu s visoko naslaganim perinama, doslovce zazidan viri načelnik František Buzek s mokrim oblogom na glavi i na srcu. Zlosretno umnožavanje straha povećalo je njegove stvarne bolove do neizmjernih razmjera, i František je živo osjećao, kako ga pritiskuje prostran bijeli strop, posijan debelim zvjezdicama muhinih upljuvaka, kako se zapleće u mreže vječito nevidljivih pauka, a nezgrapnost perina, u kojima je sve perje zgurano u donji dio, jačala je u Františku osjećanje, da mu je užad paučine sputala noge sve do samog preminuća.

S čela mu je izbijao znoj, curkom je tekao s obronaka obraza i upijao se u prugaste jastuke. A František nije imao dovoljno snage, da podigne ruku i zaustavi ili prekine tok odvratnih potočića, koji mu škakljaju kožu i silaze s brade na vrat.

— Baš sam nagrabusio... — jadao se František u sebi i tražio očima kut, u kojem će se pojaviti stranac s onoga svijeta, ovajput sigurno s kosom na zveketavu kosištu, da ispuni svoju prijetnju i kaznom za prijepodnevni grijeh presiječe nit njegova života.

— Ta ja sam se... ta ja sam se samo zauzeo za taj crveni općinski bućkuriš — plakao je sam nad sobom koturajući niz strnište lica kao malo dijete čitave krunice suza. A Ignac Pazdušek, općinski dostavljač i zaprisegnuti stražar, koji je po milosti Františka Buzka stanovao u jednoj sobi Františkove kuće, hodao je na nespretnim prstima oko kreveta, i kao da je znao, što načelnika muči, mrmljao je sam za se:

— To se još nije dogodilo, da bi rukapánjskog načelnika oborio bućkuriš. Šta se ja sjećam, nikada...

František se pomalo stidio pred Ignacom Pazduškom. Zar da mu priča, da njegov slučaj nije obična zgoda jednoga pijanca, nego da samo nebo kara i kažnjava Františkove grijehe? Zar to može shvatiti jedan Pazdušek?

— Pazdušek, smoči mi krpu — zamolio je dostavljača, jer mu glava gori, da ne može podnijeti, a čelo, užareno kao peć

prije umetanja kruha, siše iz rupca punim ustima svu hladnoću vlage.

— Dakako, smočit ću, zašto ne, ako bude što vrijedilo... — gunđa Pazdušek. — Kad je od srca, to je obično zlo... Srce je naime središte čitavog čovječjeg tijela. Od toga je već mnogo ljudi umrlo...

A kad je František Buzek u znak protesta počeo nemilo jecati, podigao je Pazdušek začuđeno oči, kao da ne shvaća, što se načelniku ne sviđa na Pazduškovu zaista mudrom pričanju.

— Pazdušek, daj mi radije da pijem...

Pazdušek sad skoči za vrata i začas donese vrč crvenoga.

— Ne, ne ću vina! Donesi mi vode... — moli František.

Pazdušek se trgao, od iznenađenja i bolnog zaprepaštenja produžilo mu se lice, a trajno žuborenje, kojim je kao potok pratio svaki svoj korak, odjednom se pojačalo:

— Nečuveno! Vode... Svakakva će se gamad izleći... Zar pametni ljudi piju vodu? —

I ganut brzinom, kojom načelnik očito slabi i nestaje, bespomoćno je prelijevao vino iz vrča u čašu i iz čaše u vrč tako dugo, dok nije dobra misao zaustavila ovaj besmisleni postupak. I tada naglim pokretom sasu u sebe čašu i misleći jamačno, da je načelniku već lakše, promrmlja:

— Eto, žeđi je kraj!

A František, kao da je zaista zaboravio, ponovno je tražio očima po stropu anđela smrti, koji će mu doći stisnuti taj njegov grkljan, koji je podlegao pijančevanju, i ležeći čak na dnu žedne provalije nije više ni primjećivao njezinu strahovitu dubljinu i strminu.

— Kad bismo pozvali... kakvu babu čarobnicu? Možda bi znala pomoći — nabaci Ignac Pazdušek gledajući kroz prozor sobe na mostić preko Vlčave.

František Buzek sjetio se u taj čas svoje pokojnice, koja je tako rado davala da je okađuju i pare biljkama i obilaze sa svjećicom, ugljenom i posvećenim macicama, a od te uspomene napunio mu se nos bodljikavim dimom od spaljenog bilja, tako da je zadrhtao od odvratnosti.

Uvijek je tu babu Fortelákovu, koja je stanovala iza živodernice i brala kičicu, trator, odoljen i divizmu, sumnjičio zbog povezanosti sa zlim silama. Zar da sada, kad stoji par koračaja pred vječnim sucem, zove u pomoć paklene sile, zar da još pogorša tu nevolju, u koju je do vrata upao?

— Odlazi, poganine! — viknu iz svih sila. No kad je uvrijeđeni Pazdušek zakoračio na prag sobe, da zaista ode, zamolio

ga je umirljivim glasom: — Otiđi po Rozuma... znaš, po Josefa Rozuma...

Ignac Pazdušek ode, a František Buzek osta sam u toj bezdanoj jami, u nedjeljno popodne, kojemu je sablasnu nepomičnost uznemirivala samo malešna mušica na stropu, otresajući krilima sićušan vapneni prašak. František Buzek je shvatio, da je ovaj drugar drugi lik anđela, koji ga čuva danju i noću, i po muhinu je zujanju nastojao razabrati, da li se njegov anđeo ljuti ili samo pjevuši tanahnu pjesmicu, da sam sebi skrati dugo vrijeme.

Nije raspoznao. Nije razabrao. I stavi ruku na srce pod oblog i poče ispitivati, pritajujući dah, da li ovo zvono i dalje bije na uzbunu, ili se možda smirilo u pravilnom kucanju, kakvo je potrebno čovjeku za život.

— Isuse Kriste, ja nemam srca! — preplašio ga je dlan, koji nije osjetio ništa, a iz dlana je to zaprepaštenje pojurilo gore u mozak i ponovno razigralo strah, koji se jedva smirio.

— Ta zar sam mrtav, zar više ne dišem? — preplašio se užasno, ali ruka, koja je ostala na srcu, odmah je osjetila drhtanje srca, kojemu je već mozak navijestio strahovitu novost, i František se bar malo obradovao:

— Od straha je počelo kucati — govorio je sam sebi i smijao se pritom, premda je spoznavao, da njegovo srce u taj čas nije ništa drugo nego požarno zvono, koje nepravilno uzbibavaju ruke preplašenog zvonara.

— Gorim — pomislio je u sebi i uhvatio se za čelo. Zaista, kao da mu je već među prstima tinjala sakrivena vatra.

Svladan od tog požarnog straha tonuo je u san duboko u provaliji, a muha-anđeo, zujeći sve jače i jače, kao žestoko potjeran kolovrat, natjerala mu je u polusnu nov čudnovat strah. Možda moja nit, projurilo mu kroz glavu, možda moja nit nije još ispredena do kraja, možda se taj anđeo svojevoljno žuri, da je namota do onog uzlića, gdje će biti presječena. I poče vikati:

— Izbacite kolovrat, izbacite kolovrat!... — Tek, kad je promukao, prestade i, iscrpljen od toliko osjećaja, pade u bunar sna bez snova.

Pazdušek je dotle sjedio na stepenicama kuće MUDr. Josefa Rozuma i dremuckao s glavom među koljenima. Tako je zvonio, da se negdje u hodniku prekinuo truli konopac, koji je spajao ručku sa zvoncem i nestrpljivu ruku s doktorovim sluhom.

Gluhoća zvonca Pazduška je začudo primirila. Više nije bilo ničega, što bi narušavalo tišinu, osim onoga gakanja gusaka daleko na záříčkim putovima.

— Zašto da ne pričekam? — rekao je Pazdušek sam sebi i dao se na spavanje u slobodno popodnevno vrijeme. Službena kapa pala mu je s tjemena i uhvatila se rubom na prekriženim palcima sklopljenih ruku, a sunce mu je palilo ćelu, da se svecrvenjela.

Jabuke pred Rozumovom kućom mjerile su prstima posljednjih grančica, pedalj po pedalj, tiho odmicanje vremena, i kad je već sjena pala i na prvu stepenicu (bilo je tada šest i po), dojurio je doktor Rozum na automobilu i kao obično požnjeo putem tihe kletve svih domaćica i muškaraca, koji su sjedili pred kućicama. Smijao se i skidao maramicu, kojom je zaštićivao usta protiv prašine, kadli spazi Pazduška, kako spava.

— A što je, Pazdušek? — gurnuo ga u rame.

Pazdušek skoči na noge, a kapa mu pade s palaca na stepenice. Podigao ju je, stavio na glavu, da bi mogao doktoru salutirati, i rekao:

— Da dođete, gospodine doktore, do načelnika. Vrućica ga trese i znoji se po čitavom tijelu. I srce mu pravi smetnje...

Htio je još nešto spomenuti, ali doktor Rozum je već otključavao kućna vrata, da se poslije te vožnje bar malo opere. Pazdušek se sjetio, da je prekinuo konopac zvonca, pa je zato završio tumačenje i žurno obećao:

— A što se tiče zvonca, ja ću vam ga, vaše gospodstvo, popraviti...

Budući da je doktor Rozum ostavio kućna vrata otvorena, obuzet dobrom namjerom ušao je Pazdušek u hodnik i potražio oba kraja prekinutog konopca.

— No, kako i ne bi — grdio je pritom — kako i ne bi puknulo, kad se evo ovdje o taj komadić neprestano trošilo...

Napokon je uhvatio oba kraja, koji su neprestano pred njim poskakivali kao zmijski repići, i pokušao ih je spojiti grubim i velikim uzlom. Ali kako je u tom hodniku bilo polumračno i kako je držao ove otkinute krajeve konopca i uzalud ih s obiju strana natezao, da mu bude dosta za uzao, odjednom spopadne Pazduška tuga. Sjetio se načelnika Františka Buzka, odjednom mu je načelnik, bogzna zašto, bio nalik na ova dva otkinuta konopca, koji se ne daju jedan drugomu, i Pazdušek poče psovati i isto tako plakati, i suza za suzom, padajući na bradu, na ruke i zaprljan kaput, zapečatila je svaku pojedinu psovku.

— Samo da nam načelnik ne umre! — spopala ga potreba da jadikuje, i Pazdušek je odmah na posljednji dio kletve nadovezao ime Djevice Marije, Isusa Krista i svetoga Josipa, nastojeći da kod njih spasi, što se dalo, i prije nego je ova dva komada konopca spojio i ipak svezao, izmolio je poluglasno čitav očenaš, zdravomariju i vjerovanje. Već je razmišljao o tom, kako će preskočiti deset zapovijedi božjih, jer je po njegovu shvaćanju ova molitva za načelnikovo ozdravljenje suvišna, i kako će započeti »Anđela Gospodnjeg«, kadli izađe u hodnik doktor Rozum s malim kovčežićem, kakav ovdje u Rukapánju ima osim njega samo primalja Řeháčková.

— Pođite, Pazdušek, odvest ćemo se autom!

Pazdušek je obišao doktorov auto, proklinjući u duhu, što doktor ne će ići tih par koračaja pješke, ali onda se sažalio nad načelnikom, koga je sramotno napustio, i svladao u sebi sav otpor i kao prvi od svih Rukapanjana osim načelnika Františka Buzka sjeo u toga doktorova smrdljivog vraga.

Na trgu ga je primijetio vijećnik Stýblo i podigao šaku i žestoko se zaprijetio Pazdušku mumljajući neku nejasnu psovku.

— No, sluga pokoran! — prepade se Pazdušek. — Ako nam František Buzek umre i ovoga vjetrogonju postave za načelnika, tada sam otpirio.

No odmah se primirio. A zašto bi postavili Stýbla? Ima u općini mudrijih glava, a Rukapanjani umiju dobro birati. Prema Pazduškovu shvaćanju bit će načelnikom najvjerojatnije seljak Trantinec, da opet jednom dođe red i na Záríčane. A bolji je seljak nego kapar.

Bilo je sedam sati i sunce je stajalo jedan sat nad zapadom, kad su stigli pred zgradu Františka Buzka. Gotovo pred načelnikovom kućicom sretoše staroga Karasa Oklijevala, koji se vraćao u gradić. Vozili su ovajput drvo samo do Praga i u subotu naveče stigli na Carsku livadu.

Ujutro su očito sjeli u vlak i sad su se vraćali u skupini od Domanína, četiri sata hoda daleko, gdje se dvaput na dan zaustavljao vlak. Jedan su za drugim otpadali od skupine, i sad je Karas išao sam, koračajući široko kao na splavi, i mahao doktoru šeširom.

Zatim je prešao preko cabričkog mostića, koji se dizao nad Vlčavom, i spustio se na Perlov. Psovao je jako u bradu, ali valjda samo zato, da skrati vrijeme.

Pazdušek uđe naglo u sobu, gdje je ležao načelnik, i drekne na pragu, kao da je sreo đavla. Doktor Rozum gurne

ga u stranu. Večernje sunce, kojemu se izlila iz kabla sva rumena krv, ubacilo je i amo vedro crvenoga svijetla i na zid sobe otisnulo crn otisak orahovih grana, koje su izvana stršile u prozor.

Kao ruke mrtvaca stršile su na crnoj pozadini ove jake crne sjene i prema njima je teturao načelnik František Buzek, samo u gaćama i košulji, uznojen i stenjući, a debelom batinom, koju je nekoć nosio, kad je prolazio kroz polje, mahao je prema zidu.

— František — progovorio je doktor mirno, jer ga nije htio preplašiti.

— Ne idem, ne idem, već sam rekao! — viknu František i udari palicom posred zida, tako da je otpao kreč. Jakost toga udarca oborila je i njega, te je ljosnuo na pod.

Doktor Rozum uhvati Františka pod pazuhom i silom ga dovuče u krevet. Zatim mu obadvjema rukama stegne užarene dlanove i vlastitim tijelom zakloni onaj sablasni pogled na zid.

— František, priberi se, to sam ja, Josef Rozum!

František se zaista umirio, pokunjio i tihim glasom počeo kukati:

— Josefe, Josefe, sa mnom je svršeno... Iz pakla su došli po mene, zbog onog vinograda na Kopečnoj... Grešna misao me opsjela, da sam vječito čeznuo za tim pićem.

Svake minute kapao je sumrak u svijetlu vazu dana, a doktor Rozum je neprestano pričao mirnim, ponešto gunđavim glasom, dok je František Buzek slušao, umirivan mekim valovima govora, koji nije opterećivao sluh i samo je polagano ulazio u uši.

Tek tada je doktor pregledao Františka Buzka. Čim je osluhnuo srce, stavio je na lice masku smiješka i kao u svim ozbiljnim časovima počeo s prostotama.

— Ti si mi krasan bičić, Františeк! Stalno brbljaš o niti života, a međutim tvoja je nit tako jaka kao volovska žila, razumiješ li, budalo?

František je šmrcao, pribirući ipak mir iz doktorova pričanja.

— Ali ako mi, propalico, još jednom primirišeš vino, sve ću ti noge prelomiti, znadeš li, vucibatino?

— Josefe dragi, — javi se načelnik — ja ipak mislim, da je meni kraj... Kao da mi je to netko rekao.

Doktor se uspravi, potapša ga rukom po golim leđima i opsova:

— Sto mu gromova, dragi, jezik za zube i ni riječi!

Zatim se okrenu prema potamnjelom prozoru, i kao da je htio nešto saopćiti danu na odlasku, kao da je trebao nekomu prišapnuti, da ne nosi tajnu sam, izreče neku stranu riječ: — M o r i b u n d u s. —

— Eto vidiš, momče, a sad obuci košulju, lezi i ne ustaj, dok ne ozdraviš. I to je sve!

František posluša i okrenu se prema zidu. Začas poče hrkati. Doktor Rozum osta još časak, priđe k prozoru i otvori obje polovice, da pusti u sobu bar zericu svježega zraka.

Prijeko na perlovskoj strani bila je tišina, miran dim dizao se prema nebu i činilo se, da je zgušćivao večernju maglu nad mjestom, a iz prozora su samo tu i tamo prodirala crvena svjetlašca petrolejki.

U kućici Karasa Oklijevala nije gorjelo svijetlo. Samo bi plamen iz peći, podjarivan suhim granjem, od časa do časa zmijskim pokretom podigao glavu i obasjao tamnu sobu crvenilom. Oko kruške, koja je stajala uz prozor, pomicala se nečija sjena.

Doktor Rozum pomisli:

— Rano je za ljubavnika — i zadovolji se nagađanjem, da je to radoznali susjed, koji krišom zagledava u tajne tuđega kućanstva. Kad se ne bi bojao, da će probuditi Františka Buzka. viknuo bi. Nije trpio takvu radoznalost.

No sjena se popela na krušku i pobudila time novu doktorovu pažnju. Popela se samo na najdonju granu, tako da je prema bijelom zidu kućice i u sumraku bilo vidljivo, kako klati nogama. Tada zgrabi granu i kucne njom o prozor, kao da otkucava dogovoren znak.

Po tihom, ustajalom večernjem zraku dopro je taj zvuk i na cabričku stranu, do uha doktora Rozuma. Da, bit će to ipak ljubavnik, premda se neobično vlada.

Zaista, iz kućice je za trenutak izašla žena. Po gipkom koraku razabrao je njenu mladost, i vidio je dragana, kako je skočio s kruške i, uhvativši djevojku za ruku, nešto joj tiho govorio.

Htio ju je valjda odvesti nekamo na zářičku stranu, nagovarao je, molio, a zatim i za ruku povukao. Ona se ustručavala, opirala se i istrgla mu se žestoko iz ruke, ali je odmah zatim prišla k njemu sama i stavila mu ruke na ramena.

No tada dotrči iz kuće čovjek i počne vikati punim glasom:

— Andulooo!

Doktor je prepoznao po glasu Karasa Oklijevala, kojemu je jednom liječio ruku, slomljenu od klade. Djevojka odmah

ostavi mladića, pođe prema pragu, a mladić ode u tamu. No nije obmanuo Karasa Oklijevala.

— Andulo, kući! Brzo, marš!

I čim je pretrčala prag, pograbi on s hrpe proštac i pojuri prema onoj sjeni.

Doktoru Rozumu je ovaj iznenadni prizor natjerao na lice oblačić smijeha. Sjena dakako nije čekala, nego se dala u bijeg i u par skokova projurila preko vlčavskog mostića na cabričku stranu. Zatim je nestala negdje u sjeni među kućama. Potrčavši za njim, Karas Oklijevalo se zaustavio tek nasred mosta i počeo vikati:

— Gade cabrički, ja ću ti dati, što dolaziš na Perlov. Varalico bezobrazna, lopove jedan!

Vikao je te riječi u praznu tamu, zbog vlastitog umirenja, i čitav lonac srdžbe, koliko god ju je imao u sebi, izlijevao je na vinogradarsku stranu. Tada je udario nekoliko puta prošćem po ogradi mostića, pa kad je nesumnjivo utvrdio, da su udvarač i srdžba nestali, mirno se okrenuo i pošao opet u kuću.

Ali tama nije bila tako prazna, kako je mislio doktor Rozum.

Za minutu dotrčala dva čovjeka s cabričke strane na sam mostić, od ruku napravili glasne trublje i počeli dvoglasno vikati u ove školjke:

— Prdekani na brežuljku
natežu se o mrcinu,
mrcina se protivila,
prdekane pomokrila!

To je bio direktan izazov za borbu, i nije se još čulo, da se na Perlovu ne bi nitko našao, koji se ne bi odazvao. Cabričani su časak čekali, kako će im odgovoriti perlovska tama, pa kad kroz minutu nisu dočekali odgovor, ponovili su iznova četiri pogrdna stiha. Zatim, sluteći valjda zasjedu, jer je prazna perlovska tama počela prva sa grdnjama, povukli su se par koračaja s mostića i počeli trgati s Buzkova plota prošće.

Na Perlovu najednom zalupiše petora vrata, nekoliko sjena poče trčati među kućama, negdje se srušila hrpa drva, jer je netko htio iz njih naglo izvući podsječenu toljagu, i prije nego se doktor obazreo, već je trčalo prema mostiću bar pet momaka s toljagama i prošćem u ruci.

Pretrčali su mostić, zaletjeli se par metara u Cabrik i ondje sreli ona dva neprijatelja, koji su se maločas derali s mostića. Navališe na njih bezobzirno, ne pitajući, što je danas uzrok spora.

— Ca-brik! — Viknu jedan od napadnutih ratnu lozinku i, braneći se svim silama, povuče se u ulicu, koja je vodila uz zgradu Františka Buzka. Onaj drugi, naslonjen na plot, odbijao je odjednom bar tri Perlovljana i uza sav napor dospijevao je još da im se ruga zbog splavarskih nogu.

Doktor Rozum se prepao, da će halabuka probuditi načelnika Buzka. Brzo je zatvorio prozor. No načelnik se već probudio. Sjedio je u perinama i napeto osluškivao sve zvukove.

— Šta je to?

— Šta bi bilo: Cabrik se tuče s Perlovom. Zar to ne znaš?

Načelnik se nalaktio objema rukama i viknuo:

— Pazdušek!

Doktor se vratio k prozoru. Sad se već bitka pomakla bliže mostiću, kamo je cabričko pojačanje pritislo Perlovljane. Bar petnaest ljudi bilo je u tom klupku, drvo je udaralo o drvo, mostić je škripao, jer su ga u temeljima potresle i uznjihale čvrsto uprte noge boraca; piska i psovanje, a tu i tamo bolni krik, pregrizen odmah zubima, prodirahu i kroz zatvorene prozore u sobu načelnika Buzka.

— Pazdušek! — viknu načelnik drugi put, pošto se sluga pokazao na vratima: — Upadni među njih. Uzmi sablju i rastjeraj ih!

Pazdušek se počešao za uhom i promrmljao:

— Nije to za stara čovjeka. Tuku se prošćem, još bi mi i sablju prebili. Ni govora, neka se samo tuku. Za čas će i onako netko srušiti mostić, pa će biti kraj tučnjavi.

František pade u perine, tako ga je svladala slabost. Nije više ništa nalagao Pazdušku. Galama mu dopire do ušiju, stenjanje dasaka, lomljava prošća, koje eto puca, psovka momaka, sve je to neka davna nota, koja ga vraća čudnim, prošlim godinama, zasutim uspomenama. A František nije načelnik, koji bi posredovao po svojoj vlasti, ni govora, on je momak i sluša, kako drugovi vode vjekovnu borbu, rado bi otrčao k njima, ali paučina mu sputava noge.

Doktor Rozum je primijetio, kako se bolesnik baca, pa je otvorio prozor širom i počeo vikati na kavgadžije:

— Prestanite odmah, momci, ovdje je bolestan čovjek!

Ali Rozumov glas nije mogao prekinuti galamu, trudio se koliko mu drago; mogao bi se derati do promuklosti, no uvijek će to biti kao zujanje muhe nad vodopadom.

U očaju pograbi lonac sa bosiljkom, jedini, koji je stajao na prozoru, i baci ga u sredinu borbene skupine. Premda je lonac pao baš na glave momaka, nije se ipak ništa dogodilo. Takva malenkost ne može nikoga uzrujati.

Ali najednom doktor se strahovito zaprepasti. U skupinu je banuo bijeli lik, nad glavom je držao nekakvu toljagu i počeo udarati, kuda je stigao. Doktor se obazreo. Krevet Františka Buzka bio je prazan. Doktor odmah skoči prema vratima, protrča kroz hodnik i preko dvorišta pojuri prema vratašcima, što vode na ulicu.

Kad se pojavio na vratašcima, opazio je Františka Buzka. U bijeloj košulji i gaćama stajao je na samoj obali Vlčave, uspravljen i osamljen. Perlovljani bježahu na drugu stranu. Mostić, koji su za sobom rušili, pljusnuo je u plitko korito. Cabričani se povukoše u tamu svojih uličica, odbacujući prošće. František Buzek je visoko podigao ruku i prijetio se prema drugoj strani. U šaci je držao balčak Pazduškove policijske sablje s malešnim komadićem oštrice. Netko mu je prebio sablju još prije, nego su prepoznali načelnika.

Kad je k njemu došao doktor Rozum, tresao se František od zime i smješkao se kao krivac. A resa sablje se klatila i udarala ga po zapešću.

— Ipak sam još načelnik — šapnuo je doktoru Rozumu i dao se zatim odvesti u krevet. Doktor ga je pokrio do brade i sa strepnjom očekivao, što će se dogoditi. František je začas usnuo i glasno hrkao. Doktor pozva Pazduška i naredi mu, da ga čuva, a zatim ode k automobilu.

A šta bi tu i radio?

Oboreni mostić kupao se u vodi, talasi su pljuskali oko trupaca, a prolaznici, koji su htjeli prijeći na drugu stranu, psovali su. Inače je bio mir. Oko deset sati stigao je od Cabrika prema Perlovu Václav Trantinec. Stao je uz mostić, spoznao žestinu borbe, koja se ovdje bila vodila zbog njegove sjene, koja je izmakla, i pregazio na drugu stranu.

U jedanaest sati prošao je ovuda Matjej Řezáč, odlazeći prema zářičkim šumama. Nije rekao ništa, zaletio se i tiho preskočio na drugu obalu.

Glava XIII.

PUTOVANJE S VILENJAKOM

u kojoj će se saznati, kako je Matjej Řezáč zbog puške zapao još jednom u veliku nepriliku; a čitalac će se sresti ne samo s novim hicima i rušenjem hridine, nego i s vilenjakovom bradom. Na kraju će sve to stajati Matjeja samo šešir — i to samo zato, jer ga je dao ludi na dar.

U šumama na jugozapadnoj strani gradića, ondje, gdje već završuje seosko raslinstvo Zářičana i počinje revir gospodina savjetnika Zimmerheiera, stoji kapelica Djevice Marije, po pričanju u spomen ubojstva, koje je ovdje izvršeno nad vozarom Václavom Homolom.

Djevica Marija od kruškova drva ima crno lice. Ova tužna boja lica prevukla joj je lice zbog tuge nad ljudskim grijesima, veli gospodin župnik Volman. Rukapanjani misle svoje, jer poznaju drvo i znaju, što poslije nekoliko godina može da bude iz takve smećkaste kruške. Ipak nađu se mnogi, koji u nastupu pobožne darežljivosti provuku ruku kroz drvene rešetke vratašaca i bace na sag pred oltarom novčić ili što više za ulje za vječno svijetlo. Tu i tamo padne na pod kapelice i zvonka kruna, a rukapánjski dječaci čekaju ovu veliku priliku kao pčele prvi proljetni cvijet. Jer ova na izgled skromna kapelica opskrbljuje njihove džepove novcem veće ili manje vrijednosti, pa se od pobožnih darova troši za med i medenjake više nego za vosak i ulje. Dovoljno je naći dugu ljeskovu šibu, oguliti nožem koru i liko, i zatim je na gipkom kraju natrti zelenom neosušivom masti, koja se kuha od rastučene imele. U Rukapánju je zovu mejla. Uhvatit ćeš na nju ne samo strnadicu žutovoljku, drozda ili češljugara; i novčić ili kruna uhvati se za dugi ljepak, ako umiješ dobro namjestiti šibu.

Ali sada u tami, koja se spušta prema ponoći, jedino živo stvorenje kod kapelice jeste plamen vječnoga svijetla, kojim potitravaju lahori; jer i ptice i sitne životinje izbjegavaju noću ovo mjesto zbog beskrajne osamljenosti i tjeskobnosti, kojom ono djeluje. Osim toga u temeljima kapelice živi tvor, pred čijim nosom nije uputno počivati.

Pet stotina metara ispred ove kapelice, ako dolazimo iz Rukapánja, koči se gostionica »Havránka«, u kojoj je, kažu, mlinar Plavec iz Nedoseka igrao marijaš sa samim đavlom.

Taj đavolji vonj ostao je sve do danas u zadimljenim sobama; samo zli ljudi, koji i onako nisu daleko od pakla, dolaze u ovu krčmu, kao da bi se polagano htjeli priviknuti na smrad, koji će ih kroz vijeke vjekova mučiti zbog obilja njihovih vremenskih grijeha.

Prozori gostionice brižljivo su zamračeni velikim crnim zavjesama, i Matjej Řezáč, koji bi htio zaviriti kroz rupicu u unutrašnjost krčme, ne vidi ništa nego komadić klupe i na njoj obješenu palicu. Đavo bi ga znao, komu ova palica pripada. Sigurno je, da krčma nije prazna i da će onaj, koji uđe, dobiti gutljaj za žedno grlo.

A Matjej je tako neobuzdano žedan, da se i sam tomu čudi. Pepina je presolila srndaćevo pečenje. Primijetio je to već o podnevu. A do večeri je sol tako prožela pečenje, da je morao svaki zalogaj zalijevati, da mu ne pregori jednjak. Da je bio ostao kod kuće, Vincek bi se bio natrčao s vrčem u gostionicu. Ali Matjej nije mogao ostati. Već od noći na utorak leži ovdje iza kapelice Djevice Marije, u guštiku, njegova puška. Nije je dospio ni spremiti u suho skrovište pod kapelicom, morao se zadovoljiti korijenjem trule smreke, tako ga je tada gonio lugar Valenta. Da mu ne zarđa, drhti Matjej od bojazni. Već je jučer gorio od želje, da skokne amo i pretrči taj nepun sat hoda. Ali jučer je morao biti u gostionici i pričati drugovima. A zatim, kad im je sve ispričao, noge su mu bile tako teške, da nije mogao doći ni do kućice u Kocandi.

— Da li da idem ili ne? — razmišlja Matjej pod prozorom, a žeđa ga vuče k vratima, makar se koliko mu drago opire. — No idem, jedna ne će škoditi — odmahnu on rukom. Samo da unutra ne sjedi uz đavla ili šljivovicu koji od vlastelinskih lugara! Taj bi svakako vrtio glavom, šta li Matjej u to doba radi ovdje.

I udari šakom o vrata. Netko se iznutra dogegao i uklonio zasun.

— Tko to dolazi? — gunđala je sablast u sumraku vrata.

— Čudo neviđeno, mogu li na čašicu, ha?

— No dobro... — zakriješta baka gostioničarka i malo se povuče, da bi mogao kraj nje proći u taman hodnik.

Čim je otvorio vrata, primijeti, da je zlo. Bili su tu trojica, Kostínek, Valenta i Prokop, i udarali marijaš. Psi su im se valjali oko nogu, puške su visjele na kukama, a ona palica, koju je vidio kroz rupicu prozora, pripadala je sigurno Valenti, jer se ljuljala uz njegovu desnicu, raznjihana još od slučajnog dodira, kako ju je zahvatio pri žestokom izigravanju karte.

— Dobar veče dao Bog, lugari — nasmijao im se Matjej široko, premda ga je taj susret vraški ljutio. Sva trojica podigoše glave od trideset i dvije razbojničke sličice i, opazivši Matjeja, počeše sasvim bez žacanja psovati:

— Kuda te đavo nosi ovamo, gade krivolovski?

— Do bijesa, valjda ne ideš na srndaće?

Na drugom stolu sušila je baka lipov cvijet, pa je Matjej morao staviti svoju čašu na ćošak njihova stola, a noge sasvim blizu pasjim njuškama. Dona, Valentina lovačka kuja, podiže glavu i otare je o Matjejevu nogu. No čim je u nozdrvama osjetila Matjejev miris, trgla se i razvukla gubicu za bijesno režanje.

— Budi mirna, kujice, — umirivao je Matjej — ta nije ovdje mjesto samo za lugarske pse...

Otro je rukavom ljepljivu čašu, i premda se donekle žacao, umočio je usta u pjenu i dobrano potegnuo. Čim je odložio čašu na stol, došla je baka po novce. Odbrojio je na stol novce, još jednom gucnuo i, ostavljajući na dnu samo malo pjene, ustao je i spremao se na odlazak.

— Zar već ideš kući? — zapita ga Kostínek.

— Moram, ujutro imam smjenu...

— Samo uistinu idi! Ne viđam te ovdje rado.

Već je imao na jeziku neku oštru riječ, ali radije ju je progutao zajedno s okusom bućkuriša, koji je popio. Nema potrebe da se upušta u svađu s vlastelinskim lugarima. A zatim: rđa možda svaki čas sve više i više izgriza plavi, krasno njegovani čelik dvocijevke u onom nepotpunom skrovištu iza smrekina korijenja. Baka ga je pustila napolje, brižno zatvarajući vrata, kao da se boji razbojnikâ. Ali još nije otišao ni stotinu metara, u pravcu prema kapelici, a već je začuo kujino lajanje. Netko od lugara jamačno je izašao za njim. Matjej brzo skokne u guštik, odlučivši u tren oka, da puška još pričeka, a on će obići gostionicu i vratiti se u Rukapánj. Ali čim je protrčao guštik i izašao na čistinu, iza koje se prostirala fazanerija, osjetio je na licu krupne kapi kiše.

Nije ni primijetio, kako je već podveče nebo otežalo. Zatim je to prohujalo u nekoj dalekoj kiši, a oko deset sati bljeskalo je nekoliko puta na sjeverozapadu, s vremena na vrijeme. A sada je padala kiša, rijetko i naširoko. Škrapanje je prešlo u škropac, začas je zagrmjelo negdje nad Polákovim vrhom, po proplanku je projurio vjetar podižući studenim dahom suknjice breza.

— Sto mu gromova — preplašio se Matjej — i to nam je još trebalo... — Stisnuo se u sjenu mliječa, po kojem je ro-

minjala nebeska voda, i svladavao u sebi sav strah pred lugarima. Sigurno će mu dati mira, čim im prva kap smoči nos. To su samo radi umirenja duše istrčali iz gostionice, da ne bi morali jedan drugomu zamjerati, što su pustili zvjerokradicu u revir o ponoći.

A ako bi... ako bi ipak pošli za njim? Preko leđa mu projuri ledena jeza. Do đavola, njih je trojica i pucat će. Teško bi se bježalo. Opro se rukama o krsta i stegnuo lakte, da odagna jezu. Osjetio je pritom, kako mu se čitava gornja polovina tijela napela. U leđima mu je pucnulo od olakšanja. A tim jednostavnim pokretom stresao je s bedara strašilo straha, i u tren oka bio je potpuno siguran, da će po pušku svakako ići i da će je odnijeti kući, da je valjano očisti, provuče i nasiti masnoćom, kako valja i priliči.

Vratio se dakle u guštik i, probijajući se polagano prema putu, pazio je, da ne bi možda zalajao pas ili pucnula grančica pod tuđom nogom. Nije čuo ništa; samo je vječno jednako kiša pištavo padala po četinama. Sigurno su se vratili na marijaš.

I put je bio prazan, i Matjej je po njemu sasvim sigurno potrčao prema kapelici. Obišao je visoku bijelu zgradu, po običaju bacio unutra pogled, primijetio crveno plamsanje, koje je skakutalo po sva četiri zida i po stropu iz plamečka vječnoga svijetla, i kao tvor šmugnuo u mladikovinu, koja je okružila stari zaboravljeni panj.

Bila je ondje na svojem mjestu, pokrivena suhim lišćem i lanjskom sivom travom, i koliko je mogao napipati, na kovini nije bilo ni traga mokrini ili hrapavoj rđi. Od same radosti, potapšao ju je po kundaku, stavio pod kaput i mirno se vraćao kroz mladu smrekovinu prema kapelici. Kad mu pođe za rukom, da obiđe gostionicu, bit će i on, Matjej, sasvim na sigurnome.

Kiša sad sigurno bubnja tankim prstima po staklenim prozorima gostionice, a lugari crpu iz ovoga trajnog zvuka opravdanje za ponovno dijeljenje karata.

No ipak nije sasvim zanemario oprez. Šuljao se po lijevom rubu mliječeve aleje od debla do debla, preskočio put i poletio na prosjek, s obje strane sakriven mladim arišima.

Nije trepnula nijedna zvijezda, na čitavom je obzorju ležala tama, udarana sitnim čekićima iz kišnih oblaka. Matjej bez opasnosti obiđe kvadrat proplanka, protrča mladim hrastikom, uvuče se na obronak među borove i pipajući u toj dubokoj tami rukom, od drva do drva, hitaše dolje. Gostionicu je već prešao, sad je mogao trčati ravno na zářički vrh,

a zatim po livadama na istočnoj strani Rukapánja kući na Kocandu.

Ali kad je preskočio jarak, začu se s druge strane šumice momački glas:

— Řezáču, stoj!

Po glasu je prepoznao Valentu, i vidio, da će doći do gustoga. Pao je naglo na zemlju, na laktima protrčao oko tri metra i iznenadnim skokom vratio se na obronak među hrastiće i borove.

— Stoj, ili ću pucati! — javio se lugar ponovno. Matjej je već bio trideset koračaja daleko od njega. Spustio se opet na sve četiri, i u taj čas opali s puta hitac. Sačma mu prozviždа nad glavom, probijajući crvotočnim zubićima lišće hrastika. Zahvatio je objema rukama najbliži hrastić, uzljuljao ga, i stablo, poneseno gipkošću vlastitoga drva, počelo je udarati krošnjom u svoje susjede i proizvelo tako zapažljivo šuštanje na onim mjestima, s kojih je već Matjej pobjegao. Lugar se dao time prevariti, pa je opalio u guštik drugi hitac, ludo se uzdajući, da će koji dijelak sačme slučajno pogoditi Řezáča u ranjivo mjesto.

— Dona, hajde za njim... — začu Matjej Valentinu zapovijed. To mi je još falilo, ljutito otpljunu. Lugari trče polagano, ali psi brzo. S njima se ne možeš s uspjehom mjeriti... Desnicom posegnu pod kaput i uhvati željezo cijevi, sasvim odijeljeno od drvena kundaka.

Bilo je malo šire u dlanu nego što je dugo rudarsko dlijeto, a možda i jednako teško. Za svaki slučaj, ako bi ta mrcina kuja ipak došla.

Već se spuštao na putić iza pete mladikovine i neprestano nije ništa čuo. Lugar se sigurno plašio tame: možda ima Matjej pušku.

Matjej se smočio u visokoj šumskoj travi, žurno je odgurnuo izdanak kupina, koji se sitnim trnjem uhvatio za hlače, i ponovno se predao kišnomu miru, kadli je počelo nešto šuškati na drugoj strani mladikovine, na putu, kojim se upravo htio spustiti.

— Možda se ondje provlači srndać — tješio se, ali pasje lajanje i s toga mjesta lišilo ga svake nade. A nije to više bio samo pojedinačni lavež kao malo prije kod gostionice, nego pravi prolom pasjih gubica, koji je potakao i Valentinu Donu iza Matjejevih leđa i razdražio i druge pse na trećem mjestu o Matjejevu boku.

— Do đavla, sad sam u škripcu — uvjerio se zasad bez uzbuđenja i tražio usku stazicu dalje na istok, na četvrtu slo-

bodnu stranu. — Sad su me ovi gadovi stjerali u nepriliku. Da li da odbacim pušku? Ujutro će je naći, pa će ona biti protiv mene tako teško svjedočanstvo, da se ne ću moći izvući pred sudom.

A zatim: šta onda, ako im ipak izmaknem? Šta bih počeo bez puške? Stajala je svu silu novaca, tri godine hvatao je zečeve u zamke i ptice na ljepak i prodavao ih ispod ruke, komu se moglo, da bi uštedio za lovačku pušku. A sada da je badava ostavi na mjestu, koje tako dobro ne poznaje, u mladikovini, koja je noću svagdje jednaka, u tome mokrom grobu za čelik?

Istrčao je kao zec, glavom je razmicao mokro granje drveća, željezo puške držao je u desnici, spreman da udari sve, što mu se stavi na put. Žurio se na istočnu stranu, a zatim je zakrenuo malo na sjever, onako prema pamćenju, jer na nebu nije treperila ni jedna zvijezda. U nekoliko minuta sav je promokao, lice mu je bilo puno paučine, a odjeća poderana. U kostima je osjećao, da nije siguran. Daleko iza njega treslo se drveće, začuo je udaranje grana, kako su ih progonitelji jednako kao on razmicali rukama, a od časa do časa zalajao bi pas, koji je išao po njegovu tragu.

Lugare je možda ostavio daleko iza sebe. Ali psi, oni su bili blizu. Nije ni završio misao, a već mu je jedan, zalajavši, skočio pod noge, i Matjejeva cipela stade na mekan trbuh, tako da je kost pucnula, a zatim je zaorilo bolno pasje zapomaganje, kako se taj mali psić koprcao po travi s prebijenom kičmom zovući gospodara.

Sad ga više nisu pustili. Dona je skočila Matjeju na rame, zagrizla je malo u kaput, ali ipak ju je u trku stresao sa sebe. No u nekoliko sekundi bila je tu ponovno, ovajput ga je u trku uhvatila zubima za list noge, baš kad je podizao nogu.

— Ubojice — kleo je Matjej — gone mi na vrat kuje...

Znao je, da pomaže samo jedno: da je udari po gubici željezom. Žao mu je bilo psa. Ali veća je šteta puške. A zatim: šta znaš, hoće li se lugari zadovoljiti time, da uzmu pušku? Šta ako u toj tami iz osvete ili samo iz straha sasipaju čovjeku u lice sačmu za srndaće?

Kvrcnulo je, kako ju je pogodio oštrim zamahom u lubanju, kuja se prevrnula u zraku, pala je na zemlju i nije ni pisnula. Cijev joj je smrskala glavu.

Koliko ih još ima ovdje? Pokušao je bježeći da se sjeti, kako je bilo u gostionici: u kutu je ležala Dona, do nje crni jazavčar, pa Kostínkov lovački pas, a još jedan ili dva valjali se negdje sasvim u polumraku.

Dona i jedan od ove dvojice već su dobili svoje. Leže usred mokre trave, čudnovato mirni, i prije jutra ne će ih naći njihovi gospodari. Bar ne Donu, makar onaj pregaženi pudl nastavi zavijati i do gospodarova dolaska.

Tri su mu još psa u tragu. Sasvim blizu, premda se ne usuđuju da mu skoče ravno na tijelo. Začas će se usuditi, kad vide, da sjena bježi dalje. Bar će to Kostínkov pas pokušati Skočit će Matjeju na leđa sličnim načinom kao Dona ili će ga htjeti ugristi za list noge.

Dah lugara dahtao je po gušticima, približavao se, kad god je Matjej popustio u bijegu, udaljivao se, kad je potrčao, ali uvijek je zapravo bio jednako daleko, ne još na leđima, ali samo za dlaku ili dvije dalje.

U kržljavoj klekovini udario je lovačkog psa jednakim udarcem kao Donu. Na njegovu tragu ostao je ležati već treći pas. Jazavčar i neko malo pseto skakali mu pod nogama, bijesno lajući, nedohvatljivi u toj tami, neumorni, samo skok iza Matjeja. Ali je već jednu brigu skinuo s vrata. Ovi mu ne će skočiti na leđa, premda ga ne će ni napustiti, desilo se što mu drago.

Najednom mu se pred očima pojavi livada. Zar sam već izvan šume? — prepao se i u isti mah obradovao.

Oslobodit će se tame i sjenâ, tjeskobe, koja usred slobodnog zraka pritiskuje prsa mučnije nego hridina dolje pod zemljom; protrčat će svom snagom u slobodan livadni prostor. Do bijesa... ali oni imaju puške. On će potrčati i ne će biti ništa više nego zec, koji je morao napustiti krumpirovu brazdu i potrčati na pusto strnište. No, zec... On trči krivudavo. Mora i Matjej. Zaletio se na livadu, trči putem krivudavo i ipak postiže nekoliko koračaja prednosti, dok lugari ne stignu na rub šume. Ali ovi psi, oni su mu neprestano među nogama, spotiče se o njih, razdražuje ga njihovo bijesno lajanje, udara u njih nasumce, ali ih ne pogađa, svladat će ga, prije nego optrči u velikom luku oko gradića do Kocande.

Već je bio sto metara u livadi. Iz šume odjeknu hitac.

Drugi prekinu tišinu, čim je prvi utihnuo.

Pucaju mu nad glavom kao luđaci.

Matjej je ipak daleko, ne će ga pogoditi.

Progonili su ga uporno sve do živodernice. Lugarski psi predobiše živoderove doge, velike životinje udarahu šapama o vratašca, gušile su se od žestine lajanja, a tri se lugara približavahu.

Više ih ne će otresti s leđa.

Odjednom mu bljesnu kroz glavu misao na rudnički rov, kroz koji se u subotnje popodne uzverao iz podzemlja »Ane Marije«. Posljednjom snagom potrča na obronak, po sjećanju pronađe rupu, skoči unutra bez razmišljanja i pobježe još deset metara. Zatim se zaustavi.

Pritaji dah.

Samo srce, bijesno i pomahnitalo srce bježalo je dalje, kao da mu se ovo skrovište ne čini dosta sigurno. Psi se ukočili valjda na samom rubu rova i, njušeći čudnovat, podzemni smrad, počeli cviljeti i zavijati, a dlaka im se sigurno ježila od straha.

Za nekoliko minuta eto i lugara. I oni su se naklanjali nad otvor rova, grizli su se u sebi od srdžbe, što im je tako pred nosom klisnuo, ali nisu se usudili unutra. Ni jedan od njih nije nikada bio u takvoj podzemnoj rupi, i kosa im se od same pomisli ježila jednako kao životinjama dlaka.

— Pusti me, opalit ću unutra ... — reče jedan od njih.

Matjej se u tami povukao par koračaja i sagnuo se prema zemlji, pipajući u tami rukama, ne bi li pronašao kakvu izbočinu, kamo bi se mogao sakriti.

— Izađi, izađi, Řezáču, inače ću pucati za tobom ...

Matjej se nasmijao neprimjetno i šuljao se dalje. Ruka je napipala oštar kamen, zatim dronjak nekakve krpe, a onda neku čupavu grivu ili tako nešto. Posegao je za grivom dalje — i dodirnuo ljudsku bradu.

Strava ga spopade tako bolno, da je kriknuo i izgubio dah. Ruka, hoteći da se povuče, skamenjela se na pola puta, a rastvoreni prsti, na čijim je vršcima još zamiralo osjećanje toga strašnoga dodira, grčevito mu se iskrivili.

Polagano je privlačio tijelu u taj čas umrtvljenu desnicu, a srce mu je počelo ponovno strahovito kucati. Ova živa ljudska obraštena brada tako nisko pri zemlji nije mogla biti ni od koga drugog nego od vilenjaka, pećinskog duha, koji lomi rudarima dlijeta i ruši im na glavu hridine, kad god mu se prohtije.

— Izađi napolje, prije nego opalim — derao se lugar po drugi put. Matjej se spustio na sve četiri, pritisnuo glavu uz kamen, da ga ne pogodi sačma, i polagano se udaljivao od mjesta, gdje je osjetio patuljka.

Radije će se onda predati na milost i nemilost trojici lugara, nego da ostane ovdje s tim podzemnim čudovištem. Šta lugari ... Uzet će ti pušku, možda će te izlupati, možda će i sačmu opaliti u tebe. Ali uvijek znaš svoje: čovjek protiv čovjeka.

Ne ćeš susresti u tami strašnu čupavu bradu, ne će te progutati strašilo.

Čim je otpuzao deset pedalja, zabljesnulo je na ulazu. Zaista su opalili.

Hitac je udario u zemlju, većina sačme ostala je u raspršenoj kori, sipkoj i ponešto sličnoj zemlji, a samo poneka zrna, koja su udarila o tvrdi temelj, odbila su se od pećine i zazviždala kroz rov, skačući od kamena do kamena kao sitni konjići, dok nisu izgubila brzinu i popadala na zemlju kao koštice.

Matjej je ostao neranjen, ali strašna jeka, pritisnuta hridinama, gotovo mu probila sluh; časak je ležao kao omamljen, ništa nije čuo ni osjećao.

Tada mu na ruku stade bosa i otvrdnula ljudska noga.

Kako mu se vraćao sluh, razabirao je začas korake. Taj, koji je bio s njim, patuljak, koračao je prema izlazu rova, ne mareći za opasnost; voda mu je pljusnula pod nogom, kad je zagazio u lokvu.

— Šta li će im uraditi? — unatoč svemu strahu obuze Matjeja ljudska radoznalost. Trrres! ... povezlo se najednom kamenje naprijed. Nešto se srušilo, možda se sasula naslaga sa stropa. Pećina se potresla od udarca, a kao sitna tuča udarahu popratni kamenčići.

— Bože, on je zatrpao ulaz — preplaši se Matjej. Jer u taj čas, kad je prestala kamena paljba, iščeznu i pasje zavijanje i šum izvanjske kiše, a strašna tama zatvorila se u tišinu.

— Sad sam u grobu — spopade Matjeja drhtavica, i ledeni valovi groze obuzimahu mu tijelo od uda do uda sve do glave.

— Sveta Barbaro, moli za nas,
ne prepuštaj nas hridi na milost i nemilost,

izgovarao je dršćućim ustima staru rudarsku pjesmicu. Ali uzalud je mislio na drugu kiticu. Nikako mu nije mogla pasti na um, premetao je nesuvisle riječi kao crepovlje davno i u daljini razbitog lončića, trabunjao je, plakao, suze su mu kapale po licu jako i uzaludno, jer onaj, koji je ovdje bio s njim i tiho obilazio, nije dao ni glasa odgovora.

Vruća, koščata ruka uhvati Matjeja za rame. Htio ju je udariti cijevlju puške, koju je još i sad držao u ruci, ali prepao se takve drzovitosti. Duha ne možeš udariti, čitavo željezo sklizne kroza nj kao kroz dim, smiješno je udarati po zraku, samo ćeš još više razdražiti njegovu mržnju.

Pustio je dakle tu ruku i čekao, što će učiniti dalje. Pomicala mu se tiho od ramena niz ruku do lakta i zapešća. A kad ga je uhvatila za prste, nije ih lomila ni mučila, samo se lagano pomakla gore, tako da je Matjej morao ustati i stati na noge. Sada je spoznao, da patuljak ne će biti mnogo manji nego on, Matjej, i da je sve pričanje starih rudara, koji su se zaklinjali, da su vidjeli patuljke jedva pola metra visoke, gola laž.

Ruka se okrenula s nepoznatim tijelom tako, da je najednom vukla Matjeja dublje u tamu. Od časa do časa udario bi glavom ili ramenom o hridinu, natukao se, ali ipak se nije usudio odbaciti iz slobodne ruke cijev puške i sasvim se predati tami na milost i nemilost.

Poslije deset koračaja nije mogao drugačije. Turio je cijev za pas, oslobodio tako desnicu i pipao ovom slobodnom rukom po hridini pazeći, da se ne udari. Sasvim se dobro sjećao, kako su u subotu išli stalno u visinu i kako se gotovo do samog ulaza rudnički hodnik jako uzdizao. Sad je bilo sve drugačije. Išli su ravnim putem, osim nekoliko oštrih uglova, kojih se Matjej uzalud htio sjetiti, i samo su komadić puta postepeno silazili.

Matjej se putem polagano pribirao i pomalo, pomalahno tražio izgubljenu moć rasuđivanja. Nikad u životu nije vidio patuljka, ali pokojna majka, dao joj Bog rajsko naselje, vidjela je jednom sasvim sigurno bezglavog čovjeka, kad je noću krala župniku djetelinu. Bio bi je sasvim omamio i zaveo, ali je u pravi čas napravila znak križa. I gle, čudovište se rasplinulo, i Řezáčka je došla kući ne doživjevši nesreću.

Prekriži se uvijek pred zlim silama — govorila bi vazda Matjeju, a ove davno mrtve riječi ponovno su mu oživljavale u sjećanju, kad ga je ovaj tamni nevidljivko vukao kroz kamenite provalije.

Križić za križićem urezivao je uzalud noktom u čelo, a ruka ga nije napuštala. Kad god je htio stati, privukla ga jače, poticala je Matjeja na brži hod, nije trpjela zadržavanje. Pljuni triput pred sebe, da izgubi na te pravo zla sila, govorila bi isto tako pokojna majka, i Matjej je tiho pljuckao, i opet uzalud.

Začas je bio svladan od toga beskrajnog hodanja, koračao je zatvorenih očiju, samo po ustrajnosti tražeći rukom bokove hridine, i svi su mu mišići ustitrali. Noge ga nisu nosile, oči nisu gledale, sluh je otupio kao nož, kojim režeš kamen, i samo taj vrući dodir ruke držao ga malo pri svijesti.

Triput bi ga bio ubio, kad bi znao, da vruća ruka pripada čovjeku. Lubanju bi mu rasjekao kao onoj divljoj kuji, koja ga je ugrizla za list noge. Ali onaj, koji je odronio čitavu hridinu i prolazio sigurno kroz prevarnu tamu, nije mogao biti čovjek.

Od časa do časa čuo bi Matjej hujanje podzemnih voda, ali uvijek je ponovno shvatio, da mu taj potok teče kroz vlastite sljepočice, da je sâm zarobljen u duhu od jednoličnih voda, iz kojih nema bijega, i da samo uranja sve dublje i dublje u vlastitu smrt.

A zatim je samo spavao i u snu poslušno dizao noge i opipavao hridinu. Hiljade uzaludnih koračaja kroz dubljine, hiljade udaraca vlastitog srca, hiljadu puta ništa, čime se ništa ne krati i ništa ne produžuje.

A kad je već sasvim pao u bunar bezumnog tonjenja u san, potresla ga je ruka tako, da je morao otvoriti oči. Odmah se bar donekle probudio i osjetio struju hladnoga zraka, prožetu mirisom lipâ.

Zar su opet napolju? Ili zar ovako miriše smrt?

Pratilac je pošao još nekoliko koraka, i tama se prorijedila. I vani je bila noć, noć tankog predjutarnjeg prediva, noć s osvitom jutarnjih slutnja.

Matjej baci pogled na patuljka. Kriknuo je od iznenađenja. Bože, ta to je Janek Pudeš, luđak, koji je pred dvije godine pobjegao pred ljudima u podzemlje.

— Janek! — zagrli ga široko rukama i poljubi ga u sijedu bradu. Luđaku se obasjalo lice smiješkom, izvukao je iz džepa okarinu i zasvirao nekoliko besmislenih tonova. Zatim pokaza rukom pred sebe. Kocanda je ležala nedaleko, iza ove brezove šumice u dolini prsta mezimca. Nikada ne bi Matjeju palo na um, da se i na ovom mjestu može izaći iz zemlje.

— Kako da mu se odužim? — razmišljao je brzo i tražio po džepovima. Naišao je na onu srebrnu forintu, o kojoj je razmišljao u podzemlju »Ane Marije«. Čitave nedjelje nije je promijenio.

Dade je ludi, a Janek Pudeš odmjeri na dlanu težinu novca. Zatim zagrize u nj, s odvratnošću iskrivi lice i vrati ga brzo Matjeju.

— Što da ti dam, Jenjiček, čovječe zlatni?

I uze s glave šešir, zelen, svečan, i stavi ga na ludinu glavu. Janek ga skinu, pažljivo promotri i zatim, možda primamljen toplinom, koju je šešir sačuvao još s Matjejeve glave, vrati ga na glavu. Dok bi nabrojio pet, izgubio se opet u pe-

čini. Matjeju se činilo, da luda usput fićuka. Nasmijao se pun sreće i odjurio trkom u Kocandu.

Pepina još nije spavala, premda se primicalo jutro.

— Gdje si bio tako dugo?

— Zašto još ne spavaš? — odgovorio joj je pitanjem.

Pritisla je uza nj trbuh, pun ugodne toline, i šaptala:

— Ne mogu... čitavu noć me mali tuče...

Još više se priljubila uz Matjeja, stavila mu ruku pod glavu i lagano ga poljubila u kosu. Kad netko tresnu o prozor. Matjej skoči iz kreveta:

— Šta se to događa?

Bili su to lugari. Protrnuli su, kad su ga vidjeli na vratima svučena.

— Bagro lugarska, zar mi ni noću ne dajete mira? — viknu na njih i zalupi vratima ostavljajući ih zapanjene na pragu.

Glava XIV.

ZNAK DJEVICE

Dobrom polovinom odigrava se na rukapánjskom sajmu i poglavito pred dućančićem planetara, koji čita prošlost i budućnost. No nije izostavljeno ni podne, kad je odjednom dojurila oluja.

Koliko puta je pokušao zatvoriti oči u tih pet noći poslije nedjeljnoga jutra, koliko puta je uzalud mamio san hinjenjem! Bdjenje se prilijepilo uza nj kao bodljikavi čičak, nije ga mogao stresti na sebe, nije se mogao rastaviti od njega, bio je njim i u njega začaran bez opoziva.

Koliko može biti sati?

Jednom se već javio kokot. Ali kao da se preplašio, da još nije nastupilo njegovo vrijeme, prekinuo je pjevanje u polovini, zamucao i opet uronio u noćnu tišinu i šutnju. Václav Trantinec, kao i sluge njegova oca, spavao je na slamnom ležaju u staji kod konjâ, čuvan od kobile Mande; ona bi od časa do časa zafrkala nozdrvama iza sna, okrenula glavu na drugu stranu i zagrebla kopitom po podstrtoj slami.

Dolazio je kući kasno poslije pola noći, nitko ga nije iščekivao i nadzirao, preskakivao je nisku ogradu između vrta i gumna, šuljao se u staju, da se sluge ne probude, lagano se spuštao na slamu, i premda je bio smrtno umoran, buljio je očima u noć i u strop i osjećao, kako nešto u njemu gori. Neko vrijeme bi to samo teško, zagušljivo tinjalo, a onda bi skočili plamenovi i svom bi se snagom razbuktio požar, poslije čega bi opet frcale samo varnice, jedna za drugom, bez prestanka, užareni plamečci u očima, u glavi, po čitavom tijelu.

Pet noći.

Prve noći nije došao kući lutajući kraj rijeke, po livadama, među vrbicima i na rubu smrekovih šuma. Kuda ću onamo, mislio je u sebi, bičem će me istjerati. No kad je u ponedjeljak svanulo, čim se raspjevale ptice i pijevci poustajali s radnom družinom, otrčao je kući, na Trantinčevo imanje, umio se na bunaru, uzeo kosu tolju i stao u red kosaca. Dobio je svoj lončić mlijeka, komad kruha, naklepao tanahno kosu i čitav je dan, korak po korak, kosio na Naplavi pšenicu.

Anča, vjerna vezačica snopova, išla je za njim i sabirala u naručje, što je Václav pokosio. Čitav dan nisu progovorili ni riječi. Stari Trantinec nije došao na polje. Nadzirao je momke, koji su vozili žito sa zářičkog polja.

Naveče su išli kući u jednoj skupini, ženske su pjevale popijevku, a momci su pričali novosti, koje su čuli od drvara.

— Ne će ostati tako. Sad je to već sigurno.

— Nešto će se, kažu, zakuhati.

Kako mu se njihala kosa na ramenu, sjetio se dragunske sablje. Zar ću ja opet obući plavi carski kaput s ovčjim krznom, zar ću opet nositi karabinku? Možda bi to bilo i bolje nego ovaj život. Ustaješ i liježeš s drugovima, ništa te ne muči, očešeš konja, pregledaš kopita i potkove i ujutro poletiš preko polja, preko međa i putova, čak... Zadrhtao je od zlokobne misli. Zar bi on htio umrijeti? Ne bi, ne bi, ne bi. Živjeti bi htio, do bijesa, i radovati se!

Oprao se, otjerao s tijela prašinu i umor od dnevnoga rada i pošao zatim leći u vrt. Ali neka čudna misao nije mu dala ležati, začas je ustao i lunjao među vrtovima, livadama i šumama. Kad je stao, bio je na onom subotnom mjestu.

Kao da još nije imala vremena da ustane, ležala je među vrbljem povaljena trava, vjerno čuvajući otisak njezina tijela. Legao je u taj trag i promatrao nebo. Zvijezde su tonule u san i svaki čas je pokoja pala s nebeskog ležaja, kao da komu daje tajan znak.

Blizi i daleki koraci šuštali su kroz travu, svjetlašca kukaca, koji su ustajali na ljubakanje, zeleno su svjetlucala kroz tamu, nad mirnom površinom rijeke skoknule bi kadikad nemirne ribe.

Najednom je stajala pred njim. Ništa nije rekla, kleklа je na koljena i rukama mu stisnula glavu.

— Zašto si amo došla?

— Zar ja to znam?

Nisu to znali ni jedno ni drugo, bacili se u zagrljaj i u isto vrijeme saopćili jedno drugómu bolnu radost i radosnu tugu, tiho i strastveno.

— Pa makar me kod kuće i ubili... — nije izrekla do kraja jedinu rečenicu, koju je izustila. Václav je nije pitao, nije znao, što da pita.

Cvrčci su već davno utihnuli, i noćobdijin broj trubljenja, koje je dopiralo amo sa Zářičija, bio je čudnovato kratak, kad su konačno ostali ležati u travi jedno uz drugo, čeprkajući polagano raširenim prstima po vlatima i mahovini, kao da je tko od njih izgubio biser.

— Zar već ne moraš ići?

Odmahnula je glavom, kao da više do smrti ne mora nikamo, i stavila ruku na njegove oči i kažiprstom i prstenjakom pritvorila mu vjeđe, kao da ih hoće zadržati da spavaju. Ali on nije mislio na spavanje, nego je začas skinuo njezinu ruku i vratio se onamo, gdje su počinjali, kad je još bila puna straha.

Tek neposredno prije izlaska sunca popravila je izgužvanu haljinu, potrčala je par koraka na Vydrůvku i umila dlanom lice, da odagna drijemež. I Václav se zaželio vode, skinuo odjeću i košulju i skočio u duboku vodu. Dok se okupao, ona je već nestala.

U sedam sati stajala je iza njega na pšeničnoj njivi skupljajući rukoveti.

— Djevojko, ti goriš odmah ujutro! — smijahu se iskusne žene, koje su s njom išle u istom redu, a Ančka je navlačila rubac sve jače na oči, bezazleno se nadajući, da će sakriti čitavo područje stida na obrazima.

I opet nisu čitav dan ni riječi progovorili. O podne došao je gazda, pozvao Ančku i rekao joj, da sutra više ne treba doći. Nije odgovorila ništa, oborila je glavu i vratila se snopovima.

— Poći ćeš na Mlinsku voziti žito! — rekao je Václavu misleći budalasto, da će ih rastaviti. I odvezao se Václav na Mlinsku, u osam i po se vratio, a sat kasnije čekao je na njihovu mjestu. Bila je ovdje prije nego on, rukom mu je pogladila brazdu na licu, kao da ju je tek sada primijetila, i sama od sebe rekla:

— Nije to važno!

Do osvita nije bilo ništa važno. Ali poslije svakog jela bili su sve gladniji i gladniji, a u srijedu se rastavljenim zaljubljenicima činilo, da ne će čitav dan izdržati jedno bez drugoga. Vučeni od iste sile oboje se stalno vraćahu na ono mjesto, gdje su nešto ubili, i njihove jednom povezane ruke nije bilo moguće rastaviti.

A danas je dakle petak.

Ipak eto sviće, i pijevci se više ne susprežu. Lagana kolica trgovčića, koji se skupljaju za današnji sajam, štropoću kroz prašinu ulice, kotlarska čeljad, navikla na viku, dere se i galami od kola do kola, izvanjski licitari se žure, da uhvate povoljna mjesta, cigančad se krišom baca na kruške uz put i trpa u džepove ilinjače, netko od ukućana ih psuje, tako da njegova vika prodire kroz zalupljene prozore, konji u staji su nemirni i grizu drvo.

— Odvest ćeš se u Nedoseke, imamo ondje kod mlinara posije.

— Hoću. Po podne. Ujutro idem na sajam.

Stari ne rekne ništa, okrene se i nestane u hodniku. Majčica Trantincová iznese na dvorište velik lonac kave i komad kruha.

— Trebao bi taticu moliti za oproštenje, jer ovo ovako nije dobro.

— A zašto bi? Ja ga nisam tukao!

Sva se zgurila pri ovoj prividnoj neprijaznosti sina, u zbunjenosti zovnu kokoši, a kad su one dotrčale, željne jutarnjeg zalogaja, bez uzroka ih je opet rastjerala metlom.

— Sasvim sam nesretna — rekla je još odnoseći prazan lonac i pobjegla je u kuhinju bojeći se, da ne upita zašto.

Nije se žurio. Prije nego se otac izvezao iz dvorišta, otišao je u sobu po svečano odijelo, dugo ga čistio četkom gladeći njegovo crno sukno kao konjsko pleće. Zatim je izašao u vrt, da pregleda kruške, fićuknuo je golubovima, te su doletjeli k njegovim dlanovima, a u osam je izašao u gradić, na trg sv. Barbare.

Trgovci, neraspoloženi na strane trgovčiće, prodavahu zjake na vratima dućana, sa sela su dolazile skupine žena, željne da jeftino kupe, seljaci su promatrali kose, ispitujući palcem, kakav će zvuk dati oštrica, ako udare o nju, izvikivači nuđahu brusove i čudotvorne vodice, poslastičari su rezali na bijelim panjićima med, pomiješan s bademom i vikali na turski način:

— Halva, halva, meed, meed!

kapari ispitivahu na vlastitim glavama svu silu šarenih kapa

s velikim štitnicima, a među svim tim trčkarahu guske, kao da su navlaš zalutale na tako neobična mjesta.

Zakutni poslastičari iz okolnih gradova i gradića poput velikih, zamaštenih bumbara stavljahu na daske poslastice, stare i izvjetrene od brojnih sličnih izlaganja, a rukapánjska se prašina samo pridružila brojnim prašinama s drugih strana. Dječacima, pčelama i osama to nije smetalo. Pčele i ose su toga izuzetnog dana napustile cvijeće, da se sastanu pri zajedničkoj krađi nad dućanskim medenjacima, a dječaci, uzbuđeno sišući palce, jer je samo ova poslastica besplatna, zaviđahu kukcima, što imaju sitna tijela i okretna krila, koja im na tako udoban način pomažu pri krađi.

Babe s krastavcima uranjaju ruke u bureta s rasolom i kiselim krastavcima i vade na svijetlo božje mokre pokojnike, dva za četiri novčića, tri za četiri novčića, kako koji; ukiseljeni kopar vuče im se među prstima, a iz rasola se diže kiselo nagnjili vonj, koji nadražuje sluznice u ustima na slinu. Tko je od dječaka kupio krastavaca, mogao se po volji napiti ove tekućine za čišćenje probave. O, kakvo li je uživanje, puštati taj nektar u grlo preko tvrdog šećernog prutića, turenog među desni, miješati okus s okusom, dok trbuh ne zaboli, zamijeniti na dan tako značajnog praznika neizražajan okus običnih seoskih jela od krumpira, brašna i mlijeka za gadarije s oštrim okusom iz zdjela, bureta, košarica i dasaka zadimljenih trgovaca, odurnih baba i drugih stranih vikača!

Na konjskom trgu podrigivaše kljusad, razdražena na jedan dan arsenikom, a konjski trgovci uzalud traže seljaka budalu, koji to ne bi prepoznao.

— Kupuješ li konje? — zaustavi Václava Vojtjeh Pučálka, koji je baš jučer razdijelio svu pšenicu s njive od pet jutara.

— Ni govora! Samo tako promatram.

Pučálka skine crni velurni šešir, obriše s njega znoj crvenom maramicom i odmah se otputi dalje pružajući Václavu ruku.

— I zapamti: ako te tata istjera, uzet ću te za ekonoma.

Izgovorio je to svečano, ispunjen najboljom namjerom, a njegove se riječi završile u lupi kotlova. Kotlari su u njih udarali, da namame kupce.

— Istjerao ili ne! Ja se, Vojtješe, ne dam!

Pučálka, koji se u mladosti dao, kimnuo je glavom, izgubio veselo raspoloženje, i kao da je opet imao u glavi onu davnu, izgubljenu dasku, odlazio je smrknut i smalaksao.

— Hoće li doći ili ne će? — razmišljao je Václav. Ruke je turio u džepove i gležnjem desne ruke očešao se o grube bridove srebrnih dvokrunki. Onih, koje u nedjelju nije htio primiti gospodin župnik Volman. Šta ću joj kupiti, ako dođe? Crvenu maramu umjesto oglašivanja. Bluzicu? Ili marcipan? Samo mu je to crvenilo ostalo u očima, kad je na nju mislio. Tražio ju je među tucetima marama, ispitivao korak djevojaka, kojima nije vidio u lice, stalno iznova zavaravan. Sad je ovdje tražim, a kad je sretnem, stidjet ću se. A zašto? Zbog sebe? Zbog nje? Svi su ljudi jednaki. Drvarska djevojka je kao i seoska. Neka priča i posljednji rukapánjski jezik, da sam kupio maramu drvarskoj kćeri.

— Tratata, tratata, tramtarata,

tratata, tratata, tramtada ... odjeknu u kablu barborskoga trga policijski bubanj. Ignac Pazdušek s koricama mača o boku (nitko drugi osim njega nije znao, da u njima strši samo ostatak odbijene čelične sablje, pošto je ovo krasno oružje uništio u nedjelju načelnik) zakorači nasred trga i žestoko udaraše o teleću kožu, osvajajući tako pažnju.

Kapar Stýblo, sada vršilac dužnosti načelnika, poslao ga je ovamo s ovim rješenjem: Svima susjedima domaćima i vanjskim, zastupajući načelnika Františka Buzka, daje na znanje prvi vijećnik i majstor kaparski Stýblo, da pošteni ljudi dobro pripaze na svoje džepove, a i lisnice, jer bi im džepari i strani kradljivci mogli pokrasti novce.

— Tratata, tratata, bum!

Kapar se šetao u blizini, s kariranom kapom na glavi i u lakoj bluzi, zadjenuvši palce za naramenice, i dobro je pazio, izgovara li Pazdušek razgovijetno, kako treba: *Prvi vijećnik i majstor kaparski Stýblo.* — Nije bio zadovoljan Pazduškovim brzim i nejasnim izgovaranjem i čini se, da je htio potrčati za njim, da ga pošteno izgrdi. Ali u taj čas projuri po slobodnom dijelu trga doktor Rozum sa svojom škrebetaljkom, i kaparova se srdžba odmah prebaci na tu stranu.

— To naša stranka ne može podnijeti! — viknu glasno, zaprijeti šakom za automobilom i odjuri u svoj dućančić.

Trg je već bio do polovice pun, a kroz svih pet ulica, koje su amo vodile s pet rukapánjskih strana, dolazili su sve novi i novi kupci.

— Najglavnije je biti na oku — hvalio se platnar, koji se smjestio s obiljem turskih marama pri samom ušću Carske ulice, na sjecištu desetero mirisa, koje je amo donosio zapadni

vjetar. Nije imao dovoljno glasa, da namami kupce. Naručio je zato Marženu Mrvíkovu, ženu odbjeglog luđaka Janka Pudeša, da bude kod njega kao prodavačica. Maržena, sretna zbog prilike, koja će joj donijeti par novčića u prazan džep, izvikivala je svom snagom. Ali sasvim bez uspjeha. Žene iz Kocande nisu joj mogle zaboraviti Janka Pudeša.

— Takva drolja razvratna! Čestitog čovjeka stjerala u ludilo.

— Bludnica!

— Tko bi nosio ovakvu maramu. Gadilo bi mi se, da je svežem oko vrata!

Platnar nije ništa znao, bio je zadovoljan, što mu je slučaj doveo u dućan tako obilato rječitu ženu. A dotle su iz struje ljudi prilazile rudarske žene, jedna po jedna, i čvrsto stezale oko platnarova dućančića sve uži krug. Čiko je mislio, da su to sramežljivi kupci, te je mahao prema njima rukama, širio prste, kao da bi među njima htio dočarati kupce, pa kad ni tako nije postigao, da već jednom počnu kupovati, proklinjao je u duhu petak, nesretan dan.

Anćka se ipak probila kroz krug i stala blizu šatora. Ona turska marama sviđala joj se, crvena, plava, smeđa i crna, s bogatim cvjetovima, srcima i ukrasima u obliku slova S. Kad bi samo otišle ove rudarske žene, odmah bi skočila do dućančića. Ali šutljivo, namrgođeno društvo stajalo je i dalje na mjestu, a Venzarka, koja je bila sestrična pokojne Mrvíkove, pa prema tome kakva takva tetka Jankova, tiho je, ali uporno uckala žene.

A šta bih se bojala! Ne ću valjda ovdje vječito stajati! Ta ne će me rudarske žene izgristi! I Anćka potrča prema dućančiću, uze maramu u ruke i sva crvena u licu progovori Marženi Mrvíkovoj:

— Uzet ću ovu crvenu, Marženo! Ali da se ne moram cjenjkati!

Tako ju je zatekao Václav, kojega je privukao krug ženâ. Obišao ga je radoznao i opazio ju je u samom središtu kružnice. Gurnuo je jednu rudarsku ženu, došao do Anćke i primio je za lakat, da je malo preplaši.

— Koja ti se od njih sviđa?

Kao da ju je nešto ujelo u lakat, trgla se rukom i tijelom.

— Šta radiš tu? Odlazi!

Odjednom je bila puna straha, što se s njim srela po bijelom danu.

— A zašto? Ovu maramu ću ti ja kupiti!

I baci na dasku prvu dvokrunku.

— Vratite od forinte ostatak! — viknu Maržena platnaru, radosna, što je netko probio baksuzni bedem, i triput pljunu u dvokrunku. Ali rudarske žene, koje su vrebale, opkoliše Anćku i Václava.

— Od ovakve drolje kupuješ maramu?

Jedna od njih pograbi maramu, zgužva je ljutito objema rukama i baci je kao grudu snijega pod daske dućana.

— Mogu kupovati, gdje hoću, zar ne?

Od čuđenja iskolačiše oči. Kako to, da im se odupria? I odmah su našle za se razlog u tom seoskom momku, koji je uz nju stajao.

— A šta ti... za kratko ćeš vrijeme biti kao Maržena!

— Seoski momak joj kupuje maramu. A zašto, no, zašto?

Ostavila je maramu, uhvatila Václava za ruku i svom snagom probila krug.

— Idimo odavde! Idimo odavde!

Platnar se umiješa među žene:

— Gospice, gospice, posao mi kvarite. Šta sam zaboga uradio?

I tada navališe na nj jače nego ose na turski med i žalcima jezikâ počeše upoprijeko pričati historiju ove bludničke kuje.

— Tornjaj se od mojega dućana! — vikao je platnar na Marženku, blijedu i uzdrhtalu. Pograbila je obadvjema rukama krajnju dasku, kao da su je one silom htjele otjerati, ščepala je prstima i noktima i govorila samo jedno:

— Platite mi... platite... platite!

— Droljo razvratna, flundro, bludnice!... — I udarale su je šakama, maramu joj zbacile s glave i same izvršavale platnarovu presudu. Kako su je gurkale, srušio se čitav dućančić. Rudarske su žene gazile po maramama, pa kako je koja od časa do časa udarila nogom o Marženin list, podigla bi šiljkom cipele i šarenu maramu. Šarenilo boja vijorilo se zrakom, platnena vijavica nagonila je ljudima smiješak na kutove usana i na kraju je to bio tako veseo prizor, da su sajamski trgovci otrčali od svojih dućančića ostavljajući ih na milost i nemilost kradljivcima, seljaci su digli ruke od džepova, a žene prestale paziti na svoje velike džepove i taške, da bi se mogle dosita nasmijati i udarati se po bedrima.

Anćka i Václav bjezahu kao džepari, a sramota im je kao policajac bila neprestano za petama. Tek su se na drugom kraju trga zaustavili i pribirali daha.

— Zašto si prišao k meni? Sad to čitav gradić zna!

— Ako zna, neka zna!

— Kakve li sramote!... Prstom će pokazivati.
Pogladio ju je po kosi, koja joj je ispala iz zgužvane marame. Neka samo gledaju! Gladim je, da vide, da je ovo moja djevojka. Neka o tom pričaju vrapci! Zar je to sada važno?
— Uzalud ćemo tako upropastiti sami sebi život.
— Upropastiti? Ne ću! Razumiješ li, ne ću ništa upropastiti!
Primirio ju je bar malo ovom sigurnošću. Bože, gdje sam je pribrao?
Promukla stara papiga ispusti kikirikijev orasčić i kljucnuvši planetara u ruku viknu zaljubljenicima:
— Dođi, djevojko, po sreću! Dođi k Lori, dođi!
Dugokosi planetar s naušnicom u uhu raširi obje ruke:
— Izvolite pristupiti bliže, gospođice!... Prošlost, budućnost, sve vam otkrivam! — I zabubnja prstima po opni duge čaše, te bijeli i crni đavolak s mjehurićem kraj glave napustiše površinu vode i potjerani stisnutim mjehurom pojuriše prema dnu čudesne posude, a oboje zaljubljenika, možda zato, što je njihova budućnost bila tako tamna, na trenutak se pokolebaše.
— Ništa nije tamno, da ne bi bilo jasno, ako posjetite moj astrološko-horoskopski zavod. Sve kao na dlanu otkrivaju vam nebeski znakovi. Tko je rođen u znaku ovna, taj se ogledava za lijepom djevojkom, a tko u znaku bika, i njega ista sudbina čeka. Koja je rođena u znaku raka, ta će dobiti muža pijanca, a kada se opije, tad će je on dvaput na dan počupati. A komu je na planeti lav, tomu je krv vruća, a koja ima u znaku djevicu, neka zvoni mrtvačkim zvonom svome djevičanstvu, a tko je rođen u znaku vage, doživjet će nesreću s nogama!
Čiko je usto vrtio čarobno kolo, islikano tajanstvenim znakovima zodijaka i nogama noćnih leptira, a papiga je sjekla pandžom zrak nakostriješivši perje.
— A kad si se rodila?
— Trećega rujna...
Staračac zaustavi krug, naravna bijelu papirnu ručicu na početak rujna i pokaza štapićem na znak djevice.
— Lorinko, brzo jednu djevicu! — Papiga začeprka svinutim kljunom među šarenim listovnim omotima, poslije kratkog, naučenog oklijevanja izvuče jedan i starac ga pokaza neispisanom stranom Ančki i Václavu, a zatim ga stavi nekamo u skrovište čarobnoga vodenog valjka. Đavolčići putovahu naizmjence dolje i gore, jer je trebalo proći nešto vremena, dok iskoči nevidljivo pismo, kojim je omot ispisan.

— Eto, sam je Lucifer potvrdio, da je tako i nikako drugačije, a ja dobivam četiri novčića i Lorinka isto tako četiri, za duhan.
Izvuče omot i, primajući jednom rukom novac od Václava, pruži papir Ančki.
— Sve, što piše unutra i odozgo, zbit će se do posljednjeg slova!
Ančka podiže oči prema pismu.

ŽURI SE SA SVADBOM,
DA JE KRSTITKE NE PRETEKNU!

Naglo gurnu papirić pod pregaču i čitava porumenje od stida.
On joj htjede uzeti papirić iz ruke.
— Pokaži!
— Pusti, Václave!
Malo joj je izvinuo prste, istrgao ceduljicu i pročitao tekst. Sam je malo porumenio. Ančka pobježe od dućančića i odjednom je obuze tuga.
— Valjda ne vjeruješ u to?
Šutjela je.
— Pa ako bi i bila istina... — htio ju je utješiti.
— Isuse i Marijo, mamica! — I skoknu za dućančić, da se sakrije staroj Karasovoj. Zaista ih nije vidjela te je prošla mimo. Ančka se istrgla Václavu iz ruke, pobjegla je bez oproštaja i pridružila se Karaski.
Dugo je za njom gledao, kako ide, okretna u bokovima, i sjetio se pritom Mande. Kad su zašle u hrpu ljudi, vratio se u Záříči.
Primicalo se jedanaest sati, a nebo je prijetilo olujom.
— Gdje je tata? — pitao je Trantinku.
— Dovezao je nešto prije deset raž i otišao na vašar.
Trantinka se žurila iz kuhinje, kao da se bojala vlastitog sina.
Zakrčio joj put i naglo je zapitao:
— A šta vi imate protiv Ančke?
— Ja? — prepala se majka — ta ja ništa. — I žurno ga gurala rukom s vrata.
— Moram dati prascima, rokću od glada.
Obadvjema rukama uhvatio ju je za laktove, gledao joj u oči i sav se smekšao.

— Kad biste vi, mamičice draga, bili uza me... — I tada se postidio zbog svoje mekoće i bez riječi je pustio kroz vrata. Provukla se kao preplašena kokoš.

— Šta bih ja, slaba žena...

O podne došao je gazda sa sajma. Oblaci su se već valjali nad čitavim Rukapánjem, a rudnički dimnjak »Ane Marije« derao im je plašt.

— Još su ondje ostala jedna kola. Na zářičkim njivama. Upregni konje, idemo onamo.

U napetoj tišini štropoću kola, konj i kobila jure kasom, kolne ljestve potresaju lance, kojima su povezane.

— Brže! — viknu stari, pošto su ostavili za sobom Zářičí. Lagano udari bičem po konjskim leđima, konj podiže glavu, a Manda uspravi vitki vrat. Ali staromu je to bilo malo, istrgao je sinu bič iz ruke i žestoko raspalio po konjima, da su zarzali od bolnog zaprepaštenja. Letjeli su kao strijele.

Ušli su s kolima na njivu i zamalo su srušili mostić.

— Ti ravnaj, a ja ću tovariti.

Stari je zabo vile u prvi snop, da je slama zapucketala, i žestoko je bacao snop za snopom u Václavovo naručje. Slama mu je stenjala pod šiljcima vila. Za pola sata natovarili su kola do vrha. Povrh gornjih snopova postaviše ljemez, a Václav se čitavom težinom tijela objesio o lanac i karika za karikom spuštala ga dolje. I još više! Ruke staroga pograbiše željezne krugove, dva muška tijela ostala su trenutak u zraku, a onda se obojica dočekaše na raskrečene noge i svijajući se od naprezanja u bedrima i ramenima pritegoše lanac kao žicu.

Na cesti se u kružnom vrtlogu podigao oblak prašine, u šumicu je udario žut jezik munje. i prve kapi požudno nasrnuše na osušeno strnište dugim jezičcima vode. Stari pograbi uzde, nemilosrdno udari konje (to nije nikada bio njegov običaj), a Václav svom snagom podstavi desno rame pod stražnju lijevu lijevču. Kola, zasječena težinom tereta u meku oranicu, krenuše i polagano, naplatak za naplatkom, odlažahu s polja. Drvo kola škripaše od tereta. Kiša je šuštala po suhim vlatima, prodirući u nutrinu snopova, konjska dlaka se smočila, košulje se priljubile uz tijela.

— Proklet posao! — kleo je stari Trantinec. Prašina, pretvorena u blato, izmicala mu pod nogama, po licu mu je tekla kiša, osoljena znojem. A kad su naletjeli na mostić. smrekove oblice nisu mogle podnijeti težinu. Jedno od poprečnih brvana puklo je pod kotačem.

— Svinjo svinjska! — grdio je Trantinec neživo drvo i od bijesa udarao bičem o zemlju. Kola su izgubila ravnotežu, lijevi zadnji kotač nad puknutim drvom počeo je propadati u jarak.

— Past će!

Václav se raskoračio i odupro o uske strane jarka, umetnuo među leđa dvije prečage i pokušao svom snagom održati ravnotežu. Možda se još dalo spasiti. Trantinec okrenu bič i drvom bičalja opali konja, da mu je na mokroj koži iskočila brazda, i konji upriješe sa sve četiri. Ljudska i životinjska tjelesa bila su napeta kao lukovi prije odapinjanja. Uzalud. Konji nisu mogli povući kola, konj je čak prekinuo štranjgu. Pokušali su svezati pokislo uže velikim uzlom, ali konoplja, napivši se kiše, sklizala se u rukama.

— Ispregnite konje, povući će ih sa sobom! — viknu Václav ocu. Kobila se počela plašiti, poskakivala je stražnjim dijelom, preplašena od bliskanja, rzala je i trzala žvale.

— Ispregnite!

Mandi je već prskala s gubice pjena. Zamahnula je zadnjim kopitom na Trantinca, kad je posegao za ždrepčanikom, tresla se u bokovima i pokušala žestokim propinjanjem na stražnje noge otkinuti lanac od ruda. Konj se dao mirno otpregnuti, otišao je podalje od kola i počeo pasti travu ne obazirući se na kišu. Trantinec izvadi škljocu, prereže Mandi štranjgu, i slobodna kobila jurne na cestu. Nije bilo vremena da je hvataju. Sama će se začas opametiti. Stari se vratio nesretnom zadnjem kotaču, gdje je Václav, rumen od težine tereta, držao kola na leđima. Seljak priđe sasvim blizu do njega i dune mu u lice iz neposredne blizine:

— Eto vidiš, bekrijo... zbog jedne drolje ovako... Morao si bludnici kupovati tursku maramu!

Teret je već mladomu lomio leđa, oči su mu iskakivale iz očnica.

— Kakva bludnica! Vaša snaha, zapamtite! — Jedva je to izrekao. Bijesni drhtaj preskoči iz Trantinčeve desnice u jači kraj biča. Potresao je ovom crnom izlizanom trskovačom upravo pred Václavovim očima. Bio je dovoljan jedan pokret ruke. Istrgao je ocu bič i bacio ga daleko u polje. Na trenutak je napustio tovar. Uto se kola potresla u bokovima, drvo mostića je sasvim propalo i težak teret snopova polagano je padao u stranu.

Samo je malo odskočio, inače bi ga bilo sasvim poklopilo. Napeti lanac puknuo je kao guslačeva struna, drvo ljemeza je odskočilo i čitavo brdo snopova prevrnulo se u blato. Od udarca je puklo rudo i stršilo je uvis u kišu kao noga konjske mrcine.

Sve se među njima rasulo ovim prevrnutim kolima. Iz prezrelih klasova iskočilo je pri padu zrnje i palo u prašinu ceste, a Trantinčeve cipele gazile su po njemu i zabijale ga, gdje mu nije mjesto.

— To je dakle kraj, razumiješ li?

Kako ne bi razumio! Obojicu je jednako bijesno udarao pljusak, koji zasljepljuje oči.

Glava XV.

JADNI CRVENDAĆ

u kojoj se osim s Františkom Buzkom, Matjejem Řezáčem i gospodinom savjetnikom susrećemo i s ludim Jankom Pudešem, drugom olujom i zlatnim satom, koji je gospodin savjetnik poklonio Matjeju, ali ne kao nagradu za spasavanje.

Matjej Řezáč se upravo prao pod pumpom, kada je do njega došao Ignac Pazdušek. Prošla su dva i po sata po podne, poslije ječerašnje oluje nadošla je nova sparina, i činilo se, da će se i subota završiti srpanjskom grmljavinom.

— Eto, Matjeju, načelnik bi te nešto trebao.

— Za načelnika sve — reče Matjej brišući se u košulju, koja će se na tijelu i onako osušiti, i gacaše po blatu, koje je sam napravio oko pumpe preobilnom vodom.

— Ali kad se... to nekako ne smije... — šapnu načelnikov povjerenik.

Matjej dakle priđe sasvim blizu Pazdušku.

— Treba li zeca?

— Ni govora, šta bi bolestan čovjek radio sa zecom?

I Matjeju je bilo poznato, da načelnik nije već čitavu sedmicu ustao na noge. Šta onda?

— Tužno mu je. Kad bi ti imao u krletki kakvu pticu pjevicu... — šaptao je Pazdušek i gledao u Řezáčeve prozore, ne visi li ondje kakva krletka s pticom.

— Hm, pjevicu. Da načelniku ne bude tužno. Dobro. Donijet ću.

Pazdušek se žurio s Kocande na Perlov, radostan, što je tako dobro obavio zadatak. Matjej je otišao u sušu, uzeo malu

klopku od žice i mekane tkanine, kakva se postavlja na crvendaće, orezao komad kruha, da se okrijepi, i pohitao u šumu. Dok se žurio livadama, zeleni skakavci skakutahu s puta. Nekoliko ih je nahvatao u kutiju od šibica. Crvendaći idu na njih kao ludi.

Na krčevinama bila je strahovita sparina. Izmamila je sve šumske zmije na kamenite, suncem užarene stijene kraj breza. Samo je bijelo treperenje kupusovih bijelaca nad ljubičastim glavicama čička oživljavalo mrtvu krčevinu. Leptiri su prelijetali s cvijeta na cvijet i onda sjedali na tvrd, blatan rub kravljih stopa, u kojima se zadržavala voda od jučerašnje kiše. Spuštali su rilca na površinu vode. No fina sisala nisu mogla probiti duginu površinu lokvica. Zemna masnoća, koja je izbijala iz ilovače i trule zemlje, nije im dopuštala da se napiju. I tako su žedni leptiri pijano teturali nad plavoljubičastim čičkovim cvjetovima treperеći kao vječno nemirno lišće jasike, okrenuto bijelom stranom prema našim očima.

Matjej Řezáč odabra travom obraslo mjesto na rubu krčevine, kamo su još smreke bacale kratku sjenu, izvuče iz džepa skakavca, pribadačom zabode zeleno tijelo uz drveni kolčić, koji je odreskom kvržice pridržavao napetu mrežicu, i postavivši klopku leže u mahovinu. Čim dođe crvendać i skoči za skakavcem, kolčić se pomakne i oslobodi mrežicu. Pero je izbaci, preklopi platno na tijelo ptice i crvendać ostane u klopki.

Časak je ležao i promatrao nebo. Oluja je prijetila da će izbiti svaki čas.

— Ah šta, malo vode — tješio je sam sebe — ta radi se o načelnikovu veselju. — I odlučivši, da će ostati do posljednjeg časa prije kiše, otkinu vlat trave, griskaše je u zubima i sagnut pod niskim granama promatraše svoju mrežicu. Ptice su se sakrile pred sparinom u gušticima šumskog hlada. Ali možda će dati Bog, pa će koja od njih vidjeti i s drva plijen, koji će pobuditi apetit, te ipak ne će odoljeti.

Posrećilo se. Za časak skoči s grane na granu smeđa pjevačica, zacvrkuće, obleti krilima uski krug, spusti se prema zemlji i opet nestane u smrekovoj šumi.

— Sline joj se skupljaju — nasmija se Matjej u šaku. — No hajde dođi, ne će ti biti loše, mislio je, načelnik Buzek je ipak pristojan čovjek.

Poslije trećega kruga crvendać je bio kod same mreže. Kljucnuo je po zelenoj glavici, odgrizao zalogaj, progutao ga i namamljen kljucnuo po drugi put vrškom kljuna u skakavčevo tijelo. Kolčić se pomakao, mrežica se poklopila i jedno

krilce, obojeno kao crvena ilovača, zapelo je, razvučeno pod žicom. Tijelo je udaralo u bijelo platno. Uski bijeli grob nije ga puštao.

Matjej skoči k mrežici, izvuče ptičicu, stavi je u papirnu vrećicu, kojoj je probio noktom rupicu za uzduh, i uputi se prema Rukapánju.

Olujni oblak, koji je dolazio sa zapada, imao je duguljast oblik zmaja.

Dok se Matjej žurio mimo kamenih grebena, začu čudnovate zvukove. Ti-ti-ti ta-ta, pištalo je krčevinom, a zmije na kamenju podizale su glave. Sakrio se među mladim brezama i pogledao onamo, odakle je dolazilo sviranje.

Na granitnoj hridini, odlomljenoj u pradavno doba u oštar greben, sjedio je ludi Janek Pudeš, koji je u ponedjeljak ujutro izveo Matjeja iz rova, i fićukao na okarinu.

Na glavi je imao Matjejev šešir.

— Da pođem k njemu? — zapita Matjej sama sebe. — Ta, do bijesa, bili smo drugovi ... — I svježa uspomena na onu stravičnu noć s patuljkovom bradom, kao svjež dokaz Jankove pomoći, gurala ga je prema tom užarenom kamenju. Ali čim je opazio ludine raširene oči, uperene prema žmirkavim pogledima zmijâ, prepao se i ostao u svom skrovištu.

— Možda me ne bi ni prepoznao ...

No nije se mogao udaljiti. Sve ga je držalo uz ludu.

Iz zmajske glavice oblaka zazviždа prvi blijesak. Grom potrese nebesima. Tada sve zmije zasiktaše, naglo razviše svinuta klupka tjelesa i suho šušteći jurnuše niz kamenje u skrovišta u rupama.

Samo je Janek svirao i svirao izvijajući svoje ti-ti-ti ta-ta sa još većom mahnitošću. Kao kost mršavi, pocrvenjeli prsti prebirali su po glinenom instrumentu od otvora do otvora, svirač je, kadikad zatvorenih očiju, obraćao lice prema oluji i trgao se tek onda, kad su ga u lice udarile teške kapi kiše.

— Do bijesa, zašto ne odlazim? — grdio je Matjej sama sebe, ali bio je pritom tako ukopan nogama u zemlju, da nije mogao učiniti ni koraka.

Od sunca užareno kamenje pišti sušeći nebesku vlagu. Hridina je suha kao guba. Ali uto, kao da je netko na nebesima izlio čabar kiše, salila se odjednom sva voda iz oblaka i začas je smočila hridinu i šumu.

Matjej se uzalud zgurio pod sitno drveće. Kisnulo je i ondje. Stoga je bar crvendaća u džepu pokrio svodom dlana.

Ako će se već on smočiti, neka bar ptica ostane suha. Nije mogao otići, dok je Janek sjedio na kamenu.

Ali nova navala vode uznemiri i Janka. Skočio je odjednom kao zec, ispružio u obranu ruke i brzo pojurio prema svojem rovu. U tom mahnitom bijegu okarina mu pade na greben. Razletjela se na deset komada. Janek stade. I pade na zemlju. Tražeći obadvjema rukama razmrskane komadiće, cvilio je kao sablasna noćna ptica, turao prste u mahovinu i noktima grebao lišaj na hridini, kao da je morao iskopati i naći i zadnji i najmanji crepić, posljednju zalutalu prašinu.

Uto je već padala voda s nebeske brane punim, pohlepnim i divljim curkom, oštrim uzicama udarala je Janka u vrat, upijala se u debele slojeve krpa. močila mu kosu, ruke, bedra, prodirala i kroz šešir i odjednom ga oblila čitava kao utopljenika.

Pokupio je devet komada. Jedan komad s piskom, drugi s jednom čitavom i s jednom napola prelomljenom rupicom, a treći od smrskanog šiljka. Onda je ustao i odjurio prema rovu. Žice, kojima su mu bile svezane nesašivene nogavice, popustile su i barjaci vrećaste tkanine vijorili su se slobodno na stjegovima nogu.

Tek kada je sasvim nestao u provaliji, izašao je Matjej iz skrovišta. Bio je mokar kao miš. Samo dlan, koji je držao nad crvendaćem u džepu, izmakao je kiši.

Useknuo se od čudnovatog ganuća.

— Ja ću ti, Janek, kupiti novu pištaljku ...

Zatim zagrnu beskorisno mokri ovratnik i požuri se, bez obzira na kišu, u Rukapánj, razmišljajući o ovom odbačenom budalašu.

To je priča stara već dvije godine.

On je također iz Kocande, iz kolibice, koju je uništilo vrijeme. Jan Mrvík se zove. Radio je s Matjejem u »Ani Mariji«. Stara Mrvíková pala je jednom s tavana na gumno. Prebila je kičmu. Šest je godina ležala u perinama. Sve je već pod njom gnjilo. Od vremena do vremena smilovala bi joj se koja žena i došla bi je okrenuti na drugi bok.

Pred tri godine, kad joj je već život dogorijevao pri samom kraju stijenjka, tražila je od Janka, da se oženi. Baš se tada vratila iz zatvora Maržena Štvánová. Navršila je dvadeset i jednu godinu i imala je za sobom tri godine zatvora. Zadavila je, kažu, vanbračno dijete. A to joj možda nisu ni dokazali. Nitko je nije htio. Išla je, vele, s ispiračima uglja među breze. I valjda s trojicom odjednom. Kad je Janek tražio djevojku — a bio je to težak posao, jer se svaka bojala, da stara Mrvíková

ne će tako skoro umrijeti — sreo je Marženu na putu kraj Kocande.

— Tražiš li djevojku?

— Da. A nijedna me ne će.

— Onda uzmi mene!

— Ljudi su zlobni... A zatim mama...

— Odlazi!

Naglo se sagnula po kamen. Kad je bio tri koraka od nje, bježeći od straha, pogodila ga je tim kamenom u ruku. Naveče je našao pod košuljom modricu. A ipak je o toj ženi pričao majci.

— Hoće li te?

— Tako! Možda bi htjela.

— Uzmi je! — rekla je stara Mrvíková umorna od toga stajanja na pragu smrti. Za tri nedjelje bila je svadba. Tužna. Drugovi su se Janku smijali, a ženske su pljuckale po kućici.

Kupili su dakle dvije boce rakije i oboje se opili. Mladoženja i mlada. U to vrijeme, dok su opijeni duboko spavali, umrla je napokon stara Mrvíková. Tri dana poslije svadbe bio je pokop. Djevojke, koje su pred mjesec dana odbijale Janka, sad bi pošle za njega objeručke. Već je bilo kasno. Bio je oženjen djevojčurom.

No bila je krasna, to je istina.

Janek je bio dobar rudar. Ta Matjej je s njim radio na istom dijelu. Iskopao bi dvaput toliko, koliko obični ljenivci. Dobivao je dvostruku plaću. Živjeli su dobro. Sve bi donio kući, ništa ne bi propio ni proigrao na kartama.. Maržena, koja je tako jakom rukom osvojila Janka, bila je rudarska žena. Svake je subote kupila nešto odjeće. I Janku je ugađala.

— Šutite, s njom sam dobro pogodio — govorio bi Janek u rudniku.

Ali Kocanda, zlobna, podmukla Kocanda, koja je izbacila ženu ubojicu, pobunila se. Nitko nije Marženu poslužio, kad je bila u drugom stanju, nitko je nije okrijepio pri porodu, nitko nije svratio k Mrvíkovima, kad su slavili krstitke. I svi su mislili, da je to kazna božja, kad je mali Jenjik umro dva dana poslije krštenja od zahlipaka.

A ipak u svakom drugom prozoru na Kocandi bilo je ružmarina, čije lišće, kad se protrlja, pomaže snagom svojih sokova pri ovoj bolesti.

Nitko nije donio ni stručka ni listića.

Janek je sâm odnio sandučić u grob. Maržena je ležala. Jer nije dosegao do dna, morao se najprije sam spustiti u grobnu jamu. Sandučić s tužnim teretom stavio je na izbacanu

ilovaču. Tek onda, kad je već stajao na dnu, ispružio je ruke i spustio sinčića u grob. Grobar Kulovaný je pričao, kako je podveče, kad se već spuštao sumrak, čuo na groblju jecanje. Mislio je, da je valjda nekamo u jamu palo kakvo zalutalo štene. A to je u grobu klečao Jan Mrvík s glavom na drvu lijesa. Kako je plakao, suze su razmočile jeftino crnilo, kojim je lijes bio oličen. S pocrnjelim i zapaljenim licem, s odjećom i rukama žutima od grobne ilovače vraćao se kući na Kocandu.

A onda je to išlo brzo. Kao da je dječakova smrt zabila klin među ovo dvoje ljudi. Za pola godine na Kocandi se općenito znalo, da Janek pije i da propije kod Kchóna tri četvrtine plaće.

Maržena je počela ići s penjačem Höningrom. Sigurno je s njim spavala. Ta Janek je dolazio kući tek pred jutro, čitavu noć je sjedio kod Kchóna i svirao momcima pjesmice okarinom. Kakvu je tko htio.

— Janek, kad bude Marženin krevet slobodan, pozovi nas!

— Za kratko vrijeme bit će kod vas veselo. Čim vam se rodi penjačev sinčić.

A Janek je svirao i svirao, gledajući pod stol, i kao da nije čuo. No jedne je noći vrebao na Höningra s nožem u ruci. Penjač je išao iz »Ane Marije«. Janek je prema njemu skočio i ubo ga u prsa.

Höningr je na tom mjestu nosio notes. Nož je probo trideset i šest listova. Ništa više. Janek je pobjegao u šumu s nožem u jednom džepu, a s okarinom u drugom. Höningr je svratio u gostionicu i pričao momcima, kako ga je Janek htio ubiti. Smijali su se tomu. Zar ne, sto mu gromova, to je bio baksuz.

Tri dana i tri noći, skrivajući se po gostionicama, obilazio je Jan Mrvík mjesto svojega čina, razgledavao kradom tlo, ne nalaze li se gdje krvavi tragovi, te je gladan i promrzao jurio kroz brezike kao nastrijeljeni pas.

Jednom se sreo s rudarima iz Lažca. Iskočio je pred njih iz mladikovine i promatrao ih grozničavim očima, bez riječi, kao da ih ne poznaje. Momci su se smijali. Najprije nije znao naći djevojku, zatim nije znao očuvati ženu, a na kraju nije znao ni ubiti. No, do đavola, no, sto mu gromova, to je muškarac! No jednomu od njih pade na um izvrsna misao: prekrižio je ruke na trbuhu, kao kažnjenik, sputan lancem, i rekao Janku:

— Pričekaj, Janko, poći ćeš ti ovako! Ubio si penjača.

Preplašio se ove rječite geste, viknuo i pobjegao u gustu šumu.

— Od toga vremena nisu ga drugačije zvali nego Janek Pudeš.*

U okolici Rukapánja bilo je otkriveno više od deset rudnika. Neki još u doba pradjedova. Slabi rudnici su propali. Jama za spuštanje bila je doduše zasuta, ali hodnici, promajni i prolazni, ostali su i dalje. Izlazi iz promajnih rovova bili su sakriveni kojegdje na obronku, u mladikovini, u grmlju. Negdje su se stari rovovi križali s novima, negdje su bili jedan uz drugi tako blizu, da su se u napuštenom rovu čuli udarci čekića iz novog hodnika. O novim rovovima crtali su se planovi. Ali tko je mogao poznavati one stare, izgubljene, napuštene, iskorištene od ljudi rovove, koji se raspadaju u prašinu?

U taj podzemni svijet naselio se Janek Pudeš. Zimi je unutra bilo toplo. Sam bog zna, čim se ondje prehranjivao. Kažu, da je na poljima krao krumpir i kao hrčak nosio noću snopove s polja,, šljive, jabuke i repu. Seljak Pučálka, koji je uvijek imao više nego je razdao, nosio bi mu na izlaz po jedan hljebac iz svake peći, koju su u njegovu gazdinstvu potpalili.

Također je, kažu, uzimao od rudarâ užinu. Možda. Najvjerojatnije zimi, u najmučnijoj oskudici. Hodao je obučen u vreće. Njih je zaista krao. Rudari su ih stavljali pod koljena, kad su kopali klečeći. Sašio bi te krpe žicom, koje je u rovu bilo svuda.

Tako je lutao kroz rovove više od godinu dana, priviknut na tamu, nalazeći mir samo duboko pod zemljom i daleko od ljudi, zgrbljen od vječitog sagibanja u uskim promajnim rovovima, smršavio od loše hrane, obrašten po glavi i licu riđom dlakom, i svirao na okarinu. Već kao školarac umio je ovim instrumentom zasvirati svaku pjesmicu. Ali otkad je poludio, izgubio je smisao za ovakve pjesmice. Znao je samo jednu:

— Ti-ti-ti ta-ta...

Leže, recimo, rudari u rupi odmarajući se časkom od rada. Samo romon vode narušuje tišinu. Padanje kapljica. Jači uzdah. Najednom sasvim blizu, možda iza zavoja rova, poče svirati ludi svirač. Kao kad dijete, našavši se samo usred tame, odlijeva do vrha punu posudu straha u suze plača, tako je cvilјela Jankova okarina melodijom, koja se uvijek iznova nastavljala. No najednom joj se nit prekinula, još se jednom oglasila i nestala u tišini.

Drugi put je opet uzela na se lik vode, koja pritječe iz daljine. Čuješ li? Nije li to podzemni izvor? Preko kamenja,

* Pudeš u češkome znači: poći ćeš, ići ćeš.

preko kamenja, prigušen hridinom, zatomljen pijeskom, zgusnut od zemlje prodire kroz jalovinu.

Sutra će već promočiti strop. Možda će se otkinuti naslaga. Eto ti, rudaru, kud ideš amo! A međutim to je glas djevojčice, koja je u provaliji susrela đavla. Prekrivajući oči zaboravlja pjesmicu i drekne tako nedjetinjskim i neljudskim krikom, da i kamenje zahvati strava.

Janek obilazi rudare kao strah. Bez svijetla, bez buke, s krpama na nogama šulja se od hridine do hridine, provlači se uskim dimnjacima promajnih rovova, spušta se rašljama, dolazi na utovarište i s punim džepovima kamenja naginje se nad provaliju. Zatim baca kamen za kamenom u tamno ždrijelo, kao da mjeri dubljinu. Dugo traje, dok kamen udari o dno.

A kada hoće da ga uhvate, nitko mu nije dorastao. Nitko ne poznaje sve prolaze, dimnjake, rupe, kroz koje je moguće pobjeći u svijet zasutih rovova. Govori se, da ima i kamene klopke za progonitelje. Najednom se za njim sruši komad trule hridine zatvarajući stoljetni ulaz.

— Kao što je, do bijesa, učinio pred onim lugarima — misli Matjej, koji je sve to upoznao na vlastitoj koži one strašne noći. — Čovjeka sasvim smuti, vlada se kao patuljak...

— Samo kad ne bi svirao! — govore rudari i zaboravljaju u rovu namjerice zavežljaje kruha, da se otkupe. Praznovjerni među njima govore: To više nije čovjek. To je više zemaljski duh. Izađe iz zatvorene hridine, uđe u stijenu, ne možeš mu naći traga. No, možda to i ne će biti istina. Samo kad ne bi svirao, sve bi bilo dobro.

— A ja ću mu ipak kupiti okarinu. Nitko to ne mora znati — odlučuje Matjej. — Ta to mu je jedino veselje...

A Maržena, koja je zatim ostala sama? Bog zna, kako živi u trošnoj kolibici. Prosjači, kažu, po obližnjim selima, gdje je ne poznaju. Spava s momcima s ceste. Možda ponekad i radi. Ali ne u Rukapánju. Nitko je ne će. Baš jučer su je na sajmu izlemale žene iz Kocande, kako je kod kuće pričala Pepina...

Matjej je već istrčao iz šume na livade u pravcu prema Kocandi. Prestala je kiša kao odsječena. Zrak je odjednom kao izvor-voda, očišćena na kamenju oluje. Proziran i lak. Dišu vlati trava, u mokrini gorko miriše usjev, kišne kapi na čičku pozdravljaju sunce sa sedam boja.

Na svodu se nadvila nebeska duga.

Lakoća je pala i na Matjeja. Izvukao je iz džepa suhu vrećicu, namignuo ptici, šćućurenoj u neshvatljivoj tami, nasmijao se i pogledao na istok, kuda odlaze kiše.

Zmaj oluje sprema se na spavanje. Rašljasto bilo njegovih leđa polagano se spušta iza istočnog obzora. Kao divovska životinja liježe u svoj brlog. S tamnozelenog zmajskog repa, kaplje na daleki kraj posljednja kaplja čudovišnog otrova. Kaplje. Kaplje. Otkapljuje.

I onda prestaje. Nestaje i duga. Kreketava žaba sjedi na vlažnom kamenu, snažno nadimlje gušu, krekeće na druge žabe. Krek. Krek. Krekekerekek. Krekek. Krek.

— Treba da odeš do gospodina savjetnika — saopćila mu Pepina, kad je dotrčao kući, da se presvuče u suho.

— Po podne su ga dovezli iz okružnoga grada. Još leži.

Matjej turi vrećicu sa crvendaćem u desni džep kaputa, da se ne mora po njega vraćati, kad bude išao od savjetnika, i u tren oka uputi se prema barborskom trgu.

— No, do vraga — plašio je sam sebe razmišljajući — taj će me opet izgrditi zbog one nedjeljne noći... Toliko ubijenih pasa... Ali ja ću mu reći: Pogledajte, savjetniče, radilo se o pušci. To će on razumjeti.

Čudnovato prijateljstvo, koje je bio sklopio sa savjetnikom, kad su prošle subote ležali u travi i gutali pregršti malina, zbunjivalo je Matjeja. Ispričao mu je i o srndaću, kad im je to u času izlaska na svijetlo božje bilo svejedno. Ali za nedjelju dana može se mnogo toga promijeniti. Ja sam opet rudar, a on savjetnik, opet sam zvjerokradica, a on gospodin.

— No šta — zaključio je napokon ovo razmišljanje povukavši za zvonce kraj kamenitih vrata — ta ne će me savjetnik proždrijeti.

Morate pričekati, gospodine Řezáču, kod gospodina savjetnika su lugari — rekla mu služavka i posadila Matjeja u predsoblju.

— No lijepo — fićuknuo je u sebi, oprezno sjeo u stolicu i počeo brojiti paroške, kojima je savjetnik dao uresiti svako slobodno mjesto.

— Oni će mu to lijepo iskititi!

No uzalud je naprezao svoj sluh zvjerokradice, da uhvati bar koju riječ iza zatvorenih vrata.

Poslije dugog čekanja prekinuta je tišina, otvorila se vrata, i četiri lugara, Kostínek, Valenta, Víšek i Prokop izađoše u predsoblje. Nisu ga ni pogledali, na licima im se naoblačila oluja. Kao da ga ovdje nema.

— Velim, dobar veče, lugari! — nije mogao uskratiti sebi ovu šalu, kad je vidio njihovu šutljivost. Nisu ni pomakli usne. Iz sobe je izašla služavka.

— Uđite, gospodine Řezáču, gospodin savjetnik vas već čeka.

Prokleta kapa, kuda će s njom? Bacio ju je na najniži srndaćev rog, obrisao prazan nos samo zbog dobrog običaja i šmugnuo u sobu, kao da je to guštik, u kojem se želi sakriti pred lugarima.

Velika bijela noga, podbuhla od tvrdih poveza, ležala je na perini. Iza nje, prikovan tim utegom uz perine, napola je sjedio gospodin savjetnik i puštao dim iz kratke lulice.

— Zdravo, Matjeju! — ispruži on ruku, dok je još Řezáč bio na vratima.

Grom i pakao, ovo ne liči na oluju. Dodirnuo je njegove prste, brzo povukao ruke natrag u džepove — a kuda bi ih, molim vas, i stavio — i očima zvjerao nekud iza savjetnika, u drvo kreveta.

— Dobar dan, pomoz Bog, gospodine savjetniče.

— No, sjedni malo!

I kao vreća nesreće spuštao se na prutenu stolicu kraj kreveta. Visok strop građanske kuće, dva hvata viši nego kod Řezáča u Kocandi, neprestano mu je padao na ramena.

— Nisam mogao izdržati u bolnici, Matjeju. Šapa mi je u drvu, doktori me nisu htjeli ni pustiti, ali Rozum me je preuzeo na brigu. A što radi šuma?

Matjej je promatrao sivoplavi dim. Zericu, da se i ne primijeti, povukao ga nosnicama. Mirisao je, sto mu gromova!

— Duhan imate dobar — procijedio je par riječi, jer je na njemu bio red da govori.

— Hoćeš li napuniti lulu?

Ruka posegnu u džep, dohvati kamiš, ali on je prekinu:

— Ne, nikako. Ja to samo tako. Nije to za prosta usta.

Do bijesa, čudio se u misli sam sebi, kako sam mu mogao tada kod onoga rova onoliko napričati? Sada sjedim i jezik mi je drven. Čovjeku je upravo čudno, da mi je onda onako polazilo za rukom. A on neprestano govori, kao da nije ništa.

— No, samo kad ste zdravi — podigao se u koljenima. — Onda ja idem...

Samo kad bi već bio za vratima! Što da priča savjetniku? Ne zato, što ga ne bi volio ili što bi ga se bojao. Ali čovjek ovdje i ne zna, kamo bi pljunuo, ako bi ipak zapalio lulu.

— A kuda se tako žuriš? — Bolesniku je bilo malo žao, što Řezač tako bježi od njega. Zašto se ne bi mogli raspričati o šumi, o zečjem krivudanju, o srndaćevu rikanju, o puškama? A da mu dadem dvocijevku, pade savjetniku na um. No na stoliću kraj kreveta ležao je drugi dar. Gospodin savjetnik je

o tom mnogo razmišljao, kad se nad njim u okružnoj bolnici presipavao beskrajni pijesak vremena.

— Matjeju, ta ja ti još nisam ni zahvalio. Ja ti se dakle zahvaljujem.

I dohvati Matjejevu desnicu, privuče je k sebi za prste i pokuša mu zagledati u oči. Matjej skrenu pogledom u stranu. Da, sjetit će se pasa i bit će zlo.

— No ništa, već je to za nama. Glavno je, da ste napolju.

— Evo ti!

I izvadi iz kutije zlatnu uru s lancem. Na vješto izgraviranom poklopčiću stajao je usred šaša stasit lovac s puškom na nišan i gle, upravo je opalio hitac na tri divlje patke. Prepeličar mu se vrzao oko nogu.

— Uzmi ovo! To sam ti donio sa sobom...

Kao da mu je pružao zmiju, Matjej sakri obadvije ruke iza sebe. Sav užaren od naglę navale zbunjenosti poviče:

— Nipošto, savjetniče, ni na koji način... Ja sam... ta to mi je bila dužnost. Samo to zadrži za se!

Nije ni primijetio, da je u toj zbunjenosti i srdžbi počeo savjetniku govoriti »ti«, kao tada pri malinama. Da onda govore, da je to uradio za zlatni sat, zar ne? Da se drugovi smiju, zar ne?

Gospodin savjetnik Zimmerheier susprezao je smijeh u kutovima usana. To je znao već u gradu. Ne će htjeti.

— Šta misliš, zašto je to? Otvori poklopac!

Ove je dvije riječi izrekao zapovjednim tonom. I Matjej je poslušao. Turio je nokat u žljebić, poklopac je odskočio i bljesnulo je bijelo kazalo s rimskim brojevima.

MATJEJU ŘEZÁČU ZA DOBRO GAĐANJE

Tako je pisalo masnim verzalom na naličju poklopca.

— Za koje to?

— Za koje hoćeš. — Gospodin savjetnik je mislio na ono u osamnaestom rovu, patronom dinamita, koje im je otvorilo put u bijeli svijet. Do bijesa, valjda ne za onoga srndaća, crvenio se Matjej. Ili za ono proštenje?

— Ja to, savjetniče, ne ću uzeti. Šta bih ja s tim... — vraćao je debeo kolač zlata. Savjetnik uhvati sat za lančić, polagano ga zanjiše, da se blistao na suncu, koje je kroz prozor sijalo.

— Od cara si uzeo medalju, zar ne?

— To jesam... — češao se za uhom. — No to je nešto drugo.

Ali savjetnik poseže za njegovim desnim džepom kaputa, stavi sat nad otvor i, ispustivši lančić iz prstiju, pusti ga da propadne u tamu. Dio zlatnog lančića visio je preko ruba.

— Isuse i Marijo, — prepade se Matjej — ta u tom mi je džepu crvendać!

Pobjegao je od savjetnika, i ne oprostivši se, i u sumraku hodnika brzo je izvukao vrećicu. Oprezno je rastvori. S nožicama stegnutim pod tijelom, s glavom bespomoćno sunovraćenom, s plavkastom opnom na očima ležala je ptica bez pokreta na Matjejevu dlanu.

— Prokleti sat! — psovao je i pirnuo crvendaću u perje na prsima. Ovakav fini dašak može ga povratiti iz nesvjestice. Ali dogodila se nesreća. Crvendać je bio mrtav. Bez kapljice krvi, bez vidljive rane ležao je na ruci, koja mu je čitav sat bila zaštitni svod. A on ga je... on je htio, da crvendać obraduje Františka Buzka...

Spustio je mrtvu pticu u džep k satu i ostao bespomoćno stajati na hodniku. Šta da sad radi? Samo mu je jedno palo na um u toj bespomoćnosti. Ukrast će kod kuće Vinceku drozda. Zašto ne? Dječak će sebi uhvatiti drugoga. A načelniku je tužno.

I pojuri na barborski trg i žurno u Kocandu. Na drugoj strani trga, blizu Carske ulice, stajala je hrpa ljudi. Šta se to dogodilo, pitao se on radoznalo. Ali žudnja, da već jednom donese načelniku pjevicu, prekinula je tu radoznalost. Nije se ni obazreo za ljudima, koji su ondje spremali nekakvu vragoliju.

Glava XVI.

O SVADBENOJ PJESMI

koja se još jednom vraća oluji, da privede kraju slučaj Janka Pudeša i da pokaže čitaocima mjesto Rukapánj na svršetku onoga subotnjeg dana, iza kojeg je mjesni luđak, na žalost Matjeja Řezáča, stavio točku.

Oluja je napala Rukapánj sasvim iznenada.

Djevojke u vinogradima primijetile su je tek u trenutku, kad im je već zatutnjila nad glavom, otvarajući nebeske balvane snažnih kišnih brana, i prije nego su mogle dotrčati iz

vinograda do klijeti, išibala im je kiša platnene košulje, bluze i lagane suknje, a voda im je prilijepila platno na grudi i mokrim naborima tkanine opasala im noge, dok su im oštre kapi kiše razbacale složene pramenove kose i promočile im suknje na bokovima. Prije nego su utrčale u skrovište, nijedno mjesto na čitavom tijelu nije im ostalo suho.

No radovale su se ovoj ljetnoj kupelji, koja ih je dodirivala ljubeznim prstima, i čitav taj tuš tako ih je razigrao, da su, bogzna zašto, počele jedna drugu škakljati i grliti i tapšati i rvati se u tom tamnom prostoru pod krovom od lanjske pirike i staroga granja. A jer ih je kiša tako radosno pomilovala, bilo im je do smijeha i do pjesme, pa kad je jedna započela, sve su prihvatile, i žensko pjevanje s muževnom tutnjavom groma djelovalo je kao svađa sretnih zaljubljenika.

Udate žene skidale su rublje s plotova i užeta i šibom su tjerale guske i djecu pod krov. Ženu živodera Hóna zatekla je oluja baš nad potočićem, u kojem je ispirala pomokrene pelene, pa ju je prvi škropac tako preplašio, da je prepustila pelene struji, ne pričvrstivši ih po vlastitom običaju kamenjem, pa se platno, naduto od zraka, uputilo po vodi kao užurbana nekrštena dojenčad, i tek se nešto niže niz potok uhvatilo o vrbovo šiblje, sagnute grane johe, ili o cvijeće velikih kamilica, nagnutih žutobijelim glavicama nad ogledalo površine potoka, u kojoj su željele vidjeti svoj krasan lik.

Trgovci na barborskom trgu kimahu mudro glavama, jer njihovu razboritost nije moglo više ništa iznenaditi, i samo ako su imali na košarama pred dućanima kruške ilinjače, šljive ili pregršti zelenih mahuna, poticahu naučnike i pomoćnike, da se požure i spreme robu.

Kiša je progutala svu prašinu jednim zalogajem, lokvice među kaldrmom postadoše smeđe, a u pijesku ceste od jarka do jarka šuljahu se gujavice, probijajući gmizanjem svoj vlastiti put.

Zmaj oluje mahnuo je repom udesno prema záříčkim smrekovim šumama, a nalijevo prema rudničkom dimnjaku »Ane Marije« i zatim otplovio dalje prema istočnim brežuljcima. Uzalud su žene iznosile na dvorište lonce s bosiljkom i ružmarinom, kojima je zaprašeno lišće trebala pomilovati nebeska kiša.

Voda je pala odjednom, listići su ostali suhi, nije preostalo nego uzeti kanticu i redom ih zalijevati radi utjehe.

— Kažu, da gori u Nečtínu — govorahu neke žene, no nitko nije tomu vjerovao. Bio je to već takav stari običaj, da se svakom udarcu groma odredi požar i mjesto, kud je udario.

U krošnje kestenova, ponovno tamnozelene, prožete jakim mirisom, ali ne mnogo drugačijim od mirisa pokisnulih djevojaka, prodiralo je sunce dugim crvenožutim zrakama i odjednom oprelo svaki prst njihovih dlanovitih listova.

Sunce je tada bilo nisko nad obzorom. Izvan svake sumnje zbacio ga s visokog popodnevnog prijestola udarac zmajskog repa oluje, tako da se kotrljalo pod oblakom i, ranjeno od toga pada, ispuštalo je na zemlju i u šume obilnu krv i do rumenila promočilo bijele nevine oblačiće, koji su dolazili daleko iza oluje.

Mjesto popodneva nastalo je odjednom veče, sunce je svijetlilo ljudima u oči, tako da susjed nije prepoznavao susjeda.

Mirisala je zemlja.

Pokisle pčele u travi uputile se svojim letima, krtice su izlazile iz krtičnjaka, kokoši su hvatale gujavice, a pijevac, koji se za kiše do sita najeo pšeničnog zrnja pod žlijebom, uzaludno ih je mamio na ljubav, spuštajući napete sablje dugih krila u blato i žestoko kukurijećući.

U to je doba već minula oluja i u šumama, gdje je imao svoju spilju ludi Janek Pudeš. Pošto je izlio u mahovinu sve svoje nesretne suze, podigao je glavu i osluškivao, jer se čak amo u unutrašnjosti zemlje čuo šum pljuska i tutnjava oblačnih sudara.

Ništa nije čuo. Podigao se dakle i pošao prema izlazu, a putem ga je zapljusnula mirisava struja hladnoga zraka, procvala ptičjim dozivanjem, koje prodire u pećine i u zemlju, pa je po tome shvatio, da je oluja prestala.

Bilo mu je zima, s dronjaka mu je kapala tekuća prljavština, dah se pušio izlazeći iz usta. U rukama mu zveckahu komadići okarine, na licu crni, a na naličju bijeli. Kad je izašao na sunce, htio je kliknuti, ali jezik, nepokretan od dvogodišnje šutnje, nije mu pritom pomogao. I zagrcnuo se gotovo kao da se guši, i u oči mu navreše nove suze. Na usta je stavio dio okarine s piskom. Crepić ostade crepić, struja zraka prođe kroz njegovu rupicu bez odjeka.

Nešto čudno, što je bilo u njemu, htjelo je odjednom napolje, potresalo je Janka i navaljivalo na ogradu zubâ, u prsima je osjećao, kako se okreće, grlo mu je razvuklo i opet ga stisnulo grčem. Da tomu pomogne, počeo je svirati samo tako usnicama: Ti-ti-ti ta-ta.

Ali ta piska, ni na što nalik, nije već išla iz nutrine, nastajala je čak negdje na zubima, na koje se prislonio nespretan jezik, i nije bila ni za što.

Malo dalje iza hridine našao je svoj izgubljeni šešir. Bacio je pogled na gradić, iz kojega je virio nad šumama samo jedan rudnički dimnjak, ohlađen, bez dima. Ali zato se iz glava smrekovih šuma uzdizali bezbrojni sivi pramenovi kućnih dimova, kojima su se niski dimnjaci sakrili iza šume. Iz svih ovih dimnjaka dopirao je do njega čudan osjećaj topline, svaki dim poslao mu je bar jednu nit: odjednom je bio sputan njihovom paučinom, a zatim su ga oni već vukli, bez volje vukli u Rukapánj.

Pred očima mu se pojavi slika trgovine muzikalijama, u čijem se izlogu lomi sunce u površinama heligona, mjedenih truba i čudno svinutih lovačkih rogova, i ondje u onom bogatstvu naslućivao je i onu crnu stvar, kojoj crepići zveckahu u džepu, novu i cijelu. Znao je, da bez nje ne će moći živjeti, osjećao je jasno pandže straha, koje ga izvana grebu po leđima, i onaj pritisak unutra, koji će ga ugušiti, ako ne bude mogao svirati ti-ti-ti ta-ta.

Išao je, kud su ga oči vodile. Izgubio je već poznavanje putova na zemljinoj površini, kao pčela se uputio preko bara i guštika prema onom dimnjaku onamo i još jače pokisao i poderan od grana i trnja, koje nije štedjelo ni dronjaka ni kože, stigao je na sam kraj Rukapánja, na put, koji vodi kroz Kocandu preko župnikova zemljišta iza gumna na barborski trg, i zatim u ulicu, gdje je imao svoj dućan trgovac muzikalija.

Na samom kraju sreo je crnu bakicu. Kriknula je i podigavši podstavu suknje zaboravila je i da se prekriži i da pljune, što činimo pred samim vragom, i odjurila, koliko je samo mogla staračkim nogama, u dvorište prve kolibice.

— Divlji čovjek — reče rudaru, koji je upravo sjekao drva. Rudar istrča napolje, sa sjekirom u ruci, i pojuri za čudovištem na kraju ulice. Tri koraka pred Jankom stade i poče se punim grlom smijati:

— Sto mu gromova, Janek, ti si zaista uređen!

I pljunu u prašinu i malo zbunjen vrati se svojim panjevima.

— Ta to je Janek Mrvíkov — reče zatim bakici. Ova otrči kroz zadnja vratašca na livadu i požuri se kroz Kocandu s viješću, da se vraća Janek Pudeš. Začas su prozori bili puni ženskih glava.

— Radije ne gledaj! — savjetovale su iskusne starice snahama, koje su baš bile pred porodom ili su bile bremenite.

— Ureći će te, zagledat ćeš se u njega, odmah triput pljuni!

Janek ih nije čuo. Spao je s njega sav strah, noge su same išle po blatu ulice, jezik mu je olakšao, njegov se vršak gurao među zube, kako je htio reći svoje, a oči se nisu ni jednom obazrele.

Momci su izlazili pred vrata kućica i zatim polazili za Jankom, sluteći lijepu lakrdiju, djevojke su vrisnule pri prvom pogledu, ali kad su vidjele momke, ponovno su se usmjelile i jedna za drugom uvećavale povorku, a kad ih je već bilo više, uhvatile su se ispod ruke i u čitavim lancima polazile za budalom na Barborku.

Kad su došli pred dućan, bilo ih je pedeset, sedamdeset, još više. A Janek je bio stalno sam, kao da njih i nema.

Spazio je kroz prljavo staklo blistavu crnu okarinu.

Ispružio je za njom ruku tako, da je udario o staklo, i tek tada se pribrao i sjetio, da će mu ova stvar, kroz koju se vidi dalje, neprestano biti zaprekom.

Odnekud pade mu na um misao na vrata. Nije više znao, kako se to zove, no poznavao je onu malu kovnu kuku, na koju stavljamo ruku, ako želimo, da nam se vrata otvore.

Ali prije nego je posegao za kvakom, podigao je trgovac u dućanu glavu, uznemiren od iznenadne sjene, te je naglo ustao i sam mu otvorio.

— Šta hoćeš? Kruha?

Janek je pronašao otvor između dovratnika i trgovca muzikalija i šmugnuo je u dućan. Brzo je pograbio tu stvar, i prije nego su mu je mogli uzeti iz ruke, stavio ju je na usta i prikupivši dah prebirao je prstima po oduškama i iskušavao neku svoju melodiju.

Tako je čudnovato odjeknula, da je trgovac zaustavio ruku na pola puta i pustio Janka da svira. Pred vratima je bila tama, momci su se stisnuli u hrpu i jedan za drugim turali glavu u dućan, da čuju i vide luđaka.

— Svira. No, slušaj.... Pa to je još dobro!

Janek je već prestao. Nasmijao se široko. Imao je, što je htio. Sada brzo natrag, u rupu, na mahovinu, sjesti i svirati! Kao da su ove neodsvirane pjesme i uskraćen govor probijali i kidali sve pregrade u čovjeku.

— Valja platiti! — kaže trgovac.

Janek mu pruži drugu ruku, deset crepića u šaci.

Aha, prvu je razbio, pa je došao po drugu.

Nemoj mu je, trgovče, dati, plašit će nas s njom u jami, kao sablast! Uzmi mu je iz ruke, no dakle! Ili — me!

Ovako nema ovdje nikakve zabave. Kad bi nam zasvirao za ples! Ali ne ovdje, u dućančiću, gdje se ne može okrenuti ni miš. Vani! Pod lipama. Hajde s nama, ludo!

— Platiti! — govori trgovac svoje, gramzljivo zastrašen. Nitko ne će htjeti kupiti sviralu, koju je luđak držao u svojim pandžama.

No bila je subota i rudarima je po džepovima zveckala plaća.

— To bi bilo lijepo — govori jedan — kad ne bismo Janku kupili sviralu!

I zatim, novčić po novčić, isplatiše trgovcu iznos. Sada je Janek pripadao njima. Izvukoše ga iz dućančića na ulicu, okružiše ga sa svih strana, sviraj, luđače, do bijesa, povest ćemo te Kchónu na čašicu.

Nove i zaboravljene riječi lutaju oko Janka, kao golubovi, koji ne mogu pogoditi kući. Nove i stare riječi, i svaka ga prodrma. Najviše ona jedna. Mařka. Tvoja stara. Maržena.

— No eto, luđače! Jesi li još ljubomoran na Marženu? — smiju se momci.

— Ona već ima boljega. Alaj bi zinuo!

— Penjača! Duše mi!

— I udat će se.

— Naskoro. Već se šivaju svadbene haljine.

— Šta naskoro? — viknu jedan. — Odmah! Za čas će se odvesti u crkvu. — I svaki žurno dodaje svoju cjepanicu na lomaču laži i svi hoće da raspire plamičak u utrnutom ognjištu luđakove lubanje. A neprestano, neprestano leti samo pepeo. Tada jedan od momaka dohvati djevojku i stisne je u bokovima i privine uz tijelo, djevojka se savije kao šiba, cikne, a momak joj odmah prekrije usta i odjednom pritisne svoje usne na njezine, ne bi li ta iskra izbacila plamen.

I gle, luđak već zna. Iz očiju mu teku suze, dok se žene smiju tom žalosnom pogledu na ovu ruinu čovjeka, a ovo papreno zrnce smijeha odnosi se pomalo i na onog njihova čovjeka, koji nije više takav, kakav bi trebao da bude.

Smiju se od srdžbe nad vlastitom neuspjelom ljubavi, i sve naokolo, nabijen zrak, miris drveća, razdraženog od kiše, krvava sunčana svjetlost, potpomaže u njima čežnju, da se dogodi nešto, što nitko ne očekuje.

— Svatovi, svatovi polaze u crkvu!

— Do bijesa, a zar Marženi ne bi zasvirao?

Nešto se s njim događa. Gledaju mu na prste, u oči, i primjećuju svjetlost

— Odlazite, gleda kao đavo!

Dvije odu, ali deset novih dolaze, krug naokolo raste, oni prvi žurno govore onima u zadnjem redu:

— Hajdemo na vjenčanje. Marženi Štvánovoj. A Janek će svirati. Ajme čuda! — I svi znaju, da takvu šalu nisu već dugo vidjeli.

Luđakov mozak polagano radi, rečenice se u nj zabadaju kao iglice, muče ga, glava ne će da mu kaže, što se to događa. Samo jedno vidi: žene i smijeh, kosu, crnu i masnu, zube, oči kako svijetle, ruke i zmijske prste, sve to u crvenom suncu.

Već zna! Vjenčanje. Muzika! I odjednom se osjeća većim kraljem nego usred zmija, kojima je navikao svirati, pritisne sviralu na usta i zasvira veselu pjesmu, koja zanese i njegov vlastiti korak, zakorači kao na paradi, ide prvi i ispred sviju, prema zapadu i trgu, zaslijepljen suncem, i vodi za sobom povorku mladića, koji se udaraju šakama o bedra od same radosti, skupine djevojaka i žena, smetenih vlastitom cikom i smijehom, derane, koji od obijesti trče ulicom uzduž i poprijeko i od prozora do prozora udaraju šakom po staklima, da čitav grad bude svjedokom ove svečanosti. Tako provale na trg i za tren oka ovdje ima ljudi kao o rudarskoj svečanosti; čitav gradić od Zářičíja preko Perlova, Cabrika i Barborke sve do Kocande hita za Jankovom okarinom.

Sad će stići pred crkvu.

Ovdje stoji zvonar kraj vrata, što vode na kor i zvonik, maše ključevima, promatrajući s poluotvorenih vrata luđakovu povorku, istiha pljucne pred ovu nečistu rudarsku bandu i tek onda, kad spazi i gospodu seljake i barborske trgovce, koji daju bogate pristojbe, pa kao med kaplju novčići i u njegovu šaku, prelije lice slabašnim smijehom, patvorenim, neistinitim, da se ne bi reklo, da je možda mrzovoljan čovjek.

Inače ne bi ovog luđaka dodirnuo ni trijeskom.

Janek odjednom ušuti. Za časak je izgubio dah, udahnuo je zraka, obazreo se i osjetio na sebi toliko očiju, da mu je vid potamnio. Kao zec u krugu pasa počeo je tražiti put. A puta nije bilo. Osim možda u tamna vratašca, u otvor tako sličan spiljama, u rupu u zidu crkve sv. Barbare.

Pobjeći će. Već trči. Noge ustitraju bubnjić kaldrme, zvonar se preplašio, s gađenjem skočio u stranu, i Janek je u rupi. Zavojne stepenice zvonika tiho ga prihvatile, nizak svod stisnutih zidova pruža mu mir, ruka se pomiče po neprekidnoj površini kamenoga zdanja, Janek se penje sve više i više. Kao struja, koja otječe, tako slabi čudnovat ljudski šum, koji mu je maločas bio za petama.

No tad se pred njim tama rastvorila. Sunce se širom otvorilo u krvavo ždrijelo. Prozor, koji gotovo pod krovom probija crkveni zid, potpuno je otvoren, i sunce izlijeva na Janka punu posudu rastaljene svjetlosti. Omamljen stoji nad bezdanom trga. On, Janek i sunce.

Sve ostalo tamni ondje dolje, pod krošnjama lipâ, u kvadratu trga od stupa na spomen kuge pa do apoteke i česme. Nikomu ne vidi u lice, od svih je pobjegao gore, i sad je tu sâm, sa suncem, s užetima zvona, s golubovima i čavkama u oduškama tornja.

Ispruži ruku za jednim od starih, istrošenih užeta.

— Bim... bam... bim... — zazvoni nad glavom staro zvono Jakov. Preplašena čavkina ženka izletje iz gnijezda, opisa kroz večernje nebo crni krug kao čarobnica u vrijeme mlađaka, i vrati se mladunčadi.

— Djeva, djeva, djeva — odgovara Magdalena, a jato golubica, koje je sjedilo na gredama, poletje u zrak i okrenu suncu na zalazu naličje bijelih krila.

Tada dohvati Janek treće uže i povuče ga jako i žestoko, tako da je zazvonilo zvono Barbara. Žene, koje su stajale dolje, čim začuše taj glas, podigoše znak križa na čelo, usta i prsa.

Zatim stupi na sam rub toranjskog prozora i poče svirati. Nikada nije vidio takvo sunce, veliko kao ognjena peć, što ga polagano gase crne močvare noći, ranjeno, raskidano, rascjepkano tračak po tračak o kamenu zemlju. A tama, koja u nj udara sa svih strana, plavi i kao vihor otimlje mu granu za granom.

Samo da izdrži s dahom! Već mu preostaje samo polovica ognjenoga štita. Vilenjaci, đavolići tame sapeli ga užetima i vuku ga svom snagom u podzemne talionice. Strijelac sunce napne još jednom tetivu i pošalje ravno u središte neba posljednju strelicu.

A ona se prelomi prije, nego je mogla zazvečati o svodu. Sunce je sasvim iščezlo, a Janek je izgubio dah. Na polovini melodije cikne, osjeti u tijelu prodornu bol, koja kao prskalica juri u područje ruku i nogu. Prsti popustiše, podlegli su grču, svirala mu ispade. Jankova ruka kao ribar, komu bježi s udice pastrva, bezazleno hvata po zraku. Pred očima mu je već samo tama.

U tren oka ženske prekriše oči šakama, da ne vide crni smotuljak, koji leti s tornja. Pao je na kaldrmu par koračaja pred njima, rasprostro se na četiri strane, posljednji put ocrtavajući znak križa. Još je jednom uzdrhtao. I gotovo...

Matjej Řezáč se upravo žurio kroz suton vraćajući se od načelnika Františka Buzka. Čim je stigao na barborski trg, spazio je crnu ljudsku gungulu. S tornja je odjekivala pjesma. Dobro ju je poznavao. Danas po podne, u posljednji čas, prije nego je pao pljusak, slušao ju je na krčevini iza živodernice.

Tada je udarilo klatno zvona Barbare, i Matjeja je probo nož strave. Svom snagom potrčao je prema gomili, luđačka pjesmica prodirala mu u uši kao utopljeniku voda, zaglušila ga je, te ju je uzalud odgonio mahanjem ruke.

— Ljudi! — viknu u gomilu. Okrenulo ih se samo nekoliko. U taj čas bilo je već kasno. Luđakovo tijelo smrskalo se o kamenje...

Gospodin župnik Volman, koji je ustao od stola za večeru, čim je čuo neobično udaranje zvonâ, uputio se kroz šutljivu gomilu.

Po običaju učinio je nad mrtvim kršćanski znak križa i zapitao zvonara:

— Tko je taj čovjek?

— Janek Pudeš, velečasni gospodine. Luđak. Pao je s tornja.

Muškarcima je bilo vruće, stidjeli su se, a ženske je prožimala jeza. Okrećući se jedno od drugoga proširivali su dosad vrlo tijesan krug i mislili na to, kako bi što brže došli kući.

— Šta li je to, dragi moji? — okrenuo se prema njima gospodin župnik Norbert Volman primijetivši njihove namjere. — Pristoji se, da za mrtvaca izmolimo očenaš.

I zaključujući pogrešno, da preziru mrtvaca, jer je bio lud, doda tiho:

— Pred licem Gospoda svi smo naime jednaki.

Tada momci ostadoše, i svaki je mrmljao svoje, izažimljući kapu, a ženama je saučešće naviralo na oči.

Kad su se bili pomolili, razbio je Matjej krug i požurio se k mrtvom tijelu. Okrenuo je Janka na leđa, prekrižio ruke na kršćanski način, i još uvijek ne shvaćajući, što se tu sve dogodilo, bespomoćno je pogledavao u drugove. A dok mu je slagao ruke, osjetio je, kako je lijeva ruka na tri mjesta prelomljena.

— Ja mislim, da mu... eto... priredimo rudarski pogreb... — predloži on ljudima. Okrenuli su se od njega jedan po jedan i nesigurno mrmljali:

— To se razumije, Matjeju...

Tijelo se polagano hladilo. U širom otvorenim očima ležala je tama. Palcima mu je pritisnuo plavkastu kožu kapaka, a rubove je pritisnuo uz donji brid očnica. Oči su se tako za-

tvorile. I tada se Matjej sjeti mrtvog crvendaća, plave opne njegovih očica i poseže rukom u džep. Još je bio ondje. Zajedno sa satom. Pogladio je prstom smeđe perje, stavio crvendaća u luđakove dronjke, u ostatke kaputa, koji je još imao džep.

— Kud su ga jadnika pustili na toranj? — prodirala mu slana struja pod donju usnu. — Zar ovdje nitko nema pameti? Da sam ja bio tu?... — Čitav lanac nesretnih slučajeva, karika po karika, projuri mu kroz sjećanje. Nad svim tim visio je sat, koji je dobio od savjetnika Zimmerheiera. Da nije ubio crvendaća... Naglo posegnu u džep, izvuče taj blistavi ukras, zgužva šuštavi lančić u dlanu i čitav zlatni predmet turi uz crvendaća u Jankov džep. Neka... neka odlaze od mene, gadovi. Nisu me obradovali...

U taj čas započeo je zvonar večernjom zvonjavom, a mjesto Magdalene zvonio je Barbarom, kako se pristoji, ako je toga dana umro vjerni kršćanin. Tako je naredio gospodin župnik Volman. Mora dakle tako biti, premda ne će nitko zvonaru platiti. Ženske su već na putu kući iza očenaša dodale i Anđela Gospodnjeg. Matjej je već polagano ostajao sam nad mrtvacem. Obišao je mjesto nesreće i podigao pod lipom crn, duguljast predmet.

— Baš sam budala! — promrsi.

Bila je to crna svirala. Glinena. A ipak je i poslije pada ostala čitava.

Glava XVII.

KAKO GOSPOD UPRAVLJA SVIJETOM

U ovoj glavi gospodin župnik Volman, spreman na dobro djelo, susreće hromog učenika, koji će mu tek pokazati pravi put, a u njoj je i hromi učenik na samoj granici grijeha spašen od druga, koji će ga od svega izliječiti.

Na široko i na daleko, preko svih krajeva ovoga svijeta prostire se božje nebo. Bijeli golubovi, vidljivi suputnici anđela, kruže nad njivama, i ondje, gdje je već pšenica požnjevena, spuštaju se na zemlju u sve užim i užim krugovima, da obiljem zrnja, koje je ispalo, nasite svoje široko rastezljive volje. U tome nisu blistavo bijele, nježne golubice ništa umjerenije od svojih sivih drugova, a ritam njihovih glava, koje se kao njihalo saginju za zrnom i opet uzdižu, — pri svakom naime zalogaju, kaže se, zahvaljuju Tvorcu pogledom u nebo — daleko je žustriji nego recimo ritam gusaka, kada zoblju, ritam pozemnih i Bogu mnogo manje dragih ptica.

Tako bar o tom misli gospodin župnik Norbert Volman, koji je u nedjeljno popodne sjeo na visoku usječenu među na rubu mladog borika. Ovdje na ovom blago povišenom mjestu može se pregledati čitav kraj, na pogled bogat i zasićeno dremljiv u srpanjskoj sparini.

Lukovičasti tornjevi crkvicâ u plavičastoj daljini čuvaju stražu, vijenci zaselaka mirno leže među livadama, majčina dušica cvate i ocvijeta, nad hridinama je ustreperio zrak.

Magarica Magdalena zašla je malo niže, prema vlažnoj livadici među krčevinama, i odgriza glave čička. Bodljikavi zalogaji vire joj s obje strane gubice, kao da bi posljednji put prije svoje propasti htjeli pogledati ovaj svijet, a listići, koje sitne magaričini zubi, podrhtavaju još na slobodnom kraju.

Gospodin župnik Volman otvori molitvenik. Prije nego je pročitao prvi redak, spustio se s visine mali pauk i sjeo u njegove retke; srebrno vlakance paučine uhvatilo se za oštricu ruba stranice, pa je pauk, polazeći sve dalje i dalje, morao ispuštati sve nove i nove komadiće paučine uzalud i ni za što. Jer sa stranice brevijara ne će ga odnijeti nestašni vjetrić, koji nastaje negdje među šumama, probija tankom strujom ustajalu, nepomičnu površinu popodneva i nestaje opet nedaleko, među užarenim hridinama, nad kojima izbija toplina izravno gore prema nebu.

Osim ako bi ga gospodin župnik lagano podigao prstom i objesio nekamo na kraj nakostriješene borove grane.

No gospodin župnik je zamišljen; i onaj pokret, kojim je otvarao knjigu, učinio je sasvim mehanično. Noćas je sanjao čudan i prečudan san. Dugo poslije ponoći ostao je gospodin župnik u molitvi, misleći na ubijenog luđaka, koji je sinoć skočio s barborskog tornja, na Františka Buzka, koji već nedjelju dana leži bespomoćno u oznojenim perinama, i na Václava Trantinca, za kojega je čuo da je baš u subotu nastupio službu kod suludog seljaka Pučálke, jer ga je vlastiti otac otjerao iz kuće. Tri važna događaja baš u središtu župe nisu mu dala spavati. Luđaku nije bilo pomoći, a Františku Buzku moglo se pomoći zaista samo molitvom. I tako je gospodin župnik, spreman da izvrši dobro djelo za veću slavu božju, morao posvetiti svoje zanimanje i pažnju samo ovom trećem, neposlušnom sinu s najvećeg imanja.

Uzaludno bi bilo da ga nagovara. Prekjučer naveče, tek što ga je otac istjerao iz kuće, došao je ponovno u župni ured. Sad, veli, nema zapreka za njegovo vjenčanje. Opet je zveckao u džepu dvokrunkama, podsjećajući njihovim zveketom gospodina župnika na ono buduće zvono Anu, koje gospodin župnik u bogoljubnoj težnji namjerava jednom objesiti o hrastovu gredu Barborkine crkve.

— Imate potpuno pravo, sine. Samo nemojte to pravo pretjeranom žurbom povrijediti — rekao mu gospodin župnik, i Václav je otišao. Gospodin župnik ne zna, što je on pri tom odlasku mislio: da li je obavio posao ili nije? Prividno nema zapreka, jer siromah, kad uzima siromašnu djevojku, ne može ni gubiti ni stjecati zemaljska dobra, ali siromaštvo, u koje se taj momak bacio, nije po sudu gospodina župnika ni konačno ni trajno, jer Trantinčev imetak, najbolji u čitavom Rukapánju, sigurno ne će ishlapiti u zrak kao voda palih kišâ niti se upiti u zemlju kao drugi dio ove vode.

Što će biti s imanjem? Gospodin župnik jamči pred Bogom i za ovu stvar, zaista nipošto neznatnu, premda uistinu samo vremenitu.

Tako je razmišljao gospodin župnik poslije ponoći, a anđeo mu je pritom neprimjetljivo stavljao na usta pehar s makovim uvarkom sna. Možda je pri kojem zijevu otpio štogod od ove tekućine. Sigurno je, da se najednom svalio u obilne, plavoprugaste perine, da je ispustio knjigu na pod i naglo zaspao, zaboravivši ugasiti svjetiljku.

Tek što je spao na dno rijeke snova, čija nas struja prevozi preko tamnog prostora noći od dana do dana, gospodin župnik je usnio ovaj san: jahao je na leđima magarice Magdalene gore na rukapánjski toranj, jer je trebao upravo pod zvonima primiti iz ruke mladoga Trantinca četiri hiljade forinti. Pomalo se bojao, da će Magdalena posrnuti pod ovim teretom, jer je osjećao, da će čitava suma biti isplaćena u debelim srebrnim novcima. Ali kad se popeo među grede zvonâ, spazio je ondje samo jedan novčić, obješen koncem o čavao, koji je virio iz grede. Otkinuo ga i turio u džep, ali je kasno spoznao, da je to zapravo novo zvono. Novčić je rastao i rastao, te je počeo pritiskivati župnika svojom težinom i veličinom, pa ga je napokon srušio s magarice i najzad se počeo kotrljati niz stepenice tornja i zveketati. Gospodin župnik Volman, pričvršćen uz taj teret, valjao se zajedno s njim, i svaki put, kad se digao nad zvono, osjećao je olakšanje, a svaki put, kad je spao pod njegovu oblinu, neizmjeran, uništavajući pritisak. Dospio je na ovako nezgodan način čak na trg, valjao se kroz ulice, preko

cabričkog mostića mimo kuće Františka Buzka i dalje čak na Záříčí. Tada već nije bilo sumnje: zvono nije jurilo prema Trantinčevu imanju, nego na obalu Vydrůvke, i svi su građani Rukapánja trčali za njim i pokušali ga zadržati. Uzalud; čudovišno zvono odbacivalo ih je sve u stranu. Već su bili na samoj obali. Iz vode su počele izranjati druge nemani, i jedna od njih, slična onoj jegulji, koju je oteo Vinceku Řezáču, ali neizmjerno velika i odurno skliska, podiže nad njim svoje gnusno tijelo i pokuša ga progutati zajedno sa zvonom. Osjećao je na licu sve te skliske dodire, tresao se od gađenja i u molitvama zazivao ime božje. Pakleni smrad širio se iz gubice ove nemani, sumpor i dim. No najednom se pred njim pojavila Ančka Karasová, nadzemaljski blistava, i udarila neman krpom po gubici, skinula s plećiju župnika zvono, i gle bio je to samo jedan novčić.

Sav je teret u taj spasonosni čas bio s njega skinut, te je on lagano i veselo odahnuo, a mrtva neman u obliku jegulje mlohavo pade kraj njegova tijela, dodirnuvši još na kraju ruku gospodina župnika svojom klonulom glavom.

U taj čas probudio se gospodin župnik Volman iz zagušljiva sna. Svjetiljka, koju je zaboravio ugasiti, isisala je već sav petrolej, a njezin suhi stijenjak tinjao je, dimio i zaudarao. Perina je ležala na podu, jer ona je nesumnjivo bila onaj teret, koji je na kraju skinula s njega Ančkina ruka. Prozor u vrt bio je otvoren, a mokra zavjesa, zahvaćena iznenadnim noćnim škropcem, udarala je, nošena vjetrom, gospodina župnika po ruci i po licu. Po tome je bilo sigurno, da je ona bila ta čudovišna jegulja.

Gospodin župnik Volman ustade, ugasi svjetiljku i stavi je do prozora, da se smrad izvjetri u noć, podiže perinu na krevet i zamisli se; sve je bilo objašnjeno, samo taj novčić, koji je rastao u oblik zvona i opet najednom padao u izvornu neznatnost novčića, nije mu išao iz glave.

Jedan dio sanja je sigurno od Boga. No teško je odrediti, koji bi to bio. Možda baš ova novčićeva pretvorba, koja hoće sumnjičavog službenika božjega poučiti, kako može malo biti veliko, a veliko malo u očima Gospodina.

Ako je tome tako, onda ne preostaje, nego na jasan mig božji nagovoriti staroga Trantinca, da pristane na nejednak brak i da ne čeka, koliko će to otprilike donijeti.

Takve misli muče gospodina župnika Volmana. Samo pogled na golubove, koji zoblju pred njegovim očima zrnje na strništu, može ga trenutačno razonoditi. A u njemu je našao i neko ojačanje. Eto, tako nevini stvorovi, da njihov lik preu-

zimlje na se i Duh Sveti, a gle, s kakvim veseljem zoblju vremenitu pšenicu.

Oči mu se s golubova zanijele malo dalje u krajinu. Ništa nije narušavalo veličanstven, nepokretan mir. Samo ondje lijevo od šumâ, dalekim putem među poljima, žuri se netko kroz popodnevnu sparinu, i kako hita, čini se, da hramlje.

Hrom čovjek sam samcat u širokom prostoru krajine, sa svih strana napušten, zadržavan vrućinom, kamenitim, izvoženim putem, koji ovdašnji seljaci ne će dati popraviti do sudnjega dana, i vlastitom tjelesnom manom, ipak se napreže za nepoznatim ciljem. Zašto? Čemu?

Radoznalost obuze gospodina župnika i on napusti mjesto u sjenovitom skrovištu, siđe k putu i sjede pod šipkov krošnjat grm, kojega je lišće ipak ublaživalo žar sunčanih zraka. Zatvorivši brevijar, prignječio je zaboravljenog pauka, koji je obilježio slovo svoje smrti ružnom mrljom.

Putnik, klateći se na hromoj nozi prilično dulje nego na zdravoj, izmjenjivao je kraći i dulji korak prema tome, kojom je nogom upravo zakoračio, i unatoč svim zaprekama, koje su mu nastajale na putu, dolazio je sve bliže i bliže.

Prividno zaduben u čitanje, osluškivao je gospodin župnik napetim ušima zvukove njegovih koračaja. Već je razabirao, kako pada zdrava noga, a kako hroma, kako se drobe grudice blata tvrdog kao kost, kao zaškripi kremičak o kožni đon i kako se rastvara trava, ako putnik zagazi u njezine rijetke vlati.

Već je bio sasvim blizu.

— Dao Bog dobar dan, velečasni! — pozdravio je.

Tek tada se podiže suviše dugo sagnuta glava gospodina župnika Volmana:

— Dao to Bog i vama...

I gle, ta to je Cibulka iz Zatlánja. Gospodin župnik Volman ima dobro pamćenje. Nije još tomu ni dvadeset godina, kad ga je on zatekao kao dječačića, kako je skrivao u jesen u djevojačke drvene cipele vrapčiće i miševe; bogzna, gdje je nahvatao ove životinjice, ali uvijek ih je imao pune džepove i mislio je, da su satovi svetog vjeronauka najprikladniji za ovakve šale. Osjetljivu zaušnicu opalio je tada gospodin župnik ovom Josefu Cibulki. A takva davna ćuška čini i do danas čvrstu vezu između bivšeg učitelja i đaka.

— Cibulko, Cibulko, da li sjećate... — nasmijao se naboranom kožom na licu. Hromi mladić se zaustavi, nasmija se široko, kao da guta lijevanac, i obradovan zajedničkom uspomenom, dovrši rečenicu:

— ... onih drvenjaka, zar ne, velečasni?

I pustiše se u razgovor. Josef je bio radostan, što je sreo živu dušu na ovom sušnom putu, a gospodina župnika je mučila radoznalost.

— Žurite se na muziku, Josefe...

— Ta nigdje ne sviraju. Ja samo tako...

— Samo tako se nitko toliko ne žuri. U Rukapánj?

— Da. Imam ondje ročište.

U čitavoj župi ne smije biti ročišta, za koje ne bi znao gospodin župnik. Ili je to ročište dobro, pa tada nema razloga da bude zatajeno pred njegovim licem, ili je to ročište loše, pa je onda ovdje prije svega gospodin župnik Volman, koji je poslan u ove krajeve, da vodi ovdje stalnu borbu s đavlom, te treba da sazna za takvo ročište i odmah ga u začetku osujeti.

— Ali... no šta... — i Cibulka je odjednom kao ofuren. — Ta već sam i u godinama. I rekoh sâm sebi...

Ljubazan smiješak gospodina župnika izašao mu u susret više nego na pola puta i osvježio ga kao umornog putnika i potakao:

— Samo napolje s tim, Josefe! Tu se već radi o mojoj ovčici.

I u misli se obradovao, što će biti jedno vjenčanje i jedna udata žena više, a prema tome i više nade, da će doći krstitke i druge pristojbe, koje koriste župnikovu džepu.

— Da znate... također je od drvarskoga kruha. Tako i valja. Takva je već od kuće navikla, da muž mora na vodu i da ga nema čitavih sedmica kod kuće, kako bi mogao prionuti uz posao — opisivao je Josef kružnice okolišanja oko dosad neizrečenog imena.

— Iz Perlova je dakle?

— Jest. Kći Karasa Oklijevala, Ančka, ako je znate...

Gospodin župnik Volman se zaprepastio. Radosno zaprepastio. Jer ovaj hromi putnik odgovarao je najednom na pitanje, koje je on sam sebi tako često postavljao i koje mu ni u snu nije davalo mira: kako da uradi s tom Ančkom Karasovom. Obadvije ruke stavio je na drvarova ramena naznačujući tako muževan, radostan zagrljaj, a oči su mu sjale kao dvije svjećice u tami bez vjetra, te je poticao Cibulku, da još jednom izgovori to ime:

— Kći Karasa Oklijevala?

— Jest, ona... Ta vi ćete je znati, sigurno je dolazila k vama na vjeronauk.

— Tako dakle... tako dakle... no, radujem se vama, Cibulko. Samo naprijed! Takvo svečano vjenčanje, kakvo ću

vama prirediti, nisu dugo vidjeli u Rukapánju. Dat ću zvoniti svim zvonima... — gorio je gospodin župnik od oduševljenja nad radosnom novošću, koja će kao iznenadan škropac odnijeti svu žalost i brigu. Bog mu ga je poslao na put, da mu rekne: »Službeniče Božji Norberte, sav je teret skinut s tvojih pleća, i ne ćeš se mučiti mislima.«

Cibulka široko odmahnu rukom, pritvori oko i nasmija se ugursuski, kao što se radi među momcima, kad se govori o određenim stvarima:

— Kakva sva zvona, velečasni! Meni je dosta Magdalena. — No odmah se prekinuo, jer nije bio siguran, da li je gospodin župnik isto takav kao momci, i ne znajući, što da kaže, skinu šešir, žurno ga stavi na glavu i pobježe od župnika.

Gospodin župnik Volman nije ga više htio zadržavati. Čemu? Mučan noćni san bio je sad sasvim objašnjen: Suvišne su bile tvoje brige u malovjerju tvome! Jer samo je malovjernost skrivila, da su ga mučile sumnje, kako i što da uradi. Malo je veliko, a veliko je malo, kako je naznačio Gospod. I drvarska će se djevojka svakako zadovoljiti sa sigurnim Cibulkom umjesto da čezne za nesigurnim Trantincem, premda je on mnogo veći. A ova djevojka, Ančka Karasova, kako je napokon bilo i u snu, sama će skinuti breme s pleća gospodina župnika. Sama. Tako, što će danas obećati svoju ruku i vjernost Cibulki iz Zatlánja.

Hromi putnik žurio se posrćući u selo.

Gospodin župnik leže u zagrijanu mahovinu, podiže oči prema nebesima i zahvaljivaše Gospodu Bogu. Vjeverica na vrhu bora čučnu i zagleda se dolje u uljeza i poče od obijesti preskakivati s grančice na grančicu. Gospodin župnik Volman pravio se, kao da ne vidi. Bio je pun velike misli zahvalnice i prelijevao se zahvalnošću kao proljetni potok.

— Uradit ću bar neko dobro djelce — odluči župnik. Spustio se na mjesto, gdje je ležala magarica, koja se već do sita napasla, nožem je odrezao lijepu čičkovu grančicu i stavio je Magdaleni uz samu gubicu. Shrustala ju je, baš ništa se ne obazirući na zlatice, koje su zajedno s bodljikavim cvijećem nestale među njezinim zubima.

U četiri sata stigao je Josef Cibulka pred kuću Karasa Oklijevala. U subotu mu je stari poručio, da će se u ponedjeljak otisnuti na vodu, i da bi želio, da Josef još ove nedjelje dođe do njih. On, veli, zna, zašto. Josef je pokušao nagovoriti tatu, da pođe zajedno s njim u Rukapánj. Ali staroga je mučila reuma, koja ga možda ni na vodu ne će pustiti:

— Samo idi sâm, dosta si star. Reci im: do bijesa, dajte mi tu djevojku, tâ ja sam pošten momak i valjan radnik. Zar ne? — mrmljao je na pragu kolibice i grijao na suncu kožu, kojom je namjeravao omotati bedro.

Triput je obišao Karasovu kolibu, prije nego je pokušao otvoriti vratašca. Rđave baglame zacvilješe kao preplašena guska. Ostao je časak stajati, sa željom, da ona sad dođe otvoriti vrata, i obuzet strahom, da će to zaista učiniti. Ništa. Pošao je dakle prema kućnim vratima i udario po njima šakom. Zatim je pritisnuo kvaku.

Bilo je zaključano. Sjeo je dakle bespomoćno na prag, spreman da čeka. Ali uto je silazio niz ljestve s tavana sam stari Oklijevalo i još s okna ga pozdravljao:

— Budi zdrav, Josefe!

Na licu mu je bio olujni oblak, i nije ga mogao odagnati, ni kad je Zatlánjaninu pružao ruku.

— Sve su to ništarije!

Cibula nije znao, kud smjera ovim gromom. Vraćao se k vratima, ali Karas se uputio drugamo.

— Hajde na pivo!

— Ja sam mislio, da... — promuca Josef; vrtuljak čudnih misli sasvim ga je zbunio i obuzdavao mu govor.

— Ništarije! Rekao sam staroj: čuvaj ovu djevojku. No djevojka se izgubila, a stara, kad ju je pošla tražiti po selu, izgubila je ključ. Bogzna, kud sada luta...

Objesio se hromomu Josefu o nadlakticu i odvukao ga u gostionicu na Věník. Samo su muhe na prozorima smetale mir u toj poprskanoj, nezračenoj grobnici. Jedva su srknuli nešto rijetke i neukusne pjene. Ostatak im se u čašama sasvim ugrijao. Duhan je polagano gorio, sivi smotuljci dima stajahu na mjestu kao žalosni znakovi nad mjestom požara.

Karasu je bila puna glava toga bezglavog Francuza. Pričaš, pričaš, misliš u sebi: bajka, a najednom imaš to u svojoj kolibi. Možeš tući vlastitu kćer kao snop raži, svija ti se pod rukom, sikće od bola, ali neprestano ponavlja svoje: Ne ću reći, ne ću reći! Ničim ne možeš iz nje izmamiti, koga zapravo ima u glavi, zbog koga odbija tako valjanog čovjeka, kao što je ovaj Josef...

Vani su već letjeli šišmiši, a među ovom dvojicom neprestano je vladala tišina.

— Da znaš, naručit ću četvrt rakije. U znak žalosti — useknuo se mladi.

Karas ga je ostavio u gostionici i odjurio prema kolibi. Bilo je zaključano jednako kao po podne. Spopao ga bijes.

Pošao je u sušu, da potraži sjekiru, ne bi li izvalio vrata iz baglama. Ali kad je došao sa sjekirom, stara je Karaska otključavala.

— Gdje ti je kći?

— Bog bi ga znao — sliježe ramenima, šmugnu u sobu i poče ložiti u štednjaku, da ugrije večeru.

— Ne ću jesti — izderao se na nju. I vratio se na Věník. Zatlánjanina Cibulke nije ondje više bilo.

— Iskapio je dvije četvrtine na dušak. No na zdravlje, uhvatit će ga rakija — govorio je Koumáček za tezgom i čašu za čašom uranjao u prljavu vodu.

— Hoće — ne će. On je čovjek s vode — branio ga Karas. Glava mu je bila puna briga. Nema gorega pijanstva, nego kad se pije zbog žalosti. Gdje da ga sada traži?

— Šta da ti natočim, Oklijevalo? — doviknu gostioničar.

— Rakiju.

Četvrt litre ne će škoditi. Za srdžbu.

— Kao da je došao zbog tvoje kćeri?

— Tko? — dreknu Oklijevalo.

— No, taj isti. Nešto je slično govorio.

Gonio je otiračem muhe oko petrolejke, fićukao i smišljao razgovor:

— Samo što ona ima, mislim, boljega.

— Koga?

— To si ti lijep tatica, kada to ne znaš. Seoskog momka Václava Trantinčeva.

Prva blijeda zvijezda pojavila se nad gradićem.

Kao da krade svjetlost danu na odlasku, jačala je, a dana je bilo sve manje i manje. Zatim je zablistala jasno. Bila je već noć.

Na rubu šume kraj Vydrůvke lišće i ljubavnici dvostrukim šapatom ustitravaju tišinu.

— Sparno je — uzdišu dragane u naručju momaka. A ipak čeznu za jakim stiskom. Po šumskom putiću klati se pijanac, pjevajući bez glasa pjesmu o lažnoj ljubavi, a naizmjenične riječi ljubavnih parova, bezbrižno neoprezne, navode ga sad na bijes, a sad na plač.

Ondje, gdje je krilo kose livadice obrašteno mladim vrbikom, u jamici poput košutina ležaja, ležala je Ančka s Trantincem. Sjena pijanca, nagnutog nad njihova tijela i zastirući mjesečevu svjetlost, nije ih smela. Samo su tijelom bili ovdje. Pijani mladić visio je s rukama u šiblju, naklonjen nad njihove glave, i široko otvorivši oči tražio je lik djevojke. Ali njezino je lice prikrivala kosa dragoga, pa je pijani momak

tek po riječima, kojima je pozivala dragana, da je zagrli još duljim zagrljajem nego prije, razabrao, tko je ona.

Vratio se par koračaja prema putu, rukama je čeprkao po zemlji, gubeći ravnotežu, i kad je napipao kamen, podigao ga i bacio prema skrovištu košute.

Dragan skoči i potrči par koračaja u tamu. Nije opazio nikoga. Vratio se djevojci, koja je ležala u mahovini nepri- krivena i očiju zatvorenih, i tihim ju je šaptom umirivao.

Možda je to samo skočila velika pozemna žaba.

Tek sada se pijanac dao u bijeg. Hramao je i poslije desetak skokova spotakao se o korijen, koji je stršio na putu kao ruka prosjakova; pao je na rub šume i ispruživši se na sve četiri iskolačenim očima ispitivaše nebeske zvijezde.

Poslije nekog vremena pokušao je ustati. Klečeći na nogama i rukama probijao se kroz travu i prašinu i svaki čas padao licem prema zemlji kao konj pod teškim teretom.

Ljubavnici, kojih je ovdje u guštacima bilo mnogo, nisu čuli ništa. Jedni su se u druge upili ustima i tijelom, bez daha i bez sluha.

Hromi pijanac tražio je nešto po džepovima i napokon izvukao komad konopljena užeta. Pijanim prstima vezao je uzao omče, objesio ovaj obješenjački ukras o vrat i gledajući gore tražio dosta jaku granu.

Zatim je tvrdokorno bacao drugi kraj užeta na granu. Ali konoplja je prelagana, i tako pijancu nije pošlo za rukom više, nego da jalovim zamahom otkine slabašnu ovogodišnju grančicu ili da samo prosiječe zrak i osjeti, kako bespomoćno uže pada na njegovu vlastitu glavu.

Našao je dakle kamen, kojim se može baciti uže sa sigurnijom nadom u uspjeh, privezao za nj kraj samoubilačkog užeta i ponovno okušao sreću.

Bačen prema noćnome nebu, kamen se nije vratio dolje. Pijanac je pao na zemlju i bio odmah svladan snom. Uže se bar malo napelo i stegnulo usnulom pijancu grlo tako, da je počeo iza sna hrkati. A ovo njegovo hrkanje i pištanje bilo je uistinu slično zvukovima pile, koja se bučno zaletjela u srčiku suhoga drva, pa se opet vraća sa zmijskim siktanjem prema ruci, koja vlada njezinim lukom.

Prolazio je ovuda nekakav ljubavni par. Momak skoknu do usnulog čovjeka i podignu mu glavu. I u tami primijeti uže, pa glasom punim zaprepaštenja viknu dragoj:

— Pričekaj me!

Ali mrkla djevojka pobježe dalje, bez glasa, bez odgovora, svladana od straha. Mladić trgnu užetom, kamen pade

dolje, a oslobođena omča sama se raširi od napetosti pijančeva vrata. Tada momak pograbi pijanca, odvuče ga do rječice, tako da su pijančeve pete urezale u prašini brazde, i ondje mu pljusnu u lice pune pregršti vode.

— Josefe, Josefe, — govorio mu usto — no ded se, do bijesa, probudi!

Voda ga je zaista osvijestila. Polagano je otvarao oči, omamljen još uvijek rakijom, i promatrao svoga njegovatelja.

— Noćna stražo... ja sam...

Martin Bašta, nazvan Noćna straža, podigao mu je glavu na koljeno, pljusnuo ga dlanom po licu i, sileći se na smijeh, vikao:

— Gade jedan... gade pijani...

Usto je opazio uže s omčom i kamenom, koji je ležao u travi, udario je nogom o kamen, da je odskočio u vodu povukavši sa sobom omču, i uklonivši tako svaki trag Josefove zle nakane, udario ga je po drugi put:

— Gdje si se, gade, tako udesio?

Pijanac je držao glavu u ruci i naginjao se, kao da će se postrance srušiti u rijeku. Djevojka Noćne straže već je sigurno bila kod kuće.

— Žene su gadovi — zakukao je Josef Cibulka.

— Jesu. Sve redom. Za pametnog muškarca to nije ništa.

Digli su se polagano, a Josef se objesio o Noćnu stražu, pa su se korak po korak vukli po stazi u selo.

— Ja sam je vidio s drugim... — a pritom su usta i oči pijanca zaista plakale. Noćna straža je kao baba primalja otirao njegovo čelo mokrim rupcem i kimao saučesno glavom.

— A ja sam žedan... strašno.

— Ne plači, idemo to zapiti. Naručit ćeš čašu piva, poslije rakije to dobro djeluje...

Već je bila ponoć, a psi su je najavljivali lajanjem umjesto noćobdije, koji je negdje zalutao. Bacali su se stranom čovjeku na listove, ali Noćna je straža jednoga udario nogom tako jako, da je zaurlao, pa su se svi ostali povukli.

U svim je gostionicama bila tama. Josef Cibulka se nagnuo nad ogradu česme na barborskom trgu i osušenim usnama lapsao hladnu vodu ravno s njezine površine.

U svim je gostionicama bila tama.

Samo u župnom dvoru, na jednom prozoru, koji je bio zastrt bijelom plahtom, treperila je žućkasta svjetlost. Gospodin župnik je molio molitve zahvalnice.

Glava XVIII.

SVAKOMU SVOJE

ili kako je František Buzek došao do gutljaja, Pepina Řezáčová do sata, a djeca do Judinih novčića, i na kraju o tom, kako kapar, premda je prvi vijećnik općine, ipak ne mora imati mozga pod kapom.

Jutro ponedjeljka hodalo je ulicama kao mljekarica rumenih lica. Mirisalo je djevojačkim buđenjem. Tek poslije sedam sati otpuhnut je taj miris vonjem devetero zanata. Kiselo je mirisao kvasac pekarâ, u zagušljivu dimu stavljala se užarena kovačeva potkova na konjsko kopito, bačvarske radionice ugodno su mirisale crnogoričnom smolom, iz krojačkih glačala dizala se topla para, miris drva prelazio je u nosnice, ako si samo zavirio u stolarsku radionicu, trgovci su pržili u velikim crnim bubnjevima kavu, a na trgu je vjetrić odnosio papar i papriku iz zdjelica u šatorima prodavača mirodija i u sitnoj vijavici raznosio ih u sve kutove trga pazeći pritom pomno, da oni, koji moraju iznenadno kihnuti, ne znaju, zašto kišu.

Samo je kod gospodina savjetnika Zimmerheiera zaudaralo na bolnicu. Doktor Rozum je sjedio kraj njegova kreveta, jer je maločas prevezao savjetnikovu ranu, i obojica su se naginjala nad zlatan sat, koji je bio potpuno jednak onome, što ga je u subotu dobio Matjej Řezáč. Dosta ga je jednom navinuti, a ide čitavu sedmicu. No ovaj stroj ima u svojoj nutrini još jedan mehanizam, koji zaslužuje divljenje. Bez posebnog navijanja i upravljanja zazvoni svaki put, kad je deset sati.

— Za uspomenu na onaj sat, kad smo se ja i Matjej vratili na svijet.

— A jeste li mu to rekli?

— Iznenadit će se.

— Prepast će se.

Gospodin savjetnik se samo nasmijao i potjerao kazaljke, koje su se u to doba nalazile oko osam sati, dvostrukim brzim krugom na deset sati. Čim je velika kazaljka došla na dvanaest, zaista je počelo zvoniti.

— Uzbuna — šalio se doktor Rozum.

Ali ova naoko beznačajna riječ lišila je gospodina savjetnika smijeha. Kao da se nečega prisjećao, namrštio je čelo i podigao oči prema doktorovim očima.

— Kažu, da će biti rata? Niste li ništa čuli?

Čitavo to vrijeme, otkako se nije mogao maknuti, obilazila ga je na prstima zla prikaza. Po naznakama, šaptanju i brbljanju dobila je tijelo, a zbog te maglovitosti bila je fantastičnija nego zla sigurnost.

— Ne znam. Pričekajte... — i doktor potraži po džepovima novine, koje je jučer donio iz okružnog grada.

... šef glavnoga štaba prekinuo je svoj dopust, ali ne treba u tome gledati nikakav loš znak, jer ni ovaj ratnik, koji bi nerado umro bez izvršena čina, ne može u današnje doba savjetovati drugo nego mir.

Savjetnik se oslonio na ruke, malo izvukao tijelo i sam pogledao u ove retke, da se uvjeri, da mu doktor nije zatajio ni slovca nade.

— A šta kažete na to?

— Ne znam. — Rozum sliježe ramenima i polagano ih opet spusti ne hoteći dati prednost nijednoj zdjelici neodlučne vage.

U osam i po bio je doktor kod Františka Buzka.

— Dakle, František, kako je?

— Ja ne znam — pogleda ga bolesnik plavim, dobročudnim očima, kojima je često bludio po kutovima, kao da stalno traži onoga odozgo. Ništa ga nije boljelo, sve je u njemu spavalo, samo je ona vječita žeđa tumarala po tijelu stalno neugašena.

— A da pijem? Mogu li piti?

— Možeš, zašto ne?

— Ja sam mislio kao... — i učini rukom pokret, kao kada diže svoj vrč, i bučno proguta gustu slinu, da mu je jabučica poskočila.

Doktor je bio iznenađen, kako to, da František već davno nije na drugom svijetu. Osmi dan stoji već na njegovu pragu. Žeđa, koja će tada biti otkupljena, neprestano mu pali grlo, svjećica života već se sigurno ugasila, ali František mirno preživljava sat svoje smrti i poslije nje živ i žedan čezne za gutljajem.

— Samo ti pij, František! To ti ne će škoditi.

— Znaš što? Sutra. Sutra ću se napiti. Možda će mi do sutra biti još zericu bolje.

Rastali se za sat. Doktor je zavrtio ručicu i uputio se prema barborskom groblju. Ondje ga je čekao još jedan.

Kakvo seciranje, kakvo utvrđivanje, kad čovjek padne s tornja! Samo po dužnosti valja pogledati već dva dana nežive ostatke čovjeka, čiji će pad Rukapanjani dugo nositi u očima.

Zaustavio je auto na kraju strme ulice, obzidane s obadvije strane dugim, grubo okrečenim zidovima rudničkih praonica, prešao je preko male puste poljane, gdje je rasla divizma, mlječika i čičak i kamo odbacuju sagnjile, vodom natrušene i uvenule pogrebne vijence bogataša, i stao je na grobljanskoj kapiji.

Dječaci, koji su se igrali s razbitim fenjerom i dugom daskom od kovčega za kršćanski pokop, istegnuše vratove za doktorom i spazivši na kraju ulice automobil progutaše slinu pohlepe.

Tri koraka iza vrata susrete liječnik gospodina vijećnika Stýbla, kaparskog majstora, koji se pliskinim korakom, dizan u zrak balonom vlastite važnosti, žurio s polja mrtvih.

Nisu se pozdravili, po svom običaju, i prošli su jedan mimo drugoga kao dva nevidljivca. Tek na grobljanskim vratima Stýblo stade, baci pogled za doktorom, koji je nestajao na vratima mrtvačnice, i vrati se opet na groblje, da svojom prisutnošću dokaže, kako je ovdje važan.

Jer na njega je palo, da kao najviša vlast odluči, da li se može za pogreb Janka Pudeša pozajmiti općinski pokrivač, crn i izvezen bijelim koraljima, što su ga zamolili rudari.

On, vijećnik Stýblo, zamjenjujući načelnika Františka Buzka, misli, da to nije potrebno. Šta će luđaku pokrivač!

— Mi ćemo se obratiti načelniku. On će pozajmiti bez daljega — prijetili su gospodinu vijećniku rudarski prljavci. Gospodin vijećnik je dakle u sebi odlučio, da će poći pogledati taj pokrivač, da u sjećanju osvježi njegov izgled i stanje. Ako je pokrivač poderan i izlizan, kako neki rudari tvrde, bio bi napokon spreman da dade svoju gospodsku dozvolu. Ali čim je vidio tkaninu, zaključio je, da je dobro uščuvana, i strogo je zabranio grobaru da je posuđuje. A zatim, jer se bojao, da Kulovaný ipak ne bi poslušao, dao je radije zaključati pokrivač u sobicu i u svoj je džep turio ključ, kojim se ona otvara.

Sada je časak gledao naokolo, brojio red grobova, kao da su to kape na njegovoj tezgi, i čeznuo da čuje, ne će li ga doktor pred grobarom sramotiti i ogovarati.

Grobar se naginjao nad golim mrtvacem, kojemu je lice bilo mirno kao noć s punim mjesecom. Ohlađen vosak lica upao je u jamice, očni kapci, utisnuti duboko iza donjih bridova očnica, zauvijek su zatvarali njegov pogled pred svijetom. Samo su se usne i u smrti neprimjetljivo razvukle, kao da čekaju pisak crne pištaljke.

Ali sviračev je duh bio daleko, a ruke, koje su nekoć podizale okarinu prema ustima, ležale su slomljene uz mršava rebra, koščate bokove i nevjerojatno tanka bedra.

— Zašto je gol?

— Zar bi mu u ovim dronjcima bilo bolje?

Grobar se okrenuo prema hrpi rudarskih vreća, na kojima je morao vrtlarskim nožicama prerezati žičane vezice, ako je htio svući mrtvaca. Samo velik džep, kakav obično nose rudari na donjoj strani dugih kaputa, skrovište, u koje kradu rudničko drvlje ili dinamit za panjeve, bio je nedirnut.

— A šta je imao u džepu?

— Kup crepovlja, uginulog crvendaća i komadić žice.

Grobar pristupi klupi, podigne crne hlače i razvuče ih uhvativši za nogavice. Zatim podiže mrtvacu desnu nogu, začudo neprelomljenu, i pokuša navući usku nogavicu na ukočenu nogu.

— Tko mu je dao ovo odijelo?

— Donijela ga je amo rudarska žena, Řezáčka. Rekla je, da je njezin muž kazao, da će poslužiti druga do smrti. Živ, kaže, može biti bez tog odijela. Mrtvome je gore.

Duga rečenica izmorila ga toliko, da je posegao u džep, izvukao plosnatu bocu i zubima zagrizao grljak. Duboko u vratu počelo mu grgoljiti.

— Brrr, hladi i grije.

I podiže lijevu nogu pokojnika, da nastavi radom. Doktor sjede na klupu. U hladu mrtvačnice bilo je ugodno. Zašiljio je nožem cigaru i dugo kružio zapaljenom šibicom oko njezina vrška. Iz dronjaka mrtvaca odjednom iskoči zeleni livadni skakavac. Noge su mu se sklizale po pločicama, pa je brižljivo pipajući tražio po sitno oštećenoj površini kamena hrapavije mjesto, pa kad ga je našao, požurio se jednim skokom prema vratima, spoznavši, da odande dolazi svjetlost.

Dječacima na brežuljku učinila se njihova igra neveselom, pa su se odšuljali u skupini do čudesnog automobila na kraju ulice i začas, ohrabreni samoćom, počeli bosti čavlom u jake gumene kotače i opipavati dlanom toplo skrovište hladnjaka.

— Do đavola, kad bismo se bar mogli odvesti malo iza ugla! — mučila ih čežnja.

Ali sve poluge, dugmeta, ručice i brojevi bili su im sasvim nerazumljivi. Sve osim kola, koje se okreće, da auto ide pravim putem, kao da potječe iz sasvim drugog i neshvatljivog svijeta. Zagrcavali su se nad čarolijama, kad god su htjeli progovoriti, grizli su sebi pesnice u neprilici, psovali kao stari, da se ohrabre u naumima, a u džepovima su grčili prste hoteći potisnuti jaku i moćnu čežnju. Kad bismo mogli ovako sjesti uz ovaj volan i zapovjediti svim oznakama: Vozite!

Nepokretna kutija čudnovatih snaga, koja prikriva divljinu preplašenih konja, snagu nabujalih voda i brzinu veću od pastrva u bijegu, limena škrinja, opipljiva sa svih strana, jednostavna, a ipak čarobna, začarala ih je sve do jednoga, da su bili kao zapanjeni.

— Ovaj ovdje lim može se skinuti — spoznao je odjednom najodvažniji, i oni podigoše postranu ploču i otkriše motor, susprežući dah isto tako, kao kad podižu pokrov nad tajanstvom mrtvačeva lica.

U prvom redu ova kola ih podsjećahu na zatvoren mrtvački sanduk, u kojem boravi strašna i moćna neznanka. Moći dodirnuti lice mrtvaca, to su često željeli u dječjoj neobuzdanosti. Kako bi bio slavan onaj, koji bi se mogao podičiti ovakvim činom! Ali grobar bi svakomu odbio ruku, tko bi se približio mrtvačnici i htio samo malo podignuti crn spušten pokrov. Jer samo doktor Rozum, koji ima kod kuće u ormaru pravi kostur, razumije se u mrtvačke sanduke i svoj automobil.

Ukazala im se kovna zbrka čudnovatih oblika, i samo zavrtnji s maticama, stari znanci, kojih su imali pune džepove, ulili im odvažnost, da i, do đavola, posegnu za nečim.

Kapar Stýblo se dugo zadržavao nedaleko od vrata mrtvačnice. No nije uhvatio ni riječi, umorio se čekajući, pa je ipak izašao iz groblja. Dječaci su se razbježali, kao da je tko hitac opalio među njih. Samo onaj, koji se popeo za volan i pokušao da ga pokreće na sve strane, bio je suviše zauzet poslom, te je pao u kaparove pandže.

Iskreveljio se na plač očekujući zaušnicu, ali gospodin vijećnik se odjednom pretvorio u samu ljubaznost. Rukama nedužne dječice, koja su već prodrla u nutrinu stroja, neka bude uništen ovaj đavolji izum, koji nosi na svojoj savjesti na zlo izlivenu žuč gospodina vijećnika Stýbla. Za tako zaslužan rad vrijedi prosuti koji novčić u zaprljane šape.

— Samo se, dečki, igrajte! Štošta se može izvaditi, rastaviti, odšarafiti. Bar ćete nešto naučiti.

Dječaci, zbunjeni srećom zbog novčića, gurahu palce u usta, skidahu kape i izvikivahu kršćanski pozdrav. Za novčić su bili spremni sve rastaviti, što god mogu. Pa makar i čitavu mašinu odnijeti na brežuljak u džepovima. Njihova čežnja za čudnim vozilom bila je uvijek spremna da se pretvori u mržnju, s kakvom su tako često bacali kamenje za doktorom, koji se vozio, i čudno čuvstvo, koje ih je prodrmalo pri pukom pogledu na automobil, moglo je poprimiti bilo kakav oblik.

— Ja ću odmah skočiti po čekić.

— Idi, budalo, uzmi kamen! — I počeše udarati po unutarnjem uređaju, koji nije popuštao, da bi izvadili nutrinu automobila kao utrobu iz kunića.

Gospodin vijećnik je odlazio zadovoljan. Ipak nije ništa učinio, samo je fino pritisnuo ondje, gdje možda nije ni bilo potrebno. Dugačak put među zidovima radosno se pred njim odvijao kao ćilim slave.

— Bože, ovo se miče — povuče jednu polugu dječak živodera Hóna, a svi ostali u jedan tren ostaviše rastavljanje i baciše se na pronalazak.

— Evo, uzmeš ovo ovako...

I pritisnu dugme na vrhu poluge, u mehanizmu nešto popusti, i odmah se mogla potisnuti prije nepokretna željezna cjevčica daleko naprijed. Htjedoše zahihotati nad ovim čudom, ali uto se ovo čudno čudovište pokrenu i povukavši se malo natrag poče silaziti s brežuljka u ulicu.

— Skoči van, vole! — viknuše živoderovu dječaku. Razderao je čitava usta padnuvši na pijesak ceste. Automobil se pomicao dalje.

Kad je udarilo deset sati, htio je doktor otići iz mrtvačnice.

Čuo je, kako udara deset sati na barborskom tornju, i sjetio se pritom savjetnika, kako se sad s radošću naginje nad zvonce, koje najavljuje sat njegova izbavljenja.

— Cililink crrr...

I trgnuo se, kako mu je u živoj predodžbi istinski zazvonilo. Ali František Kulovaný, koji ipak nije znao za doktorove predodžbe, preplašio se također, odskočio za korak od doktora i prestravljeno posegao rukom na grudi. Na onom mjestu, gdje džep prsluka sakriva ljudsko srce, nešto se događalo.

— Zao znak... Dogodit će se nesreća — bio je sav zaprepašten od ovoga tajanstvenog zvuka, koji mu je neprestano izlazio iz unutrašnjosti. U grobaru je zvonilo na neshvatljiv način, tanko i fino, kao nebeski anđeli na Badnjak.

— Ja... ja... šta je to?

Doktor pocrvenje od naglog bjesnila:

— Dajte amo ovaj sat!

František Kulovaný, slušajući zapovijed, posegnu u džep, izvuče zlatan sat i prestrašen kao dječak pred batinama pruži ga doktoru u ruku. Tek sada je prestao maljušan batić udarati o cimbal.

Doktor otvori poklopac, da pogleda njegovo naličje, na mjesto, gdje je kod savjetnika bilo napisano:

ZA USPOMENU NA SUBOTU 11. SRPNJA.

Na ovom poklopcu, očitom savjetnikovu blizancu, bio je drugi natpis:

MATJEJU ŘEZÁČU ZA DOBRO GAĐANJE.

— Kradljivče — obijedio je ljutito grobara Kulovanoga. Bilo mu je jasno, da je sat dospio na groblje u Řezáčevu crnom odijelu. Grobar se nagnuo nad poklopac, sada već više radoznao nego preplašen, i počeo sricati natpis. Obadvije ruke zarile mu se pritom sa svih deset prsta u bradu i zadržale se u njoj. Činilo se, da ovom težinom vuku dolje čitavu pokožnicu njegova lica. Tako su mu bile izbuljene oči.

— Nije vas bilo stid okrasti Řezáča...

— Ta ja, molim, nisam otvarao...

— Iz odijela ste uzeli sat, jer su ga ondje zaboravili.

— Ni govora! Luđak je imao sat. Bog mi je svjedok. Luđak ga je imao u onom džepu uz onog crknutog crvendaća.

František Kulovaný je smatrao manjim grijehom, što je uzeo sat luđaku, i tom istinitom isprikom tako se umirio, da je spustio ruke s brade.

— Meni je samome bilo čudnovato, gdje je do toga došao takav budalaš.

Doktoru je bilo neugodno. Unatoč svim tužnim iskustvima volio je ljude. Ali tko krade...

— Dat ću ga, kamo pripada.

Kroz kapiju dotrčaše na groblje tri dječaka:

— Go... go... go... — hvatahu dah.

— Gospodine doktore... vaš auto silazi s brežuljka!

Već je bilo kasno i ljudska je noga prespora, da bi mogla stići štropotava kola. Auto je jurio niz strmu ulicu, sve brže i brže, ali začudo ravno, prolazio je kroz mliječev drvored, žestoko štropotao i nosio pred sobom propast.

Doktor je trčao dolje, a dječaci su mu bili za petama. U uskoj uličici nisu vidjeli, da li je tko na ulici pred automobilom. A ako jest, ne će izmaći.

Gospodin kapar, zadovoljan sam sa sobom, fićukajući kao kos i hladeći uznojeno čelo skinutom kapom, izvoljevao se gegati dolje prema Rukapánju. Ali kao da mu je do samoga uha doletio bumbar, tako je počelo iza njega zujati i zveketati, pa kad se okrenuo, kriknuo je od straha.

Đavolja mašina ljutito je za njim jurila, letjela je kao sablast sa brežuljka bez upravljača, lim je s obadvije strane hladnjaka zveketao, možda je i zrak oko nje fićukao, kako je strahovito jurila.

S lijeve strane zid i s desne strane zid, nikud se ne može pobjeći. Uzalud je nastojao skočiti i dosegnuti hrapav vrh kojega od ova dva zida. Uzalud je ogrebao ruke o pijesak. Potrčao je dakle kao konj, toptao, kapu ispustio iz ruke, padao na tvrdu cestu i opet se dizao, bez daha, bez glasa, jer mu je oboje ugrabio strah, a okrutni zidovi nikako da prestanu.

Jedan hvat, drugi, i treći! A neprestano stoji na istom mjestu, samo mu zemlja pod nogama trči naprijed, kao da bi mu i ona htjela napakostiti, i približuje mu neman do samih leđa.

Od straha skoči za deblo brijesta. U posljednjem trenutku. Tres! Kola skrenuše nadesno, kao da ih upravlja nevidljiv zlorad čovjek, i udariše baš u drvo, koje je svojim tijelom čuvalo kaparovo tijelo. Duboko u bijelu srčiku zario se lim, otkinuo drvu komad mesa i, pribravši snagu za posljednju pakost, pritisnuo kapara bokom o zid. Nešto je u njemu puknulo. Izgubio je svijest.

Prljavi dječaci nagnuli se prvi nad njim. Ruke su im bile pune matica i zavrtanja, u očima im je bila zbunjenost i strah zbog nesreće, pa kad su vidjeli zgnječena, onesviješćena čovjeka, skidali su kape s glave i gužvali ih u rukama, kao što obično rade stari.

Doktor dohvati jednoga:

— Potrči u Kocandu po rudare!

Sa slabom dječačkom pomoći ne bi mogao odgurnuti težak teret kola sa zida i nemoćnog tijela.

— Čini mi se, da umire — primijeti rudar Venzar, kad su kapara konačno izvukli. Rozum mu raskopča kaput, opipa rebra, ruke i noge, pregleda karlicu, za koju se najvećma bojao, i s pomoću rudarskih ruku smjesti kapara u auto. Valja s njim odmah u okružni grad, jer ovdje mu ne može pomoći.

Pregledao je stroj i zapanjio se.

— Evo ovdje su neke matice — dolazili su blijedi dječaci jedan za drugim i predavali doktoru sadržaj svojih džepova.

— I ovo stavite unutra, gospodine doktore...

Nagnuo se nad motor i finim doktorskim prstima njegovao ga kao ranjenog konja. Rudari i dječaci stajali su okolo u krugu.

— Možda ste ovom lupeštinom ubili čovjeka — gorko ih je optužio, kao da su odrasli. Dječacima su klonule glave još niže, nožnim palcima su vrtali tvrdu zemlju i gledali uporno u izdubene jamice, kao da bi one trebale popraviti svu zbrku, koju su dječaci za čas učinili.

— Ta on... i pravo mu budi! Ta gospodin vijećnik nas je nagovarao...

I izađoše na svijetlo božje Judini novčići, a rudari iz Kocande, koji su u tom velikom sporu oko đavoljeg stroja stajali uz doktora i njegovu mašinu, nisu mogli potisnuti smijeh na ona nevidljiva mjesta, kuda on spada pri tužnim zgodama.

Napokon je kola kako tako doveo u red i odvezao se.

— Isuse, Marijo, kapar se vozi! — istrčavali ljudi iz kuća i dućančića na barborskom trgu. Vidjeli su njegovu gologlavu glavu, naslonjenu kao u snu o jastuk, i pomislili, da se približuje svršetak svijeta, kad će nastati preokret svih stvari i metež nad metežima.

Glava XIX.

SLIKA GOSPODINA FLORIJANA

pred kojom František Buzek dokazuje, da do svoga posljednjeg daha ne će trpjeti nered u općini, i zbog toga dolazi upravo o ponoći na ono sudbonosno mjesto, gdje mu se ukazuje svijetli stranac. I da nije bilo poslije toga věničkog pola sata...

Načelnik František Buzek nije spavao cijele noći.

U ponedjeljak su odvezli kapara u okružni grad u onoj đavoljoj napravi, koju je tako proklinjao i kojom je sâm sebi nanio nesreću.

— Za mjesec dana bit će zdrav — tvrdio je doktor Rozum Františku. František pritom u sebi opipava koralj po koralj

one duge krunice danâ u mjesecu, i sâm ležeći u krevetu trne pri pomisli na ležanje kapara Stýbla. Potrebno je brinuti se za općinske poslove. Sada bi trebao doći na red drugi vijećnik, ali tko će ovom slamnatom snopu, što su ga raspirivali zli povjetarci kaparovih savjeta, dobavljati pameti? Tko li će prigledati, da ne provodi budalaštine, kakvih se František Buzek toliko bojao?

— Pazdušek! — zove František nestrpljivo. Ali tko zna, kud se Pazdušek skita. Podveče se izgubi iz svoje sobice i svu brigu za Františka lakoumno prepušta staroj sluškinji Doroti, te ne poslužuje i ne razveseljuje načelnika, uvijek nekud leti.

František Buzek zna: bez mudre glave općina će propadati, kao kokoš bez zrnja ginuti i nestajati, kao nagnjilo bure zaudarati i kvariti sve prijašnje dobre stvari.

— Pazdušek, obuci me! — podiže se po drugi put načelnikov glas. No nema Pazduška. Kuda se skita? Obavlja općinske poslove. Na kraju će Pazdušek biti jedina mudra glava u čitavoj rukapánjskoj općini.

Danas je dan svete Marije Magdalene, pokajnice; kao da je ova svetica zagovorila Františka Buzka, na njezin mu je dan bolje. Možda je Gospod zbog navale drugih briga zaboravio Františkovu krivnju. Stoput je gori posao upravljati svijetom nego biti prvi u Rukapánju.

Ali i to je muka.

Kao na primjer onda, kad su u kraju bili manevri, pa je u Rukapánj došao sam car na noćište. Da nije bilo Františka Buzka, tko zna, kako bi car do danas gledao na Rukapánj. Moguće je, kad sjedi u svom dvorcu i gleda u katastar, gdje mu je nacrtano čitavo carstvo do posljednje kolibe, da često zaluta prstom na mjesto, gdje stoji kružić i iznad njega je napisano GOTTESHAND (RUKAPÁŇ), pa da u taj kružić zabode carski prst i rekne dvoranima:

— Jest, Gotteshand, to mjesto poznajem, ondje imaju mudrog načelnika Františka Buzka.

František skoči iz perina, otvori vrata širokog hrastova ormara i poče tražiti svečane hlače, da izađe na općinu i pred susjede u punoj paradi. Obuvajući čarape misli na cara. Bila je to tada zbrka, valja reći po istini. Susjedi su dotrčali bez glave, bez daha, čim su čuli s kotara tu novost, i odmah su se obratili načelniku:

— František, dolazi car, šta ćeš mu reći?

— Reći ću mu, kao što mislim — odbio ih František Buzek. Ali susjedi su se i dalje češali po glavama i sasvim zbunjeni i smeteni ispitivali dalje:

— A ne ćeš li ti, František, izgubiti odvažnost pred carem...

— Ja? — govorio je tada František Buzek. — Ni kad car stigne, ne ću se postaviti na glavu. Ja sam odvažan i prema caru gospodaru, jer sam uvijek bio prema svakome pravedan. Ja ću mu reći: Ekscelencijo, vaše veličanstvo, glasom svoga načelnika govori vam grad Rukapánj, 3152 stanovnika, srebrni rudnici, drvarska industrija i krasna okolica s pogledom na slikovite razvaline Čertovke, koje dominiraju sa šumskog sljemena nad okolicom. Samo bi porezi trebali biti manji.

František sapne hlače u pasu, zavrti glavom nad tim, kako je za devet dana propao, i najzad moradne probušiti novu rupu u pojasu na mjestu, koje to nije nikad očekivalo.

— Samo su ti porezi veliki. I to sam mu kazao — govori načelnik sam sebi i oblači kaput. Slabost ga još spopada, noge mu ne stoje dobro, trebao bi prije odlaska sjesti na stolac i malo se odmoriti. Ali nema vremena. Općina propada i slabi, jer nema vidljive, valjane, mudre glave.

Na dvorištu pjevaju momci najdražu majstorovu pjesmu:

— Na trgu pomoćnik bačvarski
popravlja curama brenticu,
popravlja je obručima,
da im voda ne curi po leđima...

A gospodin majstor se smije, uživa u momcima i razmišlja, kako će najstarijemu, Ferdi, ostaviti jednom oporučno čitav taj obrt. Pjesma se sama žuri na jezik i prodire kroz usta:

— Neka samo voda lijepo curka,
ta moja Anča crne oči ima.

Na ulicama ljudi ga pozdravljaju, obaziru se za njim, promatraju načelnikov čvrst korak i pucketaju prstima:

— Sto mu gromova, ovakva načelnika ima malo tko, da pravo kažemo.

A ptice nebeske, ili bar ovi čvorci i vrapci, koji su preuzeli na brigu višnje, ukoliko još nisu obrane ljudskom rukom, i koji se uličnjački skitaju po vrtovima gradića, mjesto da potraže hranu u poljima, pjevaju sa svih strana Františku Buzku u korak.

Dok ide Cabrikom, istrčavaju iz koliba žene i djevojke, smiju se i pokazuju Františku rukom nad otvorena usta, ne bi

li on njihov dom počastio svojim posjetom i istrusio u grlo čašicu crvenoga; svak, tko susreće i vidi Františka, pokazuje, kako ga voli.

— Hvala Bogu, František, — dovikuje licitar Lofront — ta nije se moglo izdržati s tom kaparskom njuškom!

Františku se čini, da pod ovim ljubaznim pogledima Rukapanjana raste. Korak mu postaje još čvršći, glava se mladenački uzdiže, oči blude ulicom i ne zaziru da bace vragoljasti pogled na djevojke, ruka sama pronalazi put do brka i kicoški zašilji desnu i lijevu polovicu. A jer nije moguće marširati bez pjesme, Františkova usta gunđaju:

— U svijet se široki
zaputio iz Lnářa
siromašni bačvar.

A s motke u daščari pripijeva mu čvorak:

— Titiliti tata...

František prihvati pripjev i ponovno zafićuka čvorku:

— Djevojka mu iz Hradca
plače za njim u vrtu
za draganom svojijem.

Vijećnica, bivši vlastelinski dvorac, čiji su pravi vlasnici bili pokopani već prije stotinu godina na groblju, unatoč svoj drevnoj trošnosti izlazi Františku u susret kao djevica zaručnica, vratar Salavec odmah skače k vratima i prislanja ruku uz rub visoke službene kape, a kad bi mogao, najradije bi od same radosti zazvonio vijećničkim zvonom.

— No, Salavče, kako si? — nagnu se načelnik u vratarovu sobicu. Gle, na daščanom stolu, namijenjenom za obavljanje službenih poslova, stoji velik drveni vrč.

— Piješ li?

— Pijem.

— A što?

— Vodu, gospodine načelniče.

František se baš nije prenapio, prema resici mu curi mnogo guste ljetne sline, koja uvijek na tom mjestu izazivlje nesavladljivo čuvstvo kaljavosti, pa zaželi makar i ove vode.

— Daj mi onda da pijem...

Salavec žestoko nadme prsa, kao da bi htio ponovno salutirati, ali to samo zato, jer je od iznenađenja hvatao zrak, pocrveni kao vlastiti nos, neodlučno se koleba između načelnika i vrča, te traži pod kapom mrvu pameti, da mu prišapne:

— Ja... onda bih ja skočio po svježu vodu.

— Dobra mi je i ova — tješi načelnik Salavca. Nema smisla da staroga čovjeka uzalud goni za jedan gutljaj čak do česme. Uštedjet će mu i tih par koraka, koje je potrebno napraviti do vrča, sâm će onamo poći i podići ga čvrstom rukom i blistavih očiju, kao da će umjesto vode pustiti na jezik suzu crvenoga vina.

— Isuse Kriste! — dreknu Salavec.

Ali František je već nakrenuo rub vrča prema ustima, isturio malo jezik i pustio prvi, dug gutljaj sasvim u usta, u obadvije šupljine lica i preko jezika do resičnog zatvora. Jabučica je skoknula pri padu napitka u ždrijelo, ali odmah se podigla, jer se žurila da na vrijeme pozdravi i primi nov talas vina, koji je žestoko gonio prethodni, i val je za valom dopirao na ušće ždrijela tako dugo, dok dno vrča nije bilo prazno.

— Tako!

František Buzek žestoko udari hrastovom posudom o smrekov stol, a jer je ovo drvo mekše od onoga, zario je rubom vrčeva dna vidljivu kružnicu na ploči stola. Salavec je žmirkao očima, tresao se u koljenima i sakrivao svoje rumenilo crvenim rupčićem, koji je brzo razastro preko čitavog lica, da bi u njegovu sredinu zabo strm brežuljak nosa.

— Tako! — reče on klonulo poslije načelnika i obori glavu pred grmljavinom. František Buzek je bio prevaren. Zašto bi se baš u Salavčevu vrču moralo dogoditi čudo galilejsko?

To, što mu je u žurbi skliznulo u grlo, bilo je crveno vino iz Kopečne, iz načelnikova napuštenog bureta, iz općinskog imetka grada Rukapánja. Uzalud je pokušavao da odmakne ruku s usta, kad je to spoznao pri prvom gutljaju. Gad ruka jednostavno nije poslušala, nego se urotila s pohlepnim jezikom i pozvala u pomoć sve okusne bradavke u načelnikovim ustima, u koja se prelijevala milina iz vrča, uznemirila je grlo i ždrijelo i zajedničkom pobunom sasula dobru politru vina u Františkovu utrobu. Tako!

— To se, Salavče, kažnjava — viknuše Františkova usta, kao da nisu ona sama, licemjerna, dala prvi znak za napadaj na načelnikovu volju.

— To se kažnjava, prevariti ovako bolesna čovjeka i dovesti mu život u opasnost — šaputao je kukavica mozak, koji najprije nije znao zapovijedati, a koji se sada, nad ruševinom Salavčevih leđa, počeo isprsivati. Ali srce, veliko središte čitavoga Františka Buzka, počelo se smekšavati i širilo se od navale dobroćudnosti. Stavio je ruku na leđa vjernoga Salavca i prodrmao ga:

— No dobro, Salavče, no dobro, pustimo to. Ta ja se ne ljutim.

Salavec odmah podigne mišje oči, žmirne prema svijetlu, sakrije svoju crvenu maramu, i da nije podređen, sigurno bi potapšao načelnika po leđima. Ovako se odvažio samo na jednu jedinu rečenicu:

— Vi ste silan čovjek, gospodine načelniče!

Načelnik potapša Salavca po ramenu, uze s klina ključ od svoje načelničke sobe i polagano se uputi po stepenicama u prvi kat, da odmah obavi sve službene poslove, koji su njegovom bolešću zaostali.

— Stoj! — viknu sam sebi pred načelničkom sobom. — Ovo je vino iz načelnikova bureta. Salavec nije imao ključ od podruma. Ključ je mogao imati samo Pazdušek, kojemu je bio stari podrum povjeren.

— Pazdušek! — viknu u sobu za vijećanje, a uglovi, bridovi i površine hodnika i zavoja lomili su njegov doziv na hiljadu sitnih, uzaludnih dijelova. Nitko nije odgovarao.

— Pazdušek! — i gromovit glas potrese stakla u prozorima. Ali kad se glas slegao, tišina je bila još dublja i još veća.

I uniđe načelnik u sobu za vijećanje, kroz koju je morao proći, ako je htio doći u svoj kabinet. Zgrozio se, kad je unutra ušao. Na predsjedničkom uzvišenom mjestu za načelnikovim stolom spavao je Ignac Pazdušek, glavu je naslonio čelom o ploču stola, ljevicom je držao vrč, a desnicom široko zagrlio brončanu bistu cara gospodara, kojemu je na kovne sjedine stavio policijsku kapu.

Bio je sasvim pijan, i ovo svetogrđe, koje se ne bi usudio počiniti ni sam načelnik, izvršio je sigurno u stanju krajnjega pijanstva. František zaviri u vrč. I u njemu se na dnu crvenjela plemenita krv vinove loze s Kopečne. Brzo skinu s careve glave policijsku kapu, stavi je na ugao stola i uhvati Pazduška za rame:

— Ustani, Pazdušek!

Ignac se stresao, digao malo glavu, zavrtio njome, kao da sumnja o ispravnosti svojega sluha, i tek onda, kad ga je František Buzek osjetljivo udario po ruci, skoči na noge i zasalutira, naslonivši prste o čelu umjesto o rub kape.

— Pazdušek, čovječe, probudi se!

Ali Pazdušek se ponovno skljokao na stolicu, a ruke su mu pale na pod kao odlomljene grane. Uski otvori očiju slijepljeni mu od pijanstva, žmirkao je kao šišmiš pri zvonjenju podneva i nelijepo roktao.

— Pazdušek, znaš li ti, tko sam ja? — pokazivao je načelnik na vlastita prsa, da ga prestraši prisutnošću svojeg starješinskog dostojanstva.

— Ti si... ti si car gospodar, stari momče — probrblja stražar Ignac Pazdušek i neodlučno raširi ruke:

— I dođi ovamo, da te zagrlim, carski momče...

Ali zbunjen iznenadnom dvostrukošću svojega pogleda, koji mu je najednom pokazivao dva monarha, pokolebao se i tek za časak pokušao još širim zagrljajem obuhvatiti obadvije glave i privinuti ih na grudi.

Usred toga grljenja ponovno utone u san, čelo mu padne na zeleni stol, a ruke se same vratiše u izvoran položaj, jedna k vrču, a druga na monarhov vrat.

František Buzek snažno uzdahne, pokuša ukloniti Pazduškovu ruku s careva vrata, ali spoznavši, da je to uzalud, ode radije u svoj kabinet. Pauk mu je već opreo spise svilenim vlaknom. Tražio je časak pauka s takvom upornošću, kao da ga je htio izgrditi, ali kad ga nije našao, rastrgao je u odsutnosti počinitelja sve predivo na neprikladnom razboju i oslobodio spise iz zakletog stanja.

Zatim poče tražiti načelnički štambilj. Uzalud. Našao je samo deset araka službenog papira, gusto ispisanog potpisima: *Stýblo Josef*. Kraj svakoga je potpisa stršio okrugao štambilj kao jaje na oko uz tanjir leće.

Proklinjao je u sebi kapara, ali misao, kao da je lutala u krugu, ponovno je zastala nad zagonetkom vina iz vinograda na Kopečnoj. Kako je vino moglo dospjeti Salavcu? Osim ako Pazdušek ide i časti načelnikovim vinom svakoga, koga sretne u vijećnici.

— Pazdušek!

Kao vjetar pojuri u dvoranu za sjednice, konačno probudi Ignaca, vlastoručno mu stavi na glavu službenu kapu, da bar malo podigne njegovo dostojanstvo, i strogo mu zapovjedi:

— Pazdušek, pijani mamlaze, odvedi me u podrum!

Sunce se već dizalo prema podnevu, padalo je kroz prozore u dvoranu i pozlaćivalo vječitu prašinu. Svaki je udisaj

postajao sve žarkiji, kao da su i čestice prašine, ulazeći kroz nos i na usta u čovjeka, bile užarene, da bi osušile svu vlagu tijela. František je žeđao i Pazdušek je žeđao, pa kad su se dali na put u dubok i nadsvođen podrum, zajedno su se osvježivali, premda je Pazduška potresao zbunjen strah, a načelnika srdžba, koja je trebala steći opravdanje.

Konačno siđoše u podrum, František sjede na prazno četvrthektolitarsko bure i udahnu hladan, mirisav zrak, koji osvježuje kao rijetko vino. Pazdušek stade podalje, izvuče ostatak sablje i pažljivo ga promatraše, kao da je ovim podsjećanjem na načelnikovu omašku htio osvojiti bar malo obazrivosti i milosti Františka Buzka.

Svijećnjak, obješen na zidu blizu crne slike, s kojom nisu bili načistu, gorio je dimeći se i bacao je sjenu po tamnom licu davnoga gospodara na starom platnu. Nazivali su ovu sliku Florijanom, i svi su složno smatrali gospodina Florijana bivšim vlasnikom dvorca. Nekoć je visio u dvorani za sjednice, ali kad je za prošlog načelnika donesen svečan zaključak, da će dvorana biti ukrašena samo likovima načelnikâ i zaslužnih općinskih vijećnika, poslali su gospodina Florijana po Pazdušku u podrum.

František se već odmorio, ustao je i iskusnim prstom dodirnuo kraj uske pipe, zabijene u vranju načelničkog bureta. Osjetio je svježu vlažnost. I pokucao je iskusnim člankom po drvu i pri svakom kucaju podigao mu se na glavi stanovit dio kose. Kad je s ispitivanjem bio gotov, sav se naježio od zaprepaštenja nad Pazduškovom drskošću. Bure je ozvanjalo od praznine, a samo na donjem kraju bio je zvuk ponešto prigušeniji jamačno zbog plitkog sadržaja tekućine. Podigao je vrč do pipe i okrenuo. Nije teklo ništa.

— Da, sad već dakako morate nagnuti bure — primijeti Pazdušek tiho. František podiže ruke nad glavom, naglo ih spusti od samoga očaja i prasnu kao barut, do kojega je već dogorio stijenjak:

— Pazdušek, gdje je vino?

Pazdušek je otirao dlanove o hlače, kao da je htio odmah pokazati, da su mu u toj stvari čiste ruke, i griskao je oba kraja mlohavih brkova.

— To vam je teško...

— Gdje je vino?

— Pitajte ovoga ovdje! — I ostatak sablje u Ignačevoj ruci drsko se podiže prema licu gospodina Florijana. Zrak, kojim je projurila oštrica, ozbiljno zatitra, sjena na licu gospodina Florijana skokne i na trenutak prohuji kroz lice trag mrtvoga smiješka.

— Lijepo si ovdje gospodario!

— Ja? Što vam pada na um... Ovaj ovdje!

I po drugi put podiže oružje do samoga platna, da optuži Florijanovu sliku. Načelnik nije na nju ni pogledao, prodirao je okom u nečasnu dušu policajca i spremao u sebi veliku grmljavinu na ćelavu bijedu Pazduškove lubanje.

— Rđav si općinski službenik. Vino ispijaš. Staro si prase, Pazdušek. Ni zericu ti ne ću oprostiti.

Pazdušek šmrcnu nosom, kao da bi htio zadržati pokajničku suzu trenutak prije njenog kanuća, neodlučno posegnu prema suznom kutu, ali nasred puta promijeni odluku, stade u stav mirno i progovori:

— Činite mi veliku krivicu, gospodine načelniče. Zar ja pijem? Ni kapljicu nisam gucnuo, grom neka me ubije, ako jesam. Sve je to ovaj ovdje. Cijele noći ga čuvam, da ne učini kakvu svinjariju. Koliko puta bi ostavio i pipu otvorenu, kad ne bih ja prigledao.

Ganut sam sobom tresao je glasom kao crkvenjak milostinjskim zvoncem, spustio se u ramenima i iz stava mirno skljokao se i čudnovato zgurio.

— Ne laži! Zar da ovaj otpija?

— Dakako. Prošlog ponedjeljka uhvatio sam ga baš kod pipe.

Tek sada je načelnik okrenuo glavu prema okrivljenom. I gle, oči gospodina Florijana bile su uperene upravo u načelnikovu glavu, kao da čekaju, što će se dogoditi. František prijeđe u drugi kut, a pogled gospodina Florijana za njim.

— Ta nije živ — branio se František od vlastitih opsjena.

— Da, samo mislite tako! On je svemu kriv.

I kao da mu se odjednom naglo osušilo grlo, bojažljivo podiže sa stolice jednu posudicu, malo nagnu bure i natoči u svoj vrč tek toliko, kao kad kravu povučeš jednom za vime.

Vidjevši i čuvši romon, Františka spodade žeđa.

— A meni ništa, zar ne? Načelnik neka gleda — javio se sjetno. Pazdušek se odmah raskuraži. Natoči odmah do vrha, uze i drugi vrč i pažljivo ga donese Františku.

— I onako je gore vrućina...

Zvonilo je upravo podne, a zvuk je amo prodirao prigušeno kao u ponor.

— Podnevna vrućina. Čovjek bi se napolju ugušio.

Sretan, što je već izvan krevetne sparine, okupan u ugodnoj podrumskoj hladovini, okrijepljen Salavčevim gutljajem, počeo je František proklinjati srpanjsku vrućinu i puštati među zube tekućinu. A Pazdušek poče odmah pričati čudnovatu historiju:

— Kažem vam, pije. Dođoh amo u ponedjeljak, otključavam i čujem unutra štropot. I čim sam otvorio vrata, skokne ovaj u sliku i odmah se učini, kao da ništa ne zna. Ali iz pipe još uvijek curi. Rekoh mu: Ako si žedan, reci. Ta ja ne gledam na jedan vrč. A načelnik također ne će izdržati, pa tko će to poslije njegove smrti popiti. Ali on ništa, samo bulji i okreće očima, baš kao i sada.

— Ti dakle, Pazdušek misliš, da ja kao da ne ću izdržati?

— Tko to kaže? Ja sam to samo u ponedjeljak, kad je ono s vama bilo onako čudno — promrmlja Pazdušek i podigne bure.

— Tako mi riječi, bila bi to šteta za kapara...

František je već također na dnu, a kad je sad burence baš u tako zgodnom položaju, ne može odoljeti. Rijetki i veliki mjehuri pjene, nastali od brzoga točenja, plešu i nestaju na površini.

— Dođoh amo u utorak, gledam, na klupi poluprazan vrč. Posvijetlih mu na bradu, još mu je s nje kapalo. I ja onda na njega: Florijane, ne pij, to je načelnikovo! A on opet ništa. Rasrdio sam se, zgrabio Florijana i tresnuo ga za vrata. Turio sam ga za kaznu među ugljen. Drugi dan je opet bio na svome mjestu, visio je na ovoj kuki, i čim stupih unutra, a nisam još pravo ni ušao, a on govori: Pazdušek, ne smiješ mi to raditi! Prepao sam se, kad je ovo čudovište progovorilo. I rekoh: ja mogu, načelnik me amo odredio. A on opet, da je ovdje kod kuće, da može, veli, raditi, što hoće. Već sam pomislio: pozvat ću kapara, da mu to službenom vlašću zabrani. Ali on lopov, kao da čita misli, odmah odgovara: Ovu kaparsku budalu ne vodi mi amo, jer bih mu inače morao pasti na glavu. Njega ja ne volim.

— A Salavcu, zar je i njemu natočio Florijan?

— Salavcu? Već je to dakle izbrbljao? — zagorča pelin Pazduškovu obranu. — Ne čini, eto, nikomu dobro, pa ti ne će moći uzvratiti zlim.

Ali to ne, načelnik nije baš htio da baci sumnju na staroga Salavca, kao da je on doušnik.

— Nije, Pazdušek. Nije izbrbljao. Sâm sam ga uhvatio na djelu.

— No tako. A ja mu govorim: budi oprezan, đavolji čovječe!

Vrijeme im krati treći vrč, iz minute u minutu pada razina, kao da se upija u pijesak prošlosti, a jer drugačije nije moguće brojiti, poslije trećega dolazi četvrti. Sva klonulost, ako je još bila u kojem kutu tijela, iščezla je. Veseo i lagan mjeri načelnik put od stolca do bureta i od bureta do stolca. Kako bi mogao dopustiti, da općina pretrpi takvu štetu na vinu s Kopečne? Bilo da vino teče kroz Pazduškovo grlo ili kroz platneno ždrijelo ove sablasti, u svakom slučaju je na stramputici. Jedini ispravan tok, određen službenim putem i odobrenjem slavnoga zastupstva, vodi preko branâ načelnikovih usana prema pličinama jezika i kroz kratak propust u brzice grla. Tek ono, što ne može načelnik, neka padne na brane općinskih vijećnika i neka ovlažuje njihova korita. Konačno ostatak (neka, načelnik nije škrt) neka smoči Pazduškovo ždrijelo, premda on baš i nije dva puta vrijedan te milosti. Tako misli u taj čas František Buzek i sasvim zaboravlja, kakvu je borbu imao pred nekoliko dana s tim vinogradom na Kopečnoj pred licem božjim.

— Ja ti, Pazdušek, velim: Florijanu ne smiješ dati ni kapi. Ni kapi, velim ti, makar on odmah sišao sa slike i na koljenima prosio. Ne smiješ mu dati ni na koji način. To je moja riječ.

Pazdušek nijemo klima glavom, pretvoren u nakazni sat, dnom vrča odbija o bure četvrti i polovine sata, a svjećica na žici, žežena vatrom, plače i roni vosak na cipelu Františka Buzka.

— Makar ja, Pazdušek, morao ovdje sjediti i do kraja ovoga bureta, ne smije mu se nipošto dati. Općina se ne smije potkradati, to zapamti, Ignače...

U oči gospodina Florijana šulja se zavist, načelnik već jasno vidi, kako taj stari platnar žeđa:

— Ništa ne ćeš dobiti, zapamti... — Širom otvori pipu, praznim vrčem podupre burence, da ga položi ukoso, i poče hvatati crven sok. Vino već šiklja mlazom, vrč je već davno pun, ali načelnik ne može povući ruku, tekućina mu moči ruku, lomi se o nju i pada u zvonkom mlazu na zemlju, ali František je kao okamenjen.

Gleda prema Florijanovoj slici i vidi, kako se plemić miče. Jednom nogom izađe iz slike, nasloni je o klupu, tijelom se izvuče iz tame i nagne se nad Františkom. Kako raširi usta

na smiješak, zubi mu zablistaju. František vidi napola otvorene desni, čeka, da Florijan progovori, ali plemić nema jezika.

Ta to je, zaboga, kostur.

Kost škripi o kost suhim škriputom, ruka posegnu za pipom, zatvori mlaz nad vrčem, a usta kostura, sve sami zubi, dunuše kao vihor u goruću svijeću.

Tama smrtnoga sna zarila je svoje pandže u Františka Buzka. Čelo mu je u hladu mokro od znoja, ruke se tresu i raširenim prstima brane se protiv okrutnog pada koščeve kose.

Pazdušek kraj njega hrče i traži rukom u snu glavu cara gospodara, s kojom se u posljednje vrijeme tako usrdno sprijateljio.

Bogzna, kako je dugo František spavao. Probudio se od zime i osjeća: ruka. Još mu na nju kaplje hladna krv. Je li me već možda pokosila smrt? — uhvati se za grlo. No ono je posve zdravo. Samo mu na nogama leži teret. Bojažljivo pruža onamo ruku. To je Pazdušek. Leži ispružen preko načelnikovih nogu, zarivši lice u zemlju. Mljacka.

Františku je zima, iznutra, i ta unutarnja zima potresa svaki djelić tijela i duše. Okružuje ga strah težak kao mrtvački lijes.

Iz praznoga bureta kaplju u dugim stankama minute prolaznosti, mokre i mirisave na vino. Jedna od njih je posljednja. Iza nje zaustavit će se vrijeme kod turobnog zida, kroz koji se ne može proći.

Čeka, čeka, a tama mu obavija osjetila.

Kad se drugi put probudio, Pazdušek je ležao na leđima. Preokrenuo se i ne probudivši se, glava se izvrnula, umjesto da mljacka, sada hrče.

Načelnika obuze strava.

— Pazdušek, Pazdušek, ustani . . .

A onda zajednički pale šibicu, ne bi li zapalili svjećicu na zidu. No svjećice nema, sva je razlivena po cipelama Františka Buzka. I pale luč. Kao da je u mučionici, plaši se načelnik sjenâ, koje mašu rukama. A to su njihove vlastite sjene.

Bježe iz podruma, ali vani ih dočekuje neprijazna tama. Pazdušek padne na stepenicama, zaspi, a František ga uzalud drma. Pušta Pazduška da leži, vlastitim ključem otključava mala vijećnička vrata i izađe na trg.

Napolju je noć — s bakljadom.

Na površini vode u česmi kupaju se nebeske zvijezde, a čuva ih kameni lav, koji pušta vodu na njihova tijela.

I gle, noćobdija Dvořáček dvanaest puta duva u rog. I zapjeva prastaru pjesmu:

Dvanaest sati o ponoći,
Bog nas čuvo od zle moći,
od zlih ljudi, zlih duhova,
od noćne oluje i požara,
Bog nas čuvo i svi sveti,
kad poplava i grād prijeti . . .

Uvijek, kad Dvořáček dođe do grada, ispusti on iz ruke rog, koji je do tog časa držao uz bok, pusti ga da visi o uzici oko vrata i posegne za bočicom, da osvježi grlo. Tek tada otpjeva dva završna stiha, koji su najvažniji:

Blagoslov podaj pobožnom radu
u Rukapánju i staru i mladu!

František Buzek žuri se kući i raduje se perinama. One će mu pomoći da potjera zimu iz udova, toplo će primiti skrušeno tijelo grešnika, opraštajući mu svakim mekanim dodirom i poglađenjem. Odjednom ih voli, ovu pernatu ostavštinu davno mrtvih gusaka, proklinjući sam sebe zbog svih grdnja, kojima ih je počastio u vijećničkom podrumu, pa kad bi mu tu sada bio Pazdušek, štetočina rukapánjske općine i začetnik svega zla i svih današnjih Františkovih grijeha, udarao bi ga vlastitim rukama kao mlatilo po raži. Pun dobrih namjera ulazi František Buzek u Potočnu ulicu. Za čas ću biti kod kuće, veseli se; ali vino mu plete noge, i František zatetura i mora se načas nasloniti na kamenit, ispucan zid.

Dođe mu pod ruku debela tustika, kojom je obrastao čitav zid. Ovakva nedužna biljka prestrašila je Františka jače nego čitav Florijan. Isuse Kriste, šta ako . . .

Pred Františkom se razdanjuje, jasna svjetlost se diže i raste, a načelnik padne na koljena i udara čelom u prašinu:

— Ne . . . ne . . . ne.

Prijazna ruka primi ga za rame, časak ga bez riječi drži i prelijeva u Františkovo tijelo nebesku jakost predanosti. A kad František klečeći podiže oči, opazi svijetlog anđela. I on mu, obliven smiješkom, govori:

— Pođimo, František! Tvoje se vrijeme navršilo.

Pod rukom nebesnika uzmaknu strah. František Buzek ustane, čak opraši koljena, nasloni se na zid i zapita:

— Zar već sada?

— Nisi održao ugovor, koji si sklopio sâm sa sobom. Sjećaš li se, kako si napisao: Františku Buzku tri čaše vina? Jest, sam je sebe prevario. Načelnik ne sluša načelnika.

— I to veliš... gore? — zapita, da bude siguran.

— Jest, gore. Već si popio sve, što ti je bilo na svijetu odmjereno.

— Dakle gore — poćeše se František pod šeširom. — No, još je dobro, da ne drugamo. A veliš ni kapi?

— Ni kapi. Ne smiješ ni usne smočiti.

— No eto, dakle ni kapi.

Na sebe već uopće ne misli, možda se malo i raduje. Sva muka, užas, strah, sve mu je najednom spalo s vrata, lako i radosno stoji František pred svojom posljednjom urom. Još danas, prije nego nastupi ponoć (jer Dvořáček je, kako je vidljivo, netočno trubio), stajat će František pred licem Gospodina Boga. Samo se za općinu boji. Kako li će biti poslije njegove smrti? Šta ako u gluposti izaberu za načelnika Matlacha? Šta onda, ako se budu svađali za ovo mjesto kao djećaci za veći komad kruha, šta onda, ako zbog vlastite gramzljivosti zaborave zajednički interes općine? Kad bi im to mogao nekako reći, savjetovati! I tada mu padne na um najmudriji čin rukapánjskih otaca, ona blažena polovina sata, za koliko dolazi ponoć na Věník kasnije:

— A šta bi bilo, kad bih, prije nego padne ponoć, skoknuo na Věník?

— Ne, nikamo ne smiješ, moraš odmah sa mnom, František. Taj Věník bi ti gore otežao vagu — ožalošćeno kori anđeo načelnika.

František osjeća, kako će velika šteta zadesiti općinu, ako ne bude mogao posavjetovati općinske vijećnike. Zar on možda čezne za pićem? Sam Bog zna, da ne. Ne će ni jezika smočiti. Samo mora urediti sve stvari, da ne bi bilo nejasno. Mora im na primjer reći, da ne izaberu za načelnika ni Matlacha, a ni kapara Stýbla. Bit će bolje, ako izaberu seljaka Trantinca, makar je iz druge stranke. Nije gramzljiv za tuđim, pa ne će gledati na korist vlastitoga džepa. Ne će biti naduven zbog službenog dostojanstva, jer je prije svega ponosan na svoje imanje, polja i konje. Ne će slušati zla došaptavala, jer ima vlastitu, premda i malo pretvrdu pamet. Bog je svjedok, da načelnik František Buzek ne želi ništa drugo.

— A ako se za pola sata vratim?

Anđeo je gledao u nebesku svjetlost. Kao da je dobio odande potajan mig, nasmija se Františku i dopusti mu:

— Dobro, idi, František. Imaš potpuno pravo. Ja ću te tu pričekati. Ali samo pola sata, zapamti!

František zahvali blagodarnim smiješkom:

— Bez brige. Za pola sata sam ovdje.

Okrenuo se i požurio na Věník.

Glava XX.

ČASAK POSLIJE DVANAEST

koja se odigrava između barborske ponoći i ponoći na Věníku i u kojoj František Buzek posljednji put progovori susjedima, dok ga Trantinčevi zapaljeni novci ne liše riječi.

Nož ponoći dijeli jedinstvo tame na dva dijela: dio srijede i dio četvrtka. Jao onima, koji odlazeći u taj čas od draganâ pogaze lijehe tulipana u vrtu pod prozorima. Njihov će trag otkriti ujutro, uz grmljavinu i srdžbu, časni oci, koji se sada bez brige za sigurnost svoje kuće i čast dozrelih kćeri časte u prljavoj sobi na Věníku peharčićima vina ili širokim — crnim lulama sličnim — čašama rukapánjskog piva, misleći samo na jedno: da ova čaša ne bude posljednja, kojoj će danas pogledati dno.

Kukavica je dvanaest puta istrčala iz kućice sata, a mačak kraj hladne peći, svakog sata smetan njezinim likom i zvukom, podiže glavu i nehotice isturi oštre nožiće pandža iz jastučića tabanâ.

Vina nestaje brzo, a piva još brže. Koumáček s punim rukama čaša juri od jednoga gosta do drugoga, staklo zazvoni o staklo i kvrcne, štrcne napolje pjena ili vinska krv, a stol i pod puni su lokvica.

— Čuješ, Trantinče, dobio sam u službu dobrog ekonoma — dovikuje Vojtjeh Pučálka preko sobe staromu Trantincu, koji igra karte s Karnetom i Vrbatom za uglatim stolom. A kad Trantinec ne odgovara, budalasti seljak Vojtjeh nazdravlja dignuvši u zrak čašu za sve prisutne:

— Pijem sa svima u zdravlje Václava Trantinca!

Jedni dignu čašu, drugi ne, a svi su u neprilici, koga će više uvrijediti: da li staroga Trantinca, ako piju u zdravlje,

ili Vojtjeha, ako ne piju. Mesar Matlach diže čašu prema Pučálki, jer je kivan na Trantinca, koji sada, kada Buzek leži, a Stýblo je u bolnici, računa, da će ga postaviti za načelnika umjesto glupog mesara.

— A ja sam, mislim, drugi vijećnik i gotovo — koči se mesar. — Ja sam sad pozvan, da vodim općinu...

Zářičani, koji žele Trantinca, prasnuše u smijeh:

— No, bika bi za rogove mogao voditi, mesaru...

Mesar poplavio kao puran, svaka od brojnih žilica punokrvnog lica natekla mu samo da prsne, i on uzalud traži na jeziku zgodan odgovor za ove grubijane. Nespretan jezik, još k tomu umoran od pića, samo se okreće u ustima i trabunja riječi, koje su napola psovka, a napola besmislica. Trantinec gleda u karte, gubi forintu za forintom, jer igraju, na seoski način, za velike pare, i pravi se, da ne čuje ni Pučalku ni Matlacha.

— Eto, već si mladoj zakartao tri suknje — viknu neki podrugljivac Trantincu. Ali jer nitko ne zna, da li je ovim povikom stao na Trantinčevu stranu (jer očito nišani na siromaštvo Ančke Karasove), ili tjera li vodu na mlin Vojtjeha Pučálke, koji se pred čitavom općinom zauzeo za Václava i dao mu namještenje na svojem imanju, ukočio se povik u zraku, nikoga nije potakao na smijeh i skrivio je časak mučne neprilične tišine.

Uto se otvore vrata i u gostionicu uđe František Buzek.

— Načelniče! — viknuše kao jedan čovjek i u tren oka zaboraviše sve, što je dosad bilo. Odmah pojure prema Františku i stišću mu ruke, jer misle, da slave njegov povratak, a tko ne može do ruke, dirne mu bar rame.

Oni, koji su bili pokretniji, skočiše i sa čašama, te se sve čaše sastadoše pred Františkom, zvoneći jedna o drugu. František kao princ pred toliko prekrivenih ljepotica protrnu od neprilike, za kojom da posegne. Ali unutarnji glas, kojim ga prati anđeo, tihano odgurnu čežnju Františka Buzka i prošapta: Nijednu! Više ni kapi!

— Hvala, susjedi, ali ja ne ću piti. Nisam više žedan.

Stjerao je sve u nepriliku.

— Imaš pravo, František, čuvaj zdravlje! — hoće da se našale, ali nitko se nije nasmijao. I vijećnik Koumáček, koji se žurio s čašom piva s visokim slojem pjene, misleći, da je František presedlao na pivo (svaki dan, pa i danas, dolaze amo bačvarski naučnici s vrčem za gospodina majstora), zastade zbunjen i u bespomoćnosti sâm zamoči brk u skorupnu pjenu.

— Onda sjedni s nama!

Františkov pogled zapne na satu. Od broja dva do broja tri pomiče se velika kazaljka. Skoro će biti četvrt. Nema vremena da sjedi.

— No ja sam samo skoknuo na čas. Stajat ću...

Odabrao je sebi mjesto kraj stolice, odakle ima pregled čitave gostionice, dao im je znak, da sjednu, i pazeći na svaku sekundu, koja prolazi, — jer ona vremenska kazaljka pred očima upravo leti, — razmišljao je, kako da počne.

— František, kaži nam, hoće li biti rata? — sjetio se mesar Matlach hoteći tim pitanjem predobiti Františka Buzka za sebe.

— Kažu za tebe da si mudar...

František ga nije ni pogledao. Ta zar on zna? Samo je jedno potrebno reći. I to će im reći:

— Susjedi dragi, i uopće cijela općino! Ja nisam došao samo na razgovor. Ja sam htio svima reći...

— Je li se što dogodilo? — dovikuju poplašeni ovim svečanim glasom.

— Ne, ništa se nije dogodilo. Ja govorim samo o općini. Ta znate i sami: danas jesmo, sutra nismo. I za taj slučaj rekoh: Poći ćeš i reći ćeš susjedima svoje.

— Tek štogod, František, ta ti ćeš nas još sve preživjeti!

— No to je drugo, susjedi. Ja dakle mislim, za svaki slučaj. Kad bi, recimo...

Svi gledaju u Františka Buzka i protrnjuju. Pred očima im on raste u visinu, njegovo bolesno bljedilo naglo se uzdiglo na mjesečevu svjetlost, ruke, kojima se drži za stolicu, gotovo su prozirne, a njegove plave oči, prije sama dobrota, nadčovječanski gore i povećavaju se mirnim, plavičastim jasnim plamenom.

— František, šta se to događa? — htjeli bi da viknu, ali svima je odjednom uklet glas. Ni usnama ne mogu maknuti.

— Ja dakle, susjedi, mislim, da je došlo vrijeme, da vam dadem dobre savjete. Za nekoliko dana vi ćete birati načelnika...

— Zar ćeš se ti zahvaliti, František? — ipak netko naruši tišinu. Čini se, da nitko ne čuje. Šutke promatraju usta Františka Buzka.

— Biti načelnik, to nije laka stvar. Čovjek za to mora biti mudar, uslužan, prema svakome pravedan. Ne smije biti ohol prema siromahu, a ponizan prema gospodi. Ne smije okretati kaput prema vjetru, ne smije biti kao golub na krovu.

— Aha, to misli na kapara... — padne mnogima na um.

— Mora imati svoju pamet pod kapom. Moglo bi vam se dogoditi, da vam načelnik učini veliku nepriliku. Svaka riječ, koju takav načelnik izgovori, vrlo je, vrlo važna. Sto volova ne može vratiti, što izleti iz glupih usta...

Svi kimaju glavom, ali František zna, da ne govori ono pravo. Htio im je to reći tako, da im bude potpuno jasno i da se ne kolebaju, kada dođe vrijeme odlučivanja o budućem načelniku. Kako sad ovdje sjede, František, i dok govori, prebire očima jednoga po jednoga, u sebi ih odvaguje i potresa, kuca po njima člankom kao bačvar po buradi, i zna: ovaj je prazan, a taj je malo nagnjio. A onaj ondje, bože moj, sve zvoni od gluposti. Uzimao on otkud mu drago, uvijek vidi samo jednoga, koji bi to mogao preuzeti. Seljaka Trantinca iz Zářičija. I to valja reći. Toliko puta se s njim uhvatio na sjednici, toliko je puta protiv njegove volje proveo svoju, sklonuo seljake, da popravljaju putove, koje su svojim kolima razrili, prisilio ih, da o žetvi plaćaju žeteocima pravedno, pobijao tu njihovu oholost, gdje god se dalo; a ipak preostaje Trantinec, samo i samo on.

Vojtjeh Pučálka nije loš. Ali je prevelika dobričina, on ne bi nikomu ništa uskratio. A zatim: svi kažu, da je on lud. František zna, da nije. Ali dokazuj ti to svim ostalima, kad imaš samo deset minuta vremena.

— Da eto završim, kad ovo vrijeme toliko juri. Ja dakle mislim, kad budete izabirali načelnika, da bacite oko na seljaka Trantinca...

Svi se naglo ispraviše i pogledaše za uglati stol. A sâm je seljak podigao naprijed nagnuto tijelo i možda je htio nešto reći. Ali Vojtjeh Pučálka, kao da ga je zmija ujela, poletje s mjesta:

— No to, načelniče, ne! Za Trantinca ne ću glasati...

František nije očekivao otpor. A ako da, onda od Cabričana, od trgovaca iz Barborke ili od tvrdoglavih Perlovljana.

— A zašto, Vojtješe? Zar ti se kapar više sviđa?

— To ne. Ali načelnikom ne može biti škrtac — razgnjevio se Vojtjeh.

Stari Trantinec stajao je za stolom, ljuljao se trupom s jedne strane na drugu, kao da nije mogao uhvatiti ravnotežu, lijevom rukom se držao za ploču stola, a u desnici je među palcem i kažiprstom imao dečka, kralja i asa, koji su mu preostali od nedovršene igre.

— Brzo, Trantinče, baci aduta — nacerio se Vojtjeh Pučálka. Trantinec nije ni beknuo. Krv mu je, svrbeći ga, jurila u krajeve prstiju, na čelu mu je iskočio zmijski jezik rašljaste gnjevne žile. Samo adut, on mu je nedostajao. Ali Trantinec ne će popustiti. Ne će i ne će, makar umjesto njega izabrali za načelnika posljednjeg rukapánjskog slugu. Svijet se, kažu, obrnuo naglavce, prekjučer su pokopali općinsku budalu s muzikom i sa dva para konja, iz mrtvačnice su konji polazili na barborski trg, a zatim ponovno na groblje. No dobro, obrnuo. Svagdje osim na Trantinčevu imanju. A ondje se ne će obrnuti, dokle god bude on živ. Nije se čulo, da bi drvarska djevojka pošla u seljakinje, a najbogatiji seljak za slugu. Ali ovo drugo će lakše podnijeti nego ono prvo.

— Komu je stalo, da ja budem načelnik? Meni nije! — Osjećao je, kako bestidno laže. Htio je biti načelnik, jer mu to pripada. Trantinci su ovdje bili prvi i najveći. I sada su ovdje prvi. O njihova je vrata svatko razbio glavu.

— Meni je stalo, Trantinče. Meni, Františku Buzku. Ta poznaješ me, da se nisam s tobom mazio. Ali sada vidim: Trantinec je ovdje najmudrija glava.

Dobio je apetit na gutljaj, da jednom potegne, gotovo je posegao za tuđom čašom. Grlo mu se sušilo, a trebalo je još mnogo govoriti.

— Ništa ne znaš, načelniče, — pođe Vojtjeh do Františka — ništa ne znaš, jer deset dana ležiš u krevetu. Vlastitog je sina bičem istjerao iz kuće, jer je htio uzeti siromašnu djevojku. Boji se za svoje novce. Kad bi ih svaki dan do smrti u najskupljem vinu prolijevao, ne bi mu prošli kroz grlo. Ali on ne će i ne će. Škrtac lakomi!

František je već imao čašu u prstima. Prije nego ju je podigao sa stola, u satu je nešto kvrcnulo. Pustio je staklenu ručku, upozoren znakom, i pogledao u kazalo.

Za pet minuta pola.

— A je li to istina... ovo s Václavom?

Nitko nije potvrdio, jedino Vojtjeh Pučálka. Kod ostalih je to vidio na glavama, na ramenima, u brzim pogledima od očiju do očiju.

— To dakle... dakle... načelnik ne smije biti nečovjek .... — pade sam u sumnju.

— A što ti, Trantinče, veliš?

Ništa. Kao hrast, o koji udara oluja. Samo se malo ljulja.

— Ti dakle meni, načelniku, i ne odgovaraš?

— A što ti imam reći?

— Zar ti je stalo do novaca?

— Kakvih novaca? — viknu odjednom seljak. Gorio je. Rukama pograbi lisnicu, naglo je rastvori kao karte, izvuče

pregršti stotinjarki i pedesetača i baci ih nad glavu, neka padnu, kuda bilo. A šareni papiri kruže nad čašama, kao jo-hino lišće padaju na površinu ugrijanog piva, zapeše na uskim grlima vinskih čaša i padahu pod stol na zapljuvanu zemlju.

— To su meni, načelniče, novci!

A budući da jednim izbacivanjem nije bio gotov s banknotama, zgužvao je ostale, koje je izvadio drugim zahvatom, na našešurenu hrpu, upalio je sumporno-fosfornu šibicu i pri-slonio je uz taj imetak. Na prvom papiru plamen je liznuo, zatim je ojačao, preskočio na treću, na petu banknotu, te je čitava hrpa planula.

— Kolibu bi za to kupio — plakaše Perlovljanin Rejsek.

Nitko drugi nije ni beknuo. Kao da su ih začarali plamenovi, plavkasti od masnoće, kao kad vračara pali korov o uštapu, drhtali su i zurili na Trantinčev stol. Pepeo, čuvajući i preko groba papira linije crtarija, gorio je tankim potezima vatrene lomače, koja slabi, rušio se i praskao. Pramenak dima dizao se na stol.

— Eto vidiš, Trantinče. Nisi čovjek, to je ono. Ne radi novaca, nego zbog oholosti tjeraš od sebe sina — šaptaše u grobnu tišinu František Buzek. Na licu je jedna suza stizala drugu.

Kukavica dvaput zakukala.

I prije nego su se pribrali, načelnika Františka Buzka nije više bilo. Otišao je, nisu znali kako. Pogledali su jedan drugoga, bez riječi izbrojili na stol novčiće i dvadesetice za potrošak, pa kad je odjeknuo prvi znak noćobdijina roga, izgubili se s Věníka tihi i ušutkani.

Koumáček je skupljao po stolovima Trantinčeve novce. Vratio mu ih je još punu šaku. Trantinec ih turi natrag u lisnicu, otpiri sa stola hrpicu pepela, pod kojom se pokazalo oprženo drvo, plati račun i ovu štetu i posljednji se spremi na odlazak.

Pod stolom primijeti još jednu pedeseticu.

— Ostavi je za slugu — naložio je Koumáčku.

I izašao u tamu.

Idući Cabrikom prema Perlovu morao je proći kroz Potočnu ulicu, mimo onog dugog, niskog zida. Briještovi su bacali sjenu na put s obadvije strane. U tami udari o nešto nogom. A jer je predmet bio neobično velik, sagnu se i napipa ljudsko tijelo.

— Ožderani pijanac — prosikta među zubima. Ali nije se tim zadovoljio, nego poseže za šibicama i posvijetli čovjeku u lice. Ugleda mirno lice Františka Buzka. Kleknu do njega, pogladi ga dlanom po licu i napipa na obrazima vlagu kao poslije suzâ.

No ruke su već polagano postajale hladne. Brzo raskopča kaput i prsluk, prisloni uho uz košulju i htjede osluhnuti kucanje srca.

Srce nije kucalo.

Podiže Františka za ruke, položi ga trbuhom na svoja leđa, mrtve ruke prebacio preko ramena i namršten vraćaše se na trg, gdje je stanovao doktor Rozum. Odloživši tijelo na stepenice, osjetio je, kako mu na oznojena leđa dopire studen od noćnoga vjetra.

Zvono se rasplakalo.

— K porodilji ili k bolesniku? — zapita s prozora Rozumov glas. Trantinec podiže oči prema tamnom otvoru prozora:

— Donio sam vam načelnika, gospodine doktore... Mislim, da je već na drugom svijetu.

Noćobdija je trubio jedan poslije ponoći.

Čitav je Rukapánj spavao.

Glava XXI.

LICEM U LICE

što se ne tiče toliko ni Františka Buzka, koga baš u svečanoj povorci voze na rukapánjsko groblje, koliko Matjeja Řezáča, koji je zbog bijedne patke za sutrašnji proštenjarski ručak zapao u opasnost.

Dva sprovoda u jednoj sedmici.

Za srpanj je to mnogo. Ta komu se hoće umirati usred tolikog blagoslova? Žute kruške zvone posmrtnu zvonjavu, ruže mirišu na lijesu, bijeli crv klizi po zamagljenom licu kajsije i padne u travu, da se više nikad ne vrati na gozbu, koju je tako naglo ostavio.

Samo golubovi i guščice, zaklane za sutrašnje proštenje, tužno vješaju glavu s klupe. Čim se domaćice vrate sa sprovoda, odmah će ih početi čerupati i paliti malje svjećicom. U sobama, koje su na brzinu napuštene, mirišu proštenjarski kolači.

— Umro nam je František Buzek, načelnik — govore Rukapanjani seljacima iz okolnih sela, koji pitaju za uzroke žalosti.

— Tko zna, kad ćemo opet dobiti takva načelnika!

U prozoru Buzkove kuće sjedi kos. Od časa do časa naglo poleti i počne udarati krilima i kljunom o žice tijesne krletke. Za nekoliko trenutaka umori se, vrati se na močicu i tužno gleda prema crnoj škrinji.

Ne pjeva.

Mrtav František Buzek drži u ruci križ i crvenu ružu. Oblažu načelnika svetim sličicama, te mu po podne između njih proviruje samo blijedo lice. I u smrti se smješka.

Svakog čovjeka, bio to zářički seljak, perlovski splavar, vinogradar iz Cabrika, trgovac iz Barborke ili rudar iz Kovinograda, spopadne nad lijesom jednaka misao: da posljednji put pruži Františku ruku, stisne je i potrese, pa da rekne: — No onda idi, František Buzek, neka ti bude laka zemlja!

Ali ruka, koja viri iz cvijeća i sličica, ne pripada ovom svijetu. Kao da je umiješena od voska crkvenih svijeća, blijeda i žućkasta obuhvaća križ. Naoko je vrlo laka. Smrt je s nje skinula pečat izmučenosti radom, prsti su se protegli i postali vitki, nokti su plavi, hladni i mutni kao tanak led na lokvicama.

Ignac Pazdušek lunja oko kuće, od četvrtka ujutro plače, lice mu je mokro od obilnih suznih potoka; niz obadvije strane crvenog, krumpirastog nosa teku potoci dvjema koritima prema ustima, a na njihovu širokom jarku stječu se u jedan vodopad slane gorčine.

— Ovo nam načelnik nije smio uraditi — govori svakomu, koga sretne. Svi su shrvani od Pazduškove tuge. Strogi mu opraštaju, što već treći dan ne vrši dužnost, a dobričine mu turaju pet novčića, da žalost zalije.

— Molit ću se za njega — obećaje Pazdušek pri svakom darovanom novčiću, a vlastitoj duši kupuje oproštenje za tezgom Kchónove točionice.

Od dva sata po podne tiskaju se skupine ljudi oko Buzkove kuće. Žene kadikad mole naglas. S rudarskim ženama stoji ovdje i Pepina Řezáčová i duboko se klanja doktoru Rozumu, koji ide okolo u kuću. Jučer ju je pozvao k sebi i pod prisegom joj povjerio tajnu, koju je Pepina sakrila duboko u škrinju pod svadbenu haljinu, što ju je dobila od mamice. Jednom, možda poslije nekoliko godina, vratit će se toj tajni.

Bilo kako bilo, mora biti doktoru zahvalna. Starije rudarske žene pozdravljaju s njom, a poneka je gurne:

— Poštuj ga, djevojko, ta trebat ćeš ga. On ima ručice kao od alabastra. Posegne u tebe, a ti to i ne znaš.

Gospodin župnik Volman došao je s ministrantima i oblači bijelu roketu u sobici Buzkove kuće. Seljak Trantinec, onaj, koji je Františka našao, sâm je doveo par konja, da odvezu Františka na božje poljane. Paripa i Mandu. Drugi par je pozajmio seljak Pučálka. Njegovi još nisu stigli. Pogrebna kola čekaju u vrtu, uz rudo stoje dječaci, sretni, što mogu prstom pogladiti staklo velikih mrtvačkih prozora. Manda odgriza travu na rubu puta pod kajsijinim deblom. Najednom podigne glavu i bez naprezanja otkine s grane zlatnožuti plod. Čini se, da joj prija. Podigne glavu još jednom i odrize čitavu grančicu s tri kajsije i tiho je žvače u gubici. Nitko to ne primjećuje.

Rudari s glazbom i zastavom dolaze s barborskoga trga. U velike mjedene instrumente udara sunce. Na sve strane odskakuju iskre. Mali bubanj ide ispred sviju, ozvanja kao njihovi koraci. O boku nose svjetiljke. Kad budu išli ispred lijesa, zapalit će svijetlo.

U tri sata počnu zvoniti zvona, Jakov, Magdalena i Barbara. Dva pomoćnika drže užeta ovih manjih zvona, a Jakovom zvoni sam zvonar i spretno poteže klatno, da sačuva veličanstven ritam.

Troglasni kor širi se nad gradićem, razliježe se na sve četiri strane svijeta i svima, koji su na poljima, livadama, šumama ili na vodi, javlja, da je došao čas, da prestanu raditi ili putovati i da se prekriže za načelnika Františka Buzka.

Dva reda svjetiljaka, koje crvenkasto gore i dime se od ulja, njišu se oko kolâ s lijesom, rudari sa sjekiricama na ramenima drže Františku Buzku stražu, a u dugoj povorci preostalih nariču žene u dlanove. Dva para konja vuku kola. Na boku je Václav Trantinec, ekonom Vojtjeha Pučálke. U prstima desne ruke drži četiri uzde. Uz rudo su Pučálkini konji; lijevo je Zlatan, trogodišnji konj, a desno Vendula, kobila. Kao prvi par vozi Manda i parip. Kao da i na dugoj uzdi osjeća Václavov dodir, Manda okreće za njim glavu i diže nozdrve.

Čitav trg se trese od zvonjave zvona, brijačke cimerne zdjelice od blistave mjedi ljuljaju se, premda nema vjetra, od udaranja zvučnih valova. U konjska tijela ulazi uzbuđenje, Manda već mahnita i udara nogom Zlatana, koji ide kao lijevi u paru za njom. I mora priskočiti Vojtjeh Pučálka i uhvatiti je za remenje kraj same gubice.

U »Ani Mariji« počeše zvoniti malim zvonom, kojega zvuk prodire i pod zemlju. Na gornjim rovovima podigoše rudari glavu i začuše iz hridine tihano zvonjenje.

— Voze načelnika — reče Vondruška Řezáču.

— Šteta Františka Buzka. — I Matjej Řezáč odbaci pijuk, uzme bluzu i odlazi s posla.

— Začas ću doći, Josefe... Samo ću nekamo skočiti.

Nije mogao na sprovod. Ima popodnevnu smjenu. Šteta. I još ga jedna vremenita briga uznemiruje. Malo je nakopao ove sedmice. A sutra je proštenje, pa ne će imati ni za meso.

— A što, Pepino, samo namakni negdje komadić slanine.

Penjači su većinom na sprovodu, a oni, koji nisu, ne će trošiti korake do mjesta, gdje Matjej radi. Nitko ne će primijetiti, da je na sat izašao. Bože, a za sat...

Popravio je stijenjak svjetiljke i uputio se dugim rovom. Dok se dalo, trčao je. Kad se rov suzio, koračao je, a zatim kadikad puzao i na sve četiri. Sprovod ide iz Cabrika prema Kocandi, a Matjej Řezáč pod hridinama i pod zemljom iz Kocande preko Cabrika na Záříčí.

Vani je sigurno lijepo. Kad se u dva sata spuštao u rudnik, svijetlilo je nad gradićem sunce. Zar se može promijeniti vrijeme u sat i po? Začas je ponovno čuo zvonjenje. Bio je na površini zemlje, u záříčkím šumama. Skočio je na danje svjetlo, obazreo se kao lisica, pronjuškao i začas složio pušku. Nije to bio lak posao, dobiti je u podne u rudnik, sakriti je u radne dronjke i bez nezgode izaći s njom na danje svijetlo. Pušku ne će ponijeti natrag u »Anu Mariju«. Već je tome davno, kako su ga progonili, oporavio se, opet je u reviru kao kod kuće. Sakrit će je pod kapelicu.

Legao je u rogoz na obali Patkarnika, malog šumskog ribnjaka, kapljice, izgubljene u travi, i bacio kamenčić u šaš. Podigli se kolutovi, jači nego je očekivao. Sigurno ne od kamenčića.

Divlja patka zagače kormilareći po šašu i samo se kljunom pokaže na slobodnoj vodi. Čim je spazila Matjeja, pala je kao kamen pod vodu. Za časak je isplovila na sredini bare.

Najbolje bi bilo, kad bi poletjela. Čim to učini, dobit će puni pogodak i ne će imati vremena, da nestane posljednjom snagom pod površinu i da se umirućim kljunom pričvrsti o šaš na dnu.

Rukapánjska zvona zvonila su sve dalje i dalje.

Već su kola prolazila dugom, strmenitom ulicom prema groblju, mimo raspuknutog brijesta, pri kojemu je zadesila

kazna podmukloga kapara Stýbla. Ljudi šutke, tek malo svrnuvši pogledom, pokazuju jedan drugomu ovo mjesto.

— Samo da ne bi kišilo — misli gospodin župnik Volman, koji je spremio nadgrobni govor. Po kiši se rđavo govori. Ljudi se razbježe, posakrivaju pod drveće, žurno otrče kući, jer je svaki od njih ostavio nešto pod slobodnim nebom.

Turobno promatra oblačić dima, koji izlazi nad otvore kadionice. Diže se mirno i visoko. Ali kad pogleda za njim, kao da je gore na nebu ostalo nešto od te sivoće dima. Velik osamljen oblak ide nad povorkom u istom pravcu na groblje i podražuje misli. Žene se boje, da će se spustiti kiša, i gledaju muževima u crne, prašinom prožete kapute. Kad bi se sada smočili, nikako ne bi mogle istjerati ovu prašinu iz kaputa.

— Gospode, primi dušu službenika svojega Františka... — pjeva već gospodin župnik nad lijesom. Četiri kraja užadi leže na ilovači. Kraj jednoga je Tramtinec, nad drugim je rudar Lukeš, a kraj trećega licitar Lofront. Četvrti se svija u dlanu mesara Matlacha, preplašenog, da bi mu u posljednji čas mogao netko iščupati ovu čast iz šapa. Kratki, mesnati prsti grčevito stežu uže, kao da onaj slobodni dio sprema mesaru kakvu zasjedu.

— I u raj neka ga sprovedu anđeli...

Iz kositrene kugle škropionice štrcnuše uski pramenovi posvećene vode. Finom kišicom poškrope lijes. Crkveni obred je pri kraju. Gospodin župnik Volman malo ustuknu, da prepusti rudarima njihovo pravo. Namjeravaju Františku, premda se nikada nije spustio u rudnik, otpjevati na rastanku rudarsku pjesmu:

— I opet s tornja ozvanja
tihani jecaj zvona,
lati se svaki čekića
i spremi se na kopanje...

Trebalo ih je pjevati deset, dvadeset, ali nitko ne će da dopusti, da se i sam ne bi oprostio pjevanjem. Sto grla odjednom zapjeva, kao kad voda probije nasip. Riječi se gube u tutnjavi, nitko ne zna, dokle je zapravo došao, neki ne znaju riječi, jer ta pjesma nije stara i u dane njihove mladosti nije se još pjevala. I tako viču jedan preko drugoga, pobožni u srcima, a mrtvacu udaraju valovi o drvo lijesa.

... rudarski kako nalaže duh,
pomoz Bog, pomoz Bog, pomoz Bog...

Završiše prvu kiticu i sad su u nedoumici, da li da još dodaju. Srca, tužna nad odlaskom Františka Buzka, htjela bi produžiti čas rastanka, ali grla, malo navikla na dugu dernjavu, suše se. Nitko ne vjeruje, da bi poslije časka šutnje mogao uhvatiti pravilan ton. A zatim, gospodin župnik Volman nestrpljivo mjeri oblak nad glavama mnoštva.

Što li se to sukobilo s oblakom, koji je na sve strane sasvim osamljen, da je iznenada zagrmjelo?

Kosa blijeska presjekla ga, i kao da je od sivog, nepopustljivog čelika, zazvečao je, i tutnjava nebeskih hridina, koje se zbijaju u klin, završila je rudarsku pjesmu.

Kao na zapovijed podigli su glave, nepovjerljivo njima vrtjeli, i jedan po jedan povlačili se od groba raznoseći na cipelama žutu, ljepljivu ilovaču. Bilo ih je mnogo, uzmicali su bez reda i na susjednim grobovima, zapuštenim i starim, pogaziše stručke ocvalih božura.

Gospodin župnik, koji je odložio pluvijal, stane na grobne daske.

— Animulla vagulla blandulla, hospes comesque corporis — započe govor latinskim jezikom. Nitko iz čitava Rukapánja nije ga razumio, pa su mislili, da je najzgodnije, prije nego velečasni progovori češki, posvetiti ovaj časak primjedbama o skorom pljusku. I projuri kroz mnoštvo žubor, kao da je već sama kiša pala, i susjed se žuri da saopći susjedu svoje bojazni.

Gospodin župnik prestade govoriti, omjeri Rukapanjce prijekornim pogledom i poče tražiti zgodnu riječ. Zagrmje po drugi put, i dugi šiljak munje zabi se jednim udarcem u zemlju negdje u polju.

Udarac je bio blizak i zaglušan. Na čas je omamio čovjeka. I tada u tihoj grmljavini skoči s lipe siva ptičica, poletje u kratkom luku iznad mnoštva i sjede na gredu drvenoga križa.

Čim se pričvrstila nožicama, otvorila je kljun i začurlikala.

Ni gospodin župnik nije se odvažio da je prekine.

— Vivivi vava puj puj puj
ciri ciri ciri,
dju dju dju cici,
šak, šak, šak.

U taj čas prolomila se opna kiše, kaplje su bubnjale po drveću i ljudi su bježali preko grobova u skrovišta. Siva ptica, koja je nad Františkom održala jedini pogrebni govor,

skokne kao na nevidljivu konopcu, pojuri gore prema krošnji lipe i nestane ondje u gušticima zelenih bubnjića i među paličicama malih bubnjara, kišnih kapi.

Četvorica, koja su stajala uz užeta, namignuše jedan drugomu, brzo spustiše lijes u jamu, da su čak užetom ofurili dlanove, i kad su osjetili, da je lijes dopro do dna, odbaciše krajeve užetâ i pojuriše za ostalima.

Na kraju grobne daske stajala je kadionica. Crkvenjak ju je ondje u bijegu zaboravio. Nebeska vlaga padala je na drveni ugljen, pištala i svom silom nastojala da proguta žar. Začas je među ugašenim ugljevljem porasla voda i nosila na sebi lake crne utopljenike.

Takav je bio sprovod Františka Buzka. Jedini, koji nije s pogreba bježao, bio je Matjej Řezáč. U to je on vrijeme s patkom u jednoj, a s puškom u drugoj ruci dotrčao u kolibicu na Polákovu brežuljku, sretan, što je izmakao pljusku.

Pušku je odložio na stol, podigao patku pred oči i prstom joj razgrnuo na trbuščiću orošeno perje. Bila je pod njim žuta od masti. Tako i treba da bude. Voljela je, magarica, sjediti, od proljeća je čučala na jednoj bari usred obilja ribica i vodenih kukaca, nije htjela ni poletjeti. Tek, kad je ušao pri kraju u vodu i počeo je kamenjem tjerati po čitavom ribnjaku, udostojala se da upotrebi krila. Uletjela je ravno u hitac, pala nekoliko koračaja od obale na suhu zemlju i nije ni čaporkom maknula.

Samo kad ne bi ta vodurina, grom i pakao, padala! Srest će te u rudniku mjenjač i odmah zapitati:

— Gdje to, Řezáču, pada kiša?

Pod zemljom nema odgovora na takvo pitanje. Ne možeš izmisliti nikakvu laž, pokušao, što mu drago. I zato mora Matjej izdržati na suhome, da bi se mogao u redu vratiti. I onako je to samo jedan oblak. Začas će se upiti u zemlju.

Zvonjava je u gradiću prestala. Samo su kapi, padajući na kositreni lim krova, potresale gluho zvonce, a tuč oblakâ ozvanjao je od žestokih udaraca.

Kaputom je otro kapljice vode sa cijevi. Da mrcina ne zarđa.

Pred vratašcima kolibe odjednom nešto zaštropota. Kao kad noga stane na kamenu pločicu. I drvo udari o drvo.

— Do đavla, nesreća — zgurio se Matjej u jednom uglu i pograbio pušku kao u zasjedi. Netko je pred ulazom. Patka se raširila po stolu, iz oka joj je još kapalo, crvena krv se skrutnula u koralj.

Tada netko izvana udari nogom o vrata, vratnica se pomakla, i preko praga utrča jazavčar. Zalajao je i bijesno poletio prema Matjeju.

Odmah iza njega ulazi lugar Prokop, stari, zaprljani čiko, s višnjevom lulom u zubima. U tren oka trgne pušku s ramena i uperi je protiv neprijatelja, kojega još nije vidio.

— Grom i pakao — opsuje ušavši unutra i spazivši Matjeja. Ovaj je problijedivši stajao u svom kutu i nišanio ravno na dugme džepa na prsima. Dvije puške jedna protiv druge, duše cijevi, pocrnjele od baruta, kao dva para tamnih zaljubljeničkih očiju, upiljile se u se.

— To je dakle kraj — spopade Matjeja strah. — Zar da ubijem stara čovjeka ni zbog čega? I zar da on ubije mene? Žmarci mu prolaze kroz prste. Šta li sad misli Prokop? Možda u sebi kune, kud je to amo ulazio. Ta Matjejev prst je jednako blizu okidaču, a možda i bliže nego Prokopov. A Prokop ima dolje lugarnicu, pet krava muzara u staji, sina na šumarskoj školi... i pastrve u potoku. Sada, u srpanjskoj vrućini, skaču za muhama. Prije nego se nadaš, skokne kao strijela nad vodu, ukrade meku i padne u struju. Ali kakve li radosti, kad uspiješ trgnuti i udica joj presiječe okretnu gubicu. Lugar Prokop tako voli pastrve!

— Ne miči se, pucat ću! — prate Matjejeva usta pokrete lugara. Prokop šuti, neumorno tjera zrak kroz oduške svoje lule i smišlja, kako Matjej misli, nekakvu varku. Zabaci kundak pod desni lakat, rukom pridržava pušku u okolini oroza, kažiprst se ne miče s okidača, a Prokopova ljevica sasvim slobodno prekapa po džepovima tražeći šibice. Nađe kutiju, izvuče šibicu, vrati kutijicu u džep, povuče šibicu po ovratniku kaputa i prislanja plamičak nad otvoren poklopac lule. Dah fićuka u sisku lule. Prokop je naoko zauzet tim poslom, ali ne miče očiju s Matjeja.

Plavi kolutić podiže se nad lulicu. No prije nego se pojavi drugi i treći, zapišta nešto u glavici lule, kao kad se u njoj nakupi vode. Sline u sisku prodrle su do užarenih duhanskih niti. I ponovno se lula gasi.

— Prokleta bila, mrcino, — psuje lugar. Pušta je iz zubâ, pođe naprijed za pola koraka i odloži je na rub stola, tik uz mrtvu patku. Kovani poklopac se blista.

Obojica ga pogledaju u isti mah.

A prsti se sami od sebe grčevito stežu, kao da bi htjeli biti sigurniji, da će posredovati na vrijeme.

— Pripali, lugaru!

— Pucat ćeš na mene, gade...

Htio bi mu reći: Ne ću pucati. Ali što onda, ako Prokop odmah poslije ovih riječi sâm pritisne okidač, da ga se već jednom riješi?

— Pucat ću, ako budeš ti pucao.

I okidač se u tom dijelku sekunde neprimjetljivo savije, pero se nategne i sad će... sad će škljocnuti. Isuse Kriste, daj mi, da ne moram ubiti, jada se u sebi Matjej nad grčem vlastitoga prsta. No odjednom ga oblije studena strava. Imao je samo jedan metak. Ispalio ga je na patku. Puška je prazna, neopasna kao palica. Kad bi i htio, ne može ubiti.

A tim će vjerojatnije biti ubijen.

Očima traži Prokopov prst. Čini mu se, da je i njega spopao grč. Vidi već, kako se približuje trenutku opaljenja. U okolini želuca osjetio je pritisak, gore prema grlu diže mu se sva utroba, grlo se steže i prevlači opnom, i samo oči, posljednji čuvari čovjekovi, vise na okidaču Prokopove puške i vide: za dlačicu, za pola dlačice i bit će kasno.

A ipak prividno obojica gledaju lulu. Pomakla se. Promijenila je oblik. Teška glavica čezne za naslonom, naginje se nad dasku stola, a šiljak, dosad naslonjen na drvo, tiho se podiže. Već bi mogao pod njega provući list papira. Poklopac potamni, zablista i opet gubi sjaj.

A cijevi... jedva pet palaca daleko od protivnikova trbuha. Isuse Kriste, projuri Prokopu kroz glavu. Možda će nas obojicu naći s punim nabojima u trbuhu.

Lula je u pokretu, kao da je u nju stavljen nevidljiv kažiprst, prevrće se na ivici stola, kamiš se okreće, za časak će pasti dolje. Matjej vidi Prokopov kažiprst, ali misli na lulu. Ako se prebije...

Stari Prokop hoće da oslobodi prst. Ali to je jače nego on. Grč ne popušta. Možda mora doći do pucnja. Oči im obojici u isti mah posivjele.

— Lula će ti pasti! — vikne nešto u Matjeju od same čežnje za životom. A poslije toga krika Prokopov desni kažiprst pomakne se sâm od okidača, ruka posegne u zrak i uhvati lulicu već u padanju.

Cijev puške oskliznu se na pod, nekamo pod Matjejeve noge.

— Prokleta mrcina. Stalno je prebita — opsuju Prokopova usta. Odloži pušku na stol uz patku, otvori poklopac i ponovno pritisne palcem namočeni duhan.

Zapali šibicu. Napokon gori.

Matjejeva puška položena je usporedo. Jedan se uklanja drugomu oči se stide da se susretnu.

— Baš smo budale — olakša sebi lugar. — Još bismo se ustrijelili!
— Ne bismo, ta moja puška nije bila nabita! — izlanu Matjej.
Sad mu je sve smiješno, život mu kao pijanstvo struji žilama, baš kao onda, kad je izašao iz živoderskog rova.
— Tvoja nije bila nabita? Eto vidiš... A ja opet ne smijem pucati.
— Ne smijete? Zašto?
Stari Prokop se dao na čišćenje lule. Trideset godina radi taj posao, neprestano provlači kroz kamiš žicu i perje, i nikako da već jednom bude s tim gotov.
— Stari nam je zabranio. Kad je došao iz bolnice, rekao je: Řezáč je za mene gospodin, neka ubija, što hoće. Pazite, kaže, da ne bi komu palo na um da puca na Řezáča... Neka radi, što hoće, kao da ovaj revir pripada njemu...
Poslije se prepao, da mu to zapravo nije smio reći. Gospodin savjetnik je zabranio. Neka samo misli, da lovi kao zvjerokradica. Nikomu ni riječi. No, ali kad je to već jednom rekao...
Okrenuo se prema Matjeju i zapanjio se još jače nego onda, kad mu je došao pod nišan. Čovjek bi očekivao, da će se smijati zbog ove gospodske naklonosti.
A međutim tres... tres...
Matjej je skočio za puškom i udario njom o stol. Hrastov kundak puče, rascijepi se, a cijev teško pade na pod. Prebio je u srdžbi pušku.
— Luđače, što radiš? Šteta je puške...
— Ništa.
Rukavom je obrisao čelo, bacio smrskan kundak u kut, gdje leži ogrjevno drvo, i udario nogom o vrata. Pred njim se otvorio jasan i mirisav dan.
— Dok sam živ, ne ću pucati, Prokope. Neka me grom ubije, ako opalim!
Šutke je udario kroz nakvašenu mladikovinu prema rovu.

Glava XXII.

CAR GOSPODAR PIŠE NAČELNIKU

ili o tome, kako se čudnovato završila proštenjarska nedjelja Rukapanjana, o crnom biciklistu, rđavoj propovijedi i naglom navješćenju; i na kraju još napomena o uzaludnom čaranju uroka.

Duga, preduga je cesta iz kotarskog mjesta u Rukápanj. Vozač, koji je želi svladati na nespretnom biciklu, sav je pokriven prašinom, i kad god stigne do gostionice na kraju sela ili na osami, skoči s bicikla umoran i moli čašicu.
— Daleko? — pita gostioničarka.
— U Rukápanj.
— Ondje će vam biti dobro, danas je ondje proštenje.
Ali vozač u crnom kaputu sa skutovima samo odmahne rukom, otvori torbu, izvuče kup bijelih listova, složenih na osam dijelova, i dade ih gostioničarki u ruku.
— Pošaljite to odmah načelniku. Nemam vremena.
— Šta je to? — zapita gostioničarka. Biciklist u brzini izgovori jednu riječ, skoči na bicikl i vozi dalje. A žena s bijelim papirima zalomi rukama, poče naricati i požuri se svojima, da ovu strahotu lakše podnese u krugu ostalih.
Podne je prošlo, upravo su sada završili zvonjavom, pa tjelesa zvonâ još malo podrhtavaju. Rukapanjci već sjede za obilatim stolovima, pa trpaju rođacima iz okolnih mjesta na tanjir masne, lojane komade goveđih rebara, zajedno s oštrim hrenovim umakom, velike odreske svinjskoga pečenja i komade mladih gusaka. A kad svi urone lica u pjenu svježega hladnog piva i dođe časak razgovora, pričaju im sve potankosti o smrti i jučerašnjem sprovodu načelnika Františka Buzka, kome se širi glas preko sedam međa.
— Ali proštenje je František trebao dočekati, nema šta... — žale svi njegovu preranu smrt. Mladež ne može sjediti, ponovno je već na proštenju oko pjevačeva šatora, i mladići, misleći na krvave događaje, koje trgovčić tumači pjevanjem, gurkaju se i nagovaraju, koju da pjesmicu kupe.
Kod Kchóna sjede nestrpljivci i pijuckaju liker i rakiju. Još dva i po sata ima do blagoslova, a tek je poslije blagoslova dopušteni ples. Momci su donijeli barem harmoniku, sokole se rakijom i pjesmom, a kad se dogodi, da neka djevojka, koja

je već pomila suđe od ručka, zaviri zbunjeno u gostionicu, odmah pojure k njoj sa zelenom čašicom:

— No, gucni malo, grom i pakao...

Ona, koja otpije, mora da dade poljubac, a koja ne, tu počaste pogrdnim nazivima: »Metla, sramežljiva koza!« i drugim čudnim i prečudnim. A kad se odazove, pjevaju joj:

— Ako nam je suđena
takva žena zla,
nek' nas radije zadesi
sablja čelična...

A nitko ne sluti, kako će se njihove riječi pretvoriti u stvarnost. Biciklist je već stigao u gradić, po običaju je stao na Cabriku pred kućom Františka Buzka i zavikao pred zatvorenim vratima:

— Gdje je načelnik?

— Umro je — izvješćuju ukućani.

— A prvi vijećnik?

— U bolnici.

— Gadovi — razljutio se crni glasnik smrti na biciklu. — Sad nije vrijeme za glupe šale. Već ćete vi objesiti njuške, seljačine bedaste...

Tek je za kratko vrijeme doznao, da treba da ode do Trantinca, koji će po posljednjoj načelnikovoj želji voditi općinske poslove do novog izbora. Dječaci su trčali uz bicikl čak na Zářičí, zagrcavali se u trku, jer su svi imali u desnima jake šećerne štapiće, koje nisu prestajali sisati ni u trku, te su udarili šakama o vrata:

— Trantinče, Trantinče, otvarajte, dolazi k vama činovnik...

Seljak Trantinec izađe kroz vrata i omjeri glasnika:

— Odakle si, prijatelju?

— S kotara... Izvolite!

I turi mu u ruku posljednji bijeli zamotak. Službena stvar.

— Hoćete li malo da založite?

Vozač prisloni kotač uza zid među koprive i uđe s načelnikom u dvorište. Uzalud su dječaci virkali za njim kroz rupe među daskama vratâ. I baciše se bar na bicikl, te su ljuštili s guvernala tanak sloj nikla, odlupljen i ispucan, i pokušali izvaditi žice iz kotača i rastrgati lanac...

Kad je gospodin župnik išao iz župe na propovijed, susreo je seljaka Trantinca sva blijeda. Časak su zajedno razgovarali,

Trantinec je razvinuo plakat, koji mu je donio službeni glasnik, a gospodin župnik je tužno kimao glavom. Pazdušek je sav usopljen otrčao s bubnjem na trg, zauzeo bez sablje i bez kape službeni stav, udario pretjerano po telećoj koži i promuklo govorio:

— Po naređenju vijećnika Trantinca poziva se sve građanstvo, da u tri sata dođe u crkvu na blagoslov, gdje će mu biti pročitano službeno rješenje cara gospodara, koje je došlo s kotarskog predstojništva i koje će biti začas obješeno na općinskoj ploči...

Od Kchóna je istrčao radoznao čovjek i pokušao uhvatiti za skut stranog biciklista, koji je odlazio carskom cestom iz grada. Jer taj je čovjek sigurno prouzročio svu uzbunu. Nije mu to pošlo za rukom, nego je pripiti radoznalac zaveslao rukom po zraku i izgubio ravnotežu i pao u prašinu.

— Pijanac, pijanac, — vrištahu za njim djeca, dokle god se nije vratio Kchónu.

Bijel kao kreda oblačio je gospodin župnik Volman roketu. Svakog časa je posezao u džep za maramicom, brisao njom čelo, mokro od hladnoga znoja, a vjerni crkvenjak, koji je izmamio od gospodina župnika strašnu novost, trčkarao je po sakristiji:

— O, rane Kristove, o, rane Kristove, što nas je to zadesilo!... O Isuse Kriste raspeti!...

U tri sata bila je crkva puna. Od kuće do kuće, kao požar o vjetru, širila se novost o carevoj poruci Rukapanjcima, žene u Kocandi pričale su o dvanaest jahača u crvenom baršunu na bijelim konjima, kako su navodno dojahali na trg i tražili načelnika Františka Buzka, muževi, koji su radili u carskim rudnicima, psovahu, da od cara može opet doći samo neka nova svinjarija, a djeca osjećahu, kako se ovom iznenadnom stvari povećava slava proštenjarskog dana, i promatrahu licitarske husare u šatorima licitara, da li su slični onim tajanstvenim carskim jahačima.

Stari Oubín, rudar, koji je trideset godina čepio na jednom mjestu iza peći, jer su mu u davnoj nesreći zdrobljene noge, bučno se useknjivao od uzbuđenja i pričao unucima:

— Kažem vam, da će František biti posmrtno promaknut u plemićki stalež. To se često dešava zaslužnim ljudima. Samo, eto, František to više ne će užiti...

Kad je Pazdušek pet minuta poslije tri sata došao s čekićem pred crnu službenu ploču na kući trgovca Vošmika, na trgu nije bilo ni žive duše. Zabijao je čavlić za čavlićem u uglove bijelog oglasa, štampana dvojakim tekstom, i pokuša-

vao čitati, što to car gospodar piše Rukapanjcima. Jer ni njega, službeno lice, nije o tom pretpostavljeni Trantinec valjano obavijestio.

Gospodin župnik Volman penjao se na propovjedaonicu. Kao da je stajao usred uzbunjene košnice, sa svih ga je strana obasipavao i okruživao šapat župljana. I podiže ruke i progovori, da postigne mir:

— Izmolimo triput očenaš i zdravomariju za zdravlje našega vladara...

Ali samo ga je malen broj župljana pratio gunđavim, nevoljkim glasovima. Sam je gospodin župnik na kraju prve molitve došao u zabunu, da li da drugu uopće započne. A kad je ipak započeo, izgovarajući sâm molitvu sve do riječi »... tako i na zemlji«, nitko više nije nastavio: »Kruh naš svagdanji...«

Rukom je pročešljao tišinu, kašljucnuo, još jednom otro maramicom čelo i umjerenim glasom počeo:

— Dragi u Kristu, prema želji gospodina vijećnika Trantinca treba da pročitam s ovoga mjesta novost, koja je upravo stigla s kotara. Saslušajte je oslonjeni o svoju kršćansku strpljivost i vjeru u Gospoda Boga.

Zatim raširi plakat i nastavi:

MOJIM NARODIMA...

Kao kamen za kamenom padale su riječi na glave Rukapanjana. Tišinu prolomi visok ženski glas:

— Isuse Kriste!

Ruke joj poletješe nad glavu očajnički se kršeći, tijelo se prekinu i pade među susjede, dok su nadlaktice luđački padale u krivom luku na pločice poda.

— Iznesite je na zrak! — vikahu muškarci, koji su stajali podalje. Václav Trantinec stajaše kraj momaka iz Zářičíja malo dalje ispod propovjedaonice. Obruči strašnog iznenađenja stezali mu prsa i vrat. Sada? Sada da ode od svega? Da je ostavio ovdje u ovakvu stanju na ruglo čitave općine?

Mucav župnikov glas navodi broj njegova armijskog zbora. Za dvadeset i četiri sata valja biti na putu...

S crkvenog svoda padalo je vrijeme, neumoljivo se sužavao razmak, koji mu još preostaje, sa svakom vlati, koja pada iz lastavičjega gnijezda, sa svakim zamahom muhinih krila, sa župnikovom riječju, s vriskom žena, sa suzom tihoga plača, koja teče kao sekunde, pravilno i gusto. Stoji u glibu, propada, i doći će čas, kad ne će više ni viknuti.

— I to je sve, dragi u Kristu...

Václav odgurnu momke, koji su mu stajali na putu, na zaprepaštenje čitave općine skoči prema stepenicama i otrča k župniku na propovjedaonicu. To je posljednja prilika da dovede sve u red.

Župnik ispruži ruke i uhvati ga za ramena. Bojao se, da je poludio. Ne, neka se ne boji! Samo jedno hoće. I to odmah! Neka to sâm objavi s propovjedaonice svima. Ovako ne može ostati. Prodrmao je župnika, a tihe i nagle riječi tukle se među njima kao dva grâda.

— Treba li da to kažem sam?

Dolje kraj strmih stepenica stajahu zbunjeni momci. Da li da skoče za njim, prije nego učini što župniku?

— Dobro! — potvrdi gospodin župnik Volman. Crven i mokar od znoja tražio je Václav nesigurnim nogama stepenice i posrtao niz propovjedaonicu. Prije nego je sasvim sišao, započe gospodin župnik:

— I još vam nešto trebam obznaniti. Zbog izvanrednog doba javljam ljubavi vašoj, da će Václav Trantinec, neoženjen, ekonom kod ratara Pučálke, i Ana Karasová, neudata, kći drvara Karasa iz Perlova, sklopiti sutra ujutro u šest sati brak u hramu Gospodnjem svete Barbare. Jednom to umjesto tri puta obznanjujem ljubavi vašoj zbog izvanrednog doba...

Kao udarac po vodi odjeknulo je ovo oglašenje. Površina se ponovno uzburkala. Václav je utekao kroz sakristiju.

Teško je i porazno bilo ovo nedjeljno veče kao pad hrastova debla.

Krila oglasa na općinskoj ploči visjela su mlohavo, vjetrić je otkinuo papir od čavala, pa su oni, koji su htjeli čitati, morali držati ćoškove rukom.

Pijani mladići, kojima nije preostajalo drugo, nego da u ponedjeljak po podne nastupe put do regimente, stalno su iznova dolazili do ratnog oglasa, puni uzaludne nade, da će u propisima naći kakvu rupicu namijenjenu baš njima. Ali nitko nije mogao izmaknuti.

Krave su mukale u stajama, jer su ih tiskala puna vimena. Djevojke, koje su ih zaboravile pomusti, stajahu na gumnima i hvatahu suze iz prekinute krunice plača u bijele maramice, a dragani im ponovno šaptahu u uši beskorisnu rečenicu:

— Ta ja ću... ta ja ću se vratiti...

Ali nijedna od njih nije u taj čas mislila na daleku budućnost. Svaka ima pred očima svoj sutrašnji i preksutrašnji dan, prazan kao obrana grana jabuke, kao izmlaćen snop, ljuska bez jajeta, kao razbit vrč. A zbog toga beznađa sutra-

šnjice htjele bi uhvatiti u mrežu ove posljednje noći sve, što je još prolazilo na doseg ruke, draganov stisak, dah vrućeg šapta, škrgut zubâ između dva poljupca.

Momci, osjećajući, kako ih obilazi grabežljivo vrijeme, pritiskivahu ruke u njihove dlanove ili na njihove grudi tako jako, kao da bi htjeli s njima srasti i spriječiti trenutak rastanka, koji juri u Rukapánj na bijesnom konju.

— Ne, ja te ne dam — plakahu dragane. Bila je to ispraznost nad ispraznosti. Kroz grane drveća tekao je plač, kapao je po cvijeću kao prerana rosa, potresao je djevojačka ramena i padajući i u čaše razrjeđivao crveno vino.

Seljaci su sjedili kod »Sedam zlatnih sjekira«. Ta kakav rat, govorili su. Bit će to šetnja. Kapama će ih dotući, muhamedanske pogane, i u navali ih satjerati u more. Takve dragune, kakve ima car gospodar, možeš tražiti po čitavom svijetu.

— Hej, Trantinče, hoćeš li na svadbu? — priđe Vojtjeh Pučálka seljaku Trantincu.

— Da ne zakasniš, u šest sati ujutro.

Trantinec odagna Pučálku dlanom.

— Nemam sina.

— Ne huli! Sada još imaš. Sutra već ne ćeš imati. U podne odlazi regimenti.

Nagnu čašu nad usta i proguta dobar gutljaj.

— A ako ti Václava ubiju?

Trantinec odloži čašu na stol, kao kokot se nakostriješi pred protivnikom i viknu na gostionicu:

— Tko bi ga ubio? Tko bi se usudio?

Pučálka polagano pribija riječ uz riječ:

— Kuglica. Mala kuglica usred čela.

Trantinca spopadne iznenadna tuga, podupre čelo rukom, da zadrži težinu glave, i uzdahne. Možda je u taj čas vidio sina s prostrijeljenim čelom, kako mu život curkom teče u travu.

— A što će biti s imanjem?

— Prodat ćeš ga. Trantinče, pod stare ćeš ga dane prodati. Dobit ćeš za njega sto hiljada. Ili još i više. Onda to razdijeli na polovinu, uloži na dvije knjižice u štedionicu, pa onda, kad umrete, stavite oboje, ti i Trantinka, svako svoju knjižicu u lijes pod glavu, da spavate na svojem.

Možda bi bio Pučálku udario. Ali u taj čas banuše u gostionicu draguni.

— Tražimo načelnika.

Trantinec se diže i priđe k njima.

— Od sedam sati ujutro rekvirirat ćemo konje. Odmah to dajte objaviti svim vlasnicima.

Mamuze zvekmuše, pete klopnuše. Pola sata kasnije obilazio je Pazdušek gazde:

— U sedam ujutro s konjima na barborski trg! Draguni će rekvirirati.

Već se približavala ponoć, kad je Václav ostavio Ančku. Pala je na travu u njihovu vrtu, bespomoćna od plača. Václav se žurio k Pučálkinima, da pregleda imanje. Ujutro u šest polaze u crkvu. Već je četrnaest dana sigurna, što joj se dogodilo. Kad je došlo njezino vrijeme, protrnula je od straha. Ali ono, što žene zadešava redovno kao mjesec, nije došlo... Tri dana joj je sad bilo slabo, povraćala je poslije svakog jela. Sve je ispalo onako, kako su govorile iskusne žene.

— Ančko! — doziva še je majčin glas.

Podiže glavu i odjednom stotinu blistavih oštrica zvijezda, izvučenih iz plavih korica tame, zametnulo na nebesima pokolj. Draguni navalili jedni na druge, Václav je među njima. Hrpimice padaju sablje kroz prostor, dajući posljednji znak i predsmrtnu poruku nepoznato komu i nepoznato kuda.

Stari ljudi, koji su stajali pred kolibama vrtova, ne mogavši usnuti zbog vijesti o ratu, gladili su kudrave glave budnih djevojčica i šaptali:

— Krvavi stupovi na nebu navješćuju strahovito krvoproliće.

— Ančko! — viknu majka po drugi put. Pošla je dakle prema pragu i ušla u sobu.

— Šta si tako blijeda?

— Slabo mi je.

— Valjda te netko u crkvi iz zavisti urekao.

Stara potrča k štednjaku, na užareno ugljevlje baci komad borova drva, a kad je izgorjelo sve do ugljena, bacaše to u lončić s izvornom vodom.

— Protiv uroka pomaže čaranje.

I zatim namoči rub suknje u lončić i umije Ančki sljepočice i lice:

— Urekla li te baba,
neka ti pomogne sveta Saba.
Ureko li te djedo,
neka ti pomogne sveti Melhisedo.
Urekla li te žena...

Ančka joj pridrža ruku.

— Mamice, ostavite to — reče klonulo.

— Zašto?

— Ta ja sam... trudna.

Glava XXIII.

PRAŠINA POD KOPITIMA

u kojoj preostaje još samo nešto vremena za par riječi o Trantinčevu vjenčanju, o djevici nedjevici i rukapánjskim konjima; na samom kraju poglavlja Matjej Řezáč dokazuje, da je dorastao dragunskom oficiru. Obitelj je dabome pri tome prikraćena.

Rukapánjske djevojke nisu spavale u ponedjeljak do osvita. Klonulo su ležale na slami uz svoje dragane ne osjećajući vrijeme, a umor od ljubavi, nekoć tako sličan mirnom protjecanju gustoga crvenog vina, nagonio im je odjednom u žile olovo, koje rashlađuje. U taj čas osjećale su ljubavnice na čelu i ustima plahe dodire tuge, budućeg ljubavnika, koji je već obilazio oko njih, premda je onaj prvi od krvi i mesa još uvijek spavao u jamici njihovih ramena ili s glavom u potoku kose, s ustima na ustima, s rukama položenima u ljubavni predio ženstva.

Nemilosrdno sunce isplovilo je na nebo sa svim vedrim jedrima i rasipalo zlato nad jutrom, u kojem je svaki ljudski glas zvučao kao iz groba. U suzama su se lomile svjetlosne duge.

Ptice su cvrkutale punim grlom, ljudi su samo šaputali, jer je svaka glasnija riječ odmah pokisla u plaču. Najkasnije u deset sati momci moraju napustiti gradić. Svaki se od njih provlači po tavanu, suši i pregracima suša, da nađe davno zaturen crn sandučić. Šta treba da uzmem? Nešto proštenjarskih kolača, britvu i maramicu od djevojke, olovku i kositrenu žlicu. Svaki od ovih predmeta, napušten i u sredini osamljen, luta po kutovima praznog sandučića i čeka oslobođenje iz ženskih ruku. Jer njihova brižljivost umije među tanke daske kovčežića natiskati toliko neophodno potrebnih stvari da se poklopac jedva dade zatvoriti. Britva će zarezati maramicu, kositrena će žlica drškom probosti makov kolač baš na onom mjestu, gdje je nadjev od slatkih badema, glineni će lončić izgubiti oblik u nepopustljivom zagrljaju naoko mekih košulja i marama. Zar je to možda važno?

Pepina Řezáčová proplakala je noć. Triput je ustala s kreveta, kad je mislila, da Matjej dosta tvrdo spava, i šuljala se prema škrinjici radi one tajne, koja ne smije ostati s njom kod

kuće. Po sjećanju je turila ruku pod majčinu haljinu i našla ondje lančić i okrugao zlatni sat, što joj je ove sedmice dao gospodin doktor Rozum sa strogim nalogom, da ih Matjeju ne pokaže.

Može mu pokazati tek poslije nekoliko godina, kad se Řezáč opameti. A još bolje će biti, ako ostavi sat i lančić budućem Řezáču, ako bude dječak.

Ali Matjej svaki put podiže glavu, pogleda oko sebe po tami i zapita:

— Zašto ne spavaš? Šta tražiš?

Znala je, da još nije vrijeme. Deset puta bi ih bio kadar vratiti, baciti, darovati. Tek pri posljednjem stisku stavit će mu ih u džep.

— Ništa. Samo ti lezi! — branila se slabo. Konačno četvrti put pošlo joj za rukom, da ih sasvim izvuče. Pritisla je poklopac na uho. Sat je bio nijem kao kamen. I poče polagano vrtjeti krunicu sata i navijati tako stroj. Kad ga je drugi put potresla, kotači počeše raditi: tik tak, tik tak, tik...

A svaki kucaj, slabašan kao zvuk dječje kosice, čeličnim je zubima grizao od kriške, koju je njima bila odmjerena. Tik tak, tik tak, tik tak, tri sekunde manje. A dok na to pomisliš, deset.

— Koliko je sati? — protezale su se žene na krevetima prema jutru i prelazeći preko muževa, koji su još spavali, žurile se prema prozoru, da pogledaju na rukapánjski toranj.

Približavalo se šest sati. Nabacale su žurno na sebe donje suknje, suknje i bluze, i na vrat na nos odjurile na trg, da im ne umakne prigoda. Iz kolibe Karasa Oklijevala dizao se dim od pet sati. U pet i po došao je Václav s Vojtjehom Pučálkom, a stara Karaska im ponudila lončić crne kave s rumom. Ofurili su usta hoteći se napiti. Ali piće je rastjeralo jutarnju hladnoću i potišteno raspoloženje.

— Ne će on biti ondje vječito — tješio je Pučálka Ančku. Kako ju je htio poduprijeti u ramenima, pala mu je njezina glava na rame i močila mu kaput plačem.

— A što je moje, to je tvoje, djevojko... Ne ćeš oskudijevati.

— Bog neka vam to, gazda, plati... — vrtjela se Karaska naokolo. Stari Kořán, kum Ančke Karasove, bio je drugi svjedok. Pio je rum bez kave, štucao poslije dugih, obilnih gutljaja i šakom udarao o stol:

— Ta mi ćemo se, djevojko, brinuti za tebe...

Bio je zavidan Pučálki zbog prvenstva i ljubomoran na seljake:

— Drvarski kruh je također dobar, samo se, djevojko, ne ponesi! Devetnaest si ga godina jela, da se sve prašilo...

U pet i tri četvrt izašli su iz kolibe u čudnom redu. Prvi je išao Pučálka, kao da treba da krči put. Václav je vodio Ančku ispod ruke. Imala je samo laganu haljinu, koja se pere, a u ruci kiticu bijelih kalina, koje joj je Karaska u posljednji čas natrgala preko plota Buzkova vrta. Stara i Kořán išli su nekoliko koraka iza njih. Karas Oklijevalo bio je na vodi. Ništa nije o tom znao.

Svi su se oni tješili, da pred crkvu ne će nitko doći zbog vlastitih briga. Samo Vojtjeh Pučálka ne. Od jučerašnjeg blagoslova zvao je, koga je stigao. — Sve ću vas podastiti — govorio je siromašnima i imućnima — samo dođite ujutro pred crkvu i zatim k »Zelenom vijencu«. Ove će se svadbe sjećati čitav Rukapánj.

— Hoće li doći naši? — mučio se Václav u srcu. Kad bi bar mamica došla! Tek štogod! Ta nije ju ni pozvao. A kad bi i sama htjela, ne bi dopustio Trantinec. Navalio je hridinu između sebe i sina, rukom je ne možeš pokrenuti ni glavom razbiti. Ali neka! Václav je u pravu.

Zářičke djevojke stajale su kraj crkvenih vrata. Nikada nije nijedna pomislila na Václava zbog same visine Trantinčeve bahatosti. A kada možda i jest, odmah bi odbacila ovu čežnju daleko od sebe kao đavolju obmanu. Takvih božura imam u svom vrtu svu silu! — vikao bi na njih stari Trantinec, kad bi pri izboru plesačica došla koja po Václava.

A sada ova drvarska kći. Suknju ima od staroga kišobrana, donju suknju joj je morao kupiti mladoženja, a marama joj je od šarenih tralja, kupljena kod platnara. Sve su osjećale prema Ančki mržnju, ledeniju i oštriju od ledenih svijeća. Svaka čezne da je pogodi ravno u srce, kad bude prolazila mimo njih. Razvratna droljo, sikću kao zmije i sprémaju mladoj sramotni špalir.

Ančka se bojala, da će pasti, prije nego prođe kroz vrata na sveto crkveno tlo. Takav ju je stid oblio zbog bijesnih očiju i namrgođenih lica seoskih djevojaka. Noge kao da su zabite u zemlju, čitava se po tijelu tresla, Václav ju je morao upravo vući na stepenice. Sva ju je snaga napustila.

Prije nego su stali na prvu stepenicu, zazvoni zvonar Magdalenom. Zvono Magdalene Tranticove, davno u prah pretvorene, zazvoni punim i jasnim tonom, klatno udaraše na obadvije strane:

— Dje-va, dje-va, dje-va...

Sedam puta je udarilo čisto. Bili su na trećoj stepenici. Osmi je udarac bio sasvim nečist.

— Dje-va, pras, pras, pras!...

Klatno je izgubilo pravilan kucaj, udaralo je na jednu stranu, kovina, koja se tek razječala, odmah udarena po drugi put na isto mjesto zazvoni pazvukom, porugljivim vriskom, kojim je uvijek pratila vjerenice bez djevičanstva.

— Pras, pras! — pojačavahu objedu jezici zavidnicâ.

— Fuj, droljo, flundro! Na to si ga dakle uhvatila, na svoje nepoštenje...

— Djevojčuro!

Obadvije noge u isti mah klecnuše, zamalo pade na koljena. U posljednji tren prije pada uhvati je Václav u ruke, podiže je i ponese svom snagom preko preostale tri stepenice. Gore na kamenitoj terasi okrenu se prema bijesnim djevojkama:

— No dobro, pras! Ali to sam uradio ja sâm, da znate. A tko je vama to uradio, proklete djevojčure?

Odmah im oduze dah. Zijevnuše za zrakom, psovku, koja im je upravo izlazila iz usta, pregrizoše i gutajući vlastiti otrov gušile su se dvostrukim bijesom. Svatovi nestadoše u crkvi.

Za dvadeset minuta bilo je sve gotovo. Kořán i Pučálka potpisali na župi isprave, gazda je bacio siromašnim prodavačima zjaka neizbrojenu šaku novaca i ta se prosjačka čeljad tukla oko njih kao psi. Zubima i noktima otimahu papirni novac iz stisnutih suparnikovih šaka i dobru polovinu svote sasvim poderaše u tom okršaju.

Pametniji pođoše k »Zelenom vijencu« i izmamiše od gostioničarke doručak na Pučálkin račun. Strani trgovčići, koji još nisu skinuli svoje šatre, uzalud su tražili pomagače među sirotinjom. Lunjali su među kosturima polurastavljenih šatra, vukli s mjesta na mjesto letve i daske i pleli se bespomoćno na put seoskim momcima, koji su već dovodili konje na barborski trg.

Tek sada se pojavio Trantinec. Sluga je za njim vodio trogodišnjeg paripa i dvogodišnju kobilu Mandu, uzrujanu i nemirnu.

Postavili se u dugi red seoskih kobila, koje su čekale svoju osudu. Paripi šumavske pasmine, niski, s teškim mišićavim tjelesima, dobri tegleći konji, koji će dobro doći kod teške artilerije, mljaskahu praznim gubicama, lijeno tjerahu repom i trzavim pokretima glave gladne muhe i samo bi ponekad, kad su ih već grizala obadâ previše grizla, podigli tešku nogu

sa širokim kopitom i udarili o granitnu kaldrmu, tako da je kamen nevidljivo sijevnuo.

Visoki kladrubski konji, riđosmeđi, crveni i crni, svedenih glava, iz staje Vojtjeha Pučálke, Karneta i Vrbate, trzahu uzdama, uznemirivahu momke svojim nemirom, šibahu repom na sve strane i napinjahu vratove za visoko rzanje.

Dragunski poručnik, krivonogi jahač u crvenim hlačama i plavom kaputiću, prebačenom samo preko jednog ramena, dobacivaše veterinaru kratke primjedbe.

Doktorova bi ruka izvrnula laloku, pregledala zube, opipala slabine, kucnula jedno kopito za drugim i zatim mahnula u znak, da je konj sposoban za službu. Odmah bi skoknula do životinje dva dragunska vojnika, uzela bi iz seoskih ili sluganskih ruku uzdu i odvela je na stranu, u skupinu rekviriranih konja.

Mladi Karnet se rasplakao, kad su mu oduzeli pjegavog bijelca.

— Ne plači — tješio ga dragun — ta i ja sam seljačkoga roda! Pazit ću ga kao oko u glavi...

Oko komisije za rekviriranje zatvarao se širok krug žena, djece i momaka. Sačinjavali su tužne parove ili skupine u troje i više, prema tome, koliko ih ima u jednoj obitelji. A iza njih, usred kramarskih razvalina na uskom prostoru tiskaju se četvora seoska kola za sijeno, na kojima će se regruti odvesti u kotarsko mjesto odmah, čim se završi rekviriranje konja. Tko zna, kojem će seljaku biti dano da upregne konje u slobodne ždrepčanike?

Kao tutnjava mrtvačkih pokrova, pribijanih na desetke ljesova, ozvanjala je u krugu Rukapanjana lupa, koja je dolazila iz dućančića izvanjskih trgovčića. Daska je za daskom padala na zemlju, čavli su škripali, vađeni kliještima iz drva, čekići su udarali o letve, razbijali skobe, žurni posao je ispadao iz ruku, neizbježiva buka bila je pojačana suvišnom i svaki je njezin dio povećavao nemir i grobarskom motikom produbljivao jamu tuge, u koju su se rušile žene. U tom bolnom padu, držeći muškarce za nadlaktice, povlačile su i njih sa sobom, pa je po gdjekoja suza ženina plača nalazila blizanca i pod muškarčevim očnim kapcima.

— Ne plači, Pepino! — umirivao je Matjej Řezáč svoju ženu, dvostruko nesretnu zbog onoga, koji se zasad samo udaranjem u trbuh javljao za buduću riječ.

— Sto mu gromova, zapamti, da za mene još nisu izlili tane. Ta gdje bi mene! Za par dana vratit ću se amo živ i zdrav. Ne tuli, da se mali ne plaši...

Njezini nokti zadavali mu sve dublje i dublje rane na koži ruke, grčevito je razdirući sve do mesa. Podnosio je to, te je slobodnom rukom tražio zbunjeno ženinu kosu, vukao je polagano za slobodne pramenove oko rupca i želio najiskrenije, da on već jednom ode, da ona u tom dugom rastanku sasvim ne oslabi i ne izgubi samopouzdanje.

— Pogledaj Andulu... tek se danas udala — pokazivao je rukom na Ančku Trantincovu, koja je sjedila uz svoga muža Václava na malom crnom kovčežiću. Kao dvoje tužnih golubana na vrhu spomenika naginjahu jedno prema drugome glavu, izgubljeni u samoći među tolikim ljudima, i u grozničavoj žurbi uvjeravahu jedno drugo o svojoj ljubavi sve do smrti, do tamnoga groba.

Trantinčev sluga vodio je oko njih Mandu, koja je posljednja došla na red. Već je bilo devet i po, i seljak Vrbata, čiji konji nisu proglašeni sposobnima, uprezao ih je veselo u prva kola.

Manda ispruži vitak vrat prema Václavu, zastriže ponešto raširenim ušima, raširi velike nozdrve hvatajući njegov miris i malom, finom lalokom dirnu Václavovo lice.

Václav na nju svrnu samo letimičan pogled, kao na bivšu draganu, već davno ožaljenu zbog nove ljubavi, pogladi laloke na najosjetljivijem mjestu, ali je ne pogleda punim očima.

Njegove su oči bile neprestano zagledane u oči žene Ančke.

Seljak Trantinec ošinu kobilu šibom.

— Naprijed...

Dragunski poručnik raširi oči od čuda nad ljepotom posljednjega konja. Rukom protrlja jelenji vrat, pogladi blistavu dlaku, izvrnu laloku:

— Dvogodišnja — natuknu seljak.

Veterinar nije kobile ni pogledao:

— Jahaća?

— No, i jahali smo na njoj...

Manda je pripala eraru. Poručnik je odmah zapovjedio vojnicima, da mu je osedlaju. Drhtao je od nestrpljivosti, da se nađe u njezinu sedlu. Jedini jahač, koji ju je dosad jahao, sjedio je malo dalje na tužnom kovčežiću, i ne videći, što se s kobilom događa.

Čvrsto joj stegoše kolane. Zagrizla je žvale i usplesala se na mjestu tako žestoko, kao da trči uzagrepce. Četiri kopita poput maljeva tutnjahu, propeta prsa podigoše vojnika, koji je stajao kraj žvala, držeći u desnici remenje, a kratka leđa

saviše se valovito i zatim se izbočiše u luku. Manda se uznemirila.

— To će biti težak posao — viknu Matjej i u taj čas zaboravi Pepinu. Propeti konj uznemirio mu misao, noge su se same od sebe stegle u koljenima, kao da imaju među sobom okrugao konjski trbuh, krajem prstiju osjetio je remen udaljene uzde, dragunska prošlost je oživjela.

Pođe malo naprijed, u neodoljivoj čežnji turi šake u džepove, zagrize usne i upilji oči u dragunskog poručnika, koji je već gurao lijevu nogu u stremen.

Pepina pođe korak naprijed i stade iza njegovih leđa. Ruka joj se spustila do sata. U taj su čas tutnjili udarci stroja kao nakovanj, a samo ih je njezino srce nadjačavalo i pretjecalo.

Bilo je dovoljno ispružiti ruku, još na par prolaznih časaka privući k sebi tijelo muža, primiti mu ruku i staviti je posljednji put na trbuh, koji je on blagoslovio.

Ali ruka nije dosegla, zaustavila se kao odgurnuta, Matjej joj se gubio u očima i nestajao u suznoj daljini, odakle ga nikad ne će dozvati. A ipak nije bio dalje nego hvat, dva hvata udaljenosti.

U luku uletje dragun na Mandina leđa. No nije imao vremena ni da se zaustavi na njima, nego je naglim trzajem kobilinih leđa pao na desni bok i s nogom u stremenu odletio u luku na popločano tlo. Kobila je stajala na zadnjim nogama, udarala oko sebe glavom i prednjim uskim kopitima, iz gubice joj je kapala pomamna pjena, griva se uskovitlala, a momci kraj uzde premirali su od straha, kadli će im jakim udarcem prebiti golijen.

Stari Trantinec, koji je sve to iz blizine vidio, priskoči naglo k sinu:

— Václave, hajde odmah k Mandi, pogledaj, još će se što dogoditi!

Václav skoči kao po zapovijedi. Ančkina ruka ostala mu u dlanu. I kao da je to bila uzda, kojom je bio privezan, vrati se na svoje mjesto na kovčežiću, bez riječi odmahne rukom i svrne oči od konja na ženu.

Dragunski vojnik, koji je držao uzdu, stresen pade na zemlju i preplašen kao životinja svinu se u klupko pod kopitima, koja mu zviždahu nad glavom.

— Pusti!

Matjej Řezáč posegnu za uzdom, jednim trzajem skoknu u sedlo, koljenima stegnu kobilu u bokovima, a desnicom je potapša po sapima. Započela je jednako divlji ples, ali su ko-

ljena ovoga jahača bila suviše čvrsta. I prope se prednjim nogama, pade na njih svom snagom i potrča carskom cestom u mahnitom galopu. Matjej je ostao u sedlu. Svakog trena se naoko rušio, ali je opet čvrsto dohvatio kratko remenje stremena i kao pribijen jurio po trgu. Mrtvi kosturi dućančića križali im put, guščja jata se plašila i raspršena kao vapno pod zidarskom četkom bježala gačući, drvo, prebijeno pri skokovima, štropotalo je pod nogama, daske su pucale, smrskane zupcima potkova, prašina je pod nogama pištala i vitlala se.

Svi su Rukapanjani bili prestravljeni mahnitim konjem, koji je srljao sa svojim jahačem prema kovačnici i dalje na carsku cestu, u daljine, na koje se odnosila strašna riječ rat.

— Za njim! — zapovjedi poručnik, skoči na drugoga konja, i čitav se transport, poredan u dvoredove, uputi prašnim putem za Matjejem. I činilo se u taj tren, da polaze u najžešći pokolj, nevidljive sablje sjekle su oko konjskih ušiju, stenjali su nepoznati ranjenici, a pjena je bijelo prskala krvava rasječena čela. Gospodin župnik Volman, izašavši na prag župnog dvora, napravi u zraku velik križ i reče:

— I vidjeh, i gle, konj blijed, i onom, što sjeđaše na njemu, bješe ime smrt, i pakao iđaše za njim.

Žene briznuše u gorak plač i ispružiše ruke za konjima, koji odlažahu, zaboravljajući u taj čas, da njihovi vlastiti muževi još stoje uz njih, zgrčenih pesnica i sa zubima na donjoj usni, izgrizenoj do krvi.

Najednom se usred okamenjene skupine začu slabašan srebrni glas. Okrenuše se prema tome mjestu i opaziše Pepinu, na koju se nitko nije obazirao. U polusvijesti, koja ju je lišavala bola, ležala je na kaldrmi, blijeda, kao da nema krvi, i u ruci, naoko mrtvoj, držala je zlatan lančić i sat. U taj čas bilo je upravo deset sati, i sitno zvonce, koje je počelo zvoniti u utrobi maloga stroja, bilo je nadglasano zvonjavom s tornja.

— Rađa — reče Venzarka i nagnu se nad Pepinu. Rukom joj je podigla zgužvanu suknju visoko nad bedra i opazila vodu i krv.

A podižući platno još više, spazi pod krilom dijete, maleno kao štene i rumeno kao višnja. Isklizlo je iz majčine utrobe i sámo proslavljalo svoj dolazak gugutavo plačući iz punog grlašca.

Prema kićanki bio je to dječak.

BILJEŠKA O PISCU

Jan Drda rođen je 4. travnja 1915. u Příbramu u Češkoj. Pošto je završio srednju školu, apsolvirao je filozofski fakultet u Pragu i odabrao novinarsko zvanje. Radio je u redakciji »Lidovih novina«, a sada je glavni urednik »Svobodnih novina«. Vrlo mlad postigao je velike uspjehe svojim književnim radom, a zauzima ugledno mjesto i u »Sindikatu čeških književnika«.

Težište književnog rada Jana Drde leži u romanu, pripovijetki i drami.

Dosad je Drda napisao tri romana: u *Gradiću na dlanu* (1940) daje nasmijanu sliku češkog malograđanskog života prije prvoga svjetskog rata, u *Živoj vodi* (1941) psihološki prikaz mučne borbe zanesenog mladića za afirmaciju u području kiparske umjetnosti, a u *Putovanjima Petra Paralaže* (1943) tragikomičnu sudbinu nezakonitog sina malograđanske slaboumne žene. *Gradić na dlanu* požnjeo je dosad najveći uspjeh: doživio je šest čeških izdanja, dramatiziran je i filmovan.

Velik uspjeh postigao je Drda i zbirkom pripovijedaka *Nijema barikada* (1946), u kojoj je dosad pripovjedački najuspjelije prikazan otpor češkoga naroda protiv fašističkog njemačkog okupatora.

Od kazališnih komada stalno se održava na repertoaru čeških kazališta Drdina komedija *Igra s đavlom* (1945), u kojoj mu je pošlo za rukom da u obliku bajke pogodi tradicionalno češko narodno shvaćanje i prosuđivanje. Ljudsku požrtvovnost u okviru rudarskog života prikazuje u drami *Kao što i mi opraštamo...* (1941), dok komedija *Magdalenica* (1941) obrađuje prednost mladosti pred starosti.

Jan Drda odlikuje se živahnim načinom pripovijedanja, bujnom fantazijom, optimističkim pogledom na svijet i stvari oko sebe, sjajnim poznavanjem narodnoga života i pučkoga govora, kao i pjesničkim oblikovanjem građe. No Drda nije samo najistaknutiji predstavnik mlade češke književne generacije, nego i jedan od najagilnijih učesnika u izgradnje nove Čehoslovačke.

Lj. J.

SADRŽAJ

Knjižarska cijena Din 75,
za članove Matice Hrvatske Din 60.

Tehnički uredio
i za korekturu odgovara
Oto Šolc.

75-